

JYU DISSERTATIONS 411

Anna-Kaisa Ylikotila

Mallikansalaisen säröilevä ihanne

**Opettajaksi sopivuuden ja sopimattomuuden
määrittely suomalaisessa opettajankoulutuksessa
vuosina 1920–1945**

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 411

Anna-Kaisa Ylikotila

Mallikansalaisen säröilevä ihanne

**Opettajaksi sopivuuden ja sopimattomuuden
määrittely suomalaisessa opettajankoulutuksessa
vuosina 1920–1945**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi elokuun 28. päivänä 2021 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
on August 28, 2021 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2021

Editors

Heli Valtonen

Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Timo Hautala

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2021, by University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8783-1>

ISBN 978-951-39-8783-1 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-8783-1

ISSN 2489-9003

ABSTRACT

Ylikotila, Anna-Kaisa

Distorted Image of an Ideal Citizen – Borderlines of Becoming a Teacher in the Finnish Education System from 1920's to Early 1940's

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2021, 234 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003, 411)

ISBN 978-951-39-8783-1 (PDF)

The major turning point for Finland was gaining its independence in 1917 and the subsequent civil war. Policymakers believed that lack of education of the lower classes was a key cause of the conflict, arguing that people needed to be educated to create a peaceful society. Creating a new civic nation was a process requiring civic-minded citizens: teachers had a key role in educating and civilizing future citizens. In many ways, teachers were expected to define the nation's future: they were not only educators but exemplars of the civic-minded citizen. Teachers were expected to be well-behaved and civilized as well as hardworking. They had to possess Christian morals and patriotic values. Teaching, in the eyes of the teacher trainers, was a moral craft that needed to be honed.

The main focus of this doctoral thesis is the process of becoming an ideal teacher in the Finnish education system from the 1920s to the first half of the 1940s. The goal is to identify which offenses were deemed so immoral in the teacher training institutions that the misbehaving students were not allowed to become teachers. By examining the offenses and the penalties handed out, it is possible to define which kind of offenses transgressed most against the ideal of a teacher. In Finnish society, the ideal teacher as well as the ideal citizen were strongly based in one's class and gender, which is one of the main focuses of this study.

In this study, five different Finnish teacher training colleges are observed and compared to each other. The data was collected using the archives of the Finnish teacher training colleges – most importantly, using the protocols of the teacher councils of the colleges in question. The method used in this thesis is category analysis: the collected data have been arranged to show examples of the most common forms of misbehavior and the possible effects of gender on a given penalty. Through this analysis, it is possible to define the sphere of agency allowed to a teacher trainee and how much this agency was limited by attributes such as gender and class.

Keywords: history of education, teaching profession, teacher training colleges, gender norms, gender history, Finnish history, welfare system, agency

TIIVISTELMÄ

Ylikotila, Anna-Kaisa

Mallikansalaisen säröilevä ihanne: Opettajaksi sopivuuden ja sopimattomuuden määrittely suomalaisessa opettajankoulutuksessa vuosina 1920–1945.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2021, 234 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003, 411)

ISBN 978-951-39-8783-1 (PDF)

Väitöskirja tarkastelee suomalaisen opettajankoulutuksen käsitystä ihannekan-salaisesta sekä hänelle sopivasta toiminnasta. Erityisesti seminaariyhteisössä ku-ten ajan suomalaisessa yhteiskunnassa muutenkin tätä toimintaa määriteltiin luokan ja sukupuolen näkökulmasta. Päämäärän saavuttamiseksi työssä tarkas-tellaan seminaareissa ilmenneitä kuritilanteita, sillä niissä kävivät selkeimmin ilmi oppilaisiin todellisuudessa kohdistetut odotukset.

Työssä tarkastellaan myös rangaistustoimenpiteitä, joita oppilaisiin kohdis-tettiin. Näiden kautta määritetään, millaiset rikkomukset arvioitiin seminaariyh-teisössä vakavimmiksi poikkeamiksi kurista. Menetelmänä tutkimuksessa on käytetty kategoria-analyysia, jonka avulla aineiston esimerkkitapaukset on jär-jestetty eri kategorioiden alle rikkomustyyppin perusteella. Tutkimuksen aikara-jauksena ovat vuodet 1920–45, minkä ansiosta työssä voidaan tarkastella toi-saalta sisällissodan jälkeistä yhteiskunnallista jälleenrakennusta, suomalaisen hyvinvointivaltion sekä koulujärjestelmän luomista, mutta myös valtion jännit-teistä tilannetta aina sotavuosiin saakka.

Tutkimuksessa vertaillaan viittä eri seminaaria keskenään, jotka ovat Jyväs-kylän, Sortavalan, Heinolan, Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn seminaarit. Eri-tyisesti tutkimuksessa käytetään eri seminaarien opettajakokousten pöytäkirjoja, sillä niissä käsiteltiin seminaareissa sattuneet rikkomustapaukset seikkaperäi-sesti. Seminaarien eroja keskenään vertaillen on mahdollista tavoittaa, missä määrin eri seminaareissa vallitsivat keskenään eriävät näkemykset koskien opet-tajaihannetta sekä hänelle sallitun toiminnan kenttää. Lisäksi tätä kautta vertail-laan, oliko eri seminaarien kuri- ja rangaistusjärjestelmissä tai toisaalta oppilas-rakenteessa keskenään merkittäviä eroja.

Avainsanat: suomalainen hyvinvointivaltio, koulujärjestelmä, sukupuoli, koulutus, opettajankoulutus, seminaarilaitos, seminaarit, yhteiskuntaluokat, 1900-luvun historia, toimijuus

Author's address

Anna-Kaisa Ylikotila
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä
anna-kaisa.k.ylikotila@student.jyu.fi

Supervisors

Heli Valtonen
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä

Markku Mattila
Department of History and Societal Studies
University of Tampere

Markku Hokkanen
Department of History
University of Oulu

Reviewers

Jukka Rantala
Department of Education
University of Helsinki

Mervi Kaarninen
Department of History and Societal Studies
University of Tampere

Opponent

Jukka Rantala
Department of Education
University of Helsinki

ESIPUHE

Työn ollessa lopussa on luontevaa suunnata katse takaisin alkuun sekä muistella mennyttä matkaa. Kun minut valittiin Historian ja etnologian laitoksen väitöskirjatutkijaksi ja tapasin kesällä 2014 ensimmäistä kertaa väitöskirjani pääohjaajan Heli Valtosen, minut valtasi suunnaton varmuus. Helin tavattuani olin nimitäin varma, että kyllä tästä työstä vielä hyvä tulee. Valtavan suuri kiitos Helille siitä, että olet aina valanut minuun uskoa, kun oma uskoni on alkanut olla lopussa. Kiitos, että olet lukenut samat tekstit uudestaan ja uudestaan jaksaen kannustaa eteenpäin. Ilman kannustustasi ja eteenpäin vieviä näkemyksiäsi tämä työ olisi todennäköisesti yhä keskeneräinen. Kiitos myös muille ohjaajilleni, Markku Mattilalle ja Markku Hokkaselle, tarkkanäköisistä havainnoistanne ja hyvistä kehitysehdotuksistanne läpi matkan.

Haluan lämpimästi myös kiittää esitarkastajiani Jukka Rantalaa ja Mervi Kaarnista analyttisestä palautteesta työni suhteen. Tutkimusta tehdessäni luin teidän töitänne vaikuttuneena ja inspiroituneena. Tästä syystä on ilo ja kunnia, että te suostuitte esitarkastajikseni. Suurkiitos myös Jukka Rantalalla vastaväittäjänäni toimimisesta! Työhön mahdollisesti jääneistä virheistä kannan luonnollisesti vastuun itse.

Kiitos työni taloudellisesta tukemisesta Jalmari Finnen säätiölle, Historian ja etnologian laitokselle sekä sen johtajina toimineille professori Jari Ojalalle sekä Heli Valtoselle ja Jyväskylän yliopiston Humanistis-yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle. Tällaisen tutkimustyön teko on suuri ponnistus, mutta siihen ryhtyminen on huomattavasti helpompaa, kun taloudellinen tilanne on turvattu. Vieläkin enemmän lämmittää kuitenkin tieto siitä, että omaan työhön ja sen merkitykseen uskotaan.

Haluan myös kiittää Historian ja etnologian laitoksen henkilökuntaa. Kiitos vanhalle pro gradu -työni ohjaajalle professori Kustaa H.J. Vilkunalle, että rohkaisit minua hakeutumaan jatko-opintoihin. Kiitos myös Suomen historian tutkijaseminaareille sekä niiden vetäjälle professori Petri Karoselle teksteilleni saadusta perusteellisesta palautteesta. Suurkiitos Petrille myös työni lukemisesta ennen esitarkastukseen lähettämistä sekä ennätysajassa että perusteellisesti. Tarkat huomiosi saivat minut näkemään paremmin, mikä työssäni vielä vaati hioamista, mutta myös tunnistamaan omat ansioni.

Kiitos työhuoneen H123 väki siitä, että sain jakaa työn iloja ja suruja kanssanne. Erityiskiitokset kuitenkin Joonas Tammelalle, Konsta Kajanderille, Mikko Hiljaselle, Miikka Voutilaiselle, Pekka Pietilälle, Pirita Frigrenille ja Tuomas Laine-Frigrenille. Kiitos myös Karoliina Puranen, Lauri Julkunen ja Ida Vesterinen työtoveruudesta ja ystävydestä: on ollut suunnaton ilo tehdä omaa koulutushistoriaa käsittelevää väitöskirjaani teidän rinnallanne. On ollut avartavaa jutella teidän kanssanne niin tutkimusaiheista kuin niiden ohikin ja työni olisi ollut huomattavasti yksinäisempää puurtamista ilman teitä. Lämmin kiitos myös Lauri Niemistölle, kollegalleni, mutta ennen kaikkea ystävälleni, että olen saanut aina purkaa sydäntäni niin lenkillä, kahvilla kuin viinilläkin. Ja aina on ollut jälkikäteen parempi olo ja kevyempi sydän.

On mielestäni osuvaa, että opettajuutta käsittelevän väitöstutkimuksen alussa haluan kiittää myös omia opettajiani. Kiitos siis Äänekosken lukio, mutta erityisesti haluan kiittää historian ja yhteiskuntaopin opettajaani Mirjami Have-rista, joka kannusti minua hakeutumaan yliopistoon historian opintojen pariin. Kiitos myös uskonnon, elämänkatsomustiedon, filosofian ja psykologian opettaja Jyrki Rossille, joka aina patisti meitä omia oppilaitaan itsenäiseen ajatteluun. Voisi kai sanoa, että sillä tiellä ollaan yhä.

Kiitos ystäväilleni siitä, että olette suhtautuneet tähän monivuotiseen projek-tiini kannustavasti. Kiitos erityisesti opiskelutovereilleni, jotka opiskelujen alku- vaiheessa saitte Historian ja etnologian laitoksen tuntumaan kodilta. On valtava onni, että ystävyysseuramme on kantanut ja jatkunut kaikkien näiden vuosien ajan. Te olette tehneet elämästäni monella tavalla niin paljon rikkaampaa. Kiitos eri- tyisesti Elina, Piia, Tiia, Sanni, Riikka ja Anna jo vuosien ystävyyydestä.

Haluan kiittää myös perhettäni ja sukulaisiani ymmärryksestä, kun ajatuk- seni sekä puheeni ovat toisinaan karkailleet myös vapaa-ajalla töiden ja väitös- kirjan pariin. Kiitos äidilleni, joka on tukenut kiinnostustani niin historian, tai- teen kuin kielienvälikielien parissa ja kiitos isälleni, joka on opettanut, että kova työ pal- kitaan. Teidän tukenne ja uskonne minuun merkitsee minulle enemmän kuin koskaan voin sanoa ilmaista. Kiitos myös veljelleni Tuomakselle perheineen pohjattomasta uskosta, luottamuksesta ja kannustuksesta.

Ennen kaikkea valtavan suuri kiitos omalle perheelleni. Kiitos puolisololleni Pasille siitä, että hän on jaksanut luottaa kykyihini ja uskonut minuun myös niinä hetkinä, kun oma usko ja luottamus ovat olleet kateissa. Ilman sinun tukeasi tämä työ tuskin näkisi päivänvaloa. Suurimman kiitoksen haluan osoittaa pienelle po- jalleni Iivolle. Niin kiehtovaa kuin historiantutkimus onkin, sinä muistutat päi- vittäin siitä, että ne oman elämän kannalta oikeasti tärkeimmät ja merkittävim- mät asiat tapahtuvat tässä ja nyt. Nykyhetkeen onkin ollut aina paras mahdolli- nen syy palata eli kiitos rakas Iivo, että ylipäätään olet. Sinä olet kiistämättä suu- rin saavutukseni ja ylpeyden aiheeni.

Jyväskylässä 9.7. 2021 kuusikuukautinen assistentti sylissä,
Anna-Kaisa Ylikotila

KUVIOT

Asetelma 1	Tutkimuksen aineistot suhteessa menetelmiin.....	26
Asetelma 2	Tutkimuksen kategorioiden muodostaminen.....	32
Asetelma 3	Kategoriat suhteessa alalukuihin.	35
Asetelma 4	Seminaarien rangaistuskäytänteet	181

TAULUKOT

Taulukko 1	Seminaarioppilaiden sosiaalinen jakauma.....	58
Taulukko 2	Seminaarioppilaiden alueellinen jakauma.....	61
Taulukko 3	Seminaarioppilaiden ikäjakauma.....	64
Taulukko 4	Opetushallituksen viralliset tilastot v. 1920.....	66
Taulukko 5	Opetushallituksen viralliset tilastot v. 1925.....	66
Taulukko 6	Opetushallituksen viralliset tilastot v. 1930.....	67
Taulukko 7	Opetushallituksen viralliset tilastot v. 1935.....	67
Taulukko 8	Asuntolassa asuvien oppilaiden rikkomukset.....	70
Taulukko 9	Luvatta seminaarista poistuneet oppilaat.....	73
Taulukko 10	Ylioppilaspoijaisten oppilaiden rikkomukset.....	75
Taulukko 11	Seminaarioppilaiden kuriin liittyvät rikkomukset.....	82
Taulukko 12	Terveydellisin perustein poistetut oppilaat.....	101
Taulukko 13 ja 14	Opettajien siviilisäätö.....	125
Taulukko 15	Siveettömyysrikkomukset.....	139
Taulukko 16	Juopotteluurikkomukset.....	146
Taulukko 17	Väärentämiseen liittyvät rikkomukset.....	152
Taulukko 18	Vilppirikkomukset	154
Taulukko 19	Varkaudet	158
Taulukko 20	Jyväskylän seminaari, kaikki rikkomukset.....	232
Taulukko 21	Sortavalan seminaari, kaikki rikkomukset	232
Taulukko 22	Tammisaaren seminaari, kaikki rikkomukset.....	233
Taulukko 23	Uudenkaarlepyyn seminaari, kaikki rikkomukset.....	233
Taulukko 24	Heinolan seminaari, kaikki rikkomukset.....	234

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	11
1.1	Tutkimuksen taustat.....	11
1.2	Aikaisempi tutkimus.....	12
1.3	Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	15
1.4	Käsitteet.....	17
1.5	Maantieteellinen ja ajallinen rajausta.....	23
1.6	Aineistot	25
1.7	Menetelmät	31
1.8	Työn eettisyys.....	34
1.9	Tutkimuksen rakenne	35
2	SEMINAARI OPETTAJANKOULUTUKSEN ORGANISAATIONA	38
2.1	Seminaarilaitos	38
2.2	Seminaarien kurijärjestelmä.....	41
2.3	Opettaja mallikansalaisena.....	46
2.4	Pääsy seminaarin oppilaaksi.....	50
	Johtopäätökset	54
3	OPPILAS KURIN KOHTEENA	56
3.1	Seminaarioppilaiden taustoista.....	56
3.2	Kuri seminaariasuntoloissa.....	68
3.3	Ylioppilaspohjaiset oppilaat	74
3.4	Haasteet opetusharjoittelussa.....	77
3.5	Kapinoivia vai oikeuksiaan puolustavia oppilaita?	80
	Johtopäätökset	89
4	OPETTAJAN OLEMUS JA KEHO	93
4.1	Terveys	93
4.1.1	Puhtaus kansalaiskasvatuksessa	93
4.1.2	Vaatimus kehon poikkeamattomuudesta.....	97
4.2	Opettajalle sopiva ulkoasu	103
4.3	Liikunnallisuus.....	107
4.3.1	Liikunta osana kansalaisihannetta.....	107
4.3.2	Liikuntakasvatuksen sukupuolittuneisuus	110
	Johtopäätökset	114

5	SUKUPUOLITTUNUT OPETTAJAIHANNE	117
	5.1 Kasvatus naiskansalaisuuteen.....	117
	5.2 Seurustelusuhteet, kihlautumiset ja avioitumiset	120
	5.3 Epäilyt naisoppilaiden siveettömyydestä	127
	5.4 Miesoppilaiden sukupuolisiveellisyys	136
	5.5 Raittius ja juopottelurikkomukset.....	140
	Johtopäätökset	147
6	LUOTETTAVUUS JA ARVOT	150
	6.1 Luotettavuus.....	150
	6.1.1 Luotettavuus opettajan ammatissa	150
	6.1.2 Vilppi.....	153
	6.1.3 Varastelu- ja omaisuusrikkomukset.....	158
	6.2 Ihanteena isänmaallisuus, ihanteen vastaisena poliittisuus.....	162
	6.2.1 Valkoisen Suomen perintö	162
	6.2.2 1930-luvun poliittinen kuohunta ja sota-ajat.....	166
	Johtopäätökset	172
7	MALLIKANSALAISEN SÄRÖILEVÄ IHANNE (YHTEENVETO).....	175
	7.1 Seminaarit Pohjoismaisen koulutuksen jatkumossa	175
	7.2 Seminaarien keskinäinen moraalinen järjestys	177
	7.3 Kuka oli 'poikkeuksellisen tyypillinen' seminaariyhteisössä?	181
	SUMMARY	185
	LÄHTEET.....	193
	Arkistolähteet.....	193
	Matrikkelit.....	194
	Lait ja asetukset.....	194
	Kirjallisuus.....	195
	Aikakaus- ja sanomalehdet.....	195
	Tutkimuskirjallisuus	196
	LIITTEET	232

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustat

Suomalaisen kansakoululaitoksen perustamisen pohjavireenä oli 1800-luvun kansallisromanttinen herääminen ja tavoite nostaa kansakunta muiden eurooppalaisten sivistyskansojen rinnalle.¹ Kansan sivistämispyrkimykset johtivat vuonna 1863 annettuun kansakouluasetukseen. Asetuksessa kuntia kehoitettiin järjestämään kirkosta erillistä opetusta lapsille neljäksi vuodeksi, mutta opetuksen järjestäminen oli vielä vapaaehtoista. Vaikka suurin osa kansasta kävi jonkinlaista koulua jo 1800-luvulla, ei kierto- tai kyläkouluissa välttämättä opetettu kirjoitus- tai lukutaitoa. Vuoden 1898 piirijakoasetus teki kansakoulujen perustamisesta pakollista kunnille, mikä merkitsi kirjoitus- että lukutaitojen systemaattista oppimista.² Kansallisuusaate korosti ajatusta, jonka mukaan kaikkia tuli yhteisen hyvän nimissä sivistää ja sivistystyön tuli ulottua kaikkiin kansankerrokseen, jotta sillä saavutettaisiin tuloksia.³

Ylevistä pyrkimyksistä huolimatta kahtiajako kärjistyi Suomessa Venäjältä itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen. Erityisesti vuoden 1918 tapahtumat osoittivat keski- ja yläluokan mielestä, ettei kansa ymmärtänyt parastaan. Kansakunnan edun nimissä kansalaisista oli koulutuksen kautta kasvatettava lakia noudattavia ja sivistyneitä kansalaisyhteiskunnan jäseniä.⁴ Yhteiskunnallisen järjestyksen perustana oli vakaa valtiovalta, jonka jäsenet toimivat yhteisen edun

---

¹ Koponen & Saaritsa 2019; Valtonen 2009a, 19; Pakkasvirta 2005, 83; Pakkasvirta & Saukkonen 2005, 14–15; Ahonen & Rantala 2001a, 13; Remy 2005, 61.

² Ahonen & Rantala 2001b, 225; Kauranen 2006, 2; Halila 1949a; Kangas 2009, 13–15; Kokko 2016, 83; Kuikka 2005; Syväoja 2004; Vikman 1910.

³ Hannikainen & Eloranta 2019; Nummela 2019; Kaukiainen 2019; toim. Einonen, Karonen & Eronen 2002; Hämäläinen 2014, 412–414; Karisto, Takala & Haapola 2003, 157–158 & 160.

⁴ Zetterberg 1995, 12–19; Jutikkala & Pirinen 1974, 248–250; Meinander 2010; Klinge 1981.

mukaisesti. Epätoivotut osat kansasta tuli joko sulauttaa osaksi kansalaisihannetta tai kitkeä pois kuten muutkin riskit, jotka uhkasivat kansallista hyvinvointia ja terveyttä. Taistelu kansakunnan tulevaisuudesta käytiinyhtäältä bakteereja ja tuberkuloosin kaltaisia tauteja, toisaalta sivistymättömyyttä, huonoa perimää tai ylipäätään huonoa elämää vastaan.⁵

Kansalaisuus oli paitsi synnynnäistä, myös muodostui lapsuudesta saakka valtiojohtoisella kasvatuksella ja ohjauksella, joka toteutui parhaiten oppivelvollisuuden kautta. Suomessa kansakoululaki astui voimaan vuonna 1921, jolloin kansakoulun käymisestä tuli lapsille velvollisuus. Koululaitoksella oli merkittävä rooli kansallisen tietoisuuden vahvistamisessa.⁶ Koulutuksen päämääränä oli elämässä tarvittavien tietojen ja taitojen opettamisen lisäksi oppilaiden kasvattaminen siveellisyyteen ja hyviin tapoihin. Oikeanlainen moraalit ja hyvät tavat edustivat kasvatuksellista yhdenmukaisuutta, mutta eri kansanosien välillä vallitsi eroja sen suhteen, missä määrin heillä oli luontaisia valmiuksia vastata tavoitteisiin. Kansakoululle määrityksi tehtävä, joka kietoutui valtion sisäistenjännitteiden kanssa yhteen: kasvattaa kahtiajakautunut kansa yhdenmukaisen kansalaisihanteen mukaisesti, vaikka osa kansasta jäi lähtökohtaisesti ihanteen ulkopuolelle.⁷

Eri lähtökohdista ja taustoista tuleville kansanosille oli tarjottava malli, joka konkretisoi tavoitellun kansalaisihanteen, jotta he saattoivat sisäistää yhteiskunnan heille asettamat vaatimukset. Tämä tehtävä uskottiin opettajille, joiden tuli esimerkillään osoittaa, mitä tarkoitti olla kansalainen modernissa, itsenäisessä valtiossa.⁸ Suomalaista kansalaisyhteiskuntaa rakennettaessa opettajat toimivat usein paikallistason muutosvoimana, joiden tehtävänä oli lujittaa kansalaisyhteiskunnan perustaa itsenäistymisen jälkeen. Avainroolissa opettajan ammattiin valmistamisessa olivat seminaarit, jotka valitsivat hakijajoukosta yksilöt, jotka asetettujen vaatimusten perusteella vaikuttivat pätevimmiltä suhteessa odotuksiin. Tutkimuksen päätehtävänä on tarkastella, miten ja millä perustein yksilö määriteltiin joko opettajan ammattiin sopivaksi tai sopimattomaksi opettajakoulutuksessa vuosina 1920–1945.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Tämän tutkimuksen päämääränä on tehdä näkyväksi yksilön roolia osana koulutusinstituutiota ja sen asettamia sääntöjä. Tutkimuksen kohteena ovat opettajaseminaarit ja erityisesti niissä 1920-40-luvuilla opiskelleet oppilaat. Suomalaisen seminaarilaitoksen historian klassikotutkimuksia ovat Aimo Halilan⁹ työt,

⁵ Siltala 1999, 705; Jutikkala and Pirinen 1974, 252–254; Zetterberg 1995, 21–23; Meinander 2010.

⁶ Valtonen 2004, 57; Vuorikoski 2003, 258.

⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 259; Kaarninen 2013, 211–212; Nikander 1998, 138; Sahlberg 2011, 14.

⁸ Rantala 1997; Rantala 2003, 7-9; Rantala 2010, 7–8; Rinne 1986.

⁹ Halila 1949a; Halila 1949b; Halila 1949c; Halila 1950; Halila 1963.

joissa on tutkittu seminaariopetuksen lisäksi suomalaisessa opettajankoulutuksessa ja ylipäätään koulutuksessa tapahtuneita muutoksia aina 1800-luvulta alkaen. Myös Veli Nurmi on tutkinut opettajankoulutuksen historiaa keskittyen erityisesti tiettyihin oppilaitoksiin kuten Rauman ja Jyväskylän seminaareihin sekä myöhemmän Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun vaiheisiin.¹⁰ Näiden esimerkkien tavoin seminaareja tarkasteltaessa on usein tutkittu pääasiassa yksittäisiä seminaareja ja niiden toimintaa esimerkiksi oppilasvalintojen osalta.¹¹

Tämän tutkimuksen päämääränä on tehdä näkyväksi niitä arvoja, jotka ovat ohjanneet opettajankoulutusta sekä miten nämä arvot todellisuudessa ovat vaikuttaneet seminaareissa oppilaisiin kohdistettuihin odotuksiin. Myös aiemmin on tarkasteltu opettajaihannetta ja esimerkiksi Hannu Simola on tutkinut siinä tapahtuneita muutoksia sadan vuoden ajalta aina seminaarilaitoksen perustamisesta alkaen.¹² Opettajaihannetta erityisesti poliittisuuden näkökulmasta on tutkinut Jukka Rantala.¹³ Erikseen on mainittava myös Risto Rinteen väitöstutkimus, jossa määriteltiin täsmällisesti seminaarikasvatusta ohjannutta arvomaailmaa Jyväskylän seminaarissa.¹⁴

Useissa tutkimuksissa on käsitelty nimenomaan arvoja ja moraalia naiskasvatuksen näkökulmasta. Mervi Kaarninen on tutkinut monipuolisesti tyttöjen ja naisten koulutuksessa tapahtuneita muutoksia ja näihin muutoksiin vaikuttaneita syitä itsenäistymisen jälkeisessä Suomessa.¹⁵ Merja Paksuniemi on tutkinut oppilasvalintoja ja naisseminaarilaisten arvokasvatusta sekä heihin kohdistettua kurikasvatusta Tornion alakansakouluopettajien seminaarissa.¹⁶ Ruotsalaisista opettajankoulutusta käsittelevistä tutkimuksista Margarethe Mellberg sekä Christina Florin ovat keskittyneet naisopettajien kyvykkyyteen vastata asetettuihin opettajaihanteisiin erityisesti ammattiin valmistumisen jälkeen.¹⁷ Suomessa myös Lilja Aikio on tutkinut sadan vuoden ajalta naisseminaarilaisten siveellisyyttä seminaarilaitoksen perustamisesta aina 1960-luvulle asti. Sinänsä kiinnostavassa tutkimuksessa siveellisyyttä tarkastellaan ennen kaikkea käsitteellisistä lähtökohdista eikä Aikion tutkimuksessa huomioida esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosten tai poliittisten linjavetojen vaikutusta seminaarien arvokasvatukseen.¹⁸

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on soveltaa kasvatustieteellistä näkökulmaa, jossa on vahvasti koulutussosiologinen ja yhteiskuntahistoriallinen ote. Historiantutkimuksessa on korostettu koulutuksen merkitystä kansakunnan ja kansalaisten välisen sosiaalisen yhdenvertaisuuden lisäämisessä.¹⁹ Toisaalta kri-

---

¹⁰ Nurmi 1964a; Nurmi 1964b; Nurmi 1984; Nurmi 1989; Nurmi 1990; Nurmi 1995; Nurmi 1996.

¹¹ Esim. Einonen, Karonen & Nygård 2009; Haikari & Kotilainen 2016; Isosaari 1989; Kemppinen 1969; Nyholm 1999; Schulman 1994.

¹² Simola 1995.

¹³ Rantala 1997; Rantala 2002; Rantala 2003; Rantala 2005; Rantala 2010; Rantala 2011.

¹⁴ Rinne 1986; myös Rinne 1989.

¹⁵ Kaarninen 1995.

¹⁶ Paksuniemi 2009; Paksuniemi & Määttä 2011; Määttä, Uusiautti & Paksuniemi 2013.

¹⁷ Mellberg 1996; Florin 1987.

¹⁸ Aikio 2016.

¹⁹ Kokko 2016, 31; Jauhiainen 2007, 262.

tiikkinä on nähty koulutuksen kääntöpuolena eri kansanosien kontrollointi ja erityisesti yhteiskunnalliselta asteikolta sosiaalisesti alemman luokan ohjailu.²⁰ Myös 1900-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa koulutusta ja yksilölle soveliaasta toimintapiiriä ohjasivat oman yhteiskuntaluokan asettamat rajat.²¹ Esimerkiksi sukupuoli²² tai kuuluminen tiettyyn ryhmään kuten vähemmistöön²³ ovat vaikuttaneet yksilön kouluttautumismahdollisuuksiin. Koulutus ja luokka ovat kietoutuneet yhteen, koska koulussa pärjäämiseen ja sen sääntöihin sopeutumiseen ovat vaikuttaneet perhetausta ja vanhempien sosiaalinen luokka.²⁴ Pierre Bourdieun mukaan koulutus kuului aluksi vain määrätylle joukolle etuoikeutena eikä sitä ollut tarkoituksenmukaista järjestää kaikille.²⁵

Seminaariyhteisöt tekevät näkyviksi kansalaisihanteen moninaiset, yhteiskunnalliseen luokkaan ja sukupuoleensidotut odotukset. Kansakouluopettajaseminaarien toiminta perustui päämäärille, jotka palvelivat suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointia ja siten edistivät valtion myönteistä kehitystä. Myös opettajan ammatti on kietoutunut yhteen valtiollisten pyrkimysten kanssa ja siihen ovat vaikuttaneet yhteiskunnallinen tilanne sekä ajan poliittiset suuntauksat. Seminaareissa ihanteet olivat sidoksissa pitkäikäisiin ja vanhakantaisiin perinteisiin, sillä ne vakiintuivat osaksi arvojärjestelmää 1860-luvulla, jolloin seminaarilaitos varsinaisesti perustettiin.²⁶ Koulutusinstituutit eivät ole neutraaleja ympäristöjä, vaan ne toisintavat toimintamalleja ja ihanteita, jotka koulua johtava organisaatio on asettanut tavoiteltaviksi.²⁷ Esimerkiksi sisällissodan jälkeen keskiluokkaisten arvojen ohella Suomessa vallitsi valkoisten dominoima kulttuuri, kun taas työläisväestön kulttuuri jäi sen varjoon.²⁸ Tätä kautta tutkimukseen vaikuttaa olennaisesti myös sosiaalikultuurinen merkitys.

Tutkimusta ohjaa Jukka Rantalan käsitys, jonka mukaan opettajaan kohdistetuille ihanteille voidaan etsiä selitystä 'poikkeuksellisen tyypillisyyden' avulla. Rantalan mukaan 'poikkeuksellisen tyypillisyydellä'²⁹ voidaan selvittää, millainen käytös todellisuudessa määriteltiin opettajalle sopimattomaksi. Käytännössä yhteisöjen luomat normit tulevat näkyviksi, kun joku rikkoo niitä vastaan.³⁰ Tutkiakseen, mitä opettajilta todellisuudessa odotettiin, on tutkittava ihanteita vastaan rikkoneita opettajia tai opettajaoppilaita. Poikkeuksellisuus kertoo tyypillisyydestä eli siitä, missä menivät mallikansalaiselle sopivan käyttäytymisen rajat

---

²⁰ Adonis & Pollard 1997; Boli 1989, 62–63; Bourdieu 1987; Gorelick 1982; Isling 1980; Isling 1988; Johnson 1979; Purvis 1981; Thompson 2000; Waris 1968; Weber 2008.

²¹ Häggman 1994, 183.

²² Esim.; Albisetti 1988; Albisetti & Goodman (toim.) 2010; Byrne 1978; Edwards 2001; Määttä, Uusiautti & Paksuniemi 2013; Prentice & Theobald (toim.) 1996; Puranen 2015; Schneider 1990; Shmuck 1987; Kaarninen 1995. Miesten koulutuksesta kts.: Julkunen 2014; Meinander 1994.

²³ Elenius 2001; Keskitalo, Lehtola & Paksunniemi 2014; Schulman 1994.

²⁴ Bourdieu 1973, 301.

²⁵ Bourdieu 1973, 293–295.

²⁶ Simola, Kivinen & Rinne 1997, 889–890.

²⁷ Bourdieu 1973, 305.

²⁸ Ilmolahti 2017, 28; Elomaa 1995, 51; Mosse 1996, 6 & 63.

²⁹ Termiä "poikkeuksellisen tyypillisuus" käytetty alun perin mikrohistoriassa, esim. Ginzburg 1996; Ginzburg 2007; Peltonen 2006; Peltonen 2007; Zemon Davis 2002.

³⁰ Lintunen 2017, 105.

yksittäisten tapausten kautta tarkasteltuna. Vertailukohtien kautta hahmottuvat rajat hyvänä tai normaalina pidetystä sekä toisaalta ihanteen vastaisesta.³¹

Tutkimus kytkeytyy pohjoismaisen koulutushistorian traditioon. Koulujärjestelmää ja opettajankoulutusta luotaessa esikuvia niiden järjestämiselle haettiin Suomeen muista Euroopan maista kuten Ruotsista ja saksankieliseltä kulttuuri-alueelta.³² Koululaitosta on perustellusti pidetty yhtenä pohjoismaisen hyvinvointivaltion mahdollistajana. Pohjoismaat kuten Ruotsi vastaavat sosiaalisilta ja yhteiskunnallisilta oloiltaan eniten Suomea, vaikka useissa muissa pohjoismaissa koulujärjestelmä vakiintui jo Suomea aiemmin, pääasiassa 1800-luvun puolella.³³ Kuitenkin yhtäläistä pohjoismaiselle koulutuksenhistorialle on tapa tarkastella koulutusta osana laajempaa yhteiskunnallista kehityskertomusta³⁴, jossa korostuu hyvinvointivaltion, koulutuksen ja modernisaation väliset suhteet ja näiden vaikutus toisiinsa.³⁵ Tässä tutkimuksessa vertailun kautta tunnistetaan suomalaisen koululaitoksen ja opettajanvalmistuksen erityispiirteitä sekä laajempia linjoja, jotka yhdistävät suomalaisen koulutuksen osaksi pohjoismaisen ja eurooppalaisen koulutuksen jatkumoa.³⁶

1.3 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Väitöstutkimus käsittelee opettajaksi sopivuuden ja sopimattomuuden määrittelyä suomalaisessa opettajankoulutuksessa vuosina 1920–1945. Päämääränä on tavoittaa aiempaa tutkimusta kokonaisvaltaisempi käsitys seminaareissa vallinneesta sukupuolittuneesta kansalaisuudesta sekä siinä tapahtuneista muutoksista tutkittavana aikana. Tavoitteeseen pääsemiseksi tutkimuksessa tarkastellaan ristiriitatilanteita seminaarien arjessa, joissa määriteltiin hyvää opettajuutta. Näissä konflikteissa täsmennettiin hyvään kansalaisuuteen liitettyjä moraalikäsitteitä, joiden pohjalle suomalainen yhteiskunta rakentui itsenäistymisen jälkeen. Selvitän, millaiseksi hyvän opettajan ja kansalaisen toimintapiiri sukupuolen ja yhteiskuntaluokan näkökulmasta määrittyivät vastaisenäistyneessä Suomessa.³⁷

Opettajakunta saattoi kyseenalaistaa oppilaan sopivuuden opettajan ammattiin niin olemuksen, toiminnan kuin käytöksenkin vuoksi. Tutkimuksessa pohditaan, millä perusteella tietty oppilas määriteltiin sopimattomaksi opettajan

---

³¹ Rantala 2010, 21.

³² Ahonen & Rantala 2001b, 226–227; Saksankielinen koulutuksen historia, katso esim. Blackbourne & Eley 1984; Bätefalk 2000; Cobben 2010; Ellis & Kirchberger 2014; Kocka 1999; La Vopa 1990; Lowe 1982; Magraw 2014; Seigel 2012.

³³ Boli 1989, 18–19; Gardarsdóttir 2013, 140–141; Rahikainen 2019; Isling 1980; Mellberg 1996, 14; Kaarninen 2013, 212; Nyholm 1999, 34; Simola 2012, 435–440; Sahlberg 2011, 1–3; toim. Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011; Välimaa 2018.

³⁴ Komulainen 2002, 140; Ahonen & Rantala 2001, 11.

³⁵ Esim. Florin 1987; Slagstad 1998; Mellberg 1996; Suomessa Kivinen & Kivirauma 1994; Kivirauma 1989; Simola, Kivinen & Rinne 1997.

³⁶ Markkola 2002, 86.

³⁷ Helén & Jauho 2003, 17–19; Mattila 2003, 117.

ammattiin ja millaisiin toimenpiteisiin tilanteet johtivat. Arvioimalla rangaistuksia sekä seuranneita kurinpidollisia toimenpiteitä voidaan päätellä, mikä teki yksilöstä ratkaisevalla tavalla sopimattoman opettajan ammattiin.³⁸ Tätä kautta tutkimuksessa tehdään näkyväksi, miten seminaarin arvojärjestelmä ohjasi oppilaisiin kohdistettuja odotuksia. Tutkimuksen kannalta on olennaista myös paikallistaa opettajien ja oppilaiden keskenään ristiriitaiset käsitykset opettajalle sopivan toiminnan rajoista, sillä tällaiset tilanteet konkreettisesti osoittivat, että opettajaihanteeseen liitetyt käsitteet eivät olleet yhtäläisiä aina edes seminaariyhteisön sisällä.

Oppilaan poikkeama ihanteesta vaati eri tasoisia kurinpalautuksia riippuen rikkomuksen vakavuudesta. Tutkimuksessa yksittäisiä kuritoimenpiteitä tarkastellaan seminaariyhteisön moraalista arvomaailmaa ilmentävinä ja määrittävinä tekoina. Reunaehdot seminaarien toiminnalle asetettiin vuoden 1863 kansakoululaissa sekä kolme vuotta myöhemmin annetussa opettajaseminaariasetuksessa.³⁹ Seminaarien opettajakunta päätti, kuinka asetuksia sovellettiin ja millaisia rangaistuksia rikkomuksista annettiin.

Seminaarit toimivat tutkimuksen toimintaympäristönä, joissa hyvää opettajuutta määriteltiin arvioimalla, missä meni seminaarioppilaille sallitun ja kielletyn välinen raja. Tutkimuksessa vertaillaan Jyväskylän, Sortavalan, Heinolan, Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn seminaareja. Vertailun kautta eri seminaarien toimintakulttuuria voidaan tarkastella laajemmin verrattuna siihen, jos tutkittavana olisi yksittäinen seminaari. Tällainen seminaarilaitoksen näkökulmasta kattavampi tutkimusnäkökulma on jäänyt puuttumaan aiemmista seminaareja käsittelevistä tutkimuksista.⁴⁰

Seminaarien keskinäisen vertailemisen kautta voidaan muodostaa kokonaiskuva ajan opettajaseminaarien toiminnasta ja niissä vallinneesta opettajakäsityksestä. Laaja otanta myös mahdollistaa, että tutkimuksessa voidaan tehdä näkyväksi eri seminaarien toimintakulttuurien eroja sekä yhtäläisyyksiä tai ajoittain jopa ristiriitoja tietyn seminaarin sisäisessä toimintakulttuurissa. Seminaarien ominaispiirteiden ja toiminnan kannalta on olennaista myös muodostaa kokonaiskuva niissä opiskelleista oppilaista. Tästä syystä tutkimuksessa vertaillaan, oliko eri seminaarien oppilasaineksessa olennaisia eroja vai oliko niissä pikemminkin nähtävissä yhtäläisyyksiä.

Aiemmassa tutkimuksessa seminaarioppilaat itse ovat jääneet vähälle tarkastelulle.⁴¹ Tätä selittää seminaariyhteisön toimintamuoto hierarkkisena järjestelmänä: oppilaiden tuli sitoutua yhteisiin sääntöihin ja tottelemattomuudesta voitiin rangaista kuulematta oppilasta itseään. Seminaarin oppilaat ovat tässä perspektiivissä jääneet helposti näkymättömiin. Tutkimuksen taustalla on halu

---

³⁸ Esim. Halila 1963; Aikio 2016; Isosaari 1989; Kiiski 2016; Määttä, Uusiautti & Paksuniemi 2013, Paksuniemi 2009; Valtonen 2009a.

³⁹ Erityisesti pykälät §1–§7, kansakouluasetus 1863.

⁴⁰ Esim. Halila 1963; Kemppinen 1969; Nurmi 1995; Nyholm 1999; Paksuniemi 2009; Paksuniemi & Määttä 2011; Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013; Rinne 1986; Schulman 1994;

⁴¹ Esim. Halila 1963; Aikio 2016; Isosaari 1989; Kiiski 2016; Määttä, Uusiautti & Paksuniemi 2013, Paksuniemi 2009; Valtonen 2009a.

muodostaa aiempaa kokonaisvaltaisempi kuva seminaarilaisista aktiivisina toimijoina.⁴²

Tutkimuksessa tehdään näkyväksi kansalais- ja opettajaihanteeseen liittyneiden normien sukupuolittuneisuutta. Sukupuolen vaikutusta seminaarien käytännön arjessa ei ole aiemmassa tutkimuksessa tarkasteltu varsinkaan sukupuolia keskenään vertaillen. Sukupuolen merkitys opettajankoulutuksessa on tunnistettu jo aiemmassa tutkimuksessa, mutta lähinnä koulutuksen järjestämisen näkökulmasta.⁴³ Eri sukupuolia edustaneita oppilaita velvoittivat erilaiset odotukset, jotka perustuivat ajan mies- ja naiskansalaisen toisistaan erillisille toimintapiireille. Myös yksilön edustamalla yhteiskuntaluokalla oli merkitystä suhteessa hänelle mahdolliseen toimintaan.⁴⁴ Tutkimuksessa tarkastellaan opettajakunnan suhtautumista oppilaan rikkomukseen ja nähtiinkö hänen sukupuolelleen tai muilla taustoihin liittyvillä tekijöillä olevan merkitystä rangaistusta annettaessa. Tätä kautta määritellään yksilölle mahdollisen toimijuuden, sukupuolen ja yhteiskuntaluokan välisiä suhteita.

Oppilaiden lähtökohdista pyritään muodostamaan kattava kokonaiskuva, jotta heidän toimintaansa seminaareissa voidaan arvioida realistisesti. Rikkomustapausten yhteydessä esille nousseita oppilaita tarkastellaan suhteessa heidän sosiaaliseen taustaansa, sukupuoleensa, ikäänsä ja koulutukselliseen taustonsa eli minkä ikäisiä he olivat, mitä yhteiskuntaluokkaa edustivat ja kuinka pitkälle he olivat kouluttautuneet ennen seminaariin saapumistaan.⁴⁵ Tutkimuksessa oppilaiden toimijuutta tehdään näkyväksi oppilasluetteloiden ja matrikkeliin lisäksi myös oppilaiden vapaa-ajan toiminnasta kertovan aineiston kautta. Tätä kautta tarkastellaan, millaisia asioita seminaarioppilaat itse pitivät merkityksellisinä ja minkä puolesta kokivat tarvetta toimia.

1.4 Käsitteet

Usein määritelmää oikeanlaisesta opettajasta on lähestytty **mallikansalaisen** käsitteen kautta. Termiä on käytetty erityisesti tutkimuskontekstissa selittämään opettajiin kohdistettuja moninaisia ihanteita.⁴⁶ Mallikansalaisuuden on käsitetty merkitsevän, että kansakouluopettajien tuli täyttää jo kansakoululaissa asetetut yleistä olemusta, toimintaa ja arvomaailmaa ohjaavat ihanteet. Käytännössä ihanteet realisoituivat niin, että opettajaksi haluavan odotettiin olevan esimerkkinen niin omassa käytöksessään, arvovalinnoissaan, ulkomuodossaan kuin toiminnassaan.⁴⁷ Mallikansalaisuuden nähtiin takaavan opettajalle auktoriteet-

---

⁴² Kalela 2000, 11; Kalela 2017; Vainio-Korhonen 2018, 20–21.

⁴³ Esim. Kaarninen 1995; Julkunen 2014; Nyholm 1999; Meinander 1994; Määttä, Uusi-autti & Paksuniemi 2013; Puranen 2015; Waris 1968.

⁴⁴ Markkola 1996, 14–15; Rantalaiho 1994, 10–13; Scott 1988, 42–46.

⁴⁵ Vilkuna 2017, 278.

⁴⁶ Ahonen 2005, 20–23; Ahonen & Rantala 2001a, 7–8; Aikio 2016; Rinne 1985; Nurmi 1979.

⁴⁷ Rantala 2005; Rinne 1985; Simola 1995.

tiaseman omassa yhteisössään, joten opettajan osakseen saama arvostus kytkeytyi hänen kyvykkyyteensä vastata asetettuihin kriteereihin. Mikäli opettaja ei täyttänyt näitä vaatimuksia, myös hänen asemansa auktoriteettina oli vaarassa.⁴⁸

Tässä tutkimuksessa mallikansalaisuus-käsitteeseen suhtaudutaan kriittisesti ja käsitettä kyseenalaistetaan sen historiallisen käytön ongelmallisuuden vuoksi. Termi on noussut myöhemmästä tutkimuskirjallisuudesta eikä tutkittavasta aikakaudesta käsin. Mallikansalaisen käsitteen käyttäminen aikalaiskontekstissa luo kuvan, että tutkittuna aikana olisi vallinnut yleinen ja kaikkien jakama yhteinen käsitys hyvästä opettajasta, joka olisi vastannut niin ammattiryhmään kuuluvien kuin siihen kuulumattomienkin käsityksiä. Asetettu opettajaihanne oli ideaali, jonka moninaiset puolet harvoin personoituivat konkreettisesti yhteen ihmiseen. Ihanteet olivat kirjaimellisesti ennen kaikkea käsitteellisiä ja asetettuja ihanteita. Opettajaihanne kytkeytyi myös moniin eri seikkoihin kuten yhteiskunnalliseen asemaan, sukupuoleen, poliittiseen tai muihin asenteisiin vaikuttaviin sitoumuksiin eikä ollut siten kaikille yhteinen tai sosio-kulttuurisista tekijöistä riippumaton. Tutkimuksessa mallikansalaisuutta käytetään selittämään opettajaksi haluavaan kohdistettuja odotuksia, mutta päämääränä on myös osoittaa, ettei edes seminaariyhteisöissä välttämättä vallinnut yhtäläistä opettajakäsitystä.

Opettajaihanne perustui kuitenkin käsitykselle, mikä nähtiin aikalaiskulttuurissa yhteiskunnallisesti arvokkaana ja tärkeänä.⁴⁹ **Arvot** toimivat yhteisöjen toimintakulttuurin perustana ja näiden arvojen kautta pidettiin seminaariympäristön lisäksi myös yhteiskunnallista järjestystä yllä. Erityisesti tietyt yhteisöt ovat vahvasti arvo-orientoituneina, jolloin niissä pyritään ohjaamaan yhteisössä toimivien yksilöiden tekoja ja valintoja. Kasvatuksen ja koulutuksen instituutiot, kuten tutkimuksen 1900-luvun alun seminaarit, näyttävät tällaisina instituutioina.⁵⁰ Haasteita syntyy, kun yhteisön jäsenten arvot ovat keskenään ristiriidassa.⁵¹ Poikkeavuus näyttää toimintana, joka ei ole niinkään sidoksissa yksilöön, vaan ympäristöön, jossa kyseinen toiminta arvioidaan poikkeavaksi.⁵²

Hyvän yksilön elintapoja määrittivät niin seminaareissa kuin yhteiskunnassa laajemminkin **kristillis-siveelliset**, terveet elämäntavat, jotka käsitettiin kokonaisvaltaisesti. Kristilliset arvot olivat henkisiä arvoja, joissa korostettiin nöyryyttä ja toisten palvelemista, mutta siveellisyys käsitti myös ihmisen fyysisen puolen. Siveyden nähtiin edustavan kokonaisvaltaista, moraalisesti oikeanlaista elämäntapaa, johon kuului niin puhtaus ruumiin kuin mielen osalta. Aikalaisille siveys tarkoitti yhteisön normien mukaista, hyvänä pidettyä tapaa elää.⁵³

---

⁴⁸ Valtonen 2004, 64–65.

⁴⁹ Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 75; Suoninen 2012, 93.

⁵⁰ Rinne 2013, 33; Nurmi 1985, 98; Launonen 2000, 244; Suoninen 2012, 16; Valtonen 2004, 16 - 18; Douglas 2002, 2–3.

⁵¹ Douglas 2002, 5; Durkheim 1973; Kaartinen 1993, 10–15; Valtonen 2004, 41.

⁵² Merleau-Ponty 1985, 184 & 193; Pulma & Turpeinen 1987; Frigren 2017; Eilola (toim.) 2009.

⁵³ Pulkkinen & Sorainen 2011, 15; Paksunniemi 2009, 82–83; Valtonen 2004, 49–50.

Tutkimuksessa käsitellään **siveellisyyttä** nimenomaan sen seksuaalisuuteen liittyvien konnotaatioiden kautta, vaikka termi käsittikin aikanaan laajemman käytöskategorian kuin pelkän seksuaalisiveyden. Seminaariyhteisöissä käytettiin ilmaisua 'epäsiveellinen elämän tapa' tai 'rikkomus siveellisyyttä vastaan' kuvatessaan sellaisten oppilaiden käytöstä, jotka olivat jääneet kiinni avioliiton ulkopuolisista seurustelusuhteista. Tutkimuksessa termin käyttö pohjautuu aineistoon ja on siten perusteltavissa, vaikka siveellisyyden termin monimerkityksellisyys tiedostetaankin.⁵⁴

Aikalaiskulttuurissa yksilön oikeanlaista arvomaailmaa määritteli myös sitoutuminen **raittiuteen**.⁵⁵ Ajatus kohtuudesta oli jo 1800-luvulla osa sivistyneistön ideologiaa, jossa ohjattiin talonpoikaista kansaa sekä kasvavaa kaupunkiväestöä kohti ihanteita kitkemällä vanhoja, paheellisia tapoja.⁵⁶ Konkreettisin esimerkki raittiuspyrkimysten yhteiskunnallisesta merkityksestä oli vuosina 1919–32 voimassa ollut kieltolaki, jota kansakouluväen piirissä kannatettiin voimakkaasti.⁵⁷ Opettajaksi haluavalta vaadittiin **sivistystä**, jonka käsitettiin tarkoittavan paitsi koulutuksellista taustaa, myös oikeanlaista arvomaailmaa ja sitoutumista kansakouluun. Toisaalta sivistyksen kautta ihminen pystyi kilvoittelemaan itselleen sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti paremman aseman.⁵⁸

Opettajan asemassa olemuksella eli **habituksella** oli huomattava merkitys, sillä aikalaistyhteisössä vallitsi selkeä kuva opettajalle sopivasta olemuksesta. Oikeanlainen ulkoinen olemus ilmensi yksilön oikeanlaista moraalialia. Toisaalta Pierre Bourdieun mukaan habitus on keskeisessä roolissa, kun yksilö ylipäättään ilmaisee itseään.⁵⁹ Erityisesti naisia arvioidaan ulkomuodon ja siitä tehtyjen päätelmien perusteella. Naisen toimintaa arvioidaan erityisesti 'katseen kohteeksi' asettumisen kautta suhteessa heihin kohdistettuihin odotuksiin ja haluihin. Opettajan ammatissa toimivan naisen tuli välttää tietoista katseen kohteeksi asettumista, koska aikalaiset yhdistivät sen moraalittomuuteen.⁶⁰ Toisaalta odotuksia opettajan ruumiin mallikelpoisuuteen kohdistettiin myös siksi, että aikalaiskulttuurissa liikunnalla ja voimistelulla oli merkittävä painoarvo osana kasvatusta.⁶¹

Seminaarioppilaiden osalta avainkäsitteeksi nousee **toimijuus**. Yhteisöt usein asettavat odotuksia ja rajoituksia yksilön toimintamahdollisuuksiin, mutta erityisesti yksilön toimintaa ohjailevat erilaiset instituutiot.⁶² Toimijuus muodostuu vuorovaikutuksellisesti henkilöltä odotetun, hänelle mahdollisen sekä toteutuneen toiminnan välisessä suhteessa.⁶³ Aineistossa seminaarioppilaat näyttävät toiminnan kuten rangaistusten kohteena, mutta todellisuudessa heillä oli

⁵⁴ Kts. Pulkkinen & Sorainen 2011.

⁵⁵ Markkola 1994, 32–33; Sulkunen 1986, 30.

⁵⁶ Härmäläinen 2003, 265–266; Sulkunen 1986, 172; Kaartinen 2011, 51.

⁵⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 258–259; Kaartinen 2011, 39.

⁵⁸ Suomessa sivistys-sana kattoi kaikki ruotsin kielen termit *bildning, kultur ja civilisation* (Kokko 2016, 31); Myös Harjula 2014, 208.

⁵⁹ Bourdieu 1973, 70.

⁶⁰ Kamila 2012, 62; de Laurentis 1984, 4; Mort 2002, 39.

⁶¹ Meinander 2001, 81; Ahonen & Rantala 2001, 13; Rantala 2011, 279; Männikkö 2001, 68.

⁶² Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 21–22.

⁶³ Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 22.

vaihtoehtona toimia myös vastoin odotuksia. Tällöin oppilaan oli kannettava vastuu mahdollisista seurauksista ja sanktioista, joita sääntöjen vastaisesta toiminnasta seurasi.⁶⁴ Toimijuutta käytettiin aluksi sosiologian puolella,⁶⁵ mutta käsite on noussut esille myös historiantutkimuksessa ja sukupuolentutkimuksessa kuluneina vuosina. Kiinnostavana on nähty samankaltaiset teemat, kuin tässäkin tutkimuksessa eli millaisia valintoja yksilöt ovat oman toimintansa kautta tehneet ja millaiseksi heidän toimintansa kenttä tätä kautta muodostuu.⁶⁶

Yksilön mahdollisuuksia toimia erityisesti formaaleissa ympäristöissä määrittelevät yksilön sosiaalisen pääoman ja yhteiskunnallisen taustan kaltaiset tekijät. Yksilön toimintaan vaikuttavat joko mahdollistavasti tai rajoittavasti hänen edustamansa **sosiaalinen tausta** tai hänen **sukupuolensa**. Erityisesti tällaiset käsitykset ja niihin liittyvät kysymykset kulminoituivat hierarkkisissa seminaariyhteisöissä, joissa yhteisö säätelee ja ohjaa yksilön toimintaa voimakkaasti.⁶⁷ Usein seminaariopettajien odotuksia ohjasivat käsitykset, että oppilas edustaisi opettajan kanssa samankaltaisia lähtökohtia.⁶⁸ Todellisuudessa seminaarien oppilaat tulivat erilaisista taustoista ja edustivat eri kansanosia. Tutkimuksen seminaariyhteisöissä ilmenivät eri yhteiskuntaluokkien väliset erot sekä heihin kohdistetut käsitykset.

1900-luvun alussa suomalaisessa yhteiskunnassa oli karkeasti jaoteltuna kolmiportainen hierarkia yhteiskunnassa: **eliitti, keskiluokka ja työväenluokka**.⁶⁹ **Maaseutuväestö** sijoittuu tilankoosta ja varallisuudesta riippuen joko osaksi keskiluokkaa tai vertautuu työväenluokkaan, mikäli varallisuutta oli vähän.⁷⁰ Opettajaihannetta määritti erityisesti **porvarillinen**, keskiluokkainen ihanne. Suomessa porvaristoluokan kehittyminen ja muodostuminen liittyi osaksi laajempaa, vastaavaa muutosta, joka tapahtui samoihin aikoihin ympäri Eurooppaa.⁷¹ Porvarilliseen elämäntapaan kuuluvia hyveitä kuten oikeanlaista moraalialia ja oman elinpiirin parantamista työteliäisyyden kautta korostettiin.⁷² Porvarillista arvomaailmaa määritti erityisesti jo mainittu kristillis-siveellinen moraalikoodisto, jonka tuli olla yksilön toiminnan pohjana.⁷³ Tietylnainen moraalinen ylemmyys oli olennaisessa roolissa, kun porvarillista elämäntapaa vaikiinutettiin suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen ja kansalaiskäsitteiden ihanteeksi.⁷⁴

---

⁶⁴ Giddens 1984; Gordon 2005.

⁶⁵ Kiser 1999, 146; Stark 2011, 29–33.

⁶⁶ Autti & Rantala 2013, 9–10; Karonen & Hakanen 2017, 19; Einonen 2017, 262–263; Frigren 2016, 43–45; Hiljanen 2019, 17–20; Toropainen 2016, 17–19; Vilkuna 2017, 288–289; myös Callinicos 2004; Jauhiainen 2009; Lahtinen 2007; Kietäväinen 2009.

⁶⁷ Bourdieu 1973, 291.

⁶⁸ Esim. Kamila 2012; Kiiski 2016; Prokkola 2001; Schulman 1994; Sääntti 2007; Valtonen 2009a; Ylä-Sulkava 2013.

⁶⁹ Kaarninen 1995, 13.

⁷⁰ Esim. Saarimäki 2010; Räisänen 1995.

⁷¹ Blackburne & Eley 1984; Bätefalk 2000; Elomaa 1995; Häggman 1994; Kocka 1999;

⁷² Lowe 1982; Magraw 2014; Seigel 2012; Toropainen 2016.

⁷³ Valtonen 2004, 43–45; Mort 2002, 31–32.

⁷⁴ Pulkkinen & Sorainen 2011, 15; Paksunniemi 2009, 82–83; Valtonen 2004, 49–50.

⁷⁴ Siltala 1996; Elomaa 1995; Häggman 1994.

Työväenliike sekä maaseudun väestö määrittivät oman käsityksen ihannekansalaisesta ja häneen kohdistetuista vaatimuksista eri tavoin kuin porvaristo ja omista lähtökohdistaan käsin. Työläisväestön kohdalla kysymys oikeanlaisesta kansalaisuudesta kulminoitui paitsi sukupuoleen, myös perheeseen. Työläisväestön kohdalla kaupungit elinympäristönä ja työskentely tehtaissa herättivät huolta moraalin alentumisesta. Erityisen huolen kohteena olivat naiset sekä lapset, jotka joutuivat työskentelemään tällaisissa 'moraalisesti kyseenalaisissa' työympäristöissä. Hyvän työläisperheen odotettiin sitoutuvan puhtauteen esimerkiksi kotinsa hygieenisyyden ja raittiusitumuksensa kautta. Erityisesti hyvä työläisnainen huolehti tunnollisesti kodistaan ja perheestään, mihin oli kiinnitetty huomiota porvarisnaisten piirissä 1800-luvun puolivälistä alkaen. Tämä huoli oli luonteeltaan holhoavaa eikä sitä koettu työläisväestön keskuudessa positiivisena. Työteliäisyys oli molempia sukupuolia määrittänyt hyve, sillä työläisväestön naisten oli perheen toimentulon takaamiseksi käytävä ansio-työssä kuten myös perheen miesten.⁷⁵

Samalla tavoin maaseutuväestöä leimasi vaatimus kunnollisuudesta ahkeran työntöön kautta, vaikka aikalaiset suhtautuivat heihin kaksijakoisesti. Yhtäältä maaseutua pidettiin kaupunkiympäristöä ideaalisempana ja terveellisempänä elinympäristönä, mutta maaseutuväestöön itseensä liitettiin käsitykset heikommasta hygieniatajasta ja sivistämisen tarpeesta. Osaltaan kohdistettu kritiikki liittyi maaseutuväestön keskuudessa vallinneeseen omanlaiseensa käsitykseen naisten ja miesten välisestä seurustelukulttuurista ja seksuaalisesta normistosta. Maaseudulla yöstely- tai yöjuoksukulttuuri toimi tutustumismuotona nuorille, joiden pyrkimyksenä oli löytää itselle puoliso.⁷⁶ Vaikka seksuaalisuuteen liittyi yöstelyssä rajoituksia, käytännön vuoksi maaseutuväestön moraaliala kyseenalaistettiin erityisesti keskiluokan ja sivistyneistön piirissä.⁷⁷

Myös sukupuoli kytkeytyy yksilön mahdollisuuksiin toimia osana yhteiskuntaa. Joan Wallach Scottin mielestä sukupuolella on merkitystä valtarakenteiden ylläpitämisessä.⁷⁸ Tämä on ilmennyt erityisesti sen kautta, kuinka sukupuoleen liittyvät oikeudet, velvollisuudet ja tehtävät ovat määrittäneet yksilön osakseen saamaa arvostusta ja yhteiskunnallista roolia.⁷⁹ Naisille ja miehille erillistä toimintapiiriä selittämään on erityisesti pohjoismaisissa yhteiskunnissa käytetty ruotsalaisen Yvonne Hirdmanin **sukupuolijärjestelmän** teoriaa. Sukupuolijärjestelmän mukaan yksilöiden roolit ovat sukupuolen ja yhteiskunnallisen aseman lisäksi sidoksissa aikaan ja paikkaan. Sukupuolijärjestelmä tunnistaa ne alistavat rakenteet, joita yhteiskunnan ja kulttuurin kautta ylläpidetään.⁸⁰ Maskuli-

---

⁷⁵ Markkola 1994, 132-133; Markkola 2014, 138; Ilmolahti 2017, 134-135; Haapala & Lloyd 2018; Mort 2002, 29-30.

⁷⁶ Karisto, Takala & Haapola 2003, 155; Saarimäki 2010, 56-57; Räisänen 1995, 54; Häkkinen 2018; Mort 2002, 31-32.

⁷⁷ Saarimäki 2010, 57-58; Cronvall 2000, 106; Räisänen 1995, 54-56.

⁷⁸ Scott 1999, 2-4; Kinnunen 2001, 51.

⁷⁹ Scott 1999, 2-4; Chanter 2007, 7; Kokko 1996, 47-50; Grönfors 1994, 72; Puranen 2015, 11.

⁸⁰ Hirdman 1988; Hirdman 1991; Chanter 2007, 11-12; Kokko 1996, 47-50.

nisuudella on usein kategorisesti vallitseva asema, jolloin se sijoittuu yhteiskunnallisissa valtarakennelmissa feminiinisyyden ja sen edustamien arvojen yläpuolelle.⁸¹

Pirjo Markkolan mukaan jako sukupuolten välille on auttanut jäsentämään maailmaa ja sen järjestystä määrittelemällä, mikä on miehille tai naisille sopivaa käytöstä.⁸² Tämä jako pätee myös asetettuun opettajaihanteeseen, sillä hyvä opettaja oli paitsi asetettujen arvojen, myös edustamansa sukupuolen ja luokan summa. Miesopettajuutta muovasi porvarillinen miesihanne, joka korosti kunniallisuuden merkitystä yksilön ja yhteiskunnan välisen toiminnan pohjana.⁸³ Poikien kasvatuksessa ohjattiin itsenäisyyteen ja hyvän ammatillisen aseman tavoittelemiseen.⁸⁴ Seminaareissa miehiseen ideaaliin liitettiin ajatus terveestä sielusta terveessä ruumiissa, luotettavuus, vakaus ja järkkymättömyys. Sivistynyt mies osoitti oman toimintansa kautta esimerkkiä muillekin tavoiteltavista ihanteista.⁸⁵

Suomessa naiskansalaisen ideaali tiivistyi 1800-luvulta alkaen äidillisyyteen, uhrautuvaisuuteen ja toimeliaisuuteen. Oikeanlainen naiskansalainen oli siveä sekä omalle sukupuolesta ja yhteiskunta-asemasta katsottuna sopivalle toiminnalle omistautunut. Toiminta realisoitui keski- ja yläluokan naisten keskuudessa naisten osallistuessa järjestötoimintaan ja politiikkaan sekä hoiva-alan töihin myös kodin ulkopuolella yhä enemmän.⁸⁶ Liisa Rantalaihon mukaan tämä myös **yhteiskunnalliseksi äitiydeksi** nimitetty ilmiö oli askel naisten yksilöllistymistä kohti, mutta koska sen pohjana oli sukupuolien väliset erot, siinä ei ka jottu sukupuolten väliseen hierarkiaan eikä se siten perustunut sukupuolten väliselle tasa-arvolle.⁸⁷

Yhteiskunnallisen äitiyden ihanne ei ollut luokkanäkökulmasta tasaveroinen ihanteen kummutessa ylä- ja keskiluokan piiristä: se jätti työläisväestön naiset ihanteiden marginaaliin. Yhteiskunnallisen äitiyden kautta naisen luonnolliseksi toiminta-alueiksi määriteltiin hoivaan ja sosiaalihoitoon liittyvät alueet. Ammatin kautta tähän velvoitettiin naisopettajia, joille iskostettiin yhteiskunnallisen äitiyden kytkeytyvän osaksi opettajatyön kutsumusluonnetta. Naisen kohdalla opettajan ammatti vaati yhteiskunnan edun laittamista omien halujen edelle, mutta samanlaisia odotuksia ei kohdistettu miesopettajiin.⁸⁸

---

⁸¹ Hirdman 1988; Hirdman 1991; Julkunen 2010, 16 & 83; Chanter 2007, 11–12; Kokko 1996, 47–50.

⁸² Markkola 2002, 15–16; Markkola & Östman 2019.

⁸³ Häggman 1994, 194; Markkola 2014, 156.

⁸⁴ Häggman 1994, 117–118; Haikari & Kotilainen 2016, 141; Markkola 2014, 138; Elomaa 1995, 50–51.

⁸⁵ Tiihonen 2002, 149 & 290; Oksanen 2018, 69.

⁸⁶ Kaarninen 1995, 244–245; Sulkunen 1987; Sulkunen 1987; Sulkunen 1989; Pulkkinen & Sorainen 2011, 12; Markkola 2002; Julkunen 2010, 78.

⁸⁷ Rantalaiho 1994, 21–24; Halminen 1995, 126; Häggman 1994, 116 & 149–151; Kaarninen 1995, 150; Sulkunen 1987; Annola 2011, 16–17; Kokko 1996, 54.

⁸⁸ Räisänen 1995, 12–13; Nikander 1998, 146; Haikari & Kotilainen 2016, 141; Häggman 1994, 183–184; Kaartinen 2011, 22; Jalava 1997, 119; Annola 2011, 187; Juntti 2011, 79.

1.5 Maantieteellinen ja ajallinen raja

Tutkimus keskittyy viiteen opettajankoulutusseminaariin, jotka ovat Jyväskylän ja Sortavalan, Heinolan, Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn kansakouluopettajaseminaarit. Jyväskylän seminaari perustettiin 1863 ja se oli Suomen ensimmäinen sekä suurin suomenkielinen opettajankoulutusseminaari.⁸⁹ Järjestyksessä toinen suomenkielinen seminaari perustettiin Sortavalan vuonna 1880 Karjalan ensimmäisen kansakoulun yhteyteen. Sortavalan seminaarin pyrkimyksenä oli Raja-Karjalan väestöpohjan sivistäminen ja suomalaistaminen. Jyväskylän ja Sortavalan seminaarit olivat kaksoisseminaareja, joissa koulutettiin sekä nais- että miesopettajia. Jyväskylää kuten myös Sortavalaa voi nimittää oman maakuntansa sivistyksen ja koulutuksen keskuksiksi. Yhdessä kaupunkien seminaarit valmistivat merkittävän osan ja seminaarilaitoksen alkuvaiheessa jopa kaikki suomenkielisistä opettajista.⁹⁰

Tähän tutkimukseen Jyväskylän ja Sortavalan seminaarit ovat valikoituneet niiden keskinäisen erilaisuuden perusteella, mikä näkyy esimerkiksi niiden maantieteellisessä sijainnissa, oppilasarakenteessa sekä kulttuurisessa että uskonnollisessa taustassaan.⁹¹ Heinolan naisseminaari perustettiin vuonna 1898 eli hie-man myöhemmin kuin Jyväskylän tai Sortavalan seminaarit, mutta kyseinen naisseminaari tunnettiin 1900-luvun alussa edistyksellisenä esimerkiksi korkeatasoisen liikuntakasvatuksen ansiosta. Heinolan seminaarin opetukseen ja henkiseen ilmapiiriin vaikutti kansakouluasiaa yleisesti edistänyt Mikael Soininen, jonka vaikutus näkyi seminaarissa pitkään hänen jo jäätyään seminaarin johtajan tehtävistä.⁹²

Seminaareista Tammisaari ja Uusikaarlepyy olivat ruotsinkielisiä seminaareja, joista Tammisaari oli naisoppilaille tarkoitettu seminaari ja Uusikaarlepyy puolestaan miesseminaari. Tutkimuksessa tarkastellaan, erosivatko ruotsinkielisten seminaarien toimintakulttuuri ja rangaistusjärjestelmät merkittävällä tavalla suomenkielisistä seminaareista.⁹³ Maantieteellisestä näkökulmasta seminaarit levittäytyvät eri puolille Suomea, jolloin paikallisten erojen ja alueellisten vaihtelujen tarkasteleminen on mahdollista.⁹⁴

Tutkimuksen aikarajaukseen vaikuttavat erityisesti yhteiskunnalliset sekä arvoja ja kulttuuria määrittäneet muutokset. Merkittävä uudistus oli vuonna 1921 voimaantullut kansakoululaki, jonka mukaan kaikille lapsille ja nuorille oli taattava maksuton perustason opetus. Aiemman tutkimusten perusteella on todettu, että oppivelvollisuuslain vaikutti tasavertaisesti kaikkiin eri yhteiskuntaluokkien lapsiin maalla ja kaupungissa vasta 1950-luvulle tultaessa.⁹⁵ Kuitenkin

⁸⁹ Halila 1963; Valtonen 2009a; Lamberg 2004.

⁹⁰ Nurmi 1995; Kemppinen 1969; Isosaari 1989.

⁹¹ Halila 1963, 27; Lindström 2001, 48.

⁹² Lindström 2001, 62.

⁹³ Lindström 2001, 44–47.

⁹⁴ Tutkimukseen olisi ollut mahdollista ottaa mukaan myös Raahen, Kajaanin ja Rautan seminaarit. Vaikka näiden seminaarien tutkiminen olisi ollut tutkimuksellisesti kiinnostavaa, se tuskin olisi tarjonnut merkittävästi uutta tietoa.

⁹⁵ Halila 1949, 143–151; Rahikainen 2019; Heikkinen & Leino-Kaukiainen (toim.) 2011.

koululaitoksen merkitys korostui pyrkimyksissä ylläpitää yhteiskunnallista rauhaa ja järjestystä. Yhä rakentuvan koulujärjestelmän oli vakuutettava tavallinen kansa ja erityisesti sen epäilijät toimintansa merkityksestä. Myös opettajankoulutus oli järjestettävä tavalla, joka tuki koulutusjärjestelmän tavoitteita ja vahvisti ihmisten uskoa koulutustavoitteiden merkityksellisyydestä.⁹⁶

Tutkimuksen aikarajaukseen vaikuttaa Suomen itsenäistymistä seurannut yhteiskunnallinen työ.⁹⁷ 1920-luvulta aina talvi- ja jatkosodan väliseen aikaan sijoittuu kausi, jolloin luotiin uudistusten kautta pohjaa suomalaiselle hyvinvointivaltiolle. Kansalaisuuden ja valtion välistä suhdetta pohdittiin yhteiskunnallisessa keskustelussa jo aiemmin, mutta se sai lisäpontta pohdittaessa uudistusten merkitystä suomalaisen kansan tulevaisuudelle.⁹⁸ Vuoden 1918 sodan jälkeen alkoi suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalisen järjestelmän jälleenrakentaminen kansan kahtiajaon varjossa.⁹⁹ Tutkimuksen aikarajauksen alkaessa yhteiskunnallista ja koulutuksellista kulttuuria hallitsi 'puolueeton' eli oikeisto-porvarillinen, valkoisen Suomen arvot.¹⁰⁰ Yhteiskunnallisen jälleenrakennuksen konkreettisina toteuttajina toimivat koululuokkien kautta opettajat, jotka kasvattivat niin pu-naisten kuin valkoistenkin lapsia.

Ajanjaksona asetettiin useita perhehuoltoon ja lastensuojeluun liittyviä lakeja. Viimeistään sisällissodan jälkeinen kysymys punaorpojen huollosta teki ilmeiseksi, kuinka perhehuoltoja lasten hyvinvoinnin takaaminen kaipasivat lisää yhteiskunnallista panostusta. Hyvinvoivat lapset ja nuoret olivat paras mahdollinen tae kansakunnan valoisasta tulevaisuudesta.¹⁰¹ Vastuuta kasvavasta sukupolvesta ei voitu jättää vanhempien vastuulle vaan se kuului myös yhteiskunnalle ja sitä edustaville asiantuntijoille. Kansakunnan tulevaisuuden turvaamisen nimissä vanhempien puutteelliset tiedot tai suoranainen tietämättömyys tuli korvata asiantuntijatiedolla. Sen avulla ongelmia uskottiin voitavan tarkastella objektiivisesti ja ennakoitiin myös mahdollisia tulevia haasteita.¹⁰²

Sivistyneistö tavoitteli konkreettisempia elinolojen kohentamiseen tähdänneitä reformeja ja toimilla pyrittiin yhdistämään kansa yhdeksi kokonaisuudeksi. Hyvään kansalaisuuteen kuului olennaisesti aktiivisuus, koska hyvä kansalainen antoi valtiolle enemmän kuin sai ja osallistui kansakunnan ponnistuksiin omalla panoksellaan. Erityisesti uudistettu sosiaaliturvajärjestelmä herätti pelkoa, että yhteiskunnan heikompi aines menestyisi 'kunnollisiksi' määriteltyjen kansalaisten kustannuksella.¹⁰³ Uudistuksissa ei riittänyt terveyden edistäminen tai rikollisten rankaiseminen vaan tavoitteeksi asetettiin laajempi reformi, jolla pyrittiin säätelemään ihmisen kasvuympäristöä ja kehitystä aktiiviseksi, osallistuvaksi

---

⁹⁶ Rantala 2003, 155.

⁹⁷ Helén & Jauho 2003, 15.

⁹⁸ Helén & Jauho 2003, 17–19; Hannikainen 2019.

⁹⁹ Tikka 2006, 7–10; kts. myös Haapala, Hoppu, Fingerroos & Varpio 2009; Hoppu 2008; Hoppu 2013; Häggman, Keskisarja, Kuisma, Kukkonen & Kukkonen 2018; Tepora, Roselius et al. 2018; Tikka 2004; Tikka 2008; Ylikangas 1993; Ilmolahti 2018, 52–54; Jalava 1997, 20–24.

¹⁰⁰ Ilmolahti 2018, 423–426; Rantala 1997; Rantala 2002; Rantala 2010.

¹⁰¹ Hannikainen 2019; Eilola & Valtonen 2014, 97–98.

¹⁰² Harjula 2007, 38; Eilola & Valtonen 2014, 102–103.

¹⁰³ Mattila 1999, 117; Haapala & Lloyd 2018.

kansalaiseksi. Tiedon avulla voitiin järjestää uudestaan kansan sosiaalisia suhteita ja elämäntapaa, joten kyse ei ollut pelkästään terveydestä. Lapsen etu nousi keskiöön, sillä kansakunnan tulevaisuus riippui siitä, kuinka terveitä aikuisia ja hyviä kansalaisia lapsista kasvoi. Tällaisella tiedolla oli myös toinen puoli, nimittäin normaalin ja epänormaalin välisen rajan määrittely. Opettajilla oli olennainen rooli työnsä kautta normaaliuden määrittelijöinä ja sen merkityksen juurruttajina.¹⁰⁴

Tutkittava ajanjakso päättyy vuoteen 1945. Koululaitosta perustettaessa moraalikasvatus oli olennainen osa opetussuunnitelmaa, mikä jatkui sota-ajan loppuun saakka. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että tämän jälkeen kouluinstituution opetuksessa tapahtuneet uudistukset vähensivät moraalikasvatuksen merkitystä.¹⁰⁵ Samoin myös koko seminaarijärjestelmään kohdistettiin painetta muuttua ja uudistua. Näille vaatimuksille alkusysäyksen antoi Jyväskylän seminaarin muuttuminen vuonna 1934 kasvatusopilliseksi korkeakouluksi. Uudistuksesta huolimatta korkeakoulu muistutti arvomaailmaltaan ja toiminnaltaan vielä 1940-luvun alussa seminaaria, mutta oppilaitoksen 'korkeakouluistuminen' tapahtui kyseisen vuosikymmenen aikana.¹⁰⁶ Ylipäätään sotien jälkeisen Suomen henkinen ilmapiiri ja kulttuuri keskittyivät erilaisiin ilmiöihin, mistä johtuen on luontevaa päättää aikarajaus tähän.¹⁰⁷

1.6 Aineistot

Tutkimuksessa aineistona käytetään vuosilta 1920–45 Jyväskylän, Sortavalan, Heinolan, Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn seminaarien aineistoja. Aineistot koostuvat opettajakunnan pöytäkirjoista, kouluhallitukselta saapuneista kirjeistä, luokkapäiväkirjoista, vuosikertomuksista, oppilasluetteloista ja -matrikkeleista sekä seminaareissa oppilaiden keskuudessa toimineiden seurojen, yhdistysten ja toverikuntien aineistoista. Sekundaarisena aineistoina käytetään seminaareissa käytettyä oppikirjallisuutta sekä opettajille suunnattuja aikakauslehtiä sekä seminaarien toimintaa ohjanneita lakiasetuksia, ensisijaisesti kansakoululakia vuodelta 1863 sekä seminaariasetusta vuodelta 1866. Näiden aineistojen kautta tarkastellaan ja määritellään opettajaihannetta, joten ne toimivat tutkimuksen normatiivisina aineistoina. Seuraavassa asetelmassa on suhteutettu, miten eri aineistotyyppejä on tutkimuksessa käytetty ja mihin kysymyksiin niillä vastataan.

---

¹⁰⁴ Eilola & Valtonen 2014, 110; Kuusi 2003, 50.

¹⁰⁵ Kts. esim. Kivirauma 1989; Launonen 1997; Nikander 1998; Nurmi 1989; Ojakangas 1997; Rantala 1997; Rantala 2003; Simola 1996; Tuomaala 2004; Tähtinen 2011.

¹⁰⁶ Kuusisto 2016, 8; Lamberg 2004, 38–39; Lönnqvist 2009, 236–238; Valtonen 2009a, 109; Valtonen 2009b, 174.

¹⁰⁷ Kivimäki, Hytönen & Karonen 2015, 33–34; Männistö & Kivimäki 2016.

Asetelma 1 Tutkimuksessa käytetyt aineistot suhteessa menetelmiin.

Aineistotyyppi	Mitä tarkastellaan?	Menetelmä	Mistä kerätty?	Aikarajaus
Opettajakunnan pöytäkirjat	Rikkomuksia	Kategorisointi sekä tilastojen vertailu	Seminaarien arkistot	v. 1920-45
Oppilasluettelot	Oppilaita	Tilastojen vertailu; yksittäisissä rikkomuksissa toimijuus		v. 1920-45
Yhdistysten aineistot	Oppilaiden toiminta	Toimijuus		v. 1920-45
Kouluhallituksen kirjeet	Linjaukset ja ihanteet	Kategorisointi		v. 1920-45
Luokkapäiväkirjat	Opetus ja ihanteet	Kategorisointi		1920-luku
Oppikirjat	Opetus ja ihanteet	Kategorisointi	Kirjallisuuslähteet	1920-1930-luku
Aikakauslehdet	Ihanteet ja ajankohtaiset aiheet	Kategorisointi	Sähköinen tietokanta	1920-45
Lait ja asetukset	Ihanteet	Kategorisointi	Painetut lähteet	Kansakoululaki (1863) & seminaariasetus (1866)

Yllä oleva asetelma suhteuttaa tutkimuksessa käytettyjä aineistoja sekä niiden analysointiin käytettyjä menetelmiä. Käytettyjen aineistojen kautta on mahdollista tarkastella yhtä aikaa erilaisia ihanteisiin liittyviä tasoja sekä niiden suhdetta seminaareissa vallitsevaan todellisuuteen. Tutkimuksen aineiston kannalta on huomioitava opettajaihanteen sekä sen seminaareissa ilmenemisen kolme tasoa: ensimmäisen tason muodostivat yhdessä kansakoululain asettamat säädökset, seminaarien opetus sekä kirjallisuus ja opetusta ohjanneet arvot. Ne määrittivät opetuksen päämääränä olleen ideaalin ja opettajaihanteen eri puolia. Toinen taso olivat seminaarit, jotka luovivat ihanteiden ja vallitsevien realiteettien eli oppilaiden välimaastossa. Käytännössä seminaarit valvoivat ihanteiden riittävää noudattamista.¹⁰⁸ Kolmannella tasolla olivat seminaarien oppilaat, joiden tuli läpäistä seminaarilaitoksen tavoitteet ja vaatimukset, jotta he saivat opettajantutkinnon kautta luvan toimia ammatissa. Käytännössä seminaarit instanssina toivat yhteen ihanteet ja käytänteet eli yhdistivät seminaarilaitoksen ja opettajaoppilaat, joiden elämään ihanteilla pyrittiin vaikuttamaan.

¹⁰⁸ Eskola & Suoranta 2008, 62–63.

Tutkimuksessa tarkastellaan opettajaihannetta 'poikkeuksellisen tyyppillisyyden' kautta eli ristiriidan näkökulmasta, mihin aineisto tarjoaa hyvän lähtökohdan. Ensisijaisena tutkimusaineistona käytetään seminaarien aineistoista opettajakunnan pöytäkirjoja. Seminaariyhteisöjen ihanteet kävivät selkeimmin ilmi rikkomustilanteissa, joita käsiteltiin opettajakokouksissa. Opettajakokouksissa määriteltiin, kuinka vakavana rikkomusta pidettiin ja rikkomuksen vakavuus heijastui siihen, millaisia kuritoimenpiteitä tilanteen nähtiin edellyttävän.

Opettajakokouksilla oli vakiintunut muoto, joka säilyi muuttumattomana läpi tutkitun ajanjakson. Opettajakunnan kokouksissa valittiin yleensä sihteeri ja varasihteeri, jotka kirjasivat käsiteltävät asiat pöytäkirjaan. Opettajakokouksissa käytiin erilaisia seminaariin arkeen liittyviä aiheita läpi. Mikäli opettajakokouksen aiheena oli käsitellä oppilaisiin liittyviä asioita kuten rikkomuksia, käsiteltiin tämä opettajakokouksissa yleensä viimeisenä. Tällaisiin asioihin viitattiin pöytäkirjoissa kuriasiana.¹⁰⁹

Yleensä rikkomusten kaltaiset poikkeustilanteet kirjattiin pöytäkirjoihin perusteellisesti. Mikäli johtaja tai kukaan opettajakunnasta eivät nostaneet kuriasiaa esille kokouksessa, tapaus saattoi jäädä puuttumaan pöytäkirjoista, vaikka oppilasta olisi rangaistu rikkomuksesta. Opettajankoulutusseminaareissa ei ollut erillisiä rangaistuspäiväkirjoja, kuten ajan alemman asteen koululaitoksissa oli käytäntönä.¹¹⁰ Myös eri seminaarien välillä oli eroja merkintäkäytännöissä, sillä kaikkia rikkomuksia ei käsitelty seminaarien opettajakokouksissa, vaan osa tapauksista käsiteltiin niiden ulkopuolella, jolloin ne eivät näkyneet pöytäkirjoissa.¹¹¹ Tästä johtuen aineistosta ei käy ilmi kuritapausten todellista määrää eikä tämä näkökulma ole näistä syistä tutkimuksen ensisijaisessa keskiössä.

Aineiston kannalta on huomioitava lähteiden kirjoittajat, sillä niin seminaarien opettajakunnan kokouspöytäkirjat kuin muutkin seminaarilaitosten tuottamat aineistot olivat opettajien kirjoittamia. Kokouspöytäkirjat kirjoitti yleensä joku opettajakunnan jäsenistä, joista yksi valittiin vuosittain sihteeriksi. Tästä johtuen opettajakokousten pöytäkirjat syntyivät useimmiten tietyn lukuvuoden aikana saman henkilön toimesta, jolloin ne saattavat heijastaa erityisesti kirjoittajansa näkemyksiä käsitellyistä aiheista. Vaikka erityisesti kuria koskevat keskustelut merkittiin perusteellisesti, ei kokouspöytäkirjoihin välttämättä merkitty kaikkia käytyjä keskusteluja täsmällisesti. Tästä syystä aineistoon liittyy rajoituksia.

Tutkimuksessa huomioidaan johtajien ja opettajina toimineiden henkilöiden merkitys, sillä he päättivät seminaaritasolla, millaisesta toiminnasta rangaistiin ja millä tavoin. Vaikka kurikäytännön toimeenpanijana olisi ollut seminaarin

---

¹⁰⁹ Kuri-sanaa on ajoittain pidetty tutkimuksellisesti ongelmallisena terminä sen monisyisen määrittelykentän vuoksi, mutta tutkimuksen analyysissä käytetään tätä termiä, koska se on käytössä läpi lähdetekstien koko eri rikkomusten kentän kattavana terminä.

¹¹⁰ Esim. Puranen 2015; Vehkalahti 2008; myös Launonen 2000; Launonen 1997.

¹¹¹ Esim. ruotsinkieliset Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn seminaarit toimivat usein tämän käytännön mukaan. Kts. aiheesta myös Prokkola 2001; Schulman 1994; Nyholm 1999.

johtaja, piti opettajakokouksen hyväksyä virallisesti kurimenettely. Seminaarien toimintaa on kuvattu kollegiaaliseksi, koska kaikki hallinnon ja toiminnan organisoinnin päätökset tehtiin opettajakunnan kokouksissa. Opettajakokoukset olivat seminaarien toiminnan keskeisin väline, joissa käsiteltiin laitokseen vaikuttavia asioita. Opettajakunnan kokouksissa jokaisella opettajakunnan jäsenellä oli mahdollisuus esittää kantansa asiasta ja yleisestä linjasta poikkeavat mielipiteet kirjattiin kokoukspöytäkirjaan. Usein kansakouluuasteesta puhutaan suurena kansakouluväkeä yhdistävänä ideologiana, mutta todellisuudessa vallitsi monenlaisia, keskenään erilaisia tulkintoja, kuinka kansansivistyspyrkimykseen oli päästävää.¹¹² Tämä saattoi korostua myös yksittäisessä seminaarissa, sillä alalla oli keskinäisiä ristiriitoja ja moniäänisyyttä. Toisinaan alalla työskentelevien mielipiteet saattoivat erota keskenään huomattavasti. Seminaarijärjestelmän hierarkkisuudesta huolimatta opettajakunnan voimakasmielipiteisimmät henkilöt korostuivat aineistossa, sillä eriävät mielipiteet oli kirjattava pöytäkirjoihin näkyviin.

Käytännössä opettajakunnan äänestäessä ja äänten mennessä tasan, johtajan mielipide riitti painamaan asian vaakakupissa hänen edustamansa mielipiteen puolelle. Toimintatapa aiheutti ajoittain ristiriitoja opettajakunnan ja seminaarin johtajan välillä, erityisesti jos opettajat kokivat johtajan toiminnan liian omavaltaisena.¹¹³ Seminaarin sisäinen toiminta oli myös hierarkkista, sillä opettajakunta jakaantui seminaarin varsinaisiin opettajiin sekä harjoituskoulujen opettajiin. Myös johtajan merkittävä rooli osoittaa hierarkkisuuutta, sillä viime kädessä vastuu seminaarin toiminnasta ja kurista oli johtajalla ja hänen apunaan naisseminaarissa toimivalla johtajattarella.¹¹⁴

Jokainen yksittäinen seminaari toimi kouluhallituksen alaisuudessa, joka muodosti koulutoimen ylimmän johdon ja joskus opettajakunnan keskustelujen pohjalta tehdyistä päätöksistä lähetettiin kouluhallitukselle tieto, erityisesti jos päätöksen vahvistaminen tarvitsi kouluhallituksen hyväksynnän. Yleisimmin yhteydenotto toteutettiin kirjeen muodossa ja myös kouluhallitus piti säännöllisesti yhteyttä sen alaisiin koulutusinstituutioihin. Kansakoulutarkastajat toimivat kouluhallituksen apuna, tarkkaillen tietyillä piirialueilla koulujen toimintaa ja raportoiden havainnoistaan kouluhallitukselle. Kouluhallitus lähetti kiertokirjeidensä kautta niin seminaareille kuin koululaitoksille ohjeita, tiedoksiantoja kuin kyselyitäkin ajankohtaisista aiheista. Kouluhallitus esitti viralliset linjavedot, joita oppilaitoksissa seurattiin.

Yksittäisten seminaarien osalta kouluhallitus piti yhteyttä seminaarien johtajiin, jotka vastasivat omista oppilaitoksistaan ja niiden toiminnasta, jonka tuli noudattaa kouluhallituksen linjauksia. Ongelmatilanteissa seminaarin johtajat ja opettajakunta saattoivat kääntyä nimenomaan kouluhallituksen puoleen.¹¹⁵

---

¹¹² Välimaa 2018, 187–188; Rantala 2011, 306–311; Rantala 2003; Rantala 2010.

¹¹³ Valtonen 2009a, 27–28; Lamberg 2004; Välimaa 2018, 207–208.

¹¹⁴ Halila 1963; Välimaa 2018, 207; Rinne 1986.

¹¹⁵ Somerkivi 1979; Halila 1963, 37; Rantala 2010, 17–19; Valtonen 2009a, 28; Nyholm 1999, 11.

Kouluhallitus antoi myös seminaarien opettajille palautetta, jos he näkivät puutteita esimerkiksi oppilasvalinnoissa tai seminaarin kurissa.¹¹⁶ Myös yksityiset ihmiset pystyivät ottamaan yhteyttä kouluhallitukseen.¹¹⁷ Kouluhallituksella oli valta toteuttaa omia tutkimuksiaan riitatilanteissa, jolloin se myös antoi viimeisen sanan tilanteen ratkaisemisesta.¹¹⁸ Tästä syystä tutkimuksessa käytetään myös seminaarien ja kouluhallituksen välistä kirjeaineistoa.

Seminaarioppilaita koskien on huomioitava, että koska aineisto on syntynyt seminaarien toimesta, se heijastaa seminaarien ja siten koululaitoksen perspektiiviä. Tästä syystä seminaariaineistossa oppilaat näkyvät järjestystä ylläpitävän organisaation näkökulmasta. Oppilaiden äänet jäivät kuulumattomiin, ellei heitä erikseen rikkomuksen tutkinnan yhteydessä haastateltu¹¹⁹, vaikka kyseessä olivat heidän elämänsä ja tulevaisuuteensa vaikuttaneet päätökset. Rikkomustapausten yhteydessä esille nousseita oppilaita tarkastellaan suhteessa heidän lähtökohtiinsa. Tästä johtuen aineistona käytetään oppilasluetteloja sekä matrikkeleita. Oppilasluetteloihin kirjattiin oppilaan henkilökohtaiset tiedot kuten vanhempien tai huoltajan nimet, huoltajan ammattinimike, syntymäaika ja -paikka, koulutustausta sekä opintojen edistyminen pääpiirteittäin.¹²⁰ Oppilaasta kirjatut tiedot ovat yleislaatuaisia eivätkä kerro oppilaasta henkilönä tai yksilönä muuta kuin perustiedot.

Joissain seminaareista myös jollain tavalla poikkeuksellisista tilanteista merkittiin oppilasluetteloihin, sillä oppilasluetteloihin voitiin merkitä, jos oppilasta jouduttiin rankaisemaan tai jos oppilaan opinnot joko viivästyivät tai keskeytyivät. Jos oppilaan opinnot edistyivät odotetulla tavalla eikä huomautuksiin ollut aihetta, jäi oppilaasta lopulta seminaarin asiakirjoihin varsin vähän merkintöjä. Nimenomaan rikkomustilanteissa oppilaista saatiin enemmän tietoa yksilönä, sillä rikkomustilanteissa usein käsiteltiin ainakin oppilaan luonnetta, opintojen edistymistä sekä mahdollista muita hänen toimintaansa vaikuttavia tekijöitä kuten hänen sosiaalista taustaansa.

Oppilaiden toiminnasta kertovana, täydentävänä aineistona on käytetty myös heidän vapaa-ajan toimintaansa käsittelevää aineistoa. Vapaa-ajan toiminnan suhteen tutkimuksessa on keskitytty niihin aineistoihin, jotka ovat osoittautuneet relevanteimmiksi: esimerkiksi toverikuntien sekä tiettyjen seurojen aineistoa käsitellään, kun ne ovat nousseet opettajakunnan kokouspöytäkirjojen yhteydessä esille oppilaiden kannalta merkityksellisenä toiminnan muotona. Toverikunta-aineisto koostuu myös pääasiassa kokouspöytäkirjojen kaltaisista aineis-

---

¹¹⁶ Pykälä §33, seminaariasetus 1866.

¹¹⁷ Rantala 2010, 17–18; Rantala 1997; Rantala 2002.

¹¹⁸ Esim. HSA pöytäkirja 19.8.1930 & liite 4, HSA OPK pöytäkirjat 1926–34, MKA; AES protokoll 24.4.1924, AES LK protokoll 1920–1926, HKA tai HSA pöytäkirja 20.4.1926, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA; myös Valtonen 2009a, 93; Rantala 2010, 29–30.

¹¹⁹ Vaikka oppilasta olisikin haastateltu, ei näitä haastatteluja ei aina kirjattu osaksi opettajakunnan pöytäkirjoja.

¹²⁰ Oppilasluetteloon oli merkitty oppilaan opintojen edistyminen pääpiirteissään eli jos hän oli jäänyt luokalleen tai hänen tuli suorittaa ehdot jostakin oppiaineesta päästäkseen siirtymään seuraavalle luokalle. Lisäksi yleinen ja normaali käytäntö oli merkitä ylipäätään oppilaiden siirtymiset ylempälle luokalle tai valmistuminen seminaarista.

toista, joita koskevat samankaltaiset rajoitukset kuin opettajakunnan pöytäkirjo-
jakin: ne sisälsivät kyllä käytyjen keskustelujen aiheet, mutta eivät yleensä kes-
kusteluja kokonaisuudessaan. Myös sihteerinä toimineen yksilön sanavalinnat
voivat vaikuttaa siihen, millainen kuva pöytäkirjassa käsitellystä asiasta muo-
dostuu. Kuitenkin aineiston kautta voidaan luoda käsitys siitä, millaista toiminta-
taoverikunnat ja järjestöt harjoittivat ja millaiset asiat korostuivat merkityksel-
lisinä niissä toimivien oppilaiden keskuudessa.

Tutkimuksen kannalta on myös olennaista päästä käsiksi aikalaisten käsi-
tykseen siitä, miten hyvä opettaja määriteltiin nimenomaan seminaarien ja opet-
taja-ammattikunnan keskuudessa. Opettajaihanteen täsmälliseksi määrittele-
miseksi tutkimuksessa käytetään seminaareissa annettua, arvoihin liittyvää ope-
tusta. Tutkimusta täydennetään normatiivisella aineistolla, jossa käydään opet-
tajaihanteen määrittelyyn liittyvää keskustelua. Tutkimuksessa keskitytään op-
piaineisiin, joissa käsiteltiin näihin teemoihin kytkeytyvää opetusta. Tähän tar-
koitukseen aineistona käytetään luokkapäiväkirjoja oppiaineiden kuten puh-
tausopin, kotitalousopetuksen, raittiusopetuksen ja voimistelun tunneilta. Luok-
kapäiväkirjoja on säilytetty vain Jyväskylän seminaarin arkistossa, joten niitä
käytetään ainoastaan yhden seminaarin osalta. Lisäksi luokkapäiväkirjoja ei Jy-
väskylän kasvatusopillisen korkeakoulun ajoilta ole enää käytettävissä, joten ai-
neisto päättyy jo ennen tutkimuksen varsinaista rajausta.

Luokkapäiväkirjoja tarkastellaan tutkimuksessa 1920-luvulta useammalta
vuodelta. Vaikka joitain eroja opetuksessa on epäilemättä esiintynyt, on opetus-
ohjelma ollut seminaareissa kyseisenä aikana pääpiirteittäin suhteellisen yhtäläi-
nen ja opettajakunta laati vuosittain kouluhallituksen hyväksyntää vaatineen
opetussuunnitelman oppikirjoineen. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten moraalii
ja arvot näkyivät annetussa opetuksessa ja missä määrin eri sukupuolille an-
netussa opetuksessa oli sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Mahdolliset erot opetuksessa
osoittivat, kuinka eri tavoin eri sukupuolia valmisteltiin opettajan tehtäviin ja
millaisia sukupuolittuneita aspekteja ammattiin liitettiin.

Käytännössä opetuspöytäkirjoihin merkittiin ainoastaan oppiaineen tunti-
määrät, tunnin pitänyt opettaja ja aihe tiiviisti muutamalla sanalla kuvaten, joten
ne eivät sisällä yksityiskohtaista tietoa opetuksen sisällöistä. Oppikirjat täyden-
tävät käsitystä seminaariopetuksesta sisällöistä, joissa määriteltiin hyvän kansa-
laisen arvoja ja sitä heijastavaa käytöstä. Tutkimuksen kannalta relevantteja op-
piaineita ja -tunteja selittämään käytetään kyseisenä aikana seminaareissa käy-
tössä olleita ja kouluhallituksen hyväksymiä oppikirjoja. On mahdotonta tietää,
missä määrin seminaarien tuntiopetus seurasi oppikirjojen linjoja, mutta yksi-
tyiskohtien sijaan kiinnostaa, millaisia asioita ja aihepiirejä käsiteltiin. Jos aihetta
käsiteltiin omana oppituntinaan erityisesti useamman oppitunnin ajan, osoittaa
tämä aiheen olleen merkityksellinen.

Opettajille suunnatuissa lehdissä käsiteltiin ajankohtaisia opettajuuteen liit-
tyneitä teemoja ja niissä käydyt keskustelut tuovat ilmi, mitä aiheita ammatti-
kunnan keskuudessa pohdittiin. Tätä tarkoitusta varten tutkimukseen on valittu
vuosilta 1920–45 joukko opettajille suunnattuja lehtiä. Tällaisia julkaisuja ovat
Kansakoulu-lehti, *Opettajain lehti* ja *Kouluvoimistelu- ja liikunta-lehti*. Lehdet on

käyty läpi kokonaisuudessa, mutta ainoastaan tutkimuksen kannalta relevantimmat kirjoitukset ovat valikoituneet osaksi aineistoa. Lehtien avulla pystytään luomaan läpileikkaus siitä, millaisia vaatimuksia ammatissa toimivat opettajat näkivät oman ammattinsa asettavan ja millaisia eroja näkemyksissä ilmenee.¹²¹ Sekä oppikirjoihin että lehtiin liittyy aineistona ongelma, että ne heijastavat kirjoittajiensa omia mielipiteitä: vaikka esimerkiksi kaikkiin mainittuihin lehtiin lukijat eli opettajat pystyivät lähettämään omia kirjoituksiaan, lehtien toimituskunta valikoi julkaistavat kirjoitukset omien intressiensä pohjalta. Myös lehtien toimituskunnat koostuivat ammatissa toimivista opettajista.¹²² Toisaalta tutkimuksessa halutaan nimenomaan tarkastella opettajaihannetta ammattikunnan sisäältä käsin, joten näkökulma on tutkimuksellisesti mahdollisuus.¹²³

1.7 Menetelmät

Tutkimuksessa tarkastellaan seminaarien arvojärjestelmän ilmenemistä käytännön tasolla. Seminaareissa vallinneet arvot ja sitä kautta oppilaisiin kohdistetut odotukset kävivät selkeimmin ilmi rikkomustilanteissa, joissa arvioitiin vaaditun rangaistuksen ankaruutta suhteessa rikkomukseen. Samoissa tilanteissa arvioitiin myös seminaarioppilaiden kelpoisuutta opettajan ammattiin. Tällaiset tilanteet tekevät näkyväksi, missä määrin opettajaihanteessa oli neuvottelemisen varaa. Tutkimuksessa opettajaihannetta käsitellään kategorisoinnin kautta, jotta ihanteen eri puolia ja niiden merkityksiä voidaan tarkastella mahdollisimman monipuolisesti.¹²⁴

Kategoria-analyysilla määritellään, millaista toimintaa pidetään missäkin ajassa ja yhteisössä tavoiteltavana tai vastaavasti poikkeavana. Yhteisöjen sosiaalinen järjestys pohjautuu kulttuuriselle tietämykselle oikeanlaiseksi määrittelystä toiminnasta ja käytöksestä. Kategoria-analyysilla tehdään näkyväksi yhteiskunnan ja yhteisön toimintaa ohjaavia kulttuurin osia, jotka usein ohitetaan itsensänselvyytenä.¹²⁵ Yksilön velvollisuudet ja oikeudet määrittyvät suhteessa yhteisöön ja sen sääntöihin.¹²⁶ Aiemmissä tutkimuksissa kategoria-analyysilla on määritelty yhteisön luomia odotuksia suhteessa yksilön kyvykkyyteen vastata näihin. Erityisesti kategoria-analyysia on käytetty tuomaan ilmi yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen tai kulttuuriseen asemaan liitettyjä odotuksia.¹²⁷ Alla oleva asetelma suhteuttaa, millaiset kategoriat ovat ohjanneet tätä tutkimusta ja millä perusteella nämä kategoriat ovat muodostuneet.

---

¹²¹ Kalela 2002; Kalela 2017; Silverman 2005, 112.

¹²² Esim. Tommila & Keränen 1974; Tommila & Raittila 1991; Tommila & Salokangas 1998.

¹²³ Kalela 2000; Burke 1992.

¹²⁴ Käsitelty tarkemmin luvussa 2.2.

¹²⁵ Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 21–22; Suoninen 2012, 133; Sacks 1992, 240–243; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 10–112; Jokinen & Juhila 2012, 9 & 71.

¹²⁶ Suoninen 2012, 87; Jokinen & Juhila 2012, 20–24; Lakoff 1987, 6; Garfinkel 1964; Sacks 1992, 238–239 & 245; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 24.

¹²⁷ Esim. Pöysä 1997, 23–24; Lahikainen 2011, 99; Potinkara 2015; Kajander 2020.

Ihane	Lait ja asetukset	Seminaarien aineistot	Kirjallisuus
Opinnot	Sitoumus opintoihin ja kurinalaisuus (kansakoululaki 1863).	Opettajakuntien pöytäkirjat ja niissä käytetyt ilmaisut.	Valikoitujen oppiaineiden kirjallisuutta mm. terveysopista, kotitaloudesta, urheilukasvatuksesta ja raittiudesta (kirjoittajina mm. Anni Collan, Amalia Grönberg, Elin Kallio, Max Oker-Blom, Arvo Vartia yms).
Kuri			
Terveys	Hyvä terveys, ruumiin sopusuhtaisuus ja hyväkuntoisuus (seminaariasetus 1866).		
Ulkoasu			
Urheilullisuus			
Siveellisyys	Sitoumus kristillisiin arvoihin ja siveellisyteen (kansakoululaki 1863).		
Raittius			
Luotettavuus	Hyvä maine (seminaariasetus 1866).		
Ei-poliittisuus	Ylevä maailmankäsitys (kansakoululaki 1863).		

Kategorioiden luomista on ohjannut eräänlainen kolmikenttä, joka käy ilmi yllä olevasta asetelmasta. Tavoitteiden saavuttamiseksi opettajaihane määrittellen aikalaismuoksesta käsin.¹²⁸ Tutkimuksessa käytettyjen rikkomuskategorioiden luomisen pohjana on käytetty opettajaihannetta, jota on määritelty vuoden 1863 kansakouluasetuksessa sekä vuoden 1866 seminaariasetuksessa.¹²⁹ Näissä asetuksissa todettiin, että seminaariin hakevan oli sitouduttava opintoihin, kansakouluuasteeseen ja ymmärrettävä opettajatehtävän merkitys. Opettajaksi halua- van keholta vaadittiin hyvää ruumiillista ja terveydellistä tilaa, ruumiin sopu- suhtaisuutta sekä hyväkuntoisuutta.¹³⁰ Lisäksi oppilailta odotettiin siveellisyttä ja sitoumusta kristillisiin arvoihin. Luonteen osalta edellytettiin kurinalaisuutta, ahkeruutta, auktoriteettien kunnioittamista sekä luotettavuutta.¹³¹

Yksittäisen oppilaan rikkomuksen osalta kategorisoinnin perusteena on käytetty yhdessä sekä rikkeestä pöytäkirjassa käytettyä ilmaisua että siitä annet- tua rangaistusta. Nämä yhdessä osoittavat, millä tavoin ja kuinka vakavasti op- pilaan nähtiin poikenneen normeista seminaariyhteisössä. Katogoria-analyysille tyypillistä on, että tulkintoja ohjaavat tilannesidonaisuus ja aineiston antamat vihjeet.¹³² Lähteissä käytetyn kielen, oppilaan sopimattomuudelle annettujen merkitysten ja oppilasta kohdanneiden seuraamusten kautta muodostuu merki- tyksiä, joiden avulla on mahdollista arvioida seminaarien arvokäsityksiä.¹³³

¹²⁸ Nurmi 1989; Nurmi 1991; Rinne 1985; Rantala 2003; Simola 1996.

¹²⁹ Kansakouluasetus 1863; myös seminaariasetus 1866; aiheesta myös Hyyrö 2006, 5–6.

¹³⁰ Pykälät §1–§7, seminaariasetus 1866, 27–28.

¹³¹ Kansakouluasetus 1863, 24–25.

¹³² Suoninen 2012, 87; Rosch 1978, 28.

¹³³ Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 63–64; Juhila 2012, 173; Suoranta & Eskola 2008, 156–157 & 181; Tuomi & Sarajärvi 2009, 117

Kategorioiden määrittelemiseen on käytetty myös normatiivista aineistoa. Jotta tutkimuksessa voidaan paremmin ymmärtää, millaisia moraalisia merkityksiä eri kategorioille annettiin aikalaisyhteisössä, tutkimuksen normatiivisen aineiston kautta syvennetään tätä puolta. Määrittelemällä yhteisön kulttuuria ja moraalialueita arvoja voidaan paremmin ymmärtää keskustelua hyvästä opettajasta.¹³⁴ Tarkoitukseen käytetään seminaarien luokkapäiväkirjoja, oppikirjoja sekä aikakauslehtiä.

Tutkimuksessa käytetään kategorioina seuraavia luokituksia: opinnot, kuri, terveys, ulkoasu, liikunnallisuus, siveellisyys, raittius, luotettavuus ja poliittisuus. Erityisesti tietyt kategoriat on tutkimuksessa niputettu yhteen sillä perusteella, että ne liittyivät pohjimmiltaan samoihin asetuspykäliin ja sitä kautta seminaarin toimintaa ohjanneisiin arvoihin. Kuriin ja opintoihin liittyviä rikkomuksia tarkastellaan yhdessä, sillä ne uhmasivat seminaarin järjestystä. Samoin yhdessä tarkastellaan myös erilaisia kehön ja ulkoasun normatiivisuuteen liittyviä rikkomuksia. Myös siveyteen ja raittuteen liittyviä rikkomuksia tarkastellaan yhdessä, sillä nämä molemmat rikkomuskategoriat liittyivät olennaisesti opettajaoppilaan sukupuoleen ja sen perusteella asetettuihin odotuksiin. Oppilaan osoittamaan arvomaailmaan sekä henkisiin ominaisuuksiin liittyvät rikkomukset on käsitelty puolestaan kategorioiden luotettavuus ja poliittisuus alla. Vaikka tutkimusaineistossa esille tulleet tapaukset on jaoteltu täsmällisesti eri kategorioiden alle, on huomioitava, että jotkut tapauksista olivat yhdistelmä useampaa kategorialueaa. Tällöin rikkomus on sijoitettu sen kategorian alle, mikä tapauksen käsittelyssä nähtiin vakavimpana rikkomuksena. Tämä on pääteltävissä opettajakunnan pöytäkirjoissa käytetystä kielestä sekä oppilasta kohdanneesta rangaistuksesta.¹³⁵

Analyysin tueksi aineistosta kerätyt rikkomukset on tilastoitu rikkomustyyppien, seminaarin, rikkomusmäärien, vuoden, rikkomuksen tehneen oppilaan sukupuolen ja annetun rangaistuksen perusteella.¹³⁶ Tutkimuksessa luotujen tilastojen avulla on mahdollista hahmottaa seminaarien välisiä eroja tiettyjen rikkomusten esiintyvyydessä sekä eri rikkomuksista annetuissa rangaistuksissa. Eri seminaareille tyypillisten toimintamuotojen selvittämiseksi menetelmänä on käytetty vertailua. Menetelmällisesti vertailun etu on laajan kokonaiskäsityksen muodostaminen aineistokokonaisuudesta ja sen ominaisuuksista.¹³⁷ Tutkimuksessa vertailua käytetään selvittämään tietyn seminaarin erityispiirteitä sekä kaikille seminaareille yhteisiä toiminnan peruseräitä. Menetelmää käyttämällä osoitetaan myös seminaarien väliset mahdolliset erot toiminnassa.

Yksittäisen seminaarin toimintakulttuuriin sekä esiintyneiden rikkomusten määriin on mahdollisesti vaikuttanut kyseisen seminaarin oppilasaines. Tästä johtuen jokaisesta seminaarista muodostetaan tutkitulta ajalta taulukot, joiden kautta selvitetään eri seminaarien välisiä eroja niiden oppilaiden taustoissa sekä

---

¹³⁴ Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 9 & 20–24; Jokinen & Juhila 2012, 9 & 71; Suoninen 2012, 86.

¹³⁵ Alasuutari 2011, 191.

¹³⁶ Menetelmästä ja teoriakehyksestä lisää kts. luku 1.4.

¹³⁷ Clasen 1999; Alasuutari 2011; Puusa, Juuti & Aaltio 2020; Vehkalahti 2014; Valli & Aarnos 2018; Watson 2001.

ikäjakaumassa. Oppilasainesta selventäviin tilastoihin on valittu jokaiselta vuodelta kymmenen oppilasta. Heidän oppilastietojensa perusteella on luotu tiedot eri seminaarien oppilaiden keskimääräisestä sosio-ekonomisesta taustasta, kotipaikkakunnasta sekä iästä. Tätä kautta määritellään eri seminaarien oppilasrakennetta ja millaiseksi muodostuu yhtäältä tietyn seminaarin tyypillinen sekä toisaalta epätyypillinen oppilas.¹³⁸ Tilastoja ja niiden analyysia hyödynnetään myös luvuissa, joissa tarkastellaan erilaisten rikkomustyyppien yleisyyttä suhteessa seminaarin oppilasrakenteeseen.¹³⁹

1.8 Työn eettisyys

Väitöskirjatutkimus noudattaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan luomia yleisiä hyvän tieteellisen käytännön ohjeita ja periaatteita. Koska tutkimusaineisto oppilastietojen ja seminaarissa käsiteltyjen oppilaiden rikkomusten osalta sisältää henkilökohtaisia ja henkilön yksityisyyden suojaan liittyviä tietoja, on erityisesti tältä osin huomioitu tieteellisen tutkimuksenteon eettiset periaatteet. Oppilaidenyksityisyyttä suojataan tutkimuksessa niin, että käsitellyissä tapauksissa oppilaiden nimet on korvattu pseudonyymeillä, jotta heitä ei voisi tunnistaa tutkimuksesta. Tutkimuksessa käytetään anonymisoinnin sijaan pseudonymisointia, jotta käsitellyt rikkomustapaukset helpommin erotetaan toisistaan ja voidaan hahmottaa, milloin viitataan tiettyyn aineistosta esille nousseeseen tapaukseen. Ylipäätään oppilastietoja ja niihin liittyviä seikkoja pyritään tutkimuksessa käyttämään anonymistisesti ja siinä määrin, kuin se on tutkimuksen kannalta perusteltua ja olennaista.¹⁴⁰

Ainoastaan Heinolan seminaarissa 1930-luvulla sattuneen Sirkka Salosen tapauksen yhteydessä oppilaasta käytetään hänen oikeaa nimeään. Päätös on tehty sillä perusteella, että Salonen oli aikanaan Suomessa julkisuuden henkilö ja sattunutta tapausta käsiteltiin laajalti mediassa kuten sanomalehdissä ja radiossa. Tutkimuksessa tapauksen käsittely ei sisällä Saloseen liittyen henkilökohtaista tai yksityisyyttä loukkaavaa tietoa. Myöskään tutkimuksessa mainittuja seminaariopettajia ja -johtajia ei ole pseudonymisoitu tai anonymisoitu, sillä he olivat virkavelvollisuudenalaisia ja julkisia viranhaltijoita. Tästä johtuen yksittäisen seminaarin opettajina toimineet henkilöt olisi helppo selvittää nimeltä, vaikka heistä ei käytettäisi oikeita nimiä. Kuitenkin tutkimuksessa opettajienkin kohdalla seminaariopettajaan viitataan nimellä ainoastaan sen tarjotessa tutkimuksen kannalta olennaista tietoa.¹⁴¹

---

¹³⁸ Scott 1999, 5–6.

¹³⁹ Alasuutari 2011, 193.

¹⁴⁰ Kts. Koskivirta & Lidman 2017; Vainio-Korhonen 2017; Kokko 2017; Frigren 2017.

¹⁴¹ Vainio-Korhonen 2017; Kalela 2017.

1.9 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen rakenne pohjautuu jo aiemmin esitellylle kategorijaottelulle. Näissä ensimmäisen luvun alaluvuissa on käsitelty aiempaa tutkimusta, tutkimuksen lähtökohtia ja tutkimuksessa käytettyjä käsitteitä, alueellista ja ajallista rajausta, aineistoa ja menetelmällistä kehystä. Seuraavat luvut ovat tutkimuksen varsinaiset käsittelyluvut, joissa keskitytään aineiston analyysiin, mitä täydennetään aiemmalla tutkimuksella ja kirjallisuudella. Eri kategorioiden käsittelyä suhteessa työn alalukuihin selventää seuraava asetelma.

Asetelma 3 Tutkimuksessa käytetyt kategoriat suhteessa jäsenyykseen ja alalukuihin.

Kategoria	Teema	Vastattava kysymys	Kappale
Järjestelmästä ja ihanteista	Seminaarien kurijärjestelmä, opettajaihanne ja oppilaaksi pääseminen.	Miten oppilaita ohjaattiin kohti ihanteita?	2
Kuri ja opinnot	Oppilaat, kuri käytännössä ja opinnot.	Eritystarkastelussa seminaarioppilaat, alaryhmät sekä kuriin ja opintoihin liittyvät rikkomukset?	3
Terveys	Terveen kansalaisen ihanne opetuksen ja käytäntöjen näkökulmasta.	Seminaarien terveyskasvatus ja oppilaan terveyteen kohdistetut vaatimukset?	4.1.
Ulkoasu	Ihanteellinen ulkoasu ja sen sukupuolittuneisuus.	Millaisia vaatimuksia ulkoasuun kohdistettiin ja millaisia konflikteja tästä aiheutui?	4.2.
Urheilu	Liikunnallisen kansalaisen ihanne.	Oppilaisiin kohdistetut liikunnalliset ja sukupuolittuneet ihanteet?	4.3.
Siveys	Siveyden sukupuolittuneet ulottuvuudet ja vaatimukset.	Ihanteellisen kansalaisen toiminnan siveellisyys ja sukupuolittuneisuus.	5.1.-5.4.
Raittius	Sitoutuminen raittiuteen ja sen sukupuolittuneisuus.	Miten raittiusihanne ilmeni ja tapahtuiko suhtautumisessa muutoksia kieltolain kumoamisen jälkeen?	5.5.
Luottamus	Luottamuksen kyseenalaistavat rikkomukset.	Miten luottamuksen vastaisiin rikkomuksiin suhtauduttiin ja millaisiin toimenpiteisiin ne johtivat?	6.1.
Poliittisuus	Opettajan isänmaallinen ihanne ilman poliittisuutta.	Miten poliittisuuteen suhtauduttiin ja miten siitä rangaistiin?	6.2.

Tutkimuksen toisessa luvussa käsitellään seminaariorganisaatiota, sen toimintaa ja opetusta sekä seminaarin sisäistä kurijärjestelmää. Luvussa tarkastellaan tarkemmin opettajaihanteen eri puolia ja niiden määrittelyä seminaarien toimintaa ohjaavissa asetuksissa. Lisäksi luvussa käsitellään seminaarin oppilaaksi pääsemisen reunaehtoja.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan seminaarin oppilaita erityisesti heidän yhteiskunnallisen sekä maantieteellisen taustansa ja ikäjakaumansa perusteella. Tätä kautta luvussa tarkastellaan myös seminaarien mahdollisia eroja oppilasaineuksessa. Lisäksi luvussa käsitellään tiettyjä oppilaista koostuvia erityisryhmiä

seminariyhteisön sisällä kuten seminaarin asuntolassa asuvia oppilaita sekä ylioppilaspuhjoisia oppilaita.¹⁴² Lisäksi luvussa on käsitelty seminaarien sisäinen järjestys erityisesti kuriin ja opintoihin liittyvien rikkomusten näkökulmasta.

Neljäs lukukokonaisuus käsittelee opettajan kehoa ja olemusta. Varsinkin koululaitoksen varhaisina vuosina opettajien tehtävänä oli valvoa lasten opetuksen lisäksi heidän fyysistä ja henkistä kuntoaan ja terveyttään.¹⁴³ Seminaareissa asetettiin oppilaille itselleen vaatimuksia sopivaksi määritellystä terveydentilasta.¹⁴⁴ Fyysisen ja psyykkisen normien mukaisuuden varmistaminen kulminoitui opettajan kehoon ja ulkoasuun, joka oli sidoksissa hänen uskottavuuteensa.¹⁴⁵

Terveyskasvatus oli osa keskustelua, jossa määriteltiin yksilön suhdetta valtion ja sekä hänelle asetettuja velvollisuuksia ja oikeuksia.¹⁴⁶ Myös urheilu nähtiin olennaisena osana terveyskasvatusta. Urheilusta tuli 1800-luvun lopussa eri yhteiskuntaryhmien massaliike, jolla ohjattiin kansakunnan hyvinvointia.¹⁴⁷ Liikunnan kautta pyrittiin kontrolloimaan erityisesti kasvavaa nuorisoa antamalla heille sopivana pidettyä vapaa-ajantoimintaa. Tällä tavoin liikuntakasvattajat uskoivat voivansa ohjata kansakunnan kehityskulkua ja tulevaisuutta toivottuun suuntaan.¹⁴⁸ Nämä ajatukset ohjasivat myös seminaarien liikuntakasvatusta ja luvussa tarkastellaan, miten seminaareissa liikuntakasvatus järjestettiin ja millaiset tekijät vaikuttivat annettuun kasvatukseen.

Viides luku käsittelee opettajaihanteen sukupuolittuneita ulottuvuuksia. Aikalaiskulttuurissa yksilön siveellisyyttä määrittivät sukupuolisen pidättyväisyyden tai raittiuden kaltaiset ominaisuudet.¹⁴⁹ Luvussa tarkastellaan sukupuolisiveyden merkitystä opettajan tehtävän kannalta. Tällaisten tapausten kautta arvioidaan myös laajemmin seminaarien moraalikoodistoa.¹⁵⁰

Viimeinen lukukokonaisuus ja laajempi rikkomuskategoria on opettajan ammattiin liitetyt henkiset ominaisuudet kuten luotettavuus ja poliittisuus. Opettajan asema yhteisönsä auktoriteettina vaati häneltä kykyä täyttää luottamusaseman tuomat velvoitteet. Rehellisyys oli yhteisön sisäisen järjestyksen ja koko hyvän kansalaisen toiminnan perusta.¹⁵¹ Alaluvussa käsitellään rikkomuksia, jotka asettivat seminaarioppilaan luotettavuuden kyseenalaiseksi.

Toinen alaluvuista käsittelee opettajaihanteen isänmaallisuutta, jonka ilmenemistä tarkastellaan erityisesti poliittisuuden kautta.¹⁵² Vaikka politiikka ohjasi sekä koululaitoksen toimintaa että opettajankoulutusta ja isänmaallisuus sinänsä määritteli opettajan arvomaailmaa, odotuksena oli jättää puoluepolitiikka näiden

---

¹⁴² Rinne 1986, 45–47; Nikander 1998, 106–107; Rantala 1997.

¹⁴³ Hyyrö 2006, 170; Simola, Kivinen & Rinne 1997, 877–891; Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 40; Harjula 2007, 16–17; Mäkinen 1992, 22.

¹⁴⁴ Rantala 2003, 10–15; Hyyrö 2006, 286–287.

¹⁴⁵ Bourdieu 1973.

¹⁴⁶ Harjula 2007, 8; Kuusi 2003, 33 & 47; Mäkinen 1992, 27.

¹⁴⁷ Meinander 1998, 49 & 53; Tähtinen 2011, 193; Helén & Jauho 2003, 7–8.

¹⁴⁸ Meinander 1998, 53; Vasara 2000, 11–12.

¹⁴⁹ Markkola 1994, 32–33; Sulkunen 1986, 30.

¹⁵⁰ Hämäläinen 2003, 265–266; Sulkunen 1986, 172; Kaartinen 2011, 39 & 51; Haikari & Kotilainen 2016, 258–259.

¹⁵¹ Halila 1963, 122–123; Rantala 1997; Rantala 2011.

¹⁵² Rantala 2005; Rantala 2010, 9–11.

arvojen ulkopuolelle.¹⁵³ Opettajien tehtävänä oli yhdistää kansaa ja pysyä poliittisista kiistoista ulkopuolisina sekä kansalaisia yhdistävinä toimijoina. Luvussa paikallistetaan tilanteita, joissa ihanne joutui seminaariyhteisössä kyseenalaistetuksi. Olennaisessa roolissa ovat ajan poliittiset keskustelut, linjanvedot ja ilmiöt sekä niiden vaikutus koululaitokseen, sekä seminaarien arkeen ja käsitykseen opettajaihanteesta.

Viimeisenä on vuorossa yhteenvetoluku, jossa tiivistetään tutkimuksen tuloksia. Luvussa tarkastellaan tämän tutkimuksen tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin. Luku myös syventää tärkeimpiä johtopäätöksiä, joita edellisissä kappaleissa on tehty aineistoanalyysin pohjalta. Luvussa esimerkiksi tarkastellaan eri seminaarien välisiä eroja kuri- ja rangaistuskäytänteissä ja mitä niiden eroista voidaan päätellä suhteessa seminaarilaitoksen arvojärjestelmään. Lisäksi luvussa määritellään, kuka oli seminaariyhteisössä poikkeuksellisen tyypillinen seminaarioppilas. Tämän kautta vastataan tutkimuksen tärkeimpään kysymykseen eli siihen, mihin ehdottomasti seminaariyhteisö asetti tulevalle opettajalle sopivan sekä sopimattoman välisen rajan.

---

¹⁵³ Rantala 2010, 130; Rantala 2001.

2 SEMINAARI OPETTAJANKOULUTUKSEN ORGANISAATIONA

2.1 Seminaarilaitos

Opettajaseminaarien tarve kävi ilmeiseksi, kun Suomen senaatti esitti asetuksen valtion tukemasta kansakouluopetuksesta vuonna 1863.¹⁵⁴ Suomessa ei ollut entuudestaan asiantuntemusta, jota opetuksen perinpohjainen uudistus edellytti ja opettajankoulutuksen järjestämiseksi perustettiin seminaarilaitos. Opettajankoulutuksesta ja koulutuksesta ylipäätään muodostui valtiolle kuuluva vastuualue, mikä oli merkittävä muutos entiseen, kirkolliseen kasvatukseen.¹⁵⁵

Koululaitoksen tehtävänä oli tarjota nationalististen arvojen mukaista, kansakunnan yhtenäisyyttä lujittavaa opetusta, jota antaisivat toimeen valitut ja kattavan seminaariopetuksen läpäisseet opettajat.¹⁵⁶ Seminaarijärjestelmästä muodostettiin kaksijakoinen: alakansakouluseminaarit perustettiin valmistamaan pienempien lasten alkuopetuksesta vastaavia alakansakouluopettajia, kun taas kansakouluopettajaseminaarit valmistivat kattavamman opetuksen saavia, vartuneemmille lapsille ja nuorille opetusta antavia kansakouluopettajia. Alakansakouluseminaarissa opinnot kestivät yleensä vain vuoden verran, kun taas kansakouluseminaarissa opinnot kestivät aluksi neljä vuotta. Tultaessa 1900-luvun puolelle opetuksen kesto pidennettiin viiteen vuoteen opintojen lisääntyessä.¹⁵⁷

Ensimmäisenä perustettiin Jyväskylän seminaari vuonna 1863, jonka antamaa mallia ja toimintatapoja muut myöhemmin perustetut seminaarit jäljittelivät. Koska ajatus seminaariopetuksesta oli uutuudessaan vieras, joutui Jyväskylän

---

¹⁵⁴ Välimaa 2018, 188.

¹⁵⁵ Buchardt, Markkola & Valtonen 2013, 8.

¹⁵⁶ Halila 1963, 14; Valtonen 2009a, 40; Välimaa 2018, 188; Lindström 2001, 33.

¹⁵⁷ Hyyrö 2006, 90-91; Halila 1963, 20-21.

seminaari toiminnallaan vakuuttamaan epäilijät järjestelmän toimivuudesta.¹⁵⁸ Alkuvaiheessa Jyväskylän seminaarissa opiskeli huomattava määrä ruotsinkielisten säätyläisperheiden tyttäriä, joille opiskelu suomen kielellä oli hankalaa. Ruotsinkielisten keskuudessa pidettiin tärkeänä ruotsinkielisten opettajaseminaarien perustamista, mutta Jyväskylän seminaarin johtajana toiminut Cygnaeus pelkäsi sen merkitsevän, että ruotsinkielinen säätyläistö hakeutuisi jatkossa vain ruotsinkielisiin seminaareihin. Tämä olisi kaventanut Jyväskylän seminaarin opilaiden sosioekonomista pohjaa.¹⁵⁹

Kouluhallituksessa ruotsinkielisten seminaarien perustaminen sai kannatusta. Lopulta perustettiin erilliset nais- ja miesseminaarit kahdelle paikkakunnalle, joista naisseminaari sijoitettiin Tammisaareen ja miesseminaari Uudenkaarlepyyhyn. Uudenkaarlepyyn valintaan vaikuttivat pyrkimys ruotsinkielisen Pohjanmaan tarpeiden huomioimiseen sekä kaupungin pitkäikäinen kulttuurinen perintö.¹⁶⁰ Tammisaaren seminaari tuli tunnetuksi myös muissa Pohjoismaissa virkeänä ja uudistuskykyisenä seminaarina. Ruotsinkielisen opettajakoulutuksen ongelmat ratkesivat yhdellä päätöksellä, vaikka kaksi ruotsinkielistä seminaaria valmistivat yhdessäkin vähemmän opettajia kuin Jyväskylän seminaari. Esimerkiksi Tammisaaren seminaarista valmistui 1880-luvun puolivälissä tavallisesti noin kymmenen opettajaa vuosittain, kun taas Jyväskylästä valmistui yhteensä vuosittain kuutisenkymmentä mies- ja naisopettajaa. Silti välillä pelättiin, että ruotsinkielisiä opettajia valmistuisi liikaa Suomen kokoisen maan tarpeisiin.¹⁶¹

Samaan aikaan tarve suomenkielisille opettajille oli kasvussa eikä Jyväskylän seminaari kyennyt yksin vastaamaan kysyntään. Julkisessa keskustelussa nousi toistuvasti esille, että toinen suomenkielinen opettajaseminaari olisi tarpeen perustaa johonkin itäsuomalaiseen kaupunkiin, sillä sahatteollisuus oli lisännyt Itä-Suomen vaurautta. Seminaarin sijoituspaikasta kilpaili pääasiallisesti Savonlinna ja Sortavala, joista jälkimmäinen jakoi mielipiteitä, sillä osassa kansakouluvaikuttajista Itä-Suomen alkava vaurastuminen ja Venäjän rajan läheisyys herättivät epäilyksiä. Vastustusta herätti myös Sortavalan 'väestöpohjan kapeus'.¹⁶² Toisaalta alueen valintaa perusteltiin nimenomaan alue- ja kulttuuripoliittisilla syillä, sillä kansallisesta näkökulmasta Raja-Karjalan sivistystyötä pidettiin välttämättömänä. Tarkoitusta varten perustettiin niin Sortavalan seminaari kuin Suistamon alakansakouluopettajien seminaari, jossa annettiin myös ortodoksista uskonnon opetusta.¹⁶³

1890-luvun alkuun tultaessa Suomessa toimi neljä seminaaria, jotka olivat ruotsinkieliset Tammisaaren naisseminaari ja Uudenkaarlepyyn miesseminaari sekä Jyväskylän ja Sortavalan seminaarit, jotka olivat molemmille sukupuolille

¹⁵⁸ Aapola 2003, 93; Jauhiainen 2012, 189–201; Jauhiainen 2009, 120; Halila 1963, 30–32; Lamberg 2004, 20; Välimaa 2018, 187.

¹⁵⁹ Lindström 2001, 42; Halila 1963, 38–39 & 51–53.

¹⁶⁰ Nyholm 1999, 43; Lindström 2001, 43–45.

¹⁶¹ Nyholm 1999, 29; Halila 1963, 30–31; Lindström 2001, 45–47; Valtonen 2009a, 41–42; Halila 1963, 38–39; Eilola & Valtonen 2014, 93.

¹⁶² Hyyrö 2006, 78–80; Lindström 2001, 48–49; Valtonen 2009a, 54.

¹⁶³ Halila 1963, 39.

tarkoitettuja kaksoisseminaareja.¹⁶⁴ Koululaitoksen kasvaessa myös epäpäteville viranhoitajilla täytettyjen opettajien virkojen määrä alkoi kasvaa, joten pätevien opettajien koulutusta oli yhä lisättävä. Miesseminaarin sijoittamisesta käydyssä keskustelussa vastakkain asetettiin Rauma ja Pori. Raumaa pidettiin yleisesti seminaarikaupungiksi soveliaampana vaihtoehtona, koska se oli kooltaan Poria pienempi ja rauhallisempi kaupunki. Raaha valikoitui naisseminaarin sijoittamispaikkakunnaksi ja molemmat sekä Raahan että Rauman seminaarit aloittivat toimintansa vuonna 1896.¹⁶⁵

Vielä 1890-luvun viimeisinä vuosina päätettiin uusien mies- ja naisseminaariperustamisesta, mutta tässä vaiheessa uusien seminaarien perustaminen kieltoutui yhä enemmän yhteen taloudellisten kysymysten kanssa. Yhteistä seminaareille oli niiden toiminta sisäoppilaitoksina, mikä näkyi korkeina perustamis- ja toimintakustannuksina. Kokemus kuitenkin osoitti, että seminaareista oli pidemmällä aikavälillä myös taloudellista hyötyä sijaintipaikkakunnalleen ja sen lähiympäristölle. Seminaarien sijoituspaikkoja valittaessa nousi esille kaupunkien halukkuus osallistua seminaarin perustamis- ja ylläpitokustannuksiin. Heinola valikoitui naisseminaarin sijoituspaikaksi sen rauhallisen ympäristön ja sijainnin vuoksi. Myös paikkakunta tarjosi toimitiloja, jotka nähtiin sopiviksi tarkoitukseen. Miesseminaarinsijoituspaikaksi valikoitui Kajaani. Heinolan naisseminääri aloitti toimintansa vuonna 1899 ja Kajaani miesseminääri vuotta myöhemmin.¹⁶⁶

Seminaarilaitoksen muodostumisen kannalta huomattavin merkitys oli Jyväskylän seminaarilla. Jyväskylän seminaarin toiminnan lähtökohdat ja periaatteet vaikuttivat sitä seuranneiden seminaarien toimintaan, sillä Jyväskylää pidettiin edelläkävijänä ja esikuvana. Suomalaisen seminaarilaitoksen toiminta oli yhdenmukaistaja vaikka yksittäisillä seminaareilla olisi periaatteessa ollut mahdollisuus kehittyä omanlaisikseen, muodostui niistä keskenään samankaltaisia. Suomalaisen seminaarien kohdalla yhdenmukaistumiseen ajoivat kouluhallituksen tarkastustoiminta ja valtiovallan lainsäädäntö. Koska seminaareissa haluttiin välttää moitteiden ja mahdollisten rangaistusten saaminen, oli helpointa omaksua jo käyttökelpoiseksi osoittautunut malli. Myös pyrkimys kansakouluopettajien samankaltaiseen kouluttamiseen puolsi seminaarilaitoksen yhdenmukaista kehitystä, sillä tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman tasavertaisen ja homogeenin opettajajoukko.¹⁶⁷

1900-luvun alussa Jyväskylän seminäari vaikutti uusiin seminaareihin verrattuna vanhanaikaiselta, minkä vuoksi siihen kohdistettiin myös kansakouluväen keskuudessa kritiikkiä. Toiset laitokset kuten Heinolan seminäari olivat avoimempia muutoksille. Jyväskylän seminaarin osalta tehtiin päätös muuttaa se Jyväskylän kasvatusopilliseksi korkeakouluksi syksyllä 1934. Muutoksesta oli keskusteltu pitkään ja lopulliseen päätökseen päästiin 1920-luvun myötä, jolloin ylioppilaisiksi valmistuneiden määrä lähti kasvuun. Näille ylioppilaille oli tarjottava heidän pohjaosaamisensa huomioivaa opettajankoulutusta, mikä edellytti

---

¹⁶⁴ Tuominen 1964, 337–340; Halila 1963, 39–40; Lindström 2001, 59–60.

¹⁶⁵ Halila 1963, 40; Lindström 2001, 60–61.

¹⁶⁶ Valtonen 2009a, 44.

¹⁶⁷ Välimaa 2018, 210–212 & 215; Haavio 1965.

korkeakoululaitoksen laajentamista. Jyväskylän seminaariin ei enää syksyllä 1933 hyväksytty uusia oppilaita, vaan halukkaiden oli haettava seuraavana syksynä kasvatustieteelliseen korkeakouluun tai muihin seminaareihin. Jyväskylän seminaarin toiminta lakkasi siirtymäkauden jälkeen kesällä 1937, jolloin viimeiset miesoppilaat valmistuivat. Viimeinen naisoppilaiden kurssi oli valmistunut jo vuoden 1935 kesällä seminaarin naisosaston kolmivuotisen toimintamuodon vuoksi.

Muut seminaarit toimivat vielä Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun rinnalla, mutta Jyväskylän kehityslinja osoitti suunnan, jota kohti opettajankoulutus Suomessa kehittyisi. Vielä 1930-luvun aikana ja myös 1940-luvulle siirryttäessä Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu rinnastettiin seminaareihin, sillä paljon Jyväskylän seminaarin vanhasta toimintakulttuurista siirtyi korkeakouluun. Laitoksen varsinaisen korkeakouluistuminen tapahtui vasta 1940-luvulla sotien jälkeen.¹⁶⁸

Seminaarilaitoksen toimintaan vaikuttivat myös poikkeusajat kuten esimerkiksi sodat. Tutkimuksena aikana tällainen poikkeusajanjakso oli talvi- ja jatkosota. Talvisodan seurauksena Suomi luovutti huomattavan osan Karjalasta Neuvostoliitolle, minkä vuoksi Sortavalan seminaari jäi rajan toiselle puolelle. Sortavalan seminaarin oppilaat hajautettiin Jyväskylään, Kajaaniin, Raumalle, Heinolaan ja Raaheen. Kun Sortavala jatkosodan alussa vallattiin takaisin, palasivat myös seminaarilaiset Sortavalaan. Sodan päättymisen yhteydessä jouduttiin uudestaan vetäytymään Sortavalan seminaarista, mikä lopetti lopullisesti seminaarin toiminnan.¹⁶⁹

2.2 Seminaarien kurijärjestelmä

Alaluvussa tarkastellaan seminaarien sisäisen kurijärjestelmän rakentumista. Koulutuksen kautta eri kansankerroksista haluttiin kasvattaa lainkuuliaisia, sääntöjä noudattavia kansalaisia.¹⁷⁰ Kurin toimeenpaneminen asetettiin opetuksen päämääräksi niin seminaareissa kuin kansakouluissakin. Tämän uskottiin edistävän moraalisen selkärangan kehittymistä. Seminaareissa oppilaita kohdeltiin tavalla, joka opetti heitä kohtelemaan tulevaisuudessa myös omia oppilaitaan samalla tavoin. Oppilas ei saanut sanoa opettajalle vastaan koululuokassa eikä opettajaoppilas saanut vastustaa omaa opettajaansa.¹⁷¹

Arvostelu asettautui olennaiseksi osaksi koulutusjärjestelmää. Seminaarien opettajakunta piti arvostelukokouksia noin kaksi kertaa lukukaudessa eli yhteensä neljä kertaa lukuvuoden aikana. Noin puolessa välissä lukukautta pidettiin väliarviointikokous ja lukukauden päätteeksi päätettiin lopulliset arvosanat. Kokousten yhteydessä käytiin kaikki oppilaat oppiaineiden osalta läpi ja lisäksi

¹⁶⁸ Lamberg 2004, 38–39; Lönnqvist 2009, 236–238; Valtonen 2009a, 109.

¹⁶⁹ Valtonen 2009b, 171 & 174.

¹⁷⁰ Haikari & Kotilainen 2016, 188; Launonen 2000, 136; Tähtinen 2015, 41; Ruuskanen 2015, 1–2.

¹⁷¹ Haikari & Kotilainen 2016, 88.

oppilaat arvioitiin käytöksen, tarkkaavaisuuden ja huolellisuuden osalta. Usein kuriasiat nousivat esille arvostelukokousten yhteydessä.¹⁷² Osaksi järjestelmää vakiintuivat arvosanat, sillä palkitseminen rankaisemisen kääntöpuolena vetosi pelonsijasta oppilaan kunnianhimoon. Arvostelu ja hyvät arvosanat saivat oppilaat kilpailemaan keskenään opinnoissa menestymisestä ja lisäsi oppilaiden painetta pärjätä.¹⁷³

Seminaarin arjessa oppilaan rikkomuksen käsittely ja tutkiminen oli aina poikkeustilanne. Kun oppilaan rikkomus tuli seminaarissa ilmi, seminaarin opettajakokous kokoontui keskustelemaan rikkomuksesta. Jos opettajakokouksessa käsitelty kuriasia määriteltiin arkaluontoiseksi, saatettiin kokoukseen kutsua ainoastaan nais- tai miespuoliset seminaarin opettajat, riippuen kumpaa sukupuolta rikkomuksen tehnyt seminaarilainen edusti. Vaikka ylin valvontavalta oli seminaarin johtajalla, oli oppilaiden valvominen kaikkien seminaarin opettajien yhteinen velvollisuus. Toisaalta seminaariasetuksessa opettajia veloitettiin huolehtimaan myös omasta käytöksestään ja kristillisyydestään.¹⁷⁴

Yleensä opettajakunta antoi rikkomuksen käsittelyn yhteydessä rikkomuksen tehneelle oppilaalle mahdollisuuden tulla opettajakokouksen kuultavaksi, mutta kaikki oppilaat eivät hyödyntäneet mahdollisuutta.¹⁷⁵ Seminaarien rangaistusjärjestelmä nojasi kasvatuksellisiin periaatteisiin, jotka perustuivat opettajien johdonmukaiselle toiminnalle.¹⁷⁶ Rangaistusten päämääränä oli osana seminaarijärjestelmää osoittaa yhteisön moraalista järjestystä, jossa tietyt toimintatavat määriteltiin oikeiksi ja toiset vääriksi. Rangaistukset ylläpitivät sosiaalista järjestystä ja perustuivat oikeudentuntoon, peilaten yhteisössä vallitsevia arvoja ja moraalialia.¹⁷⁷

Seminaareissa käytetyn kurijärjestelmän ja rangaistusten langettamisen perustana oli vuoden 1863 kansakoululaki ja vuonna 1866 säädetty seminaariasetus. Yhdessä ne asettivat lailliset reunaehdot rangaistavalle toiminnalle ja ongelmatilanteissa menettelylle.¹⁷⁸ Seminaariasetuksessa mukaan oppilaita tuli rangaista järjestyksen uhmaamisesta, huolimattomuudesta, laiskuudesta, tottelemattomuudesta, vallattomuudesta tai pahanilkisyydestä. Rangaistavaksi määriteltiin myös toiminta tai käytös, joka soti kristillisyyttä tai hyvää tapaa vastaan. Oppilas ei saanut osoittaa ylenkatsetta seminaarin opettajaa kohtaan eli kuuliaisuus nostettiin seminaarioppilaan perushyveeksi.¹⁷⁹

Asetuksessa mainittiin samojen vaatimusten koskevan nais- ja miesoppilaita eli lain tasolla eri sukupuolille asetettujen rangaistusten välille ei tehty eroa.

¹⁷² Esim. JSA ptk 28.10.1926, JSA OPK pöytäkirjat 1924–29, JyKA; NSA protokoll 16.12.1922, NSA LK 1919–23, VKA; HSA ptk 29.3.1939, HSA OPK pöytäkirjat 1939–49, MKA.

¹⁷³ Valtonen 2009a, 69; Vuorikoski 2003, 134; Markkola 1994, 9.

¹⁷⁴ Pykälä §64, seminaariasetus 1866, 46.

¹⁷⁵ Esim. SSA ptk 16.12.1932 & ptk 6.2.1934, SSA OPK pöytäkirjat 1931–34, MKA; Meinander 1968, 131–132; Ruuskanen 2015, 42.

¹⁷⁶ Ruuskanen 2015, 42.

¹⁷⁷ Launonen 2000, 137; Puranen 2015.

¹⁷⁸ Kansakouluasetus 1863, 24–25.

¹⁷⁹ Pykälät §63, seminaariasetus 1866, 46.

Seminaariasetukseen oli liitetty 13 pykälää koskien kuria ja rankaisukeinoja. Rangaistusten luetteleminen aloitettiin lievimmästä päästä päätyen lopulta vakavimpiin rangaistukseen. Seminaareissa käytetyt rangaistukset perustuivat pitkälti samalle rangaistusjärjestelmälle, jota kansakouluissa käytettiin. Kuitenkaan kaikki rangaistuksista eivät olleet seminaareissa käytössä, kuten esimerkiksi ruumiillinen kuritus.¹⁸⁰ Ylipäätään ruumiillinen kurittaminen kiellettiin kouluissa lailla 1914.¹⁸¹ Toinen kansakoulujen kurituskeino, mitä seminaareissa ei enää käytetty, oli oppilaan eristäminen muista oppilaista. Vielä 1800-luvulla eristäminen oli myös seminaarien rankaisukäytäntö, mutta sitä ei sovellettu enää 1900-luvulla.¹⁸²

Asetuksissa mainituista rangaistuksista seminaareissa olivat käytössä varoitukset ja erottaminen. Varoitus voitiin antaa kahden kesken seminaarin johtajan kanssa, opettajakunnan edessä tai oppilastovereiden läsnä ollessa.¹⁸³ Ankarampi rangaistus oli erottaa oppilas laitoksesta, jolloin erottaminen saattoi kestää tietyn määräjän kuten lukukauden tai -vuoden loppuun.¹⁸⁴ Ankarin mahdollinen rangaistus oli erottaa oppilas pysyvästi.¹⁸⁵ Rangaistus oli viimeinen keino palauttaa järjestys takaisin seminaariin, sillä yleisen käsityksen mukaan toimiva koululaitos ei tarvinnut rangaistusta kurin ylläpitämiseksi.¹⁸⁶

Oppilaiden keskinäistä kontrollia ja kurijärjestelmää täydensi itsekuri ja toverikuri. Seminaariasetuksessa itsekurin kehittäminen asetettiin seminaarioppilaiden omalle vastuulle.¹⁸⁷ Itsekuri oli siveellistä kilvoittelua, jonka kautta omaa tahtoa taivutettiin ulkoiseen ja sisäiseen kuriin. Itsekurin avulla yksilön uskottiin pystyvän taistelemaan haluja vastaan ja kehittyvän siten sielullisesti puhtaammaksi.¹⁸⁸ Siveellisen ja luonteeltaan vahvan ihmisen tahtoa eivät horjuttaneet altistuminen huonoille vaikutteille, sillä hän pystyi täyttämään häntä kohtaan osoitetut vaatimukset. Itsekasvatus ja -kuri kuuluivat alun perin 1800-luvun säätyläistön elämään ja siirtyivät myöhemmin osaksi ihannekansalaisuutta sekä laajempaa kasvatustavoitetta koulujen moraalikasvatuksen kautta.¹⁸⁹ Seminaari- ja oppilaiden itsekasvatukseen oltiin panostettu erityisesti 1910-luvulla ja kokeilun tarkoituksena oli oppilaiden henkilökohtaisen itsekasvatuksen lisäksi lisätä oppilaiden keskinäistä kuria.¹⁹⁰ Työ oli yksi itsekasvatuksen välineistä, sillä sen avulla saattoi harjaannuttaa niin henkistä kuin ruumiillistakin kestävyyttä, keskittymiskykyä ja mielenhallintaa, mikä puolestaan opetti palvelemaan yhteiskunnan tarpeita.¹⁹¹

---

180 Valtonen 2009a, 86.

181 Pykälä §71, seminaariasetus 1866, 48; aiheesta myös Boddice 2016, 5.

182 Pykälä §69, seminaariasetus 1866, 48–49.

183 Puranen 2015, 25–26; Ojakangas 1998, 61–62.

184 Valtonen 2009a, 57.

185 Pykälä §71, seminaariasetus 1866, 48.

186 Ojakangas 1997, 55–56; Mellberg 1996, 26–27; Tähtinen 2015, 42–43 & 55; Ruuskanen 2015, 41.

187 Pykälä §65, seminaariasetus 1866, 46.

188 JSA NO luokkapäiväkirjat 1924–25, JyKA; Oker-Blom 1908, 33–34.

189 Valtonen 2004, 120; Ollila 2000; Oker-Blom 1904, 179–181.

190 JSA *Itsekasvatuskokeilusta* (1917), JSA Sanomalehdet ja painotuotteet 1905–20, JyKA.

191 Pykälä §65, seminaariasetus 1866, 46; Valtonen 2004, 50–51.

Seminaariyhteisössä vielä enemmän korostui toverikurin merkitys. Seminaariasetuksessa mainittiin, että kaikki oppilaat, mutta erityisesti saman asuntolahuoneen jakavat, olivat velvollisia valvomaan toistensa toimintaa ja moraalialia.¹⁹² Oppilaat kohdistivat toisiinsa toverikurin kautta painetta toimia oikein ja mikäli joku niskuroi, saattoivat hänen toverinsa toimia kurinpalauttajina. Aiemmissä tutkimuksissa on tunnistettu toverikurin merkitys 1800-luvun seminaariyhteisöissä.¹⁹³ Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa on katsottu vallinneen tiukka toverikuri ennen toverikunnan lakkauttamista vuonna 1890.¹⁹⁴ Lakkauttamisen jälkeen toverikuri väheni, rikkomukset yleistyivät ja oppilaiden toiminnan valvonnasta tuli hierarkkisempaa sen siirtyessä enemmän johtajan ja opettajakunnan jäsenten harteille.¹⁹⁵

Kuitenkin myös 1900-luvulla toverikuri oli yleinen ilmiö esimerkiksi Jyväskylän seminaarin miesoppilaiden keskuudessa ja tämä ilmenee myös aineistosta. Esimerkiksi marraskuussa 1927 joukko Jyväskylän seminaarin miesoppilaita saapui keskustelemaan johtaja Juho Mikkolan kanssa seminaariin ylimääräiseksi hyväksytystä miesoppilaasta, jota he pitivät sopimattomaksi seminaariin. Johtaja puhui aiheesta opettajakunnan kokouksessa, mutta he eivät kokeneet tarvetta ryhtyä toimenpiteisiin.¹⁹⁶ Tapauksessa oppilaiden keskinäinen kontrolli näyttäytyi tiukempaan kuin opettajien heihin kohdistama kontrolli. Muiden oppilaiden negatiiviset mielipiteet kyseisestä oppilaasta liittyivät todennäköisesti siihen, että hän oli aiemmin erinäisten rikkomustapausten yhteydessä toistanut oppilastovereitaan vastaan.¹⁹⁷

Kun oppilaiden huonoon käytökseen haluttiin puuttua, näkivät seminaarien opettajat usein ratkaisuna toverikurin. Toverikurista keskusteltiin Jyväskylässä opettajien pedagogisessa kokouksessa syksyllä 1928, kun opettajat pohtivat, miten oppilaiden käytöstä voitaisiin ohjata parempaan suuntaan. Opettajakunnan jäsenille ei ollut halua ryhtyä itse ohjaamaan oppilaiden käytöstä, vaan he pyysivät toverikunnan kohdistavan asiaan lisähuomiota.¹⁹⁸ Samalla tavoin Sortavalan seminaarin opettajien keskuudessa keskusteltiin vuonna 1937 miesoppilaiden runsaslukuisista poissaoloista, johon ratkaisua etsittiin oppilaiden keskinäisestä toverikurista.¹⁹⁹ Opettajakuntien linjaukset myötäilevät käsitystä, että oikeanlainen käytös ja toverikuri oli oppilaiden keskinäinen asia. Erityisesti toverikuri korostui miesoppilaiden keskuudessa eli miesten kesken luotettiin, että tovereilta tullut paine toimia oikein sai oppilaat parantamaan käytöstään. Vastavaanlaista painetta toverikuriin ei ole havaittavissa naisoppilaiden keskuudessa.

Toverikuri oli merkittävässä osassa myös Jyväskylän seminaarissa talvella 1934 sattuneessa rikkomustapauksessa. Jo edellisenä syksynä asuntolan järjestäjänä ja seminaariin raittiusseuran puheenjohtajana toiminut oppilas oli käynyt

---

¹⁹² Pykälät §5–§7, kansakouluasetus 1863, 28.

¹⁹³ Halila 1963; Lamberg 2004; Eiskonen 2000; Haikari & Kotilainen 2006.

¹⁹⁴ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 57–58; Valtonen 2009a, 81.

¹⁹⁵ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 44–45; Halila 1963, 160–62.

¹⁹⁶ JSA ptk 3.11.1927, JSA OPK pöytäkirja 1924–28, JyKA.

¹⁹⁷ JSA ptk 19.10.1925, JSA OPK pöytäkirja 1924–28, JyKA.

¹⁹⁸ JSA ptk 23.10.1928, JSA OPK pöytäkirja 1928–37, JyKA.

¹⁹⁹ SSA ptk 2.4.1937, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

puhumassa johtaja Juho Mikkolalle asuntolassa esiintyvistä juopottelusta. Tuoloin johtaja Mikkola oli todennut, että 'hyvän toverihengen ja kurin avulla epäkohta saataisiin loppumaan'.²⁰⁰ Seminaarin johtaja ei nähnyt tarpeelliseksi puuttua asuntolan sääntöjen vastaiseen toimintaan, vaan hänestä tilanne tuli ratkaista asuntolassa asuvien kesken.

Myöhemmin tammikuussa 1934 ongelma tuli uudestaan opettajakokouksen käsiteltäväksi. Sama asuntolan järjestäjä kertoi haistaneensa alkoholin seminaarin miesten asuntolassa joulujuhlailtana ja syytti sen käytöstä toisia asuntolassa asuvia oppilaita, erityisesti Leeviä ja tämän ystäviä.²⁰¹ Järjestäjä oli nimenyt juopottelusta epäilemänsä henkilöt johtaja Mikkolalle, mitä pidettiin epätoverillisena. Tästä syystä ilmoituksen tehnyt järjestäjä oli saanut uhkauksia kirjeitse toisilta miesoppilailta.²⁰² Seminaareissa kanteluun suhtauduttiin negatiivisena ilmiönä, sillä sen nähtiin osoittavan heikkoa luonteenlaatua. Myös opettajakunta piti paheksuttavana, että oppilas syytti toveriaan tämän tietämättä.²⁰³

Myös muut seminaarin oppilaat kertoivat tietävänsä Leevin juopottelusta, vaikka epäilty kiisti syyllisyytensä. Oppilaalla nähtiin olevan haitallinen vaikutus tovereihinsa ja huonon vaikutuksen mainittiin lisääntyneen kuluneen syksyn aikana. Opettajakunta päätti erottaa oppilaan seminaarista sopimattoman luonteen, käytöksen sekä opiskeluhaluttomuuden perusteella. Taustoiltaan Leevi oli 20-vuotias Etelä-Pohjanmaalta ja kävi seminaarissa toista vuotta. Hän oli itse kansakouluopettajan poika, joten tausta tai vanhempien ammatillinen asema ei taannut, että oppilas toimi seminaarin sääntöjen mukaisesti eikä toisaalta vaikuttanut siihen, että oppilaaseen olisi kohdistettu lievempiä rangaistustoimia. Oppilasluettelon perusteella seminaarin johtaja antoi oppilaille kahden kesken kehotuksen erota laitoksesta (*consilium abeundi*).²⁰⁴ Myös toisia juopottelusta epäiltyjä oppilaita rangaistiin lievemmin, mutta ketään heistä erotettu, kuten toimitettiin Leevin kohdalla.²⁰⁵

Toinen oppilaiden sekä yhteisöllistä toimintaa että keskinäistä kuria lisäävä toimintatapa oli oppilaskonventit sekä toverikunnat. Alun perin seminaarien opettajat vastustivat oppilaskonventteja, sillä niiden pelättiin innostavan oppilaita nousemaan opettajiaan vastaan. Pelkojen lieennyttämiseksi konventtien ja toverikuntien säännöt tuli laatia yhdessä opettajakunnan kanssa ja opettajakunnan oli hyväksyttävä ne.²⁰⁶ Myös oppilaskonventit saattoivat valvoa seminaarin asuntolan kuria.²⁰⁷ Esimerkki oppilaskonventin toiminnasta löytyy Uudenkaarlepyyn seminaarista, jossa miesoppilasta syytettiin huhtikuussa 1930 alkoholin käytöstä ja opintojen laiminlyömisestä. Tapauksen selvittämiseksi seminaarin

---

200 Jyväskylän seminaari 1863–1937, 46–47.

201 JSA ptk 18.1.1934, JSA OPK pöytäkirjat 1928–1937, JyKA.

202 JSA ptk 18.1.1934, JSA OPK pöytäkirjat 1928–1937, JyKA.

203 Haikari & Kotilainen 2016, 305.

204 JSA nro 1956, JSA Nimikirja 1929–35, JyKA.

205 Pääasiassa heitä rangaistiin nuhtelemalla (JSA ptk 18.1.1934 & 20.1.1934, JSA OPK pöytäkirjat 1928–1937, JyKA).

206 Valtonen 2009a, 81.

207 NSEA protokoll 5.4.1932, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA.

opettajakunta kääntyi oppilaskonventin puoleen. Tutkimuksen perusteella opettajakunta antoi oppilaalle *consilium abeundin*.²⁰⁸ Oppilaskonventti rankaisi oppilasta erikseen varoittamalla häntä sopimattomasta käytöksestä.²⁰⁹

Uudenkaarlepyyn seminaarissa käsiteltiin myös keväällä 1932 varkauksien sarjaa, jossa seminaarin oppilailta oli kadonnut rahaa ja arvotavaroita. Tapausta ei käsitelty virallisesti opettajakunnan kokouksissa, mutta se käy ilmi liitteenä olleista kuulustelupöytäkirjoista.²¹⁰ Kun opettajakunnan tutkimukset eivät tuottaneet tulosta, kääntyi seminaarin johtaja oppilaskonventin puoleen.²¹¹ Oppilaskonventin tutkimuksensa perusteella epäilyt kohdistettiin erääseen seminaarin oppilaaseen, mutta ilmeisesti tapaus ei täysin selvinnyt. Silti kyseiselle ensimmäisen luokan miesoppilaalle annettiin *consilium abeundi*. Tähän päättyivät oppilaan opinnot seminaarissa, mutta oppilasluettelon tietojen perusteella sama oppilas pidätettiin varkaudesta epäiltynä vielä saman kevään aikana omalla kotipaikkakunnallaan.²¹²

Tapaukset osoittavat, että Uudenkaarlepyyn seminaarissa oppilaskonventilla oli valtaa valvoa seminaarin oppilaiden keskinäistä järjestystä ja se toimi tarvittaessa tutkivana sekä rankaisevana elimenä avustuen seminaarin opettajakuntaa. Tähän vaikutti seminaarin oppilasaines sekä sen keskinäinen kuri. Merkittävä osa seminaarin oppilaista tuli ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, joiden keskuudessa vaikutti uskonnollinen vakaumus herätysliikkeiden kautta.²¹³ Tutkimuksen perusteella muissa seminaareissa ei ollut samanlaisia oppilaista koostuvia toimielimiä, joilla olisi ollut yhtä paljon valtaa, kuin mitä Uudenkaarlepyyn oppilaskonventilla. Uudenkaarlepyyn oppilaskonventin toiminta ja merkitys heijastelevat mahdollisesti, millaista toverikunnan keskinäinen kuri oli ollut aiemmin Jyväskylässäkin.

2.3 Opettaja mallikansalaisena

Kansakoululaitosta perustettaessa opettajan tärkeimmäksi tehtäväksi määriteltiin kansalaiskasvatus eli oppilaiden kasvattaminen siveelliseen arvomaailmaan sekä tarvittavien tietojen ja taitojen tarjoaminen yhteiskunnan osana toimimiseen.²¹⁴ Koulutuksen kautta ihmisistä haluttiin muovata vastuullisia kansalaisia, jotka palvelivat kansallisvaltion tarpeita. Opettajan työtä ja koulutusta ohjasivat valtion politiikka, vallitsevat yhteiskunnalliset ihanteet ja arvot.²¹⁵ Opettajan tuli sitoutua kristillis-siveelliseen arvomaailmaan, joka ilmeni parhaiten omien valintojen ja toiminnan kautta. Oikeanlaista elämäntapaa määrittelivät terveet, raittiit,

²⁰⁸ NSA protokoll 2.4.1930, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

²⁰⁹ NSEA protokoll 3.3.1930, 5.3.1930 & 6.3.1930, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA

²¹⁰ NSA protokoll 22.3.1932 & liite 1, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

²¹¹ NSEA protokoll 5.4.1932, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA.

²¹² NSA nummer 827, NSA Elevmartikel 1906–49, VKA.

²¹³ NSEA protokoll 3.3.1930, 5.3.1930 & 6.3.1930, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA; uskonto ja herätysliikkeiden merkitys, kts. Markkola 2000.

²¹⁴ Nikander 1998, 212; Rantala 2005; Rinne 1986.

²¹⁵ Elomaa 1995, 19; Rantala 1997.

siveelliset ja puhtaat valinnat sekä urheilullisuus.²¹⁶ Kansanvalistustehtävän pohjavireenä oli huoli suomalaisen kansakunnan kehityksestä ja kehityksen varmistaminen toivottuun suuntaan tapahtui opettajajohtoisesti koulu, luokkahuone ja oppilas kerrallaan.²¹⁷

Oppilasvalinnoilla pyrittiin varmistamaan oppilaiden soveliaisuus opettajan ammattiin. Reunaehdot opettajaihanteelle asetettiin kansakoululain sekä seminaarinlain kautta.²¹⁸ Vuoden 1866 seminaariasetuksessa ensimmäisenä ehtona opettajaseminaariin valittavalle oppilaalle mainittiin kristillisuus, siveellisyys sekä käsitys kansakouluopettajan merkityksestä. Seminaariaikana oppilaista haluttiin karsia turhat luulot ja ylpeys, koska asetuksissa korostettiin nöyryyden merkitystä opettajan tehtävässä. Koko seminaarikasvatuksen päämääränä oli kasvattaa kuuliaisuuteen. Vasta näiden kohtien jälkeen mainittiin eri oppiaineiden riittävä tiedollinen ja taidollinen osaaminen.²¹⁹ Lisäksi oppilaan oli täytettävä ruumiilliset ja terveydelliset ehdot, joita oli hyväkuntoisuus ja ruumiin sopusuhtaisuus eikä hakijalla saanut olla tarttuvia tauteja. Luonteen osalta opettajaan liittyvät odotukset linkittyvät kansakouluasetuksessa oikeanlaiseen mielialaan kuten ahkeruuteen ja kurinalaisuuteen.²²⁰

Erilaiset todistukset toimivat takeena, että hakija täytti asetetut vaatimukset. Papinkirja todisti ripille pääsyn ja kristillisen mielialan, lääkärintodistus ruumiinkunnan ja terveyden sekä koulun päästötodistus riittävän tiedollisen ja taidollisen osaamisen. Lisäksi hyvämaineiseksi tunnetun ihmisen oli kirjoitettava mainetodistus, joka osoitti oppilaan siveellisen luonteen.²²¹ Iältään hakijoiden oli oltava 18-25-vuotiaita ja tästä poikkeava ikä vaati erityisluvan anomista kouluhallitukselta.²²² Pääsyvaatimuksia tarkennettiin vielä vuonna 1923. Tuolloin koulutusta ja pääsyvaatimuksia alettiin eriyttää suhteessa oppilaan koulutustautaan eli oliko oppilas suorittanut kansakoulun, keskikoulun vai ylioppilastutkinnon. Kansakoulupohjaisille oppilaille seminaari kesti viisi vuotta, keskikoulutaustaisille neljä ja ylioppilas pohjaisille yksi tai kaksi vuotta.²²³

Seminaarit olivat 1900-luvun alussa koulumaisia laitoksia, joissa tuleville kansakouluopettajille opetettiin samoja oppiaineita, joita he myöhemmin opettivat omille oppilailleen. Myöhempien yliopisto-opintojen kaltaisia erikoistumis mahdollisuuksia ei ollut vaan oppilaille opetettiin kirjallisia aineita sekä ruumiin- ja kädentaitoja. Seminaarissa viikkotunteja oli 1900-luvun puolelle tultaessa noin 42 tuntia riippuen oppilaan luokkatasosta. Esimerkiksi viidennelle vuosikurssille eli seuraavaksi valmistuville teoriaopetusta oli vähemmän ja harjoituskoulussa pidettäviä omia oppitunteja enemmän.²²⁴ Erityisesti sivistyneistön parissa opettajankoulutusta saatettiin kritisoida pirstaleisuudesta ja ilkeiden

²¹⁶ Valtonen 2009a; Siltala 1999, 563.

²¹⁷ JSA ptk 14.12.1920, JSA SOK pöytäkirjat 1919–24, JyKA; aiheesta myös Rinne 1986, 4–10; Nyholm 1999, 17.

²¹⁸ Rantala 2010, 122–123; Rantala 1997; Halila 1963; Rinne 1986.

²¹⁹ Pykälät §1–§7, seminaariasetus 1866, 27–28.

²²⁰ Pykälä §47, seminaariasetus 1866, 42.

²²¹ Pykälä §48, seminaariasetus 1866, 42.

²²² Pykälä §46, seminaariasetus 1866, 41.

²²³ Rinne 1986, 153–154; Kaarninen 1995, 208; Rantala 1997.

²²⁴ Kangas 2009, 16; Lamberg 2004, 23; Kuusisto 2016, 8.

kielien mielestä kansakouluopettaja tiesi kaikesta jotain, muttei mitään syvästi.²²⁵

Seminaariajan tarkoituksena oli totuttaa oppilaat ammatillisen elämän vaatimuksiin. Seminaarikasvatuksessa oppilaiden oli sitouduttava kotiaskareiden, käsitöiden ja ruumiinvoimien harjoittamiseen, sillä ne nähtiin arvokkaina jokaiselle, mutta erityisesti työmiehelle. Lisäyksellä pyrittiin kuroma umpeen yhteiskuntaluokkien välistä kuilua osoittamalla, etteivät kansakouluopettajat vierastaneet ruumiillista työtä. Seminaarilaitoksen toiminnan päämääräksi asetettiin kurinalaisuus ja järjestelmällisyys. Laitoksessa oli vallittava jatkuva ahkeruus ja alituinen työskenteleminen. Järjen voimia kysyvien toimien tuli vuorotella käytännöllisten töiden sekä voimisteluharjoitusten kanssa.²²⁶ Kyse ei ollut pelkästään toimettomuuden ehkäisemisestä vaan ajan valjastamisesta kurin välineeksi.²²⁷

Kun kirkko ja koulu oli erotettu toisistaan itsenäisiksi, pelättiin opetuksesta tulevan liian maallista. Esimerkiksi osa vanhemmista pelkäsi lastensa lähdön opettajaseminaareihin merkitsevän kristillisen uskon menettämistä. Pelkojen kuomamiseksi uskonto säilytti merkittävän roolin koululaitoksen opetuksessa ja arvomaailmassa.²²⁸ Seminaarilaitoksen tapakulttuurissa tämä ilmeni niin, että seminaarilaisia velvoitettiin osallistumaan jumalanpalveluksiin sekä yhteisiin rukoushetkiin. Lisäksi eri seminaareissa toimi oppilaiden luotsaamia kristillisiä ryhmiä.²²⁹ Kasvatusajattelussa kansallishenki kietoutui yhteen kristillisyyden kanssa ja ilmeni opettajien arvomaailmassa sekä seminaarien päivittäisessä arjessa isänmaanrakkauden kautta.²³⁰ Olennaista seminaarien kasvatusajattelussa oli toisten kunnioittaminen, kuuliaisuus, ahkeruus ja lähimmäisenrakkaus.

Kristillis-siveellinen moraalikoodisto läpäisi oppiaineiden rajat kuuluen osaksi annettua opetusta ja kasvatusta.²³¹ Opetus seminaareissa oli sidoksissa oppilaan sukupuoleen ja naisille opetettiin enemmän kotitaloutta ja käsitöistä erityisesti ompelua, miehille puolestaan puukäsitöitä. Oppiaineista myös voimistelu- ja terveystiedon tunneilla oppilaiden sukupuoli huomioitiin opetuksessa. Sukupuolella oli tärkeä merkitys siveellisessä kasvatuksessa, sillä yksilölle sopeva toiminta ja häneen kohdistetut odotukset olivat sidoksissa sukupuoleen.²³² Naiselta odotettiin moraalista ylemmyyttä, puhtautta ja äidillisyyttä, joten naiselle luontaiseksi rooliksi määriteltiin pienten lasten sekä tyttöjen kasvattaja.²³³ Miesopettajan tuli opettaa oppilaansa patriarkaaliseen kuriin, joka nähtiin yhteiskunnallisen järjestyksen pohjana. Aikalaiskäsityksissä erityisesti poikien ja nuorten miesten kaipasivat miespuolisia kasvattajia, jotta heistä kasvoi kunniallisia

²²⁵ Rantala 2011, 274; Kiiski 2016, 12; Haikari & Kotilainen 2016, 188.

²²⁶ Pykälät §5–§7, kansakouluasetus 1863, 28; Lamberg 2004, 22–24; Valtonen 2009a, 74.

²²⁷ Halila 1963, 56; Rantala 2011, 271–272.

²²⁸ Mikkola 1945–59, luku 34. Seminaarin lehtorina; Nurmi 1988, 32–34; Simola 1995, 233–243; Lamberg 2004, 30.

²²⁹ JSA ptk 14.12.1920, JSA SOK pöytäkirjat 1919–24, JyKA: Kts. myös Halila 1963, 161–163; Lamberg 2004, 34.

²³⁰ Simola, Kivinen & Rinne 1997, 877–891; Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 40.

²³¹ Valtonen 2004, 43–45.

²³² Markkola & Östman 2019; Siltala 1999, 563; Oksanen 2018, 48–49.

²³³ Jauhiainen 2009, 113; Junila 2013, 192; Valtonen 2009a, 44.

miehiä. Siinä missä naiskasvattaja oli äidillinen ja lempeä, miehen tuli olla kasvattajana isällinen auktoriteettihahmo, joka totutti oppilaansa kuriin ja nuhteeseen.²³⁴

Seminaarikoulutukseen kohdistettiin myös kritiikkiä, koska ammatillisen työn ja siihen liittyvän koulutuksen järjestäminen naisille oli uutta ja radikaalia. Erityisesti kaksoisseminaarien perustamista vastustettiin, sillä niiden pelättiin uhkaavan sukupuolimoraalia ja siveellisyyttä. Vaikka Jyväskylän ja Sortavalan seminaareissa mies- ja naisoppilaat elivät periaatteessa arkeaan rinnakkain, viettivät he käytännössä aikansa erillään ja molemmille sukupuolille järjestettiin omat oppitunnit, rakennukset ja toiminta-alueet.²³⁵ Tilanpuutteen vuoksi Jyväskylän seminaarissa opettajakokous joutui pohtimaan maaliskuussa 1920, voitaisiinko naisseminaarin oppilaita siirtää toistaiseksi miesseminaarin tiloihin, kun valituista kaikki eivät mahtuneet naisten asuntolaan. Opettajakunta ei suostunut ehdotukseen sen epäsoveliaisuuden vuoksi.²³⁶ Vastakkaisten sukupuolten pitäminen tiukasti erossa toisistaan oli seminaarin tapa vastata huoleen kaksoisseminaarien mahdollisesti synnyttämistä sukupuolisiveellisyyttä kyseenalaistavista tilanteista.

Vastaavia neuvotteluita sukupuolten välisestä kanssakäymisestä käytiin myös Uudessa kaarlepyyssä miesseminaarissa, missä oppilaskonventti halusi vuonna 1921 mahdollisuuden kutsua seminaarin juhlatilaisuuksiin myös naisvieraita. Seminaarin johtaja tyrmäsi ajatuksen sopimattomana ja seurauksena oppilaskonventin työskentelymahdollisuuksia tiukennettiin.²³⁷ Oppilaskonventti koki menettäneensä seminaarin johdon luottamuksen, joten koko oppilaskonventin hallitus erosi vuoden 1922 huhtikuussa ja sen toiminta lakkautettiin, kunnes uusi oppilaskonventin hallitus valittiin.²³⁸ Uusi oppilaskonventti pyrki sovitteluvampaan yhteistyöhön seminaarin johtajan ja opettajakunnan kanssa.²³⁹ Sekä Jyväskylän että Uudenkaarlepyyn seminaarien opettajakunnat suhtautuivat eri sukupuolten väliseen kanssakäymiseen epäluuloisesti. Tämä osoittaa, ettei muutokseen sukupuolien kanssakäymisestä oltu vielä valmiita seminaariyhteisöissä. 1920-luvun kuluessa Jyväskylässä sallittiin jo nais- ja miesoppilaille yhteinen toverikunta, vaikka toiminnan oli yhä tapahduttava opettajakunnan jäsenten valvonnassa.²⁴⁰

---

²³⁴ Mellberg 1996, 111; Florin & Johansson 1993, 45–55; Oksanen 2018, 51–52.

²³⁵ Halila 1963, 163; Lamberg 2004, 26; Valtonen 2009a, 20 & 64–65; Vuorikoski 2003, 146; Jauhiainen 2009, 101–103; Rantala 1997.

²³⁶ JSA ptk 11.3.1920, JSA SOK pöytäkirjat 1919–24, JyKA

²³⁷ NSEA protokoll 22.10.192, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA.

²³⁸ NSEA protokoll 14.2.1922 & 21.2.1922 & 10.4.1922, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA.

²³⁹ NSEA 31.8.1923, NSEA Protokollbok 1920–35, VKA.

²⁴⁰ Rantala 2011, 274; Lamberg 2004, 34–35.

2.4 Pääsy seminaarin oppilaaksi

Läpi tutkittavan ajan olennaisena kysymyksenä seminaariyhteisöissä säilyi, kuka määriteltiin opettajaksi sopivaksi ja millä perustein. Kouluhallitus lähetti vuoden 1934 alussa kansakoulu- ja alakouluseminaarien johtajille kirjeen, jossa tarkennettiin opettajankoulutukseen valittavien kelpoisuusvaatimuksia. Opettajan toimen todettiin vaadittavan erityisiä henkisiä ja fyysisiä ominaisuuksia, joita ilman työstä ei voisi suoriutua. Ongelmaksi kouluhallitus näki, kuinka opettajan ammattiin oli päästetty valmistumaan huomattavasti henkilöitä, jotka eivät täyttäneet tehtävän ammatillisia tai henkisiä vaatimuksia. Kirjeen päämääränä oli poistaa tämä ongelma ja yhdeksi ratkaisuksi esitettiin seminaarien pääsykokeiden järjestämistä uusiksi.²⁴¹

Hakijoiden taustoissa ja lähtötasoissa oli merkittäviä eroja, joten eri oppiainneiden arvioiminen pääsykokeiden kautta oli välttämätöntä. Pääsykokeiden sisältö ja järjestys säilyivät lähes muuttumattomina aina seminaarilaitoksen alkua ajoista pitkälle 1900-luvun puolelle. Ainoastaan niiden kesto muuttui, sillä vielä seminaarilaitoksen alkuaikoina seminaariin hakijalle pääsykokeet kestivät neljä päivää, mutta tultaessa 1900-luvulle pääsykokeista tehtiin kaksipäiväiset. Pääsykokeisiin kuului kuusi osiota: seminaarinjohtajan puhuttelu, lääkärintarkastus, eri kouluaineiden kokeet, yleiskoe, laulukoe ja soittotaidon koe.²⁴²

Kouluhallituksen huoli seminaarihakijoista ei ollut aiheeton, sillä toisinaan seminaareissa ongelmia aiheutti heikko hakija-aines. Esimerkiksi Sortavalan seminaarissa syksyn 1921 pääsykokeiden hakijoista huomattava osa määriteltiin heikkotasoisiksi. Lopulta heistä kaikki päätettiin hyväksyä seminaariin, sillä mikäli suurin osa oppilaista olisi hylätty, ei seminaariin olisi saatu tarpeeksi oppilaita.²⁴³ Sortavalan seminaariin haki ja pääsi opiskelemaan vielä 1920-luvulla paljon oppilaita, joiden pohjakoulutus oli vähäistä.²⁴⁴ Sortavalassa 1920-luvun alussa vuosittain osa seminaariin valituista miesoppilaista todettiin luonteeltaan tai käytökseltään seminaariin sopimattomiksi eivätkä he saaneet jatkaa opintoja koeajan jälkeen. Vuosilta 1921–25 tällaisia miesoppilaita on yhteensä yhdeksän ja samaan aikaan valituista miesoppilaista kymmenen erosi koeaikana oma-aloitteisesti.²⁴⁵ Vuosina 1921–24 sattuneista miesoppilaiden koeaikana erottamisista tai keskeyttämisistä neljä kymmenestä koski kansakouluopettajien poikia.²⁴⁶

²⁴¹ JSA kk nro 583, 9.1.1934, JSA KH saapuneet kirjeet 1931–1937, JyKA.

²⁴² Räihä 2010, 42.

²⁴³ SSA ptk 20.8.1921, SSA SOK pöytäkirjat 1915–26, MKA; kts. myös Halila 1963, 269; Räihä 2010, 41.

²⁴⁴ Kts. erityisesti luku 3.1. Oppilasaineksesta.

²⁴⁵ HSA ptk 13.12.1922 & 22.5.1926, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA; JSA ptk 14.12.1920, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 14.12.1929, JSA OPK pöytäkirjat 1929–37, JyKA; SSA nro 1572 & 1582, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA. Myös esim. SSA oppilas nro 1188, nro 1197, nro 1213, nro 1259, nro 1289, nro 1291, nro 1327, nro 1329, nro 1355, SSA MO Nimikirja 1917–56, JoKA.

²⁴⁶ Esim. SSA nro 1221 & nro 1354, SSA MO Nimikirja 1917–56, JoKA.

Kaikkien koeoppilaaksi valittujen naisoppilaidenkaan asemaa vakinaistettu esimerkiksi huonon käytöksen perusteella, joten ongelma kosketti myös naisoppilaita.²⁴⁷

Taloudellisten suhdanteiden vaihtelut näkyivät seminaariin pyrkijöiden määrissä erityisesti miesoppilaiden kohdalla. Taloudellisesti vaikeina vuosina mieshakijoita oli enemmän, kun taas taloudellisesti suotuisina aikoina mieshakijoiden määrät jälleen laskivat. Naisoppilaiden hakumääriin talouden ja yhteiskunnallisten olojen vaihtelut eivät heijastuneet yhtä selkeästi. Kun työelämä näyttäytyi epävarmana, miehet hakeutuivat aloille, joilla elanto nähtiin varmana.²⁴⁸ 1920-luvun alkua määritti sisällissodan jättämä epävarmuus sekä taloudellisesti vaikeat ajat. Tästä syystä Sortavalan seminaariin saattoi hakea opiskelemaan turvattua tienestiä kaipaavia nuoria miehiä, joiden ammatinvalintaan vaikutti erityisesti oman kansakouluopettajana toimineen isän antama esimerkki. Opintojen kesken jättäminen heti alkuunsa osoittaa, että ammattiin hakeutumisen taustalla olivat muut syyt kuin kutsumus opettajan ammattiin.

Opintojen alkamisen jälkeen ilmenneisiin laiminlyönteihin ja opintosuoritusten heikkoon tasoon yritettiin vaikuttaa käyttämällä koeaikaa, joka mahdollisti koeoppilaan paikan perumisen. Koeaikana punnittiin oppilaan oikeanlainen mielen- ja luonteenlaatu, käytös sekä opintomenestys. Jos jollakin osa-alueista ilmeni puutteita, koeoppilas sai joko lähteä seminaarista tai hänen koeaikaansa jatkettiin.²⁴⁹ Oppilaan oma halukkuus jatkaa seminaariopintoja ja päästä opettajan ammattiin ei riittänyt, mikäli opettajakunta katsoi, ettei oppilaalla ollut opintomenestyksensä, luontaisten ominaisuuksien tai näiden molempien vuoksi edellytyksiä menestyä opettajan ammatissa.²⁵⁰

Yleensä koeaika kesti syyslukukauden verran eli ennen joululomaa pidettyyn opettajakunnan arviointikokoukseen saakka. Eri seminaareissa koeoppilaskauden pidentäminen oli yleinen toimintatapa, jos opettajakunta ei vielä yhden lukukauden perusteella vakuuttunut oppilaan sitoumuksesta opintoihin.²⁵¹ Vasta koeajan päätyttyä oppilas sai seminaarin oppilaan virallisen aseman. Koeoppilaan erottaminen oli helpompaa kuin seminaarin varsinaisen oppilaan eikä vaatinut taakseen yhtä vakavia perusteluja.²⁵²

Joskus koeajan käyttäminen saattoi aiheuttaa hämmennystä. Porista kotoisin ollut koeoppilas Valma erotettiin Sortavalan seminaarista syyslukukaudella 1928, sillä hänen keskiarvonsa olivat jääneet alle seminaarin vaatimusten.²⁵³ Oppilaan isä oli tyytymätön päätökseen ja vaati seminaarilta perusteita tyttärensä erottamiselle. Opettajakunnan mielestä mistään seminaarista erottamisesta ei

²⁴⁷ HSA ptk 13.12.1922 & 22.5.1926, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA; JSA ptk 14.12.1920 & 16.12.1922, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 14.12.1929, JSA OPK pöytäkirjat 1929–37, JyKA; SSA ptk 14.12.1926, 24.2.1927 & 13.12.1927, SSA OPK pöytäkirjat 1926–30, MKA. SSA nro 1572 & 1582, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

²⁴⁸ Halila 1963, 126.

²⁴⁹ Esim. JSA ptk 3.3.1927, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA; JSA nro 1965, JSA MO Nimikirja 1929–32, JyKA; NSA protokoll 7.6.1933, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

²⁵⁰ SSA ptk 29.5.1928, 18.8.1928 & 9.10.1928, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA. Myös NSA protokoll 15.12.1928, NSA LK protokoll 1922–29, VKA.

²⁵¹ Esim. JSA ptk 14.12.1920, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

²⁵² Valtonen 2009a, 56.

²⁵³ Käytännössä alle arvosanan 7.

voitu puhua, sillä Valmaa ei oltu hyväksytty seminaariin viralliseksi oppilaaksi.²⁵⁴

Eri seminaarien erilaisten käytäntöjen ja niiden aiheuttaman hämmennyksen vuoksi kouluhallituksen pyrki vuonna 1934 antamallaan uudella ohjeistuksella puuttumaan pidennetyn koeajan käyttöön. Tämä oli toinen keino, jolla kouluhallitus pyrki varmistamaan opettajaksi valmistuvien sopivuuden ammattiin. Kouluhallituksen mukaan oppilaiden aseman vakinaistamisen tuli tapahtua ensimmäisen lukukauden lopulla syyslukukauden päättyessä. Kouluhallitus ei halunnut seminaareissa käytettävän pidennettyä koeaikaa, vaan sopimattomiksi katsotut oppilaat oli poistettava seminaarista syyslukukauden ja varsinaisen koeauden lopussa.²⁵⁵

Vuoden 1927 joulukuussa Heinolan seminaarin opettajakunta oli päätenyt jatkamaan koeoppilas Katrin koeaikaa. Perusteena oli oppilaan käytös, jota pöytäkirjassa kuvailtiin 'tahdittomaksi ja uppiniskaiseksi'.²⁵⁶ Katri oli työmiehen tytär Helsingistä ja seminaarilaiseksi suhteellisen iäkäs, 30-vuotias.²⁵⁷ Uppiniskaiseksi koettu käytös liittyi mahdollisesti oppilaan ikään, sillä muita oppilaita iäkkäämmälle oli haastavampaa sopeutua seminaarilaitoksen kuriin. Koekauden jatkuessa oppilaalla oli aikaa parantaa tapansa ja todistaa ansaitsevansa paikkansa seminaarissa. Katrin tapauksessa kevätlukukauden lopussa opettajakunta päätti valita hänet seminaarin vakinaiseksi oppilaaksi, mikä osoitti Katri kyyneen muuttamaan käytöstään parempaan suuntaan.²⁵⁸

Kaikki vastaavassa tilanteessa olleet oppilaat eivät lunastaneet paikkaansa seminaarin varsinaisena oppilaana.²⁵⁹ Tämä osoittaa, että tietyissä tapauksissa pidennetty koeaika auttoi opettajakuntaa tekemään perusteellisempia arviointeja oppilaan luonteesta ja johtivat siihen, että sopimattomaksi katsottu koeoppilas erotettiin seminaarista tai vastaavasti käytöstään tai opintomenestystään parantanut koeoppilas sai seminaarista vakinaisen paikan. Tässä suhteen kouluhallituksen asettama linjaus erosi siitä, mikä käytännössä osoittautui seminaareissa toimivaksi menetelmäksi.

Omana erityisryhmänään kouluhallitus kiinnitti kirjelmässään huomiota oppilaisiin, jotka eivät osanneet laulaa. Kouluhallituksen mukaan tällaiset oppilaat olivat usein samoja, jotka eivät kyyenneet saamaan vakinaista virkaa. Kolmas keino, jolla kouluhallitus pyrki ohjaamaan seminaarien oppilasvalintoja, oli suositus, että laulunlahjattomia oppilaita valittaisiin seminaareihin vain heidän omatessaan muutoin erittäin hyvät pohjatiedot ja sopivan luonteen.²⁶⁰ Seminaarien yleinen käytäntö oli ollut, että seminaariin voitiin valita muuten pätevä hakija, jonka laulutaidot olivat puutteellisia. Myös asetuksissa oli säädetty, ettei

---

²⁵⁴ SSA nro 831 31.12.1928, SSA LK diaari 1928–33, MKA.

²⁵⁵ JSA kk nro 583, 9.1.1934, JSA KH saapuneet kirjeet 1931–1937, JyKA.

²⁵⁶ HSA ptk 13.12.1927, HSA SOK pöytäkirjat 1926–34, HKA.

²⁵⁷ HSA nro 1061, HSA Nimikirja, MKA.

²⁵⁸ HSA ptk 31.5.1928, HSA SOK pöytäkirjat 1926–34, HKA.

²⁵⁹ Esim. HSA ptk 13.12.1922 & 22.5.1926, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA; JSA ptk 14.12.1920, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 14.12.1929, JSA OPK pöytäkirjat 1929–37, JyKA.

²⁶⁰ JSA kk nro 583, 9.1.1934, JSA KH saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA.

laulutaidon, voimistelun tai käsitöiden osaamisen puute saanut olla este valinnalle hakijan ollessa muuten taidoiltaan ja luonteenpiirteiltään sopiva.²⁶¹ Laulutaito oli ollut tärkeimpiä lukkariopettajien taidoista ja vanhassa kansanopetuksessa virrenveisuulla oli ollut tärkeä rooli.²⁶² Seminaareissa musiikki oli paitsi tärkeä oppiaine, myös tärkeimpiä vapaa-ajanvietteitä.²⁶³

Laulutaidottomille oppilaille neuvoteltiin Jyväskylän seminaarissa vuonna 1929 mahdollisuutta suorittaa laulukoe ilman arvosanan näkymistä seminaarin päästötodistuksessa, mutta ehdotus sai osakseen vastustusta.²⁶⁴ Oikeutta opettaa ainetta, josta oppilaalle ei ollut annettu arvosanaa, kritisoitiin myös muissa seminaareissa, sillä tällaisen menettelyn katsottiin olevan epäreilua suhteessa oppilaisiin, jotka olivat suorittaneet oppiaineen arvosteluineen.²⁶⁵ Laulutaidottomille oppilaille myönnettiin oikeuksia opiskella myöhemmin myös Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa, mutta heitä velvoitettiin musiikin teorian ja soiton opiskeluun muiden oppilaiden tavoin.²⁶⁶

Myös soitonopettelu osoittautui usein kompastuskiveksi maaseudulta tulleille vähävaraisille oppilaille, joilla ei ollut aiempaa soittokemusta. Erityisesti miesoppilailla ilmeni seminaareissa ongelmia soiton kanssa.²⁶⁷ Toisin kuin lukuaineita, pianon tai harmonin soittoa ei voinut etukäteen harjoitella ilman soitinta. Osa oppilaista käytti tunnollisesti seminaarin vapaahetket ja loma-ajat soiton harjoitteluun.²⁶⁸ Soittotuntien ja harjoittelun laiminlyönneistä rangaistiin useimmin käytösnumeron alennuksella, julkisella varoituksella, muistutuksella tai niiden yhdistelmällä.²⁶⁹ Käytännössä seminaareissa oppilaiden puutteisiin soitotai laulutaidon kaltaisissa taitoaineissa suhtauduttiin ymmärtäväisemmin, mutta kouluhallituksen taholta suhtautumista ei tuettu.²⁷⁰

Kouluhallituksen vuonna 1934 antama linjaus tiukensi seminaarien liikkumavaraa oppilasvalintoja tehtäessä ja siinä korostuivat oppilaisiin kohdistetut odotukset. Kouluhallitus puolsi ehdotuksensa eduksi, että näin meneteltäessä oli epätodennäköisempää, että oppilaita jouduttaisiin erottamaan ylemmillä luokilla, mikä puolestaan kulutti turhaan seminaarin ja koululaitoksen resursseja. Haasteena onnistuneiden oppilasvalintojen kannalta nähtiin seminaarien suuret hakijamäärät, minkä vuoksi ammattiin parhaiten sopivat eivät välttämättä tulleet valituiksi hakijoiden joukosta. Kouluhallituksen antamassa asetuksessa korostettiin, kuinka velvoitteet opettajan elämänlaadusta koskivat myös opettajan elämää koulun ulkopuolella, mihin oli kiinnitetty erityishuomiota jo vuonna 1924 annetussa linjauksessa. Vaatimukset terveestä ruumiista, hyvästä käytöksestä ja puhdasmaineisuudesta säilytettiin: vaikka sanamuodot olivat jossain määrin

---

²⁶¹ Rähkä 2010, 41.

²⁶² Halila 1963, 99.

²⁶³ Kansakouluasetus 1863, 24.

²⁶⁴ JSA ptk 16.4.1929 & 23.4.1929, JSA SOK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

²⁶⁵ Esim. SSA ptk 7.3.1930, SSA OPK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

²⁶⁶ JKKA ptk 9.10.1935, JKKA OPK pöytäkirjat 1934–37, JyKA.

²⁶⁷ SSA ptk 23.3.1925, SSA SOK pöytäkirjat 1915–26, MKA; JSA ptk 28.10.1926, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

²⁶⁸ Sortavalan seminaari 1880–1940, 170–171; Schulman 1994, 22–23; Kosonen 2015, 7.

²⁶⁹ JSA ptk 28.10.1926, JSA SOK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

²⁷⁰ JSA kk nro 583, 9.1.1934, JSA KH Saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA.

muuttuneet, vaatimusten sisällöt säilyivät ennallaan.²⁷¹ Verrattuna muihin pohjoismaihin ja esimerkiksi naapurimaahan Ruotsiin, näyttäytyvät suomalaisen seminaarilaitoksen pääsyvaatimukset hakijalle varsin vaativina.²⁷²

Johtopäätökset

Koska järjestys oli edellytys koululaitoksen toiminnalle ja koko yhteiskunnan perusta, rikkomuksia pyrittiin seminaarijärjestelmässä ehkäisemään kaikin tavoin. Seminaarijärjestelmässä ulkoisina kontrollin ja kurin keinoina toimivat opettajien langettamat eri tasoiset rangaistukset tai ylipäättään rangaistusten uhka. Täydentävinä hallinnan keinoina toimivat oppilaiden sisäinen itsekuri sekä oppilaiden keskinäinen toverikuri. Siinä missä itsekuri toimi oppilaan sisäisenä kontrollikeinona, toverikurissa paine toimia oikein tuli toisilta oppilastovereilta. Toverikuri täydensi virallista valvontaa ja sosiaalisen järjestyksen ylläpitoa.²⁷³

Toverikuria kohdistettiin ennen kaikkea miesoppilaisiin eikä naisoppilaiden ongelmien odotettu ratkeavan oppilaiden keskinäisen kontrollin avulla. Naisoppilaiden keskuudessa myöskään itsekurista ei puhuttu yhtä paljon, mutta esimerkiksi sota-aikana syyslukukauden 1943 lopussa Heinolan seminaarissa pyrittiin itsekurin ja koulujärjestyksen tehostamiseen.²⁷⁴ Sota-ajan koettiin hölmentäneen Heinolan naisseminaarissa kuria ja järjestystä. Ihanne itsekurista tuo ilmi myös aikakauden normatiivisen kansalaisihanteen: kuri kohdistettiin paitsi toisiin, ennen kaikkea se kohdistettiin itseen ja omaan toimintaan.²⁷⁵

Seminaarijärjestelmässä oppilaiden kykyä vastata odotuksiin yritettiin valvoa pääsykokeiden lisäksi koeoppilasjärjestelmällä. Koeajan jälkeen oppilas voitiin poistaa seminaarista, mikäli hänet arvioitiin sopimattomaksi opettajan ammattiin. Seminaareissa puolen vuoden koeaikaa saatettiin jatkaa, mikäli seminaarin opettajat eivät olleet vakuuttuneita oppilaan mahdollisuuksista valmistua opettajaksi. Erityisesti kouluhallitus kritisoi seminaarien käytäntöä pidentää tarvittaessa oppilaan koekautta. Kouluhallituksen kritiikistä huolimatta menettely auttoi seminaareja tekemään perusteellisempia päätöksiä oppilasvalinnoissa.

Kouluhallitus ei kuitenkaan aina ollut tyytyväinen seminaarien oppilasvalintoihin. Tämä tyytymättömyys saattoi joskus ilmetä seminaareille suorana kritiikkinä,²⁷⁶ mutta useimmiten tyytymättömyys näkyi kiertokirjeissä ja tarkentuneissa linjauksissa. Linjauksilla pyrittiin kiinnittämään erityishuomiota oppilaisiin, joilla oli jonkinlaisia puutteita esimerkiksi luonteessaan, terveydentilassaan tai osaamisessaan kuten laulu- ja soittotaidossa. Kouluhallitus myös pyysi toistuvasti seminaareja kiinnittämään huomiota pääsykokeiden järjestämiselle. Kun opettajan ammattiin sai toistuvasti valmistua ammattiin sopimattomia henkilöitä, vaikutti tämä negatiivisesti niin yksittäisiin kouluihin kuin koko koululaitoksen

---

²⁷¹ Simola 1995, 234–235; Rantala 1997; Rinne 1986.

²⁷² Boli 1989; Englund 1986; Florin 1987; Florin & Johansson 1993; Mellberg 1996.

²⁷³ Vilkuna 2005, 242.

²⁷⁴ HSA ptk 17.12.1943, HSA OPK pöytäkirjat 1939–49, MKA.

²⁷⁵ Hämäläinen 2014, 43.

²⁷⁶ Esim. JSA kirje 6.3.1928, JSA Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1926–30, JyKA.

toimintaan. Kouluhallituksen päämääränä oli ennaltaehkäistä tämänkaltaisia ongelmia. Kuitenkin seminaarien ja kouluhallituksen välillä oli toistuvasti keskenään eriäviä näkemyksiä siitä, miten ongelmat saataisiin ratkaistua.

3 OPPILAS KURIN KOHTEENA

3.1 Seminaarioppilaiden taustoista

Alaluvussa tarkastellaan eri seminaarien oppilaiden sosiaalista taustaa sekä alueellista jakaumaa ja ikäjakaumaa taulukoiden avulla. Muutoksia tarkastellaan viiden vuoden jaksoissa vertaillen seminaareja keskenään, jotta eri seminaarien oppilasrakenteen ominaispiirteet hahmottuisivat suhteessa toisiinsa. Alueellisesti seminaarilaisten kotipaikkakunnat on jaoteltu seminaarien lähialueisiin (seminaaripaikkakunta sekä naapurikunnat), selkeästi kooltaan suurempiin asutuskeskuksiin kuten kaupunkeihin (näitä esimerkiksi Helsinki, Tampere tai Kuopio) sekä haja-asutusalueisiin ja maaseutuun. Vertailun vuoksi luvun lopussa on myös otanta kyseisiltä vuosilta kouluhallituksen virallisista tilastoista. Tarkasteltaviksi vuosiksi kouluhallituksen tilastojen osalta on valittu lukuvuodet 1920–21, 1924–25, 1930–31 ja 1934–35. Näiden virallisten tilastojen kautta verrataan, missä määrin tutkimuksen muodostama kuva eri seminaarien oppilasrakenteesta vastaa näitä tilastoja.

On huomioitava, että seminaarit olivat keskenään eri kokoisia, mikä vaikutti niiden vuosittaiseen oppilasmäärään. Tutkimuksen seminaareista Jyväskylän ja Sortavalan kaksoisseminaarit olivat oppilasmääriltään suurimmat, sillä niissä opiskeli vuosittain 200–350 oppilasta. Uusia oppilaita valittiin vuositason Jyväskylään ja Sortavalaan noin 30 oppilasta sekä miesten että naisten puolille. Pienempiin seminaareihin valittiin noin parikymmentä oppilasta, mutta joinain vuosina enemmänkin. Seminaarien sisäänottomäärät vaihtelivat vuosien varrella koulutustarpeen perusteella. Heinolassa oppilasmäärät olivat usein siinä 150 oppilaan tienoilla, kun taas ruotsinkielisissä seminaareissa sekä Tammisaaressa että Uudessakaarlepyyssä oppilaiden kokonaismäärät jäivät vuositason alle sadan oppilaan, useimmiten jonnekin 50 ja 100 oppilaan välimaastoon.²⁷⁷

---

²⁷⁷ Pykälä §52, seminaariasetus 1866, 43; Lamberg 2004, 20; Lindström 2001, 62–63; Sääntti 2007, 104 & 149.

Seminaarilaitoksen alkuvaiheessa oppilasvalintoja ohjasi käsitys, että kansakouluopettaja onnistui työssään paremmin, kun hän edusti samaa yhteiskuntaluokkaa opettamiensa lasten ja nuorten kanssa. Opettajan uskottiin siten ymmärtävän oppilaidensa lähtökohtia ja olevan heille samaistuttavampi hahmo.²⁷⁸ Seminaarien lähtökohtana oli mahdollistaa opettajan ammatti myös muille kuin sivistyneistöperheiden lapsille.²⁷⁹ Koulutuksen ja läheisen yhteiselon kautta eri sosiaaliluokista tulevat sekoittuivat seminaareissa keskenään, mikä kavensi yhteiskuntaluokkien välisiä eroja.²⁸⁰ Vaikka sääty-yhteiskuntaa ei enää ollut, yhteiskuntaa ohjasivat yhä odotukset sukupuolten ja erilaisten väestöryhmien erotamisesta toisistaan. Seminaarilaitos uhkasi toiminnallaan tätä järjestystä.²⁸¹

Naisille 1800-luvun lopussa ja vielä 1900-luvun alussa opettajuus merkitsi uudenlaisen itsenäisen, ammatillisen aseman saavuttamista.²⁸² Erityisesti naisoppilaat tai ylioppilaspuhjat oppilaat eli hospitantit olivat ennen seminaaria joko suorittaneet ylioppilastutkinnon tai käyneet esimerkiksi valmistuskursseilla, kiertokouluopettaja- tai esiseminaareissa. Pienempi joukko oppilaista olivat käyneet myös esimerkiksi maanviljelyskoulun, kauppakoulun tai kansanopiston ja erityisesti viimeisenä mainitun opiston käyneiden määrä kasvoi 1900-luvulla.²⁸³

Taustat vaikuttivat siihen, kuinka hyvät valmiudet opettajaksi haluavalla oli ammattiin. Huolta herätti, olisiko esimerkiksi 'talonpoikaistyöistä' täyttämään opettajan ammatin vaatimuksia. Myös usein työläisväestön naisiin liittyi ennako-oletuksia moraalittomuudesta tai siivottomuudesta.²⁸⁴ Uno Cygnaeuksen ajattelussa määrättyyn luokkaan kuulumisen eli ylä- tai keskiluokkaan takasi naisten kohdalla heidän täyttävän ammatin edellyttämän moraal- ja sivistystason. Cygnaeuksen käsityksessä luokkaongelma liittyi maalaisväestön naisiin, mutta sen sijaan Cygnaeus uskoi maaseudulta tulevien miesten omaavan kaupunkilaismiehiä paremman moraalin. Hänen suhtautumisensa maaseutuväestöön oli kahtiajakoinen sukupuolen perusteella.²⁸⁵

Oppilaan sosiaalinen tausta määritteli pääasiassa isän ammatin perusteella, sillä äidin ammatti merkittiin harvoin oppilasluetteloihin.²⁸⁶ Erityisesti säätyläis- ja porvarisperheissä ei seminaarilaisen äidillä ylipäätään ollut erillistä ammattia kodin- ja perheenhoidon ulkopuolella, jolloin perheen isälle jäi elatusvastuussa perheestä. Toisaalta mikäli seminaarilainen oli yksinäisen äidin kasvattama, merkittiin tuolloin äidin mahdollinen ammatti seminaarilaisen tietoihin.²⁸⁷ Merkitystä tässä suhteessa oli perheen kokoonpanolla sekä yhteiskunnallisella asemalla.

Taulukoiden avulla tarkastellaan sosiaaliluokan tai luokkaeron sijaan kulttuurieroja, sillä esimerkiksi maaseutuväestön, työläisten ja sivistyneistön kes-

---

278 Halila 1963, 38–39 & 51–52; Lindström 2001, 35 & 42.

279 Kaarninen 2014, 298–299.

280 Boli 1989, 19; Nyholm 1999, 14–15.

281 Valtonen 2009a, 23; Annola 2011, 97.

282 Rinne 1986, 87–88; Kokko 1996, 129; Eilola & Valtonen 2014, 95; Räisänen 1995, 44.

283 Halila 1963, 128; Kiiski 2016.

284 Markkola 1994, 64–65.

285 Lamberg 2004, 20; Kaarninen 1995, 300–301; Oksanen 2018, 35; Aikio 2016.

286 Rantala 2005, 196.

287 JSA Nimikirja 1903–29, JyKA.

kuudessa vallitsivat erilaiset käsitykset liittyen esimerkiksi sopivaisuuteen ja siiveellisyteen. On huomioitava, että tietyt oppilasluetteloissa käytetyt vanhemman ammattia kuvaavat termit saattavat olla toisinaan luonteeltaan hankalia kategorisoida. Tästä syystä tutkimuksessa käytettyä karkeaa jakoa kolmeen erilliseen ryhmään ei voida pitää aikansa yhteiskuntaluokkia vastaavana, vaan se kertoo enemmänkin sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ryhmien omaksumasta kulttuurista ja kasvatuksesta.

Tilastojen ja taulukoiden muodostamisen osalta on huomattava, että 1930-luvun aikana myös pienemmille paikkakunnille alkoi rantautua moderneja, kaupunkilaiseen elämäntyyliin yhdistettäviä ammatteja, kuten rautatietyöläisiä, työläisväestöä, autonkuljettajia ja -kuskeja. Tämä näkyy tilastoissa niin, että joskus kaupunkilaisammattin harjoittajaksi luettu perhe voidaan merkitä tulevan maa-seudulta tai haja-asutusalueelta. Myös talvi- ja jatkosota vaikuttivat olennaisesti seminaarien toimintaan, sillä vuosina 1940 ja 1941 ei otettu enää uusia oppilaita vaan jatkettiin viimeksi valittujen kanssa edellisen lukuvuoden jäädessä kesken sodan vuoksi.²⁸⁸ Vuosien 1943 ja 1944 osalta on myös huomioitava, ettei useissa seminaareissa jatkosodan vuoksi pystytty valitsemaan varsinkaan miesoppilaita.

Taulukko 1 Seminaarioppilaiden jakauma sosiaalisen taustan perusteella vuosina 1920–45.

	1920-24	1925-29	1930-34	1935-39	1940-45
Jyväskylä, n:					
I	66 %	38 %	57,5 %	42,5 %	70 %
II	8 %	18 %	12,5 %	22,5 %	10 %
III	26 %	44 %	30,0 %	35 %	20 %
Jyväskylä, m:					
I	22 %	22 %	42 %	67,5 %	70 %
II	8 %	18 %	19 %	7,5 %	10 %
III	70 %	60 %	39 %	25 %	20 %
Sortavala, n:					
I	20 %	18 %	38 %	44 %	16 %
II	10 %	14 %	24 %	10 %	20 %
III	70 %	68 %	38 %	46 %	54 %
Sortavala, m:					
I	18 %	8 %	36 %	32 %	40 %
II	8 %	12 %	14 %	8 %	17 %
III	74 %	80 %	50 %	60 %	43 %
Heinola:					
I	14 %	14 %	26 %	52 %	48 %
II	14 %	12 %	20 %	10 %	10 %
III	72 %	74 %	54 %	38 %	42 %

²⁸⁸ JKKA Opiskelijoiden nimikirja 1934–53, JyKA.

Tammisaari:

I	34 %	44 %	50 %	32 %	46 %
II	14 %	2 %	2 %	12 %	16 %
III	52 %	54 %	48 %	56 %	38 %

Uusikaarlepyy:

I	16 %	24 %	34 %	25 %	30 %
II	8 %	6 %	6 %	12,5 %	3 %
III	76 %	70 %	60 %	62,5 %	67 %
Yhteensä oppilaita	350	350	350	350	212

n = naiset, m = miehet

I=Oppilaan vanhempi esim. virkamiehiä, kirkollisessa ammatissa, vapaiden ammattien harjoittajia, liikkeen harjoittajia tai sotilasviranomaisia.

II=Oppilaan vanhempi työläisammattissa toimiva.

III=Oppilaan vanhempi maaseutuväestöön lukeutuvassa ammatissa toimiva, kuten maanviljelijöitä tilallisia, torppareita tms.

Jyväskylässä perhetaustaltaan naisoppilaista lähes 70 prosenttia olivat vielä vuosina 1920–24 kaupunkilaisammattiin lukeutuvien eli virkamiehien, kauppiaiden, papillista uraa tekevien tai opettajien tyttäriä. 1920-luvun lopulla tällaista ammattia harjoittavista perheistä tulevien naisten osuus hetkellisesti laski, kun taas työläis- ja maalaistaustaisten osuus vastaavasti nousi. Jyväskylän seminaarin muututtua kasvatustavaksi korkeakouluksi vuonna 1934 sivistyneistöön lukeutuvien naisoppilaiden määrä lähti jälleen huomattavaan kasvuun.²⁸⁹ Toisaalta 1920-luvun lopulla Jyväskylän seminaarissa työläistaustaisten naisoppilaiden määrä alkoi kasvaa ja hetkellisistä laskuista huolimatta lukema vakiintui noin 20 prosentin tienoille.

Miesoppilaiden kohdalla työläisväestöön kuuluvien määrä oli aluksi alle 10 prosenttia, mutta luku nousi 20 prosenttiin 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa. Kuitenkin miesoppilaiden keskuudessa työläistaustaisten oppilaiden määrä laski 1930-luvun lopussa pysyen 10 prosentin mailla. Jyväskylän seminaarissa vuosina 1920–24 miesoppilaista 70 prosenttia oli maaseutuväestön ja nimenomaan tilallisten poikia. Esimeriksi virkamiesammattia harjoittavista perheistä tuli miesoppilaista ainoastaan reilu 20 prosenttia kun naisten kohdalla vastaava luku oli kolminkertainen. Tässä suhteessa tapahtui kuitenkin muutos, sillä jo 1930-luvun alkuun tultaessa lähes puolet Jyväskylän seminaarin miesoppilaista tulivat virka-ammattia harjoittavista perheistä. Tultaessa 1930-luvun puoliväliin ja kasvatustavaksi korkeakoulun aikaan luku miesoppilaiden kohdalla nousi 70 prosenttiin. Muutosten myötä nais- ja miesoppilaiden välillä ei ollut enää merkittävää sosiaalista eroa.²⁹⁰

Jo aiemmin Jyväskylässä oli opiskellut paljon opettajien tyttäriä, mutta kasvatustavaksi korkeakoulun myötä opiskelemaan saapui huomattavasti myös opettajien poikia. Esimerkiksi vuonna 1942 Jyväskylään valituista miesoppilaista

²⁸⁹ Halila 1963, 271; Rantala 2005, 198.

²⁹⁰ Rantala 2005, 198.

kolme kymmenestä oli kansakouluopettajien poikia, kun taas naisoppilaista samana vuonna kaksi kymmenestä oli opettajien tyttäriä. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu Jyväskylässä seminaarissa vallinneen mies- ja naisoppilaiden välinen sivistyksellinen ja yhteiskunnallinen epäsuhta,²⁹¹ mutta tilanne tasoittui kasvatustieteellisen korkeakoulun myötä.

1920-luvun alussa Sortavalan seminaarin oppilaat sukupuolesta huolimatta edustivat maaseutuväestöä kuten maanviljelijöiden, itsellisten ja talollisten lapsia. Naisoppilaiden kohdalla maaseutuväestöstä tulevien oppilaiden määrä pysyi 1920-luvun yli 70 prosentin, mutta heidän osuutensa laski 1930-luvun aikana. Kuitenkin vielä tuolloinkin heidän osuutensa käsitti puolet seminaarin naisoppilaista. 1930-luvulla hetkellisesti virka-ammattia harjoittavista perheistä tulevien naisoppilaiden määrä nousi lähes puoleen seminaarin naisoppilaista, mutta luku lähti uudelleen laskuun 1940-luvulle tultaessa. Tällaiset naisoppilaat olivat usein esimerkiksi kauppiaiden, virkamiesten tai kirkollista virkaa hoitavien tyttäriä. Sortavalassa opiskeli vähemmän opettajien, kirkkoherrojen, liikemiesten ja johtajien tyttäriä kuin esimerkiksi Jyväskylässä.²⁹² 1930-luvulle tultaessa Sortavalassa lisääntyi työläistaustaisten naisoppilaiden määrä vakiintuen suunnilleen 20 prosentin tienoille.

Sortavalassa maalaistaustaisten miesten prosenttimäärä oli 1920-luvun alussa yli 70 prosenttia määrän yhä noustessa vuosikymmenen loppua kohti. Kuitenkin myös miesoppilaiden keskuudessa sivistyneistöön lukeutuvista perheistä tulevien miesoppilaiden määrä nousi 1930-luvulla yli 30 prosenttiin ja 1940-luvun alussa jopa 44 prosenttiin. Tällaiset oppilaat olivat kansakouluopettajien, liikemiesten, johtajien ja virkamiesten poikia. Vastaavasti maalaistaustaisia miesoppilaita oli 1940-luvun alussa noin 40 prosenttia. Työläistaustaisten miesoppilaiden määrä oli useimmiten jossain 10 ja 20 prosentin välimaastossa ja heidän määrän kasvoi erityisesti 1940-luvun alkuun tultaessa.

Heinolan seminaarissa 1920-luvulla yli 70 prosenttia oppilaista olivat lähtöisin perheistä, joissa isän ammatiksi mainittiin talonpoika, tilallinen, maanviljelijä, pienviljelijä tai torppari. 14 prosenttia olivat lähtöisin virkamies-, kauppias- tai liikemiesperheistä. Työläisperheistä saapuvien oppilaiden määrä oli 1920-luvulla noin 10 tai 15 prosentin mailla, mutta heidän määränsä kasvoi erityisesti 1930-luvun alussa jopa 20 prosenttiin. Tämän jälkeen määrä laski 10 prosenttiin pysytellen samoissa lukemissa. Sivistyneistöperheistä tulleiden naisoppilaiden määrä kasvoi 1930-luvun lopulla ja heidän määränsä vakiintui noin puoleen seminaariin oppilaista. Tuolloin Heinolassa opiskeli runsaasti johtajien, insinöörien sekä erilaisissa asiantuntija-ammateissa työskentelevien miesten tyttäriä. Myös kansakouluopettajien tyttäriä alkoi saapua Heinolan seminaariin aiempaa enemmän.²⁹³ Kuitenkin maalaistaustaisten naisoppilaiden määrä pysyi Heinolassa sitkeästi 1930- ja 1940-luvuillakin 50 prosentin tienoilla hienoisen laskun jälkeen.

---

²⁹¹ Lamberg 2004, 28; Kiiski 2016.

²⁹² SSA NO nimikirja 1899–1953, MKA.

²⁹³ HSA Opiskelijoiden Nimikirja 1899–1926, MKA.

Tammisaassa virkamiesammattia harjoittavista perheistä tulevia oppilaita opiskeli useimpina vuosina noin reilu 30 tai 40 prosenttia. 1930-luvun alussa luku nousi 50 prosenttiin, jonka jälkeen lukumäärä palasi tuttuun uomaansa. Tammisaassa tällaiset naisoppilaat olivat usein virkamiesperheistä tai opettajien tyttäriä. Maaseutuammattia harjoittavista perheistä tulevia oppilaita oli useimpina vuosina noin puolet seminaarin oppilaista.²⁹⁴ Työläistaustaisia oppilaita oli 15 prosenttia, mutta luku laski reilusti 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa. Tämän jälkeen työläistaustaisten oppilaiden määrä nousi jälleen 15 prosentin maille.

Toisen ruotsinkielisen eli Uudenkaarlepyyn seminaarin miesoppilaista selkeästi suurin osa, 70-60 prosenttia, tulivat maaseutuväestöön lukeutuvista perheistä. Jos Uudenkaarlepyyn seminaarin oppilas oli lähtöisin sivistyneistöön lukeutuvasta perheestä, niin hän oli lähtöisin usein joko opettajien tai muiden koululaitoksen parissa työskentelevien ammattiryhmien piiristä. Tällaisten oppilaiden määrä kasvoi hieman 1920-luvun lopulla pysytellen 25-35 prosentin välimaastossa. Työläistaustaisia oppilaita oli useimpina vuosina alle 10 prosenttia, mutta heidän lukumääränsä nousi hetkellisesti 1930-luvun lopussa 12,5 prosenttiin. Tämän jälkeen luku kuitenkin laski jälleen reilusti alle 10 prosentin.²⁹⁵ Verrattuna muihin tutkimuksen seminaareihin, ei Tammisaassa ja Udessakaarlepyyssä tapahtunut tutkittavana ajanjaksona yhtä selkeitä muutoksia oppilaiden sosiaalisissa taustoissa kuin suomenkielisissä seminaareissa.

Taulukko 2 Seminaarioppilaiden maantieteellinen jakauma vuosina 1920–45:

	1920-24	1925-29	1930-34	1935-39	1940-45
Jyväskylä, n:					
Lähialue	10 %	10 %	7,5 %	2 %	7,5 %
Kaupunki	34 %	22 %	35 %	42 %	40 %
Maaseutu	56 %	68 %	57,5 %	54 %	52,5 %
Jyväskylä, m:					
Lähialue	6 %	10 %	21 %	10 %	3 %
Kaupunki	20 %	18 %	30 %	34 %	40 %
Maaseutu	74 %	72 %	49 %	56 %	57 %
Sortavala, n:					
Lähialue	16 %	28 %	30 %	12 %	7 %
Kaupunki	14 %	14 %	20 %	18 %	20 %
Maaseutu	70 %	58 %	50 %	70 %	73 %
Sortavala, m:					
Lähialue	16 %	28 %	24 %	20 %	17 %
Kaupunki	10 %	10 %	10 %	8 %	13 %
Maaseutu	74 %	62 %	66 %	72 %	70 %

²⁹⁴ AES Elevmartiklar 1871–1969, HKA; myös Schulman 1994, 14.

²⁹⁵ NSA Elevmartikel 1906–49, VKA.

Heinola:

Lähialue	40 %	24 %	24 %	12 %	8 %
Kaupunki	18 %	14 %	26 %	18 %	28 %
Maaseutu	42 %	62 %	50 %	70 %	64 %

Tammisaari:

Lähialue	32 %	22 %	18 %	38 %	25 %
Kaupunki	34 %	18 %	20 %	10 %	27 %
Maaseutu	34 %	60 %	62 %	52 %	48 %

Uusikaarlepyy:

Lähialue	44 %	44 %	30 %	38 %	47 %
Kaupunki	2 %	12 %	6 %	10 %	6 %
Maaseutu	54 %	44 %	64 %	52 %	47 %

Yhteensä oppilaita

	350	350	350	350	212
--	-----	-----	-----	-----	-----

Jyväskylän seminaarissa kaupungista tulevien naisoppilaiden oli noin 20-30 prosenttia 1920- ja 1930-luvuilla, mutta lähestyttäessä 1940-lukua luku kohosi yli 40 prosentin. Kaupungeista vahvasti edustettuna olivat esimerkiksi Tampere, Viipuri sekä Helsinki. Enemmistö naisoppilaista eli yli puolet olivat kotoisin joko maaseudulta tai haja-asutusalueelta. Naisoppilaista ainoastaan alle kymmenen prosenttia olivat kotoisin Jyväskylän lähiseuduilta. Yli puolet ja joinain vuosina jopa enemmänkin naisoppilaista olivat kotoisin maaseudulta. Naisoppilaat olivat useimmiten kotoisin eripuolilta Keski-Suomea, Pohjanmaalta sekä jonkin verran Etelä-Suomesta tai lounaisrannikolta. Myös esimerkiksi Itä-Suomesta ja Savosta kotoisin olevien oppilaiden määrä nousi 1930-luvulle tultaessa.²⁹⁶

Kun Jyväskylän seminaarissa 1920-luvun lopussa sekä nais- että miesoppilaista kymmenisen prosenttia oli kotoisin lähiseudulta, kasvu jatkui miesten osalta tässä suhteessa. Lähiseudulta kotoisin olevien miesten osuus nousi yhä 1930-luvun alussa yli 20 prosentin, mutta luku lähti laskuun vuoden 1935 jälkeen. Lähiseudulta kotoisin olevat oppilaat olivat lähtöisin Jyväskylän seudun lisäksi esimerkiksi Petäjävedeltä, Jämsästä, Äänekoskelta, Konnevedeltä tai Suolahdesta.²⁹⁷ 1930-luvulla kaupungeista tulevien miesoppilaiden määrä nousi, jolloin kaupungeista edustettuina olivat erityisesti Turun, Helsingin tai Tampereen seudet.²⁹⁸ Maaseudulta tai haja-asutusalueelta tulevia miehiä oli vielä 1920-luvun alussa yli 70 prosenttia, mutta luku vakiintui 1930-luvulla noin reiluun 50 prosenttiin. Jyväskylän seminaariin miesoppilaita tuli erityisesti Keski-Suomen lisäksi Pohjanmaalta, Itä-Suomesta ja Savosta.

Sortavalassa naisoppilaat olivat usein kotoisin Itä-Suomesta tai Karjalan alueelta, sittemmin Suomen ja Venäjän rajan toiselle puolelle jääneeltä alueelta. 1920-luvun alussa lähialueelta kotoisin oli naisoppilaista 16 prosenttia ja tällaisia paikkakuntia olivat Sortavala, Suistamo tai Jaakkima. Lähialueelta kotoisin olevien naisoppilaiden määrä kasvoi erityisesti 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun

²⁹⁶ Lamberg 2004, 28.

²⁹⁷ JSA Nimikirja 1903–29, JyKa.

²⁹⁸ Halila 1963; Kotilainen & Haikari 2016; Rantala 2005, 198–201; Kiiski 2016.

alussa lähes 30 prosenttiin, mutta laski uudestaan 1930-luvun lopussa. Kaupungista kotoisin olevia naisoppilaita oli 1920-luvulla 14 prosenttia, mutta 1930-luvulla heidän osuutensa nousi noin 20 prosenttiin. Kaupunkien osalta naisoppilaat olivat lähtöisin erityisesti Viipurista tai Pietarista, mutta myös länsirannikolta kuten Turusta tai Vaasasta.

1920-luvun alussa Sortavalan lähialueilta kotoisin olevien miesoppilaiden määrä oli 16 prosenttia, mutta heidän osuutensa nousi 1920-luvun lopussa ollen jopa lähes 30 prosenttia. 1930-luvun aikana heidän määränsä vakiintui noin reiluun 20 prosenttiin. Kaupungeista miesoppilaita tuli tutkimuksen aikaan noin 10 prosenttia, erityisesti Viipurista, Pietarista tai Turusta. Maaseudulta kotoisin olevia oli yli puolet miesoppilaista, erityisesti 1920-luvun alussa ja 1930-luvun lopussa heidän osuutensa nousi. Naisoppilaiden tavoin myös miesoppilaat tulivat Sortavalaan useimmiten Karjalan tai Itä-Suomen alueilta. Aiemmissä tutkimuksissa on esitetty, että erityisesti Raja-Karjalan naisia haluttiin kouluttaa naisopettajiksi, koska pyrkimyksenä oli saattaa sivistyksen piiriin rajaseudun koulut ja kodit.²⁹⁹ Tämän tutkimuksen perusteella pyrkimykset koskivat molempia sukupuolia.

Heinolan seminaarissa 1920-luvun alkupuolella oppilaista 40 prosenttia tulivat lähialueilta kuten Heinolan lisäksi Sysmästä, Hollolasta, Iitistä, Mäntsälästä tai Kärkölästä. Muilta maaseutualueilta tuli 1920-luvun alussa reilu 40 prosenttia oppilaita lisää. Heinolassa yli 60 prosenttia oppilaista tuli myös 1930-luvun alussa maaseudulta. Oppilaat tulivat Päijät-Hämeen lisäksi erityisesti Keski-Suomesta ja Varsinais-Suomesta. Vain 18 prosenttia oli kotoisin kaupungeista kuten Helsingistä, Tampereelta, Lahdesta tai Kuopiosta. Toisaalta lähiseuduilta tulleiden naisoppilaiden osuus hieman laski kaupunkilaisten osuuden kasvaessa.³⁰⁰

Vuosina 1920–24 noin 30 prosenttia Tammisaaren naisseminaarin oppilaita tuli Tammisaaren lähialueilta. Lähialueilta tulevien oppilaiden määrä hieman laski 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa jääden noin 20 prosenttiin tai alle, mutta nousi uudestaan 1930-luvun lopussa lähes 40 prosenttiin. Tammisaaren seminaarissa kaupunkilaistaustaisia oppilaita oli 1920-luvun alussa reilu 30 prosenttia, mutta luku hieman laski. Tällaisten oppilaiden määrä nousi 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa yli 60 prosentin, mutta lähti jälleen 1930-luvun lopulla laskuun. Muualta kuin Tammisaaresta kotoisin olevat naisoppilaat tulivat pääasiassa Helsingistä ja Hangon tai Porin seudulta sekä ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta kuten Vaasasta, Kokkolasta, Udestakaarlepyystä ja Pietarsaaresta. 1920-luvun alussa yli 30 prosenttia naisoppilaista oli kotoisin ruotsinkieliseltä maaseudulta kuten Maalahdesta, Teerijärveltä ja Lappajärveltä. Myös esimerkiksi Turun seutu Uudellamaalla sekä sen saaristo (esim. Houtskari ja Kökar) sekä Ahvenmaa olivat tilastoissa edustettuna.³⁰¹

Udessaakaarlepyyssä miehet olivat usein kotoisin ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta ja erityisesti seminaaripaikkakunnan lähialueilta, kuten esimerkiksi Munsalasta, Majniemestä tai Levälästä. Lähialueilta tuli 1920-luvulla 44 prosenttia oppilaita, mutta 1930-luvulla määrä laski hieman lähtien kuitenkin 1940-luvulle

---

²⁹⁹ Sulamaa 2011, 43.

³⁰⁰ Rinne 1986, 63–64; Rantala 2005, 197.

³⁰¹ NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA; myös Nyholm 1999, 52 & 67.

tultaessa uudelleen nousuun. Ylipäättään miesoppilaita tuli paljon ruotsinkielisen Pohjanmaan lisäksi länsirannikolta, mutta jonkin verran myös Ahvenanmaalta ja Turun saaristosta. Maaseudulta kotoisin olevaa väestöä oli vuosittain yli puolet oppilaista. Ainoastaan kymmenen tai alle kymmenen prosenttia oli kaupungeista kuten Turusta tai Helsingistä. Uudenkaarlepyyn miesoppilaiden rekrytointimalli, kuten pitkälti Sortavalan ja Jyväskylän seminaareissa vielä 1920-luvulla, vastasi Cygnaeuksen käsitystä siitä, että ihanteellinen miesopettaja oli lähteis­in maaseudulta.³⁰² Jonkin verran oppilaiden joukossa oli myös Virosta ja Ruotsista tulleita, talonpoikaisperheistä lähtöisin olevia oppilaita.³⁰³

Taulukko 3 Seminaarioppilaiden ikäjakauma vuosina 1920–45.

	1920-24	1925-29	1930-34	1935-39	1940-45
Jyväskylä, n:					
17-18-v.	54 %	60 %	40 %	10 %	0 %
19-20-v.	38 %	24 %	35 %	54 %	18 %
Yli 21-v.	8 %	16 %	35 %	36 %	83 %
Jyväskylä, m:					
17-18-v.	60 %	34 %	33 %	6 %	7 %
19-20-v.	16 %	18 %	20 %	22 %	13 %
Yli 21-v.	24 %	48 %	47 %	72 %	80 %
Sortavala, n:					
17-18-v.	48 %	58 %	72 %	62 %	37 %
19-20-v.	44 %	30 %	22 %	26 %	43 %
Yli 21-v.	8 %	12 %	6 %	12 %	20 %
Sortavala, m:					
17-18-v.	46 %	48 %	56 %	48 %	53 %
19-20-v.	22 %	20 %	20 %	32 %	17 %
Yli 21-v.	32 %	32 %	24 %	20 %	30 %
Heinola:					
17-18-v.	58 %	50 %	72 %	50 %	28 %
19-20-v.	26 %	36 %	24 %	32 %	23 %
Yli 21-v.	16 %	14 %	4 %	18 %	48 %
Tammisaari:					
17-18-v.	72 %	74 %	80 %	80 %	64 %
19-20-v.	24 %	18 %	18 %	14 %	27 %
Yli 21-v.	4 %	8 %	2 %	6 %	9 %
Uusikaarlepyy:					
17-18-v.	62 %	76 %	54 %	60 %	43 %
19-20-v.	14 %	16 %	24 %	24 %	23 %
Yli 21-v.	24 %	8 %	22 %	16 %	33 %
Yhteensä oppilaita	350	350	350	350	212

³⁰² NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA; myös Nyholm 1999, 52–53 & 78.

³⁰³ Nyholm 1999, 85–86.

Jyväskylässä seminaarin naisosasto muutettiin syksyllä 1920 kolmiluokkaiseksi oppilaitokseksi, koska naisille koulutuksen pohjavaatimukseksi asetettiin aiempi opiskelu joko keski- tai tyttökoulussa.³⁰⁴ Miehillä opettajuus näyttäytyi sosiaalisen nousun väylänä. Tästä johtuen oppilaiden osaamistasossa oli erityisesti eri sukupuolten kesken huomattavia tasoeroja, sillä vielä vuonna 1919 noin puolella miesoppilaista oli pohjaopintoina pelkästään kansakoulu.³⁰⁵ Jyväskylässä naisoppilaat olivat 1920-luvun alussa pääasiassa joko 17-18-vuotiaita tai 19-20-vuotiaita.

Iän suhteen merkittävin muutos tapahtui Jyväskylän seminaarin muuttuessa 1930-luvulla kasvatusopilliseksi korkeakouluksi, sillä tuolloin enää 10 prosenttia oli 17-18-vuotiaita enemmistön ollessa vanhempia. Opiskelijoiden ikähaarukan painottuminen yli 21-vuotiaisiin oppilaisiin liittyi korkeakoulun vaatimuksiin, sillä korkeakouluun hakijoilta vaadittiin laajempaa pohjakoulutusta pakollisen ylioppilastutkinnon muodossa.³⁰⁶ Kasvatusopillisen korkeakoulun aikaan naisten ja miesten välillä ikäeroja ei ollut yhtä paljon kuin aikaisemmin. 1940-luvulla moni korkeakoulussa opiskellut nainen oli käynyt aiemmin alakansakouluopettajan tutkinnon ja täydensi tutkintoaan kasvatusopillisessa korkeakoulussa. Moni heistä oli opiskellut nimenomaan Hämeenlinnan alakansakoulu-seminaarissa, mutta osa myös Suistamossa tai Torniossa.³⁰⁷

Iän suhteen Sortavalan seminaarissa oli toisenlainen kehitys kuin Jyväskylässä, sillä vielä 1920-luvulla naisoppilaat olivat suhteellisen tasaisesti 17-18-vuotiaita tai 19-20-vuotiaita, mutta 1930-luvulle tultaessa 17-18-vuotiaiden suhteellinen osuus kasvoi. Seminaariin hakeneista miesoppilaista noin puolet oli koko 1920- ja 1930-lukujen ajan 17-18-vuotiaita. Yli 21-vuotiaita oli 1920-luvulla sekä 1930-luvun alussa noin kaksikymmentä prosenttia, mutta heidän osuutensa kasvoi yli 30 prosenttiin 1930-luvun lopussa. 19-20-vuotiaiden osuus laski 1930-luvulla noin 20 prosenttiin.

Heinolan seminaarissa iältään valtaosa oppilaista oli pitkälle 1930-luvun puolelle pääasiassa 17- tai 18-vuotiaita ja 19-20-vuotiaita oli noin kolmannes oppilaista. Huomattava muutos tapahtui 1930-luvun lopussa, jolloin 17- ja 18-vuotiaiden osuus laski ja 19-20-vuotiaiden sekä yli 21-vuotiaiden osuus puolestaan nousi. Tilastointiin vaikuttaa erityisesti vuodet 1940 ja 1944, jolloin Heinolan seminaariin valittiin opiskelemaan ainoastaan ylioppilaspohjaisia oppilaita, mikä nostaa yli 21-vuotiaiden suhteellista määrää ja heidän kokonaisuutensa lähes puoleen seminaarin oppilaista vuosina 1940–45.³⁰⁸

Myös Tammisaaressa naisoppilaat olivat pääasiassa 17-18-vuotiaita, mutta 1940-luvulle tultaessa erityisesti 19-20-vuotiaiden osuus lisääntyi ja myös yli 21-vuotiaita oli aiempaa enemmän. Uudenkaarlepyyn miesoppilaiden iän suhteen ei ole nähtävissä selkeää jakaumaa, vaan luvut vaihtelivat vuosittain. Eniten seminaariin tuli noin 17-18-vuotiaita oppilaita, mutta aina jakauma ei ollut kovin selkeä. Kuitenkin erityisesti 1940-luvulle tultaessa miesoppilaista noin reilu 40

---

³⁰⁴ Lamberg 2004, 20.

³⁰⁵ Rantala 2005, 198–201.

³⁰⁶ Valtonen 2009b, 131; Lamberg 2004, 45–54.

³⁰⁷ JKKA Opiskelijoiden nimikirja 1934–53, JyKA; Valtonen 2009b, 160.

³⁰⁸ HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

prosenttia oli enää 17-18-vuotiaita, kun yli 21-vuotiaita oli jo reilu 30 prosenttia ja 19-20-vuotiaita reilu 20 prosenttia.³⁰⁹

Taulukko 4 Seminaarioppilaiden määrä, asuinpaikka ja vanhempien asema vuonna 1920 opetushallituksen virallisten tilastojen valossa.

Seminaari	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy
Naisia	143	152	141	55	0
Miehiä	105	47	0	0	79
Ulko-oppilaita	90	90	0	25	49
Sisäoppilaita	158	109	141	30	30
Koti alle 100 km seminaarista	34	43	30	29	43
Koti yli 100 km seminaarista	214	156	111	26	36
Virkamiehen tai vapaan ammatinharj.	61	21	6	13	8
Suurliikkeen harjoittaja	0	9	0	4	3
Pikkuliikkeen harj. tai palvelusmies	41	47	33	9	5
Työväkeä	18	11	17	3	11
Suurtilallisia	3	6	2	11	51
Pikkutilallisia	99	80	76	12	0
Torppareita ja maanviljelystyöväkeä	23	25	7	3	1
Oppilaita yhteensä	248	199	141	55	79

Taulukko 5 Seminaarioppilaiden määrä, asuinpaikka ja vanhempien asema vuonna 1925 opetushallituksen virallisten tilastojen valossa.

Seminaari	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy
Naisia	211	173	170	94	0
Miehiä	136	136	0	0	118
Ulko-oppilaita	257	219	0	30	88
Sisäoppilaita	90	90	170	64	30
Koti alle 100 km seminaarista	47	65	83	60	57
Koti yli 100 km seminaarista	300	244	87	34	61
Virkamiehen tai vapaan ammatinharj.	78	35	6	22	12
Suurliikkeen harjoittaja	8	10	2	6	0
Pikkuliikkeen harj. tai palvelusmies	101	53	44	16	14
Työväkeä	25	15	18	10	14
Suurtilallisia	10	7	4	14	73
Pikkutilallisia	114	154	91	23	4
Torppareita ja maanviljelystyöväkeä	11	35	5	3	2
Oppilaita yhteensä	347	309	170	94	118

³⁰⁹ Nyholm 1999, 227-231.

Taulukko 6 Seminaarioppilaiden määrä, asuinpaikka ja vanhempien asema vuonna 1930 opetushallituksen virallisten tilastojen valossa.

Seminaari	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy
Naisia	121	144	147	112	0
Miehiä	152	134	0	0	118
Ulko-oppilaita	183	188	147	82	88
Sisäoppilaita	90	90	0	30	30
Koti alle 100 km seminaarista	41	98	62	26	46
Koti yli 100 km seminaarista	232	180	85	86	72
Virkamiehen tai vapaan ammatinharj.	32	28	14	29	15
Suurliikkeen harjoittaja	4	0	1	0	0
Pikkuliikkeen harj. tai palvelusmies	44	61	35	9	15
Työväkeä	49	32	11	13	16
Suurtilallisia	6	0	13	2	9
Pikkutilallisia	125	143	70	54	62
Torppareita ja maanviljelystyöväkeä	13	14	3	5	1
Oppilaita yhteensä	273	278	147	112	118

Taulukko 7 Seminaarioppilaiden määrä, asuinpaikka ja vanhempien asema vuonna 1935 opetushallituksen virallisten tilastojen valossa.

Seminaari	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy
Naisia	31	146	142	92	0
Miehiä	89	133	0	0	79
Ulko-oppilaita	48	189	142	62	49
Sisäoppilaita	72	90	0	30	30
Koti alle 100 km seminaarista	20	88	49	38	58
Koti yli 100 km seminaarista	100	191	93	54	21
Virkamiehen tai vapaan ammatinharj.	19	36	27	20	13
Suurliikkeen harjoittaja	1	2	6	3	0
Pikkuliikkeen harj. tai palvelusmies	29	80	30	17	18
Työväkeä	16	31	9	13	9
Suurtilallisia	4	6	19	9	3
Pikkutilallisia	48	115	49	22	36
Torppareita ja maanviljelystyöväkeä	3	9	2	8	0
Oppilaita yhteensä	120	279	142	92	79

Yllä olevat taulukot ovat otanta kouluhallituksen julkaisemista tilastoista koskien eri seminaareja tutkittavana aikana. Tämän tutkimuksen tulokset vastaavat pitkälti näiden tilastojen tietoja, vaikka satunnaisotannan vuoksi tietyt piirteet saattavat helposti korostua. Näiden kouluhallituksen keräämien tilastojen perusteella aiemmissä tutkimuksissa esimerkiksi Aimo Halila on esittänyt, että Jyväskylä oli 1900-luvun alussa lukujen perusteella selkeästi seminaareista 'talonpoi-

kaisin'.³¹⁰ Tämän tutkimuksen perusteella väite ei näin yksioikoisesti pidä paikkaansa. Jyväskylän seminaarin 'maalaisuus' helposti korostui, mutta on huomioitava, että myös sivistyneistötaustaisia oppilaita saapui maaseuduksi lukeutuvilta alueilta. Ylipäätään Jyväskylässä oppilasmäärät olivat suhteessa niin suurina, että vaikka numeraalisesti maalaistaustaisia oppilaita olisi ollut enemmän kuin muissa seminaareissa, eivät nämä luvut tai niiden erot välttämättä ole niin suuria suhteutettuna koko oppilasmäärään.

Vaikka Jyväskylän seminaarissa miesoppilaiden enemmistö olivat maalaistaustaisia, naisoppilaat olivat yhä 1920-luvullakin keskimäärin paremmista sosio-ekonomisista oloista kotoisin kuin seminaarin miehet tai vastaavasti muiden tutkittavien seminaarien naisoppilaat. Erityisen merkittävä muutos oli Jyväskylän seminaarin muuttuminen kasvatusopilliseksi korkeakouluksi, jolloin kaupunkilaistaustaisten oppilaiden määrä nousi huomattavasti 1930-luvun lopulla ja 1940-luvulla. Toisaalta samankaltaista kehitystä on havaittavissa myös muissa kuten Heinolan ja jossain määrin myös Sortavalan seminaarissa. Ylipäätään oikeastaan kaikissa muissa seminaareissa Jyväskylää lukuun ottamatta maalaistaustaisten oppilaiden määrä oli jatkuvasti noin puolet kaikista oppilaista.

Aiemmissä tutkimuksissa on myös todettu, että yrittäjätaustaisissa perheissä tytär lähetettiin useammin opiskelemaan kuin poika.³¹¹ Kuitenkin erityisesti 1930-luvulle tultaessa yhä useammat kauppiat ja liikemiehet lähettivät omia lapsiaan seminaariin opiskelemaan ja tämä koski niin nais- kuin miesoppilaitakin sukupuolesta huolimatta. Myös työläistaustaiset oppilaat lisääntyivät merkittävästi erityisesti Heinolan ja Sortavalan seminaareissa 1930-luvun aikana. Toisaalta tällaisia oppilaita alkoi opiskella myös yhä enemmän Jyväskylän seminaarissakin.

3.2 Kuri seminaariasuntoloissa

Erityisesti seminaarien asuntolassa asuminen teki oppilaitoksen tiukan kurin näkyväksi. Niissä oppilaiden käytöstä ja toimintaa pystyttiin valvomaan jatkuvasti. Sisäoppilaitosmuotoisina toimivissa seminaareissa oppilaista valittiin asumaan seminaarin asuntolaan. Ensimmäisen ja toisen vuoden oppilaille pyrittiin varaan paikka seminaarin asuntolasta. Köyhimmistä oloista olevilla oppilailla oli oikeus anoa paikkaa seminaarin asuntolasta myös ylemmillä vuosikursseilla ollessaan. Asuntolapaikkaa anoessaan oppilaan tuli toimittaa seminaarin opettajakunnalle todistus varattomuudestaan.³¹² Köyhimmistä oloista tuleville oppilaille seminaarissa opiskelun kynnyskysymys oli päästä asumaan seminaarin asunto-

---

³¹⁰ Halila 1963, 271; kts. myös Kiiski 2016.

³¹¹ Välimaa 2018, 177–178; Ahola 1995.

³¹² Sortavalan seminaari 1880–1940, 61–62; Halila 1963, 144; Schulman 1994, 33.

lassa, sillä heillä ei usein muutoin ollut varaa maksaa asumiskustannuksiaan.³¹³ Asuntolat jaettiin Sortavalan ja Jyväskylän kaksoisseminaareissa naisten ja miesten erillisiin puoliin.³¹⁴

Vielä seminaarilaitoksen alkuvaiheessa asuntolakäytännön merkitystä kyseenalaistettiin, mutta yksittäisillä positiivisilla esimerkeillä oli järjestelmän vaikiintumisen kannalta positiivinen vaikutus. Esimerkiksi Elias Lönnrot lähetti kaksi tytärtään 'sivistymään' Jyväskylän seminaariin ja sen asuntolaan, mikä oli sivistyneistölle merkki järjestelmän hyväksyttävyydestä.³¹⁵ Opetus oli kaikille oppilaille ilmaista, mutta sisäoppilaat maksoivat asumisesta ja ruokailusta tietyn summan, kuten esimerkiksi 80 markkaa lukuvuodessa. Asuntolassa asuvan oppilaan oli korvattava ylläpidostaan aiheutuvia kustannuksia myös osallistumalla asuntolan töihin.³¹⁶ Ruoka oli yksinkertaista ja vaatimattomat huoneet jaettiin yleensä kahden tai kolmen hengen kesken. Asuntoloiden sisustus oli pelkistettyä ja vaikka kaikesta tarpeellisesta oli huolehdittu, ei ylimääräistä ylellisyyttä ollut.³¹⁷ Asuntolassa asuminen oli kuitenkin edullista ja tarjosi hyvät ulkoiset edellytykset opiskeluille.³¹⁸

Erityisesti Jyväskylän seminaarissa miesoppilaiden asuntolassa on arvioitu esiintyneen järjestyshäiriöitä puutteellisen valvonnan vuoksi.³¹⁹ Kurin höllentyminen asuntoloissa oli ilmiö, joka huoletti erityisesti Jyväskylän seminaarin opettajakuntaa. Tämän välttämiseksi seminaarin opettajat olivat asettaneet erityisesti miesten asuntolaan erityiset luokka-esimiehet eli järjestäjät.³²⁰ Järjestäjät auttoivat seminaarien asuntoloiden kurinpidossa opettajien ollessa poissa.³²¹ Mikäli joku oppilas ei totellut järjestäjää, ilmoitettiin asiasta seminaarin johtajalle.³²² Siinä missä järjestäjien tehtävänä oli valvoa muita ja ehkäistä ei-toivottua käytöstä, piti toisten oppilaiden totella valta-asemaan päässeitä tovereitaan. Tämä todennäköisesti lisäsi jännitteitä ja oppilaiden keskinäistä eriarvoisuutta.

Käytännössä seminaariasuntoloissa asuviin oppilaisiin pystyttiin kohdentamaan erilaisia kuritoimia kuin heidän muualla asuviin oppilastovereihinsa. Yleinen käytäntö oli, että seminaarioppilaat joutuivat luopumaan asuntolapaikastaan, jos eivät noudattaneet asuntolan tai seminaarin sääntöjä.³²³ Esimerkiksi Uudessakaarlepyyssä kolme miesoppilasta olivat luvatta poimineet omenoita seminaarin puutarhasta, minkä johdosta he menettivät asuntolapaikkansa. Rangaistus oli ilmeisen häpeällinen, sillä yksi oppilaista anoi tämän jälkeen omaaloitteisesti eroa seminaarista.³²⁴ Myös Sortavalan seminaarissa miesoppilas oli

---

³¹³ Valtonen 2009a, 60–61.

³¹⁴ Valtonen 2009.

³¹⁵ Halila 1963, 145; Valtonen 2009a, 35.

³¹⁶ Ojakangas 1997, 43–44.

³¹⁷ Schulman 1994, 10 & 30; Halila 1963, 286–287; Lamberg 2004, 24.

³¹⁸ Halila 1963, 146–194.

³¹⁹ JSA ptk 18.1.1934, JSA OPK pöytäkirjat 1928–1937, JyKA.

³²⁰ Halila 1963, 286.

³²¹ Pykälät §65, seminaariasetus 1866, 46.

³²² Pykälät §66, seminaariasetus 1866, 47.

³²³ NSA protokoll 29.3.1926, NSA protokollbok 1922–29, VKA; SSA ptk 21.1.1930, SSA OPK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³²⁴ NSA protokoll 30.10.1924, NSA protokollbok 1922–29, VKA.

keväällä 1935 rikkonut asuntolan sääntöjä sekä menetellyt hyvien tapojen vastaisesti. Hänellä ei kuitenkaan ollut aiempia rikkomuksia, joten hän selvisi vakavalla varoituksella luokan edessä ja sai pitää asuntolapaikkansa.³²⁵ Vastaavia rankaisukeinoja kohdistettiin myös naisoppilaisiin, yleensä yhdistettynä muihin rankaisukeinoihin.³²⁶

Taulukko 8 Asuntolassa asuvien oppilaiden rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä	Sortavala		Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	m	n	m	n	m	
1920 -24	1	0	0	2	3	6
1925-29	0	0	0	0	1	1
1930-34	2	0	2	0	2	6
1935-39	1	7	1	0	0	9
1940-45	0	0	0	0	0	0
Yht.	4	7	3	2	6	22

Asuntolapaikan menetykseen voitiin myös päätyä, kun seminaarin opettajat eivät olleet tyytyväisiä oppilaan ahkeruuteen tai opintojen edistymiseen. Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa huhtikuussa 1922 miesoppilas joutui luopumaan asuntolapaikastaan tällaisten syiden vuoksi.³²⁷ Yhden oppilaan menettäessä asuntolapaikkansa tilalle valittiin toinen, jonka arvioitiin ansaitsevan paikan asuntolasta. Vastaavasti kun oppilaan opinnoissa oli ollut aiheutta muistutuksiin, saattoi opettajakunta kieltäytyä myöntämästä oppilaalle asuntolapaikkaa.³²⁸ Järjestelmä oli oppilaita arvottava ja lisäsi oppilaiden kesken kilpailua opinnoissa menestymisessä. Menettely ohjasi oppilaita opiskelemaan tosissaan ja käyttäytymään moitteettomasti, mikäli he halusivat säilyttää paikkansa sekä seminaarissa että sen asuntolassa.³²⁹

Jyväskylän seminaarissa ensimmäistä vuotta opiskellut miesoppilas jäi kiinni vuonna 1928 tupakoimisesta soittoluokassa, jolloin hän oli käyttäytynyt sopimattomasti häntä yllättänyttä seminaarin naisopettajaa kohtaan. Oppilaan käytösnumeroa alennettiin, mutta vielä puoli vuotta myöhemmin sama oppilas oli tupakoinut seminaarin tiloissa, minkä vuoksi käytösnumeron alentamista yhä jatkettiin.³³⁰ Kyseisen oppilaan kohdalla seminaarin kurinpalautuskeinot eivät tehonneet. Tupakoinnista tai juopottelusta kiinnijääminen tarkoitti asuntolassa asuvalle oppilaalle siirtoa ulko-oppilaaksi, jolloin hänen täytyi itse järjestää

³²⁵ SSA pöytäkirja 2.3.1935, 22.5.1935, 24.5.1935 & 6.11.1935, SSA SOK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

³²⁶ Esim. SSA pöytäkirja 20.3.1936, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

³²⁷ VYO ptk 25.4.1922, VYO pöytäkirjat 1924–30, JyKA.

³²⁸ VYO ptk 18.1.1935, VYO pöytäkirjat 1924–30, JyKA.

³²⁹ SSA ptk 21.1.1930, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA; JSA ptk 12.3.1930 & 15.3.1930, JSA OPK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

³³⁰ JSA pöytäkirja 2.4.1928 & 14.12.1928, JSA OPK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

asunto seminaarin ulkopuolelta. Äärimmäisenä keinona oppilaan rangaistus voitiin yhdistää joko määräaikaiseen tai pysyvään erottamiseen seminaarista.³³¹ Seminaareissa oppilaiden keskuudessa kulki sanonta, että mikäli oppilas halusi polttaa, hänen kannatti asua seminaarialueen ulkopuolella.³³²

Asuntolassa asuviin oppilaisiin pystyttiin kohdistamaan kokonaisvaltainen vaatimus kuriin myös opintojen ulkopuolella ympärivuorokautisesti.³³³ Asuntolassa asuvien oppilaiden toimintaa valvoivat myös seminaarien johtajat ja johtajattaret vieraillemalla omien osastojensa asuntolassa.³³⁴ Eri johtajien ja johtajattarien välillä oli eroja, sillä esimerkiksi Tammisaassa Hedvig Solhbergin johtajakaudella vallitsi tiukka kuri, jolloin oppilaat eivät saaneet esimerkiksi puhua ruokailun aikana.³³⁵ Aiemmissä tutkimuksissa on katsottu suljetulla sisäoppilaitoksella olleen merkittävä osa seminaarien toimintakulttuurissa ja että toiminnalla oli kultivoimiseen pyrkivät tarkoitukset. Ulkomaailma pyrittiin tietoisesti sulkemaan seminaarin ulkopuolelle.³³⁶ Myös tämän tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä, että asuntolajärjestelmän kautta oppilaat haluttiin osaksi seminaarilaitosta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti alusta saakka.

Suurin osa eli noin 60 prosenttia esimerkiksi Jyväskylän oppilaista olivat ulko-oppilaita. Seminaarialueen ulkopuolella asuville oppilaille myönnettiin apurahoja helpottamaan asumisesta koituvia kustannuksia. Vaikka monet seminaarikaupungeista olivat pieniä, ei alkuvaiheessa asuntopulaa ollut, sillä seminaarilaisten asunnoiksi kelpasivat vaatimattomat kamarit, jotka saatettiin jakaa useamman henkilön kesken.³³⁷ Tilanne muuttui 1930-luvun aikana ja erityisesti sotien vaikutuksesta tullessa 1940-luvulle.³³⁸ Suhteessa asuntolassa asuviin oppilaisiin, sen ulkopuolelle jääneet oppilaat joutuivat maksamaan asumisestaan enemmän kuluja, mutta saivat asua vapaammin, sillä heihin ei voitu kohdistaa yhtä tiukkaa valvontaa.³³⁹ Jossain määrin seminaarin johtaja, johtajatar ja muut opettajakunnan jäsenet pyrkivät tarkkailemaan myös heidän asuinolojaan ja tutustumaan heidän vuokraisäntiinsä tai -emäntiinsä.³⁴⁰

Asuntolassa asuvien oppilaiden oli pyydyttävä lupa poistuessaan seminaarialueelta joko seminaarin johtajalta tai johtajattarelta sukupuolestaan riippuen. Palatessaan takaisin seminaariin oppilaan oli annettava selonteko tekemisistään ja kenen kanssa oli ollut liikkeellä. Myöhemmin oppilaille myönnettiin ilta-aikaan noin seitsemän ja yhdeksän välille käyskentelylupa, jolloin he saivat poistua seminaarialueelta esimerkiksi kävelyille. Kun valot sammutettiin kymmeneltä, ei seminaarialueelta saanut enää poistua.³⁴¹

---

³³¹ Esim. NSA protokoll 29.3.1926, NSA LK protokoll 1922–29, VKA; JSA ptk 12.3.1930, OPK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

³³² Lamberg 2004, 30; Halila 1963, 150.

³³³ Halila 1963, 145; Valtonen 2009a, 35.

³³⁴ Pykälä §65, seminaariasetus 1866, 46.

³³⁵ Schulman 1994, 10 & 30; Halila 1963, 286–287.

³³⁶ Hänninen 1994, 90 & 101; Eiskonen 2000, 38–41; Prokkola 2001, 5–11; Valtonen 2009a, 21.

³³⁷ Lamberg 2004, 23–24.

³³⁸ JKKK pöytäkirja 27.4.1940, JKK OKP pöytäkirjat 1938–40, JyKA.

³³⁹ Valtonen 2009a, 24 & 86–87.

³⁴⁰ Lamberg 2004, 25

³⁴¹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 117.

Luvaton poistuminen seminaarista oli yksi toistunut rikkomuksen muoto. Esimerkiksi Uudenkaarlepyyn seminaarissa miesoppilas oli keväällä 1930 poistunut luvatta seminaarin alueelta esittäen myöhemmin seminaarin johtajalle sairautta poistumisensa syyksi. Koska oppilaalla ei ollut aiempia rikkomuksia, hän selvisi varoituksella.³⁴² Jo syksyllä 1926 Uudenkaarlepyyn seminaarissa oli käsitelty tapausta, jossa toinen miesoppilas oli ollut luvatta yön poissa seminaarista. Hänen rikkomustaan pidettiin suhteessa vakavampana, sillä hänet erotettiin rikkomuksensa vuoksi seuraavan syyslukukauden alkuun.³⁴³

Seminaarilaitoksessa poistuminen sallittiin, jos sen teki luvan kanssa ja yhteisten sääntöjen mukaisesti. Tämän vuoksi seminaareissa ongelmiin joutuivat oppilaat, jotka eivät lupaa pyytäneet tai toimivat muutoin yhteisten sääntöjen mukaisesti.³⁴⁴ Luvallinen tai luvatton poistuminen kytkeytyi luottamukseen, sillä oppilaalle lupa poistua oli luottamuksen osoitus hänen harkintakykyään kohtaan. Vastaavasti poistumisen kieltäminen oli keino kontrolloida oppilasta hänen elinpiirinsä ollessa tiukasti rajattu seminaarin toiminta-alueelle, jolloin häntä oli helpompi valvoa.³⁴⁵

Naisoppilaiden luvattomia poistumisia käsiteltiin 1930-luvun lopulla sekä Sortavalan että Heinolan seminaareissa. Sortavalan seminaarissa kaksi naisoppilasta jäi kiinni tammikuussa 1938 luvattomasta poissaolosta tunnilta, josta kysyttäessä he valehtelivat. Heille annettiin rangaistuksena ankarat varoitukset sopimattomasta käytöksestä.³⁴⁶ Saman vuoden elokuussa peräti 14 Sortavalan seminaarin naisoppilasta olivat jääneet pois luonnonopin tunnilta. Heidän käytöksen ja huolellisuuden numeroitaan alennettiin sekä osalta peruttiin heille jo myönnetty stipendit.³⁴⁷ Koska rikkomukseen oli osallistunut huomattavan suuri naisoppilaiden joukko, oli se poikkeuksellisen mittava rikkomus uhmaten seminaarin järjestystä. Kieltoihin sopeutumattomat oppilaat toiminnallaan osoittivat, etteivät taipuneet kontrolloitaviksi.³⁴⁸

Alun perin seminaariasetuksen mukaan ainoastaan miesoppilaat olivat luvallisia lähtemään kesäloman aikana seminaarista ja viettää lomaa omaisensa luona. Samat asetukset velvoittivat naisoppilaita pysymään koko opiskeluaikansa seminaarissa. Tästä johtuen he tarvitsivat loma-aikoinakin erityisluvan seminaarista poistumiseen poistua seminaarista.³⁴⁹ Asetusta ei kuitenkaan enää 1900-luvun puolelle tultaessa toteutettu, jolloin myös naisoppilaat saivat loma-aikoina poistua seminaarista.³⁵⁰ Alun perinkin vaatimus saattoi koskea ainoastaan seminaarin asuntolassa asuvia oppilaita eikä seminaarialueen ulkopuolella asuvilta oppilailta voitu edellyttää, että he pysyivät kesäkauden seminaaripaikakunnalla.

---

³⁴² NSA protokoll 22.3.1932, NSA LK protokoll 1929–34, VKA.

³⁴³ NSA protokoll 24.10.1926, NSA LK protokoll 1922–29, VKA.

³⁴⁴ Lamberg 2004, 22–24.

³⁴⁵ Lamberg 2004, 25

³⁴⁶ SSA ptk 20.1.1938, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

³⁴⁷ SSA ptk 7.8.1938, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

³⁴⁸ Puranen 2015, 43.

³⁴⁹ Pykälä §22, seminaariasetus 1866, 34; SSA pöytäkirja 18.9.1928, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁵⁰ Lamberg 2004, 25.

Taulukko 9

Luvatta seminaarista poistuneet oppilaat vuosina 1920–45.

	Jyväskylä		Sortavala		Heinola		Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	m	n	m	n	n	n	m		
1920 -24	1	2	0	0	3	0	0	6	
1925-29	1	0	0	12	0	1	1	14	
1930-34	0	0	0	3	0	1	1	4	
1935-39	0	18	1	36	0	0	0	55	
1940-45	0	0	0	0	0	0	0	0	
Yht.	2	20	1	51	3	2	2	79	

Seminaarista luvattomia poistumisia käsiteltiin naisoppilaiden kohdalla enemmän kuin miesoppilaiden kohdalla.³⁵¹ Erityisesti tällaisten rikkomusten määrä nousi 1930-luvun lopussa naisoppilaiden osalta Sortavalan ja Heinolan seminaareissa, tosin tietyt tapaukset, joissa rikkomukseen oli osallistunut suurempi naisoppilaiden joukko, nostivat rikkomusten lukumäärää.³⁵² Opettajakunnan pyrkimys pitää erityisesti naisoppilaat seminaarin alueella kytkeytyi naisopettajalle asetettuun siveellisyyden vaatimukseen.³⁵³ Miehet ovat voineet liikkua julkisissa tiloissa vapaasti, mutta naisille liikkumiseen on liittynyt vaara oman maineen ja kunniallisuuden menettämisestä. Naiselle liikkuminen julkisella alueella ja kunniamuuden vaara kytkeytyivät toisiinsa. Tätä kautta naisille sopiviksi, vaarattomiksi alueiksi määriteltiin hänen yleisimmät toimintapiirinsä eli yksityinen, ei-julkinen toimintapiiri. Mikäli nainen liikkui julkisella alueella, toiminnalla tuli olla selkeä tarkoitus, joka oli sidoksissa naisen yhteiskunnalliseen asemaan.³⁵⁴

Ongelmia seurasi myös, kun seminaarilainen ei saapunut ajallaan seminaariin opintojen alkaessa. Jyväskylän seminaarissa vuonna 1924 miesoppilaan jätettyä saapumatta seminaariin opettajakunta päätti, että ilman selitystä poissaolleen oppilas menettäisi seminaariapaikkansa.³⁵⁵ Jyväskylässä tätä käytäntöä jatkettiin kasvatustieteellisen korkeakoulun aikoina.³⁵⁶ Samalla tavoin toimittiin Sortavalan seminaarissa.³⁵⁷ Siellä vuonna 1926 naisoppilas oli jättänyt saapumatta lukuvuoden alussa seminaariin, mutta anoi myöhemmin lupaa jatkaa opintojaan. Oppilaalle ei enää myönnetty lupaa opintojen jatkamiseen, vaikka hän oli seminaarissa jo neljännenä vuosikurssilla. Valmistuminen opettajan ammattiin jäi hänen kohdallaan reilun vuoden päähän.³⁵⁸ Seminaariin saapumatta jättäminen yhdistettynä ilmoittamatta jättämiseen oli velvollisuuksien laiminlyömistä. Se asetti kyseenalaiseksi oppilaan motivaation opintojaan ja tulevaa ammattiaan kohtaan,

³⁵¹ Esim. AES protokoll 10.3.1924, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA.

³⁵² Esim. HSA ptk 29.3.1939, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA: SSA ptk 7.8.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

³⁵³ Pulkkinen & Sorainen 2011, 17.

³⁵⁴ Hapuli, Koivunen, Lappalainen & Rojola 1992, 102–103.

³⁵⁵ JSA ptk 20.8.1924, JSA SOK pöytäkirjat 1924–29, JyKA.

³⁵⁶ JKKA ptk 6.9.1939, JKKA ONK pöytäkirjat 1938–40, JyKA.

³⁵⁷ SSA ptk 27.8.1929, 22.8.1930 & 16.9.1930, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁵⁸ SSA ptk 16.3.1926, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

mikä vaati opettajakunnalta puuttumista tilanteeseen erinäisten kurintoimenpiteiden muodossa.³⁵⁹

Opettajakunta perusteli seminaarien oppilaisiin kohdistettua valvontaa eräänlaisella patriarkaalisella huolenpidolla, jossa yhdistyi sekä kuri että välittäminen. Yhteiskunnallisessa arvoasteikossa ylemmän, vanhemman ja viisaamman tuli kantaa huolta nuoremmista ja heikommassa asemassa olevista. Tällä tavoin haluttiin vaikuttaa käsitykseen, jonka mukaan seminaarien oppilaisiin kohdistuneella valvonnalla ja tiukoilla säännöillä olisi pyritty yksinomaan rajoittamaan oppilaiden toimintaa ja henkilökohtaista elämää. Seminaareissa toimintaa pyrittiin perustelemaan ennemmin oppilaiden oman edun ja hyvinvoinnin valvomisena, vaikka sillä rajoitettiin oppilaiden vapautta toimia ja liikkua esimerkiksi seminaarialueen ulkopuolella.³⁶⁰

3.3 Ylioppilas pohjaiset oppilaat

Jo aiemman tutkimuksen ja myös tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella erityisryhmäkseen seminaariyhteisöissä nousevat hospitantit eli ylioppilas pohjaiset oppilaat. Suhteessa seminaarien varsinaisiin oppilaisiin, ylioppilas pohjaiset oppilaat omasivat laajat pohjatiedot tutkintonsa vuoksi.³⁶¹ He suorittavat opintonsa yhdessä tai kahdessa lukuvuodessa eli nopeasti verrattuna opettajatutkintonsa monivuotisen koulutuksen kautta suorittaviin oppilaisiin. Syy ylioppilas pohjaisten oppilaiden opintojen nopealle etenemiselle oli heiltä lähes ainoastaan puuttuva pedagoginen pätevyys. Ylioppilas pohjaiset oppilaat olivat usein myös iältään varsinaisia oppilaita vanhempia.³⁶² Ylioppilas pohjaisilla oppilailta saattoi olla entuudestaan myös kokemusta epäpätevänä opettajana toimimisesta.³⁶³

Monella tapaa ylioppilas pohjaisilla oppilailta olisi ollut taustansa ansiosta mahdollisuus olla opettajiksi kaikista lupaavinta ja pätevintä ainesta. Kuitenkin seminaariopettajien oli usein kohdistettava nimenomaan heihin erityisiä kuritoimenpiteitä. Tutkimuksen perusteella ongelmat korostuivat erityisesti tietyissä seminaareissa. Heinolassa opettajien ja ylioppilas pohjaisten oppilaiden välejä kiristi, kun ylioppilas pohjaiset oppilaat anoivat opettajiltaan salaa vuoden 1922 alussa kouluhallitukselta vapautusta yhdestä harjoituskoulun opetusvuorosta. Ennen kirjeen lähettämistä ylioppilas pohjaiset oppilaat olivat toistuvasti pyytäneet vapautusta samasta vuorosta seminaarissa.³⁶⁴

³⁵⁹ SSA ptk 18.9.1928, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁶⁰ Lamberg 2004, 30; Halila 1963, 150; Karisto, Takala & Haapola 2003, 162.

³⁶¹ Tällaisia oppilaita kutsuttiin seminaareissa hospitanttioppilaisiksi, tässä tutkimuksessa heihin viitataan ylioppilas pohjaisina oppilaina.

³⁶² Kaarninen 2014, 286; Valtonen 2009a, 53.

³⁶³ Sysiharju 1987, 29.

³⁶⁴ HSA ptk 23.2.1922 & 3.3.1922, SSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA.

Opettajakunnan mielestä ylioppilaspohjaisille oppilaille oli tehty huomattava myönnytys, kun heidät oli vapautettu jo yhdestä opetusvuorosta. Opettajakunta perusteli, ettei lisää vapautuksia voitaisi myöntää tai muuten ylioppilaspohjaiset oppilaat eivät saisi tarpeeksi opetuskokemusta verrattuna seminaarin varsinaisiin oppilaisiin. Oppilaat itse perustelivat pyyntöään terveyssyillä, mutta opettajakunta ei näyttänyt pitävän niitä kirjelmän todellisina syinä. Kuvaavasti opettajakunta totesi kouluhallitukselle kirjoitetussa vastauksessaan, ettei ylioppilaspohjaisten oppilaiden kirje ansainnut osakseen lisähuomiota.³⁶⁵

Kouluhallitus olisi myös halunnut Heinolaan perustettavan erityisen luokan ylioppilaspohjaisille oppilaille, mutta opettajakunta oli haluton suostumaan järjestelyihin.³⁶⁶ Heinolassa opettajakunnan keskuudessa haluttiin sen sijaan lisätä yhdenvertaisuutta ylioppilaspohjaisten ja seminaarin varsinaisten oppilaiden välille.³⁶⁷ Samansuuntaisia ajatuksia oli herännyt myös Sortavalan seminaarissa.³⁶⁸ Erityisenä epäkohtana seminaarien opettajat näkivät, että ylioppilaspohjaiset oppilaat olivat virkapaikkaa hakiessaan edullisemmassa asemassa kuin seminaarin varsinaiset oppilaat, joilla oli alennettu käytösnumero päästötodistuksessaan. Sortavalan seminaarista ehdotettiin kouluhallitukselle huhtikuussa 1930, että ylioppilaspohjaisten oppilaiden arvosteleminen yhtenäistettäisiin seminaarin varsinaisten oppilaiden arvostelun kanssa nimenomaan käytöksen osalta.³⁶⁹

Taulukko 10 Ylioppilaspohjaisten oppilaiden rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Kaikki
	m	m	n	n	
1920 -24	2	1	Useita	3	6
1925-29	1	7	0	0	8
1930-34	0	3	0	0	3
1935-39	1	0	0	0	1
1940-45	0	0	2	0	2
Yht.	4	11	2	3	20

Yllä olevasta taulukosta on jätetty pois sekä Jyväskylän että Sortavalan seminaarin ylioppilaspohjaiset naisoppilaat, sillä tutkimuksen aineiston perusteella heidän kanssaan ei esiintynyt ongelmia. Lauri Kemppainen on esittänyt, ettei seminaarien ylioppilaspohjaisiin oppilaisiin kohdistettu samanlaisia vaatimuksia kuin muihin oppilaisiin.³⁷⁰ Tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin nimenomaan ylioppilaspohjaiset oppilaat joutuivat erityisten rangaistustoimenpiteiden kohteiksi ja herättivät seminaarien opettajissa huolta. Ylioppilaspohjaisten

³⁶⁵ SSA ptk 1.4.1922, SSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA.

³⁶⁶ HSA ptk 24.2.1923, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA.

³⁶⁷ HSA ptk 5.12.1922, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA.

³⁶⁸ SSA ptk 14.12.1926, SSA OPK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁶⁹ SSA ptk 1.4.1930, SSA OPK pöytäkirjat 1929–34, MKA.

³⁷⁰ Kemppainen 2011.

oppilaiden kohdalla seminaarien opettajat pelkäsivät suhteellisen lyhyen opiskeluajan vaikuttavan siihen, ettei heidän kutsumuksestaan opettajantyöhön muodostuisi yhtä vahvaa kuin seminaarin varsinaisilla oppilailla.³⁷¹

Erityisesti ongelmia ylioppilaspoikaisten oppilaiden kanssa esiintyi 1920-luvun aikana, mutta jossain määrin myös 1930-luvulla sekä 1940-luvun alussa.³⁷² Ongelmia esiintyi myös Tammisaareissa ja Jyväskylässä, mutta erityisesti Heinolassa ja Sortavalassa ylioppilaspoikaiset oppilaat koettiin ilmeisen ongelmalliseksi oppilasryhmäksi. Ylioppilaspoikaisia oppilaita syytettiin myös opintojen huonosta hoitamisesta, mistä yksi esimerkki löytyy keväältä 1931 Sortavalan seminaarista. Siellä ylioppilaspoikaiset oppilaat olivat merkinneet käyneensä kuuntelemassa harjoituskoulussa oppitunteja, joille eivät todellisuudessa osallistuneet, minkä vuoksi oppilaita rangaistiin nuhteilla.³⁷³ Myös vuonna 1944 Heinolassa käsiteltiin ylioppilaspoikaisen oppilaan opintojen laiminlyöntejä, joiden perusteella oppilas erotettiin vuodeksi.³⁷⁴ Karensiajan jälkeen hän palasi suorittamaan opintonsa loppuun ja sai päästötodistuksen kesällä 1945, mikä kertoo hänen muuttaneen käytöstään opettajakunnan toivomalla tavalla.³⁷⁵

Jyväskylän seminaarissa varsinaisten oppilaiden kokemus oli, etteivät seminaarin opettajat halunneet heidän muodostavan ystävyys-suhteita ylioppilaspoikaisten oppilaiden kanssa oppilasryhmien erilaisten koulutustaustojensa vuoksi.³⁷⁶ Ohjeistus tapahtui suullisesti ja pohjautuu muistitietoon eikä ole siten osa seminaarien virallisia ohjeita. Virallisesti ylioppilaspoikaisten oppilaiden ja muiden oppilaiden kanssakäymistä ei rajoitettu, mutta kokemusten perusteella jonkinlainen jako oli olemassa sekä opettajakunnan että oppilaiden itsensä keskuudessa.³⁷⁷

On aiheellista pohtia, johtivatko erityisesti tapaukset, joissa useita seminaarin ylioppilaspoikaisia oppilaita syytettiin huonosta ja sopimattomasta menettelystä laajempiin kuritoimenpiteisiin kuin yksittäisiin oppilaisiin kohdistuneet syytökset. Ainakin tällaiset tapaukset horjuttivat seminaariyhteisön tasapainoa laajemmassa mittakaavassa kuin yksittäisten oppilaiden rikkomukset. Useiden oppilaiden sääntöjen vastainen käytös muodosti kielteisen esimerkin, kuinka seminaariyhteisön sisällä oli kokonaisia oppilasryhmiä, jotka eivät toimineet asetettujen sääntöjen mukaisesti. Käytännössä näille oppilaille ei annettu erityisen tiukkoja rangaistuksia, mutta leimallista opettajakuntien reagoinnille oli vaatimus, että ylioppilaspoikaiset oppilaat tunnustaisivat moitteelliset toimintatapansa ja osoittaisivat katumuksen kautta ymmärtäneensä tekojensa merkitykset.

---

³⁷¹ Rantala 2011, 268.

³⁷² SSA ptk 22.1.1923, 28.3.1922 & 14.12.1926, SSA OPK pöytäkirjat 1915–28, MKA; SSA ptk 21.3.1929 & 13.4.1929, SSA OPK pöytäkirjat 1929–34, MKA; JSA ptk 14.2.1924, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

³⁷³ SSA ptk 10.4.1931, SSA OPK pöytäkirjat 1929–34, MKA.

³⁷⁴ HSA ptk 23.5.1944, HSA SOK pöytäkirjat 1938–49, MKA; Vastaavia tapauksia; AES protokoll 13.12.1920, AES LK protokoll 1920–26, HKA; HSA ptk 3.3.1922 & 1.4.1922, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, HKA; HSA ptk 23.5.1944, HSA OPK pöytäkirjat 1939–49; SSA ptk 21.3.1930, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁷⁵ HSA ptk 1.6.1945 & 15.6.1945, HSA SOK pöytäkirjat 1938–49, MKA.

³⁷⁶ Prokkola 2001, 25.

³⁷⁷ Rantala 2011, 268.

Katumus oli seminaarilaiselle tapa osoittaa omaavansa oikeanlaisen moraalisen selkärangan, minkä kautta hän pystyi muuttamaan tapojaan.

Seminaariopettajien ylioppilaspuhujaisia oppilaita koskevaa puhetta leimasi huoli. Opettajakuntien ylioppilaspuhujaisiin oppilaisiin kohdistetulla huolella näyttäisi olleen pohjaa, koska seminaareissa jouduttiin toistuvasti puuttumaan ylioppilaspuhujaisien oppilaiden moitteelliseen toimintaan. Yksi selitys, miksi ylioppilaspuhujaisien oppilaiden kanssa esiintyi paljon ongelmia verrattuna muihin oppilasryhmiin, on heidän keskimääräistä seminaarioppilasta korkeampi ikänsä ja koulutustasonsa. Ikänsä vuoksi heidän saattoi olla vaikeampaa sopeutua seminaarien tiukkaan kuriin ja sääntöihin kuin nuorempien oppilaiden. Heillä saattoi olla parempi käsitys omista oikeuksista ja koulutustaustansa vuoksi tarmoa ja keinoja penätä oikeuksiaan esimerkiksi joukkokantein. Tästä johtuen myös ylioppilaspuhujaiset naisoppilaat näyttävät poikkeuksellisen ryhmänä verrattuna seminaarien varsinaisiin naisoppilaisiin.

3.4 Haasteet opetusharjoituksissa

Seminaariopintojen suhteen erityistä tarkkuutta vaadittiin seminaarioppilaiden harjoituskoulutyöskentelyssä, sillä opetus oli tulevan ammatillisen tehtävän ydin. Yksityiskohtaisen aikataulun laatiminen ja tarkka noudattaminen olivat osa kurin toimeenpanemista ja oppimista kurinalaisuuteen, jonka puitteissa oppilaat käsittivät ajan ja työn merkityksen.³⁷⁸ Jokaisella seminaarilaisella määrättiin oma vuoronsa opettaa ja tuntia seurasivat ainetta opettavan harjoituskouluopettajan lisäksi myös oppilastoverit. Pidetyt oppitunnit jälkeen opettaja oppilaalle annettiin palautetta ja erityisesti huomiota kiinnitettiin seminaarilaisen pedagogisiin kykyihin, hänen kurinpitomenetelmiinsä ja kykyyn johtaa luokkaa. Monet kokivat opetustuntien pitämisen harjoituskouluissa haastavana ja jännittivät tilannetta jo etukäteen.³⁷⁹

Osaa seminaarin oppilaista Uudenkaarlepyyn, Heinolan ja Jyväskylän seminaareissa jouduttiin rankaisemaan sopimattomasta käytöksestä harjoituskoulussa ja heidän pitäessään omia oppituntejaan.³⁸⁰ Harjoituskoulussa tapahtunut sopimaton käytös oli erityisen tuomittavaa, koska seminaarilaisen huonolle käytökselle

---

³⁷⁸ Puranen 2015, 40–45; Launonen 1997, 37; Ojakangas 1997, 44–45; Ollila 1993, 279–281.

³⁷⁹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 137–139; myös Halila 1963, 73–85; Vähä 2016, 25–26.

³⁸⁰ Kahta miesoppilasta rangaistiin opetustuntien valmisteluissa sattuneiden laiminlyöntien vuoksi Uudenkaarlepyyn miesseminaarissa syyslukukaudella 1924. Heidän käytöksen ja tarkkaavaisuuden numeroitaan alennettiin tämän johdosta syyslukukauden arviointikokouksen yhteydessä. (NSA protokoll 16.12.1924, NSA LK protokoll 1922–29, VKA). Jo edellisen lukuvuoden lopussa erästä Uudenkaarlepyyn miesseminaarilaista oli syytetty sopimattomasta käytöksestä seminaarin harjoituskoulussa, mikä vuoksi myös hänen käytöksen numeroaan oli alennettu sekä stipendi peruttu (NSA protokoll 15.12.1923, NSA LK protokoll 1922–29, VKA). Samankaltainen tapaus löytyy Heinolan seminaarista, missä naisoppilas oli käyttäytynyt opetustunnilla sopimattomalla tavalla. Myös hänen käytöksen numeroaan alennettiin syyslukukauden 1927 arviointikokouksessa (HSA pöytäkirja 13.12.1927, HSA SOK pöytä-

altistuivat myös harjoituskoulun oppilaat. Moitittava käytös oppilaiden edessä horjutti opettajan asemaa auktoriteettina. Seminaarilaisen tuli olla harjoituskoulun oppilaille esimerkkinä hyvästä käytöksestä eikä hän saanut antaa huonoja vaikutteita. Yleensä tällaisesta toiminnasta oppilasta rangaistiin ankarilla julkisilla nuhteilla, jotka mahdollisesti yhdistettiin arvosanojen alennukseen.³⁸¹ Tällä tavoin kuri pyrittiin palauttamaan yksittäisen oppilaan sijaan koko luokkahuoneeseen.

Ongelmaksi seminaarilaisten harjoituskoulussa pitämien tuntien suhteen muodostui varsinaisen kurinpidon lisäksi oppilaiden fyysisestä kurittamisesta. Jyväskylän seminaarista löytyy kaksi tapausta, joissa opettajaoppilasta syytettiin harjoituskoulun oppilaan ruumiillisesta kurittamisesta. Ensimmäinen oppilaan kurittamistapaus sattui vuonna 1922, jolloin seminaarin opettajaoppilas oli hermostunut oppilaaseen, joka oli häirinnyt tunnin työrauhaa. Opettajaoppilas oli lyönyt harjoituskoulun oppilasta karttakepillä selkään, mistä jääneen jäljen lääkäri oli vanhempien toiveesta tarkistanut. Oppilaan äiti ja isäpuoli olivat ilmoittaneet tapauksesta harjoituskoulun yliopettajalle ja tätä kautta tieto kulkeutui seminaarin johtajalle. Seminaarin opettajakunta antoi opettajaoppilalle ankarat nuhteet oman seminaariluokkansa edessä liian voimaperäisestä kurittamisesta, mutta muihin kuritoimenpiteisiin ei ryhdytty.

Suhtautuminen kuristusväkivaltaan ja nöyryyttämiseen oli sekä kouluissa että kotikasvatuksessa kokenut murroksen 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Vaikka varsinaisesti ruumiillinen rangaistus oli kielletty Suomen kouluissa vuonna 1914, muuttuivat todellisuudessa asenteet hitaammin. Osa kasvattajista hyväksyivät vielä 'kevyet iskut' tai vitsan, mutta ei sallinut muiden edessä annettavia, oppilasta nöyryyttäviä, fyysisiä rangaistuksia. Toiset pitivät kaikkea kuritusta epäinhimillisenä ja katsoivat kurittajalta puuttuvan humaania häpeäntunnetta hänen käydessään käsiksi lapseen.³⁸²

Toinen Jyväskylän seminaarissa sattunut ruumiillisen kurittamisen tapaus sattui vuonna 1931. Tuolloin harjoituskoulun oppilas ei ollut totellut seminaarin opettajaoppilaan antamia käskyjä voimistelutunnilla. Lopulta malttinsa menettänyt seminaarilainen oli nostanut oppilasta niskasta ja tönäissyt tätä, minkä johdosta kaatunut oppilas oli puhjennut itkuun. Oppilaan isä oli käyttänyt poikaansa kahdella eri lääkäriillä, jotka eivät löytäneet pojasta ruumiillisia vammoja. Tapauksen johdosta pojan isä oli kuitenkin ottanut harjoituskoulun yliopettajaan yhteyttä.³⁸³

Tapausta kokouksessa käsiteltyt opettajakunta tulkitsi tilannetta niin, ettei seminaarilainen ollut käyttänyt asetusten vastaista ruumiillista kuritusta, vaan kyseessä oli ensimmäisen tapauksen lailla voimaperäisempi oppiniskaisen oppilaan ojentaminen järjestykseen. Lisäksi seminaarilainen tarjoutui itse maksamaan oppilaan vanhemmille 200 markan korvauksen lääkäriissä käyntien kattamiseen,

---

kirjat 1926–34, MKA). Jyväskylässä ylioppilaspohjainen oppilas oli saapunut humalassa harjoituskouluun, minkä vuoksi oppilas erotettiin (JSA pöytäkirja 14.2.1924, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA).

³⁸¹ Esim. JSA pöytäkirja 14.2.1924, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

³⁸² Nikander 1998, 156; Tähtinen 2015, 53.

³⁸³ JSA pöytäkirja 5.6.1931, JSA SOK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

mikä oli tyydyttävä ratkaisu kaikille osapuolille.³⁸⁴ Opettajakunta tulkitsi tapauksen käsittelyn kannalta lieventävänä, että seminaarilainen oli myöntänyt virheensä ja katunut tekoaan tarjoutumalla rahallisesti korvaamaan oppilaan vanhemmille aiheutuneet lääkärin kustannukset.³⁸⁵

Rangaistuskeinoina sekä harjoituskoulun opettajilla että opettajaoppilailla oli oikeus nuhdella oppilaita tai erottaa heidät vierustovereistaan tilanteen vaatiessa. Opettajaoppilailla ei ollut oikeutta käyttää kaikkia samoja rangaistuksia, joita harjoituskoulun varsinaisilla opettajilla oli käytössään. Tämän vuoksi seminaarin oppilailla oli harjoituskoulussa käytettävänä ainoastaan rajallinen toimivalta.³⁸⁶ Mikäli seminaarilaiset tekivät harjoituskoulun tunnilla kurinpitoon liittyviä virheitä, horjui heidän arvovaltansa oppilaiden edessä, mikä vaikeutti harjoitustuntien sujumista. Kurinpidolliset ongelmat vaikeuttivat myös opettajan ja oppilaan välisen luottamuksellisen suhteen muodostamista, mikä vaikutti yksittäisen luokan lisäksi koko koulun ilmapiiriin.³⁸⁷ Tällaiset tilanteet hankaloitivat kouluarjen mutkatonta sujumista ja yhteisön sisäistä järjestystä.

Esitellyissä tapauksissa mainittiin lieventävänä asianhaarana, että kuritetut harjoituskoulun oppilaat olivat käyttäytyneet sopimattomasti ja näin 'ansainneet' saamansa rangaistukset kurinpalautuksena. Asianosaiset seminaarilaiset saivat liian pitkälle menneestä kurittamisesta nuhteet ja varoituksen. Kuitenkaan opettajakunta ei nähnyt tarpeelliseksi ryhtyä voimaperäisempiin rankaisutoimiin, sillä rangaistuksia pidettiin riittävinä suhteessa rikkomukseen. Ylipäätään molempia tapauksia alettiin tutkia vasta, kun fyysisen kurittamisen kohteeksi joutuneiden oppilaiden vanhemmat ottivat seminaariin yhteyttä.

Kurinpidossa sukupuolella oli merkitystä. Molemmissa tapauksissa fyysisesti kuritettu harjoituskoululainen oli poika, kuten myös fyysistä kuritusta antanut seminaarilainen oli puolestaan mies. Pojat nähtiin tyttöjä uppiniskaisempina, joten heidän kasvatuksessaan ruumista pidettiin väylänä, jonka kautta periaatteet saatiin iskostettua myös mieleen. Tyttöjä pidettiin puolestaan tunneperäisempinä, joten heidän kasvatuksessaan ja koulutuksessaan oli edettävä varovaisemmin keskittyen opetuksen henkiseen puoleen.³⁸⁸ Jos fyysinen kuritus olisi kohdistettu poikaoppilaiden sijasta tyttöoppilaisiin, olisi tapauksen käsittely saanut todennäköisesti laajemmat mittasuhteet ja tilanne olisi nähty seminaarin opettajakunnan keskuudessa vakavampana. Vaikka periaatteessa samat kurilliset vaatimukset koskivat tyttöjä ja poikia, oli kuritoimenpiteillä sukupuolittuneet painotuksensa.³⁸⁹

Myöskään seminaareissa käytetyissä oppikirjoissa ruumiillista kurittamista ei suoranaisesti tuomittu. Esimerkiksi Max Oker-Blom piti sitä tietyissä tapauksissa sallittuina. Hän korosti, että lapsen eivät järkisyyt ja huomautukset toimineet, minkä vuoksi ruumiillinen kuritus saattoi olla perusteltua. Ruumiillisesta

---

³⁸⁴ Valtonen 2009a, 86.

³⁸⁵ JSA pöytäkirja 5.6.1931, JSA SOK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

³⁸⁶ Haikari & Kotilainen 2016, 88.

³⁸⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 108.

³⁸⁸ Haikari & Kotilainen 2016, 159; Oksanen 2018, 53.

³⁸⁹ Puranen 2015, 38–39.

kurittamisesta ei saanut jäädä kuitenkaan pysyviä vaurioita, minkä vuoksi 'sievät sivallukset' esimerkiksi käsille oli sopiva rangaistus.³⁹⁰ Oker-Blomin oppikirja oli kirjoitettu jo ennen kouluissa käytetyn fyysisen kurittamisen kieltämistä, joten kirja heijastelee oman aikansa asenteita. Jyväskylän seminaarissa voimisteluopettajana toimineen Arvo Vartian myöhemmin julkaistussa kouluhygienian oppikirjassa ruumiilliseen kurittamiseen suhtaudutaan Oker-Blomia tiukemmin. Vartian mielestä kurikeinona ruumiillinen rangaistus oli hylättävä. Kuitenkin tietyissä poikkeustilanteissa kuten alemmilla koululuokilla tällainen kurinpalautus saattoi olla myös hänestä puolusteltavissa. Oker-Blomin tavoin Vartia korosti, ettei ruumiillinen rangaistus saanut asettaa oppilaan terveyttä vaaraan.³⁹¹

Opettajien piirikouksissa valiteltiin sisällissodan jälkeen, että nuorisosta oli tullut sodan jälkeen julkeampaa ja vaikeammin kasvatettavaa. Ehdotukset ruumiillisen kurituksen palauttamiseksi eivät kuitenkaan johtaneet lain muuttamiseen.³⁹² Laista huolimatta Jukka Rantalan mukaan huomattava osa opettajista ei noudattanut ruumiillisen kurituksen kieltävää lakia vaan jatkoivat fyysistä kuritusta entiseen tapaan.³⁹³ Myös osa lasten vanhemmista käyttivät ruumiillista kuritusta, mistä johtuen toimintaa ei välttämättä pidetty kouluympäristössäkään tuomittavana. Aina edes kouluhallinnon virkamiehet eivät kokeneet tarpeelliseksi puuttua asiaan. Kuvaavasti kouluhallitus saattoi ohjeistaa kansakoulutar kastajia olemaan puuttumatta tilanteeseen todistaessaan opettajan fyysisesti kurittavan oppilasta.³⁹⁴ Esimerkit osoittavat, että laista huolimatta opettajan valta oli pitkälti vielä 1900-luvun alun vuosikymmeninä fyysistä kurinpitovaltaa.

3.5 Kapinoivia vai oikeuksiaan puolustavia oppilaita?

Seminaareissa odotettiin oppilaiden osoittavan omistautumisensa opinnoille ja opettajan uralle toimintansa kautta. Seminaarien luokissa oli jatkuvasti vallittava puhtaus, täsmällisyys, järjestys ja kuuliaisuus. Oppilaiden läsnäoloja tunneilla ja heidän aktiivisuuttaan tarkkailtiin ja vastaavasti tunneilta poissaoloja pyrittiin estämään rangaistuskäytänteillä kuten käytöksen tai huolellisuuden numeroiden alentamisilla.³⁹⁵ Poissaolot sallittiin ainoastaan erikoisluvalla.³⁹⁶ Joskus seminaareissa kuitenkin esiintyi käytöshäiriöitä esimerkiksi oppituntien aikana.³⁹⁷ Sopimaton käytös saattoi tarkoittaa puhumista oppitunnin aikana, mikä häiritsi luokan työrauhaa.³⁹⁸

³⁹⁰ Oker-Blom 1910, 368–370.

³⁹¹ Vartia 1926, 72 & 78–79.

³⁹² Rantala 2005, 17; Nikander 1998, 156; Mellberg 1996, 219–220.

³⁹³ Rantala 2005, 17.

³⁹⁴ Rantala 2010, 182; Nikander 1998, 157; Mellberg 1996, 108; Lidman 2011, 68.

³⁹⁵ JSA ptk 3.3.1927, JSA SOK pöytäkirjat 1924–28, JyKA; JSA ptk 3.3.1927, JSA SOK pöytäkirjat 1924–28, JyKA; NSA protokoll 27.3.1925, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

³⁹⁶ Halila 1963, 114; Rantala 2011, 273; Haikari & Kotilainen 2016.

³⁹⁷ Esim. SSA ptk 23.3.1924, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA ptk 19.12.1929, SSA OPK pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 2.3.1935, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; HSA ptk 13.12.1927, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

³⁹⁸ Säntti 2007, 153; Puranen 2015, 42; Mellberg, 1996, 110; Ojakangas 1997, 47–48.

Toisinaan oppilasta syytettiin sopimattomasta kuten röyhkeästä käytöksestä seminaarin opettajaa kohtaan. Mikäli röyhkeä käytös oli tapahtunut luokassa, myös oppilaalle rangaistukseksi annettu nuhtelu tapahtui luokassa tovereiden edessä.³⁹⁹ Opettajan auktoriteetin kyseenalaistamisesta oppilaita voitiin rangaista myös nuhteilla ja numeroiden alentamisella.⁴⁰⁰ Seminaareissa tulevat opettajat oppivat ja sosiaalistuivat kurijärjestelmään, jota heidän oletettiin ylläpitävän valmistumisensa jälkeen omassa koululuokassaan. Seminaarien toiminnan ja järjestyksen oletettiin sujuvan moitteettomasti, sillä sen tuli osoittaa, kuinka tulevat opettajat ylläpitäisivät rauhaa omassa koululuokassa sekä edistäisivät yhteiskuntarauhaa oman ammatillisen toimintapiirinsä kautta.⁴⁰¹

Seminaarien toiminta perustui opettajien ja oppilaiden välisten suhteiden täsmälliselle määrittelylle ja pyrkimykselle varmistaa vallitsevan järjestelmän säilyminen.⁴⁰² Seminaariasetuksessa oli määritelty, että oppilaiden oli osoitettava kuuliaisuutta ja kunnioitusta tovereitaan sekä opettajiaan kohtaan.⁴⁰³ Oppilaan sopimaton toiminta oppitunnilla kyseenalaisti tuntia ohjaavan opettajan auktoriteetin. Koululaitoksen kasvatukseen perustuivat opettajan auktoriteettiasemalle ja erityisesti seminaarin oppilaiden, jotka elivät oman erityisasemansa tuoman vastuullisuuden kanssa, oli ymmärrettävä, ettei opettajan auktoriteettia sopinut kyseenalaistaa.⁴⁰⁴ Siinä missä opettajalta vaadittiin arvovaltaa suhteessa opetettaviin, vaadittiin seminaarin oppilailta kuuliaisuutta suhteessa omiin opettajiinsa. Arvovallan ja kuuliaisuuden hierarkia rakentui molempiin suuntiin.⁴⁰⁵ Kyösti Kiuasmaan mielestä erilaiset tunneilla sattuneet käytöshäiriöt olivat tyypillisiä aikana, jolloin oppilaiden ei haluttu ilmaisevan omaa tahtoaan.⁴⁰⁶

Toisaalta ongelmia ilmeni myös toistuvasti tiettyjen oppilaiden kanssa.⁴⁰⁷ Seminaarilaiset selvisivät yleensä oppitunneilla tehdyistä työrauhaa uhmaavista rikkomuksista suhteellisen lievillä rangaistuksilla. Jos rikkomus oli toistuva, oppilasta saatettiin kehottaa poistumaan seminaarista (*consilium abeundi*).⁴⁰⁸ Tällaisia rangaistuksia langetettiin yleensä poikkeuksellisen ankarina rangaistuksina, kun oppilaan rikkomuksen katsottiin olevan yksittäisen rikkeen sijaan toistuva. Tulevien opettajien kasvattaminen ammatilliseen tehtävään tapahtui opettamalla vastuuntuntoa: kuri kasvatti oppilaat ymmärtämään oman käytöksen seuraukset, jotka oli kohdattava, mikäli ei käyttäytynyt toivotulla tavalla.⁴⁰⁹ Vaikka kuri ja kasvattaminen osaksi säädelyä järjestystä toimivat

---

³⁹⁹ SSA ptk 23.3.1925, SSA pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA ptk 19.12.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–31, MKA.

⁴⁰⁰ SSA pöytäkirja 2.3.1935, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; NSA protokoll 16.12.1924, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA; myös Rinne 1986, 8.

⁴⁰¹ Ojakangas 1997, 102–103; Launonen 2000, 136–137.

⁴⁰² Valtonen 2009a, 27 & 86.

⁴⁰³ Pykälä §73, seminaariasetus 1866, 49.

⁴⁰⁴ Puranen 2015, 44; Launonen 2000, 135–137.

⁴⁰⁵ Rinne 1986, 8; Haikari & Kotilainen 2016, 88.

⁴⁰⁶ Kiuasmaa 1982, 125.

⁴⁰⁷ Esim. NSA protokoll 21.8.1929, 16.12.1929, 15.12.1930, 21.3.1931 & 8.6.1931, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

⁴⁰⁸ Esim. JSA ptk 14.12.1928, JSA SOK pöytäkirjat 1928–37, JyKA; JSA nro 1756 & 1651 & 1729, JSA Nimikirja 1903–29, JyKA; AES-nummer 1563, 1580 & 1606, AES Elevmartialar 1871–1965, HKA.

⁴⁰⁹ Viskari 2003, 157.

kasvatuksellisinä metodeina, järjestys ei saanut olla oppilaille ulkoista järjestystä vaan sen tuli olla nimenomaan sisäistä, omasta itsestä lähtevää järjestystä.

Taulukko 11 Seminaarioppilaiden kuriin liittyvät rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä		Sortavala		Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	n	m	n	m	n	n	m	
1920 -24	3	6	20	2	5	6	8	50
1925-29	1	135	10	11	4	2	12	175
1930-34	0	2	5	2	13	1	8	31
1935-39	0	3	108	22	3	3	5	144
1940-45	0	0	1	0	3	2	1	7
Yht.	4	146	144	37	28	14	34	407

Taulukon perusteella kuriin liittyviä rikkomuksia esiintyi kaikissa seminaareissa, mutta erityisesti Sortavalan ja Jyväskylän seminaarit korostuivat kyseisessä tilastossa. Taulukon osalta on huomioitava, että Jyväskylän kohdalla vuosien 1925–29 tarkastelujaksossa vaikutti oppilaiden konflikti seminaariopettaja Haatajan kanssa, johon osallistui yhteensä 125 seminaarin oppilasta. Ilman kyseistä tapausta jakson kokonaisrikkomusten määrä jää miesoppilaiden osalta 10 tapaukseen. Vastaavasti Sortavalassa 104 oppilasta tekivät kanteen seminaarin voimisteluopettaja Ronia vastaan vuoden 1936 keväällä. Tämä tapaus nostaa Sortavalan tarkastelujaksoa vuosilta 1935–39, mutta ilman tätä tapausta miesoppilaiden kuriin liittyviä rikkomuksia oli kyseisenä jaksena ainoastaan neljä tapausta.

Tutkimusaineiston tietyissä tapauksissa seminaarien opettajat näkivät oppilaiden kapinoivan asetettuja auktoriteetteja vastaan. Tällaiset tapaukset vaativat poikkeuksellisen laajaa selvitystä kyseessä ollessa yksittäisen oppilaan sijaan oppilasjoukko. Ensimmäinen mittavampi selkkaus kävi ilmi helmikuussa 1925 Jyväskylän seminaarissa.⁴¹⁰ Tuolloin 123 miesoppilasta syyttivät piirustuksen ja puukäsitöiden opettajaa, lehtori Heikki Haatajaa, opettajalle sopimattomasta käytöksestä.⁴¹¹ Jännitteet lehtori Haatajan ja hänen oppilaidensa välillä olivat lisääntyneet jo reilua vuotta ennen tilanteen kärjistymistä. Tuolloin lehtori Haataja syytti joulukuussa 1923 kahta oppilastaan käyttäytymis- ja tottelemattomuusrikkomuksista. Toista oppilasta, Tenhoa, pidettiin syyllisenä vakavampaan rikkomukseen, sillä hän oli menettänyt malttinsa keskustellessaan Haatajan kanssa.⁴¹²

Tenhon hermostumista selitettiin oppilaan loukkaantumisella vapaussodassa, minkä vuoksi hän oli saanut hermokohtauksia. Opettajakunnan mielestä vaikka oppilas suuttuikin helposti, oli hän muutoin hyväluontoinen. Asia jätettiin johtajalle hoidettavaksi, mikä todennäköisesti tarkoitti oppilaille johtajan antamia nuhteita sekä alennettuja huolellisuuden ja käyttäytymisen numeroita.⁴¹³ Lähtökohtaisesti oppilaan kapinoiminen opettajaa vastaan oli tuomittavaa ja

⁴¹⁰ Haatajan kanssa ongelmia oli ilmennyt jo aiemmin, esim. JSA kirje 22.5.1921, JSA KH saapuneet kirjeet 1917–21, JyKA.

⁴¹¹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 162.

⁴¹² JSA nro 1581 & nro 1593, JSA Nimikirja 1903–29, JyKA.

⁴¹³ JSA pöytäkirjat 4.12.1923 & 14.12.1923, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

sääntöjen vastaista, mutta tapauksen yhteydessä opettajakunta suhtautui ymmärtäväisemmin sodan kokeneen oppilaan poikkeavaa toimintaa kohtaan.

Tenhon mukaan maltin menettäminen johtui siitä, kuinka seminaarissa aikuisia ihmisiä kohdeltiin kuin 'poikanulikoita' ja lapsia. Sisällissotaan osallistunut oppilas koki seminaarin tiukan kurin holhoavana, mikä teki sopeutumisesta vaikeaa. Muutos sota-ajan ja rintamalla selviytymisen mentaliteetista hierarkkiseen yhteisöön, jossa opettajien käskyjä tuli noudattaa kuuliaisesti, oli haastavaa sodan kokeneelle nuorelle miehelle. Samankaltaisia hierarkkisiin yhteisöihin palaamisen ongelmia kuvaa omassa tutkimuksessaan Ville Kivimäki, tosin hänen tutkimuksensa käsittelevät talvi- ja jatkosodasta palanneita rintamamiehiä.⁴¹⁴ Hermostuneisuus opettajien keskuudessa ei ollut poikkeava piirre sisällissodan jälkeen. Esimerkiksi koululaitoksen piiritarkastajat kertoivat opettajien poikkeavan toiminnan ilmenevän kouluissa vääristyneenä suhteena oppilaisiin, huitomisena, kummallisena äänenkäyttönä tai muuten omituisena käytöksenä.⁴¹⁵

Tilanne kärjistyi vuotta myöhemmin, kun lehtori Haatajalla oli helmikuussa 1925 jälleen erimielisyyksiä erään miesoppilaan kanssa.⁴¹⁶ Erimielisyyksien vuoksi oppilaan valmistuminen seminaarista samana keväänä oli vaarassa.⁴¹⁷ Samaan aikaan helmikuussa 1925 seminaarin 123 miesoppilasta laativat seminaarin johtajalle yhdessä joukkokirjelmän. Oppilaat kieltäytyivät osallistumasta lehtori Haatajan oppitunneille, sillä he pitivät Haatajaa sopimattomana seminaarin opettajaksi. Tämän vuoksi oppilaat vaativat Haatajan erottamista virastaan.⁴¹⁸ Oppilaiden mukaan Haatajan oma pyrkimys oli pitää seminaari moraalisesti puhtaana ja 'epäpuhdas' aines sen ulkopuolella. Tässä suhteessa lausunnot olivat ristiriidassa sen kanssa, että osa miesoppilaista todisti Haatajan kosketelleen heitä sopimattomasti ja puhuneen heille seksuaalissävyytteisesti.⁴¹⁹ Erityistä painoarvoa syytöksille homoseksuaalisuudesta antoi sen yhä kantama rikosnimike.⁴²⁰

Kirjelmä toimitettiin seminaarin johtaja Ojalalle, joka yritti neuvotella lakkoilevien miesoppilaiden kanssa.⁴²¹ Seminaariasetuksessa mainittiin, että mikäli useampi oppilas oli tehnyt 'ilkivallanliiton' opettajaansa vastaan, tuli oppilaiden kärsiä rangaistus toiminnastaan.⁴²² Kun johtaja Ojalan neuvottelut miesoppilaiden kanssa epäonnistuivat, oli Ojalan pakko ottaa yhteys kouluhallitukseen, josta määrättiin K.A. Franssila tutkimaan tapausta.⁴²³ Haatajan oli jäätävä pois Jyväskylän seminaarista tutkinnan ajaksi. Myös tuona aikana hän pyrki paljastamaan seminaarin miesoppilaiden mahdollisia rikkomuksia.⁴²⁴ Yksi tapauksista myös

⁴¹⁴ Kivimäki 2013, 399–400.

⁴¹⁵ Nikander 1998, 231. Samaa valitettavaa jatkumoa oli nähtävissä myös talvi- ja jatkosodan jälkeen, kts. esim. Arola 2016.

⁴¹⁶ JSA nro 1584, JSA Nimikirja 1903–29, JyKA.

⁴¹⁷ JSA ptk 25.2.1925, 27.2.1925 & 17.3.1925, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

⁴¹⁸ JSA jäljennöksiä 28.2.1925, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁴¹⁹ JSA jäljennöksiä 28.2.1925, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁴²⁰ Stålström 1995, 373–397.

⁴²¹ JSA ptk 17.3.1925, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

⁴²² Pykälä §25, seminaariasetus 1866, 35; Pykälä §76, seminaariasetus 1866, 50.

⁴²³ Pykälä §76, seminaariasetus 1866, 50; JSA jäljennöksiä 28.2.1925, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁴²⁴ Haatajalla oli ollut saman oppilaan kanssa jo aiemmin kärhämää.

johti oppilaan erottamiseen, mikä todistaa Haatajan paljastaneen myös oppilaiden todellisia rikkomuksia.⁴²⁵ Seminaarin johtajalla ei aina ollut halua tutkia oppilaiden mahdollisia rikkomuksia, sillä huhut eivät olleet riittävä peruste asioiden tutkimiselle, vaan tapauksista odotettiin todisteita.⁴²⁶ Eräs seminaarin opettajista kuitenkin totesi, että Haataja esitteli opettajankokouksissa oppilaita koskevia muistutuksia niin paljon, että kokousten ilmapiiri oli jo kärsinyt siitä.⁴²⁷

Lehtori Haatajan tapaus ja sen julkinen käsittely veti lokaan myös Jyväskylän seminaarin mainetta, sillä tapausta puitiin sanomalehdissä maakunnan ulkopuolella ja keskusteltiin aina eduskunnassa asti. Lehtori Haatajan tapauksen tuoma ikävä julkisuus nähtiin julkisessa keskustelussa murentavan Jyväskylän seminaarin auktoriteettia.⁴²⁸ *Työn Voima*-lehti julkaisi myös oppilaiden vetoomuksen, jossa haluttiin vaikuttaa paikallisten oikeudentajuun, jottei lehtori Haataja voisi jatkaa työtään Jyväskylän seminaarissa. *Työn Voiman* toimittajana toiminut Toivo Lehto oli myös sosiaalidemokraattien kansanedustaja, joka otti puheeksi Jyväskylän 'seminaarirettelön' eduskunnassa. Kannanotoillaan ja lehdestä palstatilaa tarjoamalla Lehdon voi tulkita asemoituneen kiistassa seminaarioppilaiden puolelle.⁴²⁹ Haataja vastine julkaistiin *Keskisuomalaisessa* ja kirjoitusta leimasi aggressiivinen sävy. Haatajan mielestä tapaus ennen kaikkea osoitti, kuinka hänen oppilaansa olivat ryhtyneet juonittelemaan opettajaansa vastaan.⁴³⁰

Alun perin kouluhallituksen toiveena oli ratkaista tapaus seminaarin piirissä, mutta tapauksen saaman julkisen huomion vuoksi se oli vietävä virallisesti oikeuteen saakka.⁴³¹ Haatajaa vastaan nostettiin kanne, mutta raastuvanoikeudessa Haatajalle selvisi vakavalla varoituksella käytöksestään. Tästä johtuen hän sai luvan palata seminaariin 1.12.1925 alkaen.⁴³² Heti tämän jälkeen 106 seminaarin miesoppilasta ilmoittivat erostaan vastalauseena Haatajan paluulle. Joukkoeroamiseen osallistuneista oppilaista useimmat olivat seminaariopinnoissanjo pitkällä ja osan oli tarkoitus valmistua saman lukuvuoden keväällä. Merkittävä osa näistä oppilaista tulivat myös köyhistä perheoloista, mikä merkitsi seminaariopintojen olevan heidän itsensä lisäksi myös heidän perheilleen taloudellinen panostus. Siitä huolimatta miesoppilaiden vanhemmat tukivat poikiensa päätöstä. Eräs Jyväskylän seminaarin lehtoreista totesikin, että Haatajan jutussa merkittävimmässä rooleissa olleet miesoppilaat olivat seminaarin parhaita oppilaita.⁴³³

---

425 JSA ptk 13.5.1925 & 19.10.1925, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

426 Jyväskylän seminaari 1863–1937, 46–47.

427 JSA ptk 21.11.1925, JSA SJNK Pöytäkirjat 1931, JyKA.

428 "Jyväskylän seminaarirettelö", *Aamulehti* 5.12.1925.

429 JSA jäljennöksiä, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA; Sironen 1997, 228.

430 Heikki Haataja, "Vastine", *Keskisuomalainen* 13.12.1925; JSA jäljennöksiä, JSA SJNK johtajien keskustelunaiheet 1931, JyKA; JSA ptk 4.12.1925, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA

431 Esim. JSA kirje nro 3246 23.5.1925, JSA KH saapuneet kirjeet 1922–25; myös Rantala 2010, 11.

432 JSA kirje nro 1568, 12.3.1925, JSA KH saapuneet kirjeet 1922–25, JyKA.

433 JSA ptk 21.11.1925, JSA SJNK Neuvottelunaiheet 1931, JyKA.

Oppilaiden mielestä heidän 'siveellinen vakaumuksensa ja oikeuden toteutuminen oli lainmuotoa tärkeämpää'.⁴³⁴ He eivät tällä tavoin suostuneet asettumaan opettajaihanteen kuuliaisuuden muottiin, vaan pitivät velvollisuutenaan toimia omatuntonsa mukaan, kun taas kouluorganisaatiota edustavien näkökulmasta juuri kuuliaisuus oli ensisijainen ja yhteiskunnallisen rauhan kannalta tärkein hyve opettajalle. Toisaalta oppilaiden toiminnalla oli myös käytännöllisemmät perusteet, sillä Haataja antoi heille seminaarin päästötodistuksiin aine- ja opetusnumerot käsitöistä ja piirustuksesta. Huonoilla arvosanoilla Haataja pystyi estämään opettajan ammatissa toimimisen ja oppilaiden mukaan tämä oli heidän merkittävin syynsä vastustaa Haatajaa.⁴³⁵

Kun johtaja ja seminaarin opettajat eivät saaneet oppilaiden mielipidettä muuttumaan, oli kouluhallituksen lopulta puututtava uudestaan tilanteeseen.⁴³⁶ Saavuttuaan Jyväskylään kouluhallituksen johtaja Oskari Mantere ilmoitti, ettei lehtori Haataja enää palaisi seminaariin ja kouluhallitus päätti valittaa aiemmasta Haatajaa koskevasta päätöksestä hovioikeudelle.⁴³⁷ Vaasan hovioikeus ratkaisi Haatajan menettämään virkansa eikä hän enää palannut Jyväskylän seminaariin.⁴³⁸

Suhteessa varsin samankaltainen tapaus sattui noin kymmenen vuotta myöhemmin Sortavalan seminaarissa, kun seminaarin miesoppilaat ryhtyivät lakkoon maaliskuussa 1936 ja jäivät pois liikunnan opettajana toimineen lehtori Ranne Ronin tunneilta. Oppilaat vaativat seminaarin johtajalta Ronin erottamista virasta ja vetoomukseen osallistui yhteensä 104 miesoppilasta. Opettajakunnan mielestä oppitunneilta poisjääneet oppilaat olivat syyllistyneet törkeään rikkomukseen, jonka johdosta johtaja nuhteli oppilaita ankarasti luokan edessä. Myös oppilaiden, jotka olivat allekirjoittaneet vetoomukseen, mutteivat olleet jääneet pois tunneilta, katsottiin syyllisiksi harkitsemattomaan tekoon. Lisäksi lehtori Ronia vastaan nousseille oppilaille ei myönnetty apurahoja.⁴³⁹ Vaikka oppilaiden syytösten todettiin osoittautuneen aiheellisiksi, leimattiin oppilaat silti tapauksen yhteydessä syyllisiksi heidän noustessaan opettajaansa vastaan.

Lehtori Ronin ongelmat oppilaiden kanssa jatkuivat vuotta myöhemmin keväällä 1937. Useat oppilaista olivat vastustaneen hänen määräyksiään oppitunnilla, mutta erityisen röyhkeästä käytöksestä Roni syytti kahta oppilaistaan. Myös nyt tilanne ratkaistiin johtajan antamalla vakavalla varoituksella.⁴⁴⁰ Vain muutamaa päivää myöhemmin oli seminaarin opettajien kesken arviointikokous. Kokouksessa lehtori Roni oli tyytymätön, kun häntä uhmanneiden oppilaiden käytös ei vaikuttanut heidän saamiinsa huolellisuuden arvosanoihinsa. Myöskään Ronin mielipidettä ei otettu arvosanojen annossa huomioon muiden opettajien ollessa hänen kanssaan eri mieltä.⁴⁴¹

434 JSA ptk 3.2.1926, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

435 JSA ptk 4.12.1925 & 3.2.1926, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

436 JSA ptk 3.2.1926, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

437 JSA kirje nro 4976 8.8.1925, KH lähetetyt kirjeet 1922–25, JyKA; JSA ptk 28.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA; Sironen 1997, 229.

438 JSA, kertomus lukuvuodelta 1926–27, 15; JSA, kertomus lukuvuodelta 1927–1928, 14–15.

439 SSA ptk 6.4.1936, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

440 SSA ptk 28.5.1937, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

441 SSA ptk 2.6.1937, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

Sekä Haatajan että Ronin tapauksille on yhteistä seminaarin miesoppilaiden järjestelmällinen lakkoilu mielivaltaiseksi koetun opettajan toimintaa vastaan. Tapauksissa oppilaat muodostivat keskinäisen, yhteisen rintaman seminaarin hierarkiaa vastaan. Molemmissa tapauksissa myös seminaarinopettajan käytöksestä löydettiin moitittavaa ja vaikka siten oppilaiden toiminta olikin perusteltavissa, syytettiin lopulta oppilaita omaa opettajaansa vastaan nousemisesta ja kapinoinnista. Jyväskylän tapauksessa miesoppilaat jatkoivat lakkoiluaan yhtenä rintamana ja kieltäytyivät perääntymästä, kun taas Sortavalassa sattuneessa tapauksessa oppilaat palautettiin nopeasti takaisin kuriin. He pikemminkin jatkoivat opettajansa vastustamista passiivisen vastarinnan kautta ja siten vähemmän näkyvin menetelmin.

Aiemmissä tutkimuksissa on tulkittu seminaarilaisten tämänkaltaista toiminta kapinointina auktoriteetteja vastaan. Tätä näkemystä tukee Esa Sirosen kirjoittama artikkeli Jyväskylän 'seminaarirettelöstä', jossa hän kutsuu tapausta sukupolvikonfliktiksi eri aikakausia edustavien seminaarilaisten ja heidän opettajiensa välillä.⁴⁴² Jyväskylän seminaarissa oli lakkoiltu jo aikaisemmin, kuten esimerkiksi talvella 1883. Satu Eiskonen on tulkinnut, että tuolloin lakon taustalla oli yleinen poliittinen radikalisoituminen.⁴⁴³ Aimo Halilan mielestä lakon aiheutti johtajan ja oppilaiden etääntymisestä toisistaan ja tapauksen heijastelleen säätyrajojen heikkenemistä.⁴⁴⁴ Tuolloin lakkoilun seurauksena kouluhallitus lakkautti Jyväskylän seminaarin miesoppilaiden toverikunnan vuoteen 1896 saakka.⁴⁴⁵

Kouluhallituksen perspektiivistä Sortavalan seminaarin opettajakunta sai nopeasti palautettua oppilaat jälleen osaksi järjestelmää, kun taas Jyväskylässä kouluhallituksen oli itse toistuvasti puututtava tilanteeseen. Tämä osoitti Jyväskylän seminaarin opettajakunnan omia puutteita sekä pedagogista kyvyttömyyttä.⁴⁴⁶ Lopulta sekä Jyväskylän että Sortavalan selkkaukset johtivat lopputulokseen, jossa oppilaiden vastarinnan kohteeksi joutuneen seminaariopettajan oli poistuttava seminaarista: tosin Haataja poistui vasta, kun hänet tuomittiin menettämään virkansa, kun taas Roni poistui Sortavalan seminaarista ilmeisen omaaloitteisesti. Ranne Roni myös pystyi jatkamaan työtään opettajana siirtyen ainoastaan eri kouluun, mutta Haatajan oli luovuttava kokonaan opettajan urastaan.⁴⁴⁷

---

⁴⁴² Sironen 1997, 220.

⁴⁴³ Eiskonen 2000, 19; Haikari & Kotilainen 2016, 118.

⁴⁴⁴ Lakkoilun nähtiin liittyvän Jyväskylän seminaarin johtajana toimineeseen Karl Gabriel Leinbergiin, jonka oli autoritaarisena persoonana haastavaa tulla toimeen niin oppilaiden kuin opettajienkin kanssa. (Halila 1963, 60–62 & 160.)

⁴⁴⁵ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 44–45; Halila 1963, 160–162.

⁴⁴⁶ JSA ptk 1.12.1925 & 3.2.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA. Myös seminaarien kurinpitoa käsittelevissä pykälissä mainittiin, että mikäli seminaarien opettajat olivat itse luonteeltaan siveellisiä ja vakavamielisiä, ilmeni harvemmin tarvetta kuritoimenpiteisiin (Pykälä §63, seminaariasetus 1866, 46).

⁴⁴⁷ Sortavalan seminaari 1880–1940, 204.

Yhteistä molemmille opettajille on myös hyvin vahva sitoumus suojeluskunta-aatteeseen.⁴⁴⁸ Toisaalta Sortavalan seminaarissa myös Ronin edeltäjä, voimistelunopettaja Uno Nykänen, oli innokas suojeluskuntalainen, mutta esimerkiksi matrikkeleissa oppilaat kiittelivät hänen olleen hyvä innostava opettaja.⁴⁴⁹ Aina poliittiset mielipiteet eivät vaikuttaneet opettajan ja oppilaiden välisiin konflikteihin, vaan jännitteet saattoivat johtua myös muista asioista kuten henkilökiemiasta tai opettajan tavasta johtaa oppituntejaan ja kohdella oppilaitaan. Seminaariyhteisössä suhteita saattoivat hiertää opettajien ja oppilaiden keskinäiset kitkat ja persoonalliset eroavaisuudet.

Osa opettajista olivat omaksuneet toimintamallin, jossa he nolasivat oppilaansa julkisesti luokan edessä, jotteivat nämä kuvittelisi itsestään liikoja ja jatkaisivat tunnollista opiskelua.⁴⁵⁰ Käytäntöä kohdistettiin erityisesti miespuolisiin koeoppilaisiin, joiden kyvykkyydestä ja kutsumuksesta opettajat eivät olleet vakuuttuneita.⁴⁵¹ Omien opettajien käyttämät menetelmät näyttivät tuleville opettajille epämuodollisen kasvatustavan, jonka tavoitteena oli kasvattaa nöyriä kansalaisia nöyryyttämisen kautta.⁴⁵² Seminaariopetukseen on kohdistettu kritiikkiä, koska osa käytetyistä menettelytavoista koettiin nöyryyttävän lisäksi suorastaan mielivaltaisina.⁴⁵³

Haatajan tai Ronin tapauksista erityisen haastavan tekee, että eri henkilöiden sanomiset asetetaan vastakkain, jolloin ilman todisteita on mahdotonta tietää, kuka osapuolista puhuu totta. Haatajan tapauksesta epämiellyttävän ja kiusallisen teki oppilaiden joutuminen seksuaalisen häirinnän ja lähentelyn kohteeksi, minkä julkittaminen oli miespuolisille henkilöille erityisen häpeällistä. Tämän myös oppilaat ilmaisivat toistuvasti tapauksen yhteydessä suoritetuissa haastatteluissa.⁴⁵⁴ Perinteisiin käsityksiin miehisyydestä tai maskuliinisuudesta eivät sovi seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutuminen ja tällaisesta puhuminen oli vaikeaa seminaarilaitoksen kaltaisessa yhteisössä aikana, jolloin seksuaalisuudesta ei keskusteltu.⁴⁵⁵

Jo 1800-luvun lainsäädännössä oli tunnustettu tyttöjen mahdollisuus joutua seksuaalisen häirinnän kohteeksi. Syytökset seminaarilehtorin ahdistelusta sijoittuvat samaan aikaan, kun poikien ja miesten kohtaama sukupuolinen väkivalta alettiin myös lain tasolla ylipäättään tunnustaa ilmiönä.⁴⁵⁶ Toisaalta koska kyseessä oli miesoppilaiden joukko, eivät kokemukset yksilöityneet yksittäisiin henkilöihin, joten joukkokanne auttoi oppilaita säilyttämään maineensa. Vaikut-

---

448 Lisää Ronin suojeluskuntataustasta luvussa 4.8: Poliittisuudesta myös; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 162.

449 Sortavalan seminaari 1880–1940, 80–81.

450 Haikari & Kotilainen 2016, 286–287.

451 Haikari & Kotilainen 2016, 281–282.

452 Haikari & Kotilainen 2016, 287; Boli 1989, 16–17; Nurmi 1988, 101–103; Rinne 1986; Halila 1963.

453 Jyväskylän seminaari 1863–1937, 34–35; myös Halila 1963, 124–125; Valtonen 2009a, 69; Kuusisto 2016, 10.

454 JSA jäljennöksiä 28.2.1925, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA.

455 Ervasti 2013, 154.

456 Harrikari 2019; Pulma & Turpeinen 1987; Känkänen 2012.

taa epätodennäköiseltä, että idea olisi toteutettu ainoastaan halusta päästä opettajasta eroon, koska kanteeseen osallistui niin merkittävä osa oppilaista. Myös tapauksen saama laaja huomio ja sen julkinen käsittely viittaisivat tähän.

Lokakuussa 1934 Uudenkaarlepyyn seminaarissa oli aluillaan oppilaiden ja opettajan välinen konflikti, kun oppilaskonventti nosti kanteen seminaarin lehtori Holmqvistiä vastaan. Kanne koski mielipiteen vapautta, sillä neljännen vuosikurssin miesoppilaita oli rangaistu heidän kirjoitettuaan vänrikki Stoolin tarinoista aineen, johon lehtori ei ollut tyytyväinen.⁴⁵⁷ Tyytymättömät oppilaat kokivat, että rangaistuksilla opettaja pyrki rajoittamaan heidän mielipiteenvapauttaan. Seminaarin johtajan mielestä seminaarin oppilailla oli oikeus omiin ajatuksiinsa, mutta heidän tuli kuitenkin ennen kaikkea noudattaa kansakoululakia ja totella omia opettajiaan. Johtajan näkemyksen mukaan seminaarilaiset eivät vapausotaa kokemattomana sukupolvena kyenneet arvostamaan tarpeeksi vallitsevia oloja kuten rauhaa ja vapautta.⁴⁵⁸ Oppilaiden kokemusten nähtiin johtuvan tyytymättömyydestä eikä kanteelle nähty perusteita.⁴⁵⁹ Opettajaksi tahtovan oli osattava laittaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin ja käsitettävä asioiden merkitys: omanarvon tunne oli toissijaista yhteisön sisäiseen järjestykseen ja keskinäiseen rauhaan verrattuna. Uudenkaarlepyyn seminaarissa oppilaiden palauttaminen takaisin osaksi seminaarin kurijärjestelmää kuitenkin onnistui.

Seminaariyhteisössä tällaiset konfliktit, joissa oppilaiden tyytymättömyys pyrittiin vaijentamaan, voisi olettaa vaikuttaneen seminaarin ilmapiiriin ja työrauhaan. Esimerkiksi Haatajan tapauksen yhteydessä matrikkelin mukaan ensimmäisinä vuosina tapauksen jälkeen seminaarissa oli aistittavissa levottomuutta, mutta tunnelman kuvailtiin poistuneen pian Haatajan seminaarista poistuttua.⁴⁶⁰ Oppilaiden mielestä kuitenkin heidän välinsä opettajiin säilyivät jännitteisinä vielä Haatajan seminaarista poistumisen jälkeenkin.⁴⁶¹ Virallinen linjaus poikkeaa oppilaan kokemuksesta, miten kauan ja missä mittasuhteissa tapahtunut vaikutti seuranneina vuosina.

Kapinointi vallitsevaa järjestelmää vastaan näyttäytyy erityisesti miesoppilaille ominaisena toimintana. Naisoppilaita syytettiin sopimattomasta käytöksestä opettajiaan kohtaan lähinnä kuulustelujen yhteydessä, jotka oli järjestetty muiden heidän tekemiensä rikkomusten kuten siveettömyyden tai vilpillisyyden vuoksi. Tällaista tapausta käsiteltiin Sortavalan seminaarissa vuonna 1935, jolloin kolme naisoppilasta syytettiin julkeasta käytöksestä seminaarin opettajaa kohtaan varkauden vuoksi käynnistetyt tutkinnan yhteydessä. Koska yhtä oppilaista oli jouduttu jo aiemmin rankaisemaan vilpillisestä käytöksestä, hänet erotettiin yhdeksi lukuvuodeksi. Kaksi muuta oppilasta saivat ankarat nuhteet ja

---

⁴⁵⁷ NSA protokoll 2.10.1934 & 8.10.1934, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

⁴⁵⁸ NSA protokoll 2.10.1934 & 8.10.1934, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

⁴⁵⁹ NSA protokoll 2.10.1934 & 8.10.1934, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

⁴⁶⁰ Mikkola, 1945–59, luku 38. Seminaarin johtajana; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 87–88.

⁴⁶¹ Sironen 1997.

menettivät asuntolapaikkansa. Toinen näistä oppilaista anoi eroa oma-aloitteisesti vain kolme päivää rangaistuksen antamisen jälkeen.⁴⁶² Eroa anonut oppilas oli insinöörin tytär, kun taas kaksi muuta rangaistuksen saanutta oppilasta olivat taustaltaan maaseutuväestöstä lähtöisin. Ilmeisesti rangaistuksen saaminen oli suurempi kolaus yhteiskunnallisesti korkeammalta lähtöisin olevan oppilaan maineelle.⁴⁶³ Tapauksessa naisoppilaita rangaistiin yksilöinä vääränlaisesta toiminnasta eivätkä he olleet miesoppilaiden tapaan yhdessä asettuneet toimimaan seminaarin opettajia vastaan.⁴⁶⁴

Opiskelijoiden lakkoilu toi ilmi laitospelämää ohjanneet patriarkaaliset rakenteet. Cygnaeuksen kasvatuserityyksen mukaan pojat ja nuoret miehet olivat usein tottelemattomia, minkä vuoksi heille oli opetettava kuuliaisuutta ja alistumista auktoriteettien edessä.⁴⁶⁵ Opettajankoulutuslaitoksissa pyrittiin yhä 1920- ja 1930-luvuilla ylläpitämään Cygnaeuksen ajatusta, jonka mukaan opettajan tuli välttää hierarkiassa ylempänä olevan arvostelua. Myös kristillisyydessä tuettiin ajatusta, että samalla tavalla kuin ihmisen ei tullut rikkoa Jumalan tahtoa vastaan, ei hänen tullut nousta itseään ylempiään vastaan.⁴⁶⁶ Keskinäisiä konflikteja ylläpidettiin tulkitsemalla toimintatavoille enemmän symbolista merkitystä kuin mitä niiden todellinen arvo oli. Kun ylempi-arvoisille ei heidän mielestään osoitettu riittävästi kunnioitusta, arvioitiin lievän laiminlyönnin nopeasti osoittavan suoranaista röyhkeyttä.⁴⁶⁷ Seminaarilaiselle kuuliaisuuden olisi kuulunut olla yhteiskuntarauhaa ylläpitävä hyve ja lakkoilemalla opettajaoppilaat rikkoivat tätä sääntöä vastaan.⁴⁶⁸

Johtopäätökset

Eri seminaarien oppilasrakenteessa tapahtui merkittäviä muutoksia 1920- ja 1930-lukujen aikana. Oppilaiden tausta muuttui hitaasti siirryttäessä 1800-luvulta 1900-luvun puolelle, kun työläisperheistä tulevien oppilaiden ja toisaalta ylioppilaiden määrä oli nousussa. Samaan aikaan virkamiesten, kauppiaiden ja tehtailijoiden sekä ylipäätään ylempään yhteiskunnalliseen luokkaan lukeutuvien oppilaiden osuus kääntyi laskuun 1800-luvun lopulla.⁴⁶⁹ Jyväskylän seminaarissa naisoppilaat olivat suhteutettuna muihin seminaareihin 1920-luvulla selkeästi eniten sivistyneistöperheistä. Jyväskylässä miesoppilaiden sosiaalinen tausta alkoi nousta erityisesti 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun aikana, jolloin sukupuolten välillä ei ollut enää oppilaitoksen sisällä epäsuhtaa. Myös muissa seminaareissa oppilaiden yhteiskunnallinen asema alkoi nousta ja tasaantua verrattuna Jyväskylän seminaariin. Esimerkiksi Heinolassa ja Sortavalassa vastaava

⁴⁶² SSA ptk 22.5.1935, 6.11.1935 & 9.11.1935, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA. SSA ptk 22.5.1935, 6.11.1935 & 9.11.1935, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA. Samankaltainen tapaus myös SSA pöytäkirja 30.11.1937, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁴⁶³ SSA nro 1789, 1788 & 1721, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

⁴⁶⁴ Tätä käsitelty luvussa 3.3.

⁴⁶⁵ Aapola & Kaarninen 2003, 92; Koski & Pollari 2011, 166–167; Launonen 2000, 131; Ojakangas 1998, 51, 98–103; Puranen 2015, 45.

⁴⁶⁶ Haikari & Kotilainen 2016, 156.

⁴⁶⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 118–119.

⁴⁶⁸ Rantala 2010, 30.

⁴⁶⁹ Kaarninen 2014, 298–299.

kehitys tapahtui pääasiassa 1930-luvulla. Sen sijaan ruotsinkielisten seminaarien oppilasrakenteessa ei tapahtunut yhtä selkeitä muutoksia tutkittavana aikana.

Kaupunkialueelta tulevien oppilaiden määrä lisääntyi 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun aikana. Myös seminaarilaisten keskimääräinen ikä nousi 1920-luvun alusta: kun tuolloin suurin osa seminaarista saapujista oli 18-vuotiaita tai hieman nuorempia, tultaessa 1930-luvun loppuun ja 1940-luvun alkuun oli jo huomattava osa saapuneista yli 21-vuotiaita. Jyväskylän kohdalla vaikutti muutos kasvatusopilliseksi korkeakouluksi, jolloin myös pääsyvaatimukset nousivat ja hakijoilta vaadittiin pakollista ylioppilastutkintoa. Muutos koski pääasiassa Jyväskylän seminaarin lisäksi myös Heinolaa, sillä Sortavalan, Uudenkaarlepyyn ja Tammisaaren oppilaista merkittävä osa oli vielä 1940-luvun alussakin 17–18-vuotiaita.

Seminaarilaisten keskuudessa erityisryhminä näyttäytyvät seminaarien asuntolassa asuvat oppilaat sekä ylioppilaspohjaiset oppilaat. Kuritoimenpiteiden kohdistaminen sekä asema seminaarissa kytkeytyivät oppilaan asumismuotoon.⁴⁷⁰ Seminaarin asuntolassa asuvia pystyttiin rankaisemaan suoranaisten laininlyöntien lisäksi myös huonosta opintomenestyksestä epämällä heidän asuntolapaikkansa. Tätä kautta vaatimus käyttäytyä hyvin ja menestyä opinnoissa olivat sidoksissa heidän asemaansa seminaarissa ja sen asuntolassa. Tällaisilta oppilailta edellytettiin kokonaisvaltaisemmin kuria verrattuna heidän tovereihinsa, jotka asuivat seminaarialueen ulkopuolella.⁴⁷¹

Ylioppilaspohjaiset oppilaat olivat usein iältään vanhempia kuin seminaarin varsinaiset oppilaat. Lyhyen opiskeluajan vuoksi eri seminaarien opettajakunnat pelkäsivät, etteivät ylioppilaspohjaiset oppilaat olleet yhtä sitoutuneita opettajuuteen kuin pidempään seminaarissa opiskelevat oppilaat. Huolikeskustelua käytiin erityisesti suomenkielisissä seminaareissa eli Jyväskylän, Sortavalan ja Heinolan seminaareissa. Omana erityisryhmänään ylioppilaspohjaiset oppilaat näyttäytyvät myös siksi, että he uskalsivat penätä omia oikeuksiaan painokkaasti. Tällaiset ristiriidat lisäsivät ylioppilaspohjaisten oppilaiden ja seminaarien opettajien välisiä jännitteitä läpi tutkitun ajan.

Yksi kuriin liittyvä ongelma oli seminaarilaisten vaikeudet pitää kuria harjoituskoulun oppitunneilla, mikä sai erityisesti miesoppilaat turvautumaan fyysiseen kurittamiseen. Luvussa esitellyt harjoituskouluoppilaiden fyysiset kurittamiset olivat kurin ääri-ilmiöitä. Kuitenkaan tapauksiin ei suhtauduttu seminaarien opettajakunnan taholta erityisen ankarasti ja seminaarilaiset saivat suhteellisen lievät rangaistukset, vaikka toiminta oli lain tasolla kielletty.⁴⁷² Toisaalta fyysinen kurittaminen nähtiin seminaariyhteisössä opettajaoppilaan heikkouden

---

⁴⁷⁰ VYO ptk 25.4.1922, VYO Pöytäkirjat 1924–30, JyKA; NSA protokoll 29.10.1936, LK Protokoll 1935–40, VKA.

⁴⁷¹ Sortavalan seminaari 1880–1940, 162; myös Sääntti 2007, 153.

⁴⁷² Ruumiillista kurittamista käsitelty myös muistotutkimuksissa, esim. Sääntti et al. 2015; Kosonen 1991.

merkkinä. Opettajaa, joka joutui turvautumaan rangaistustoimiin, pidettiin huonona kasvattajana.⁴⁷³ Seminaarioppilaiden fyysiseen kurittamiseen liittyvät rikkomukset nähtiin osoituksina oppilaiden pedagogisten taitojen puutteista. Kun luokassa ilmeni ristiriitaa, he turvautuivat fyysiseen kuritukseen muiden keinojen puuttuessa.⁴⁷⁴

Kuritoimenpiteitä jouduttiin kohdistamaan myös seminaarioppilaisiin. Oppilaiden yleisimpiä kuriin liittyviä laiminlyöntejä olivat esimerkiksi tunnille saapumatta jättäminen tai huono valmistautuminen harjoituskoulussa pidettävään oppituntiin. Tällaisia rikkomuksia esiintyi kaikissa tutkituissa seminaareissa sekä mies- että naisoppilaiden keskuudessa, kuitenkin vähemmän Tammisaaren seminaarissa. Selkeästi eniten tällaisia rikkomuksia esiintyi Sortavalassa miesoppilaiden keskuudessa. Yleensä rikkomuksista rangaistiin alentamalla oppilaan huolellisuuden ja käyttäytymisen arvosanaa sekä mahdollisesti nuhteilla. Rangaistusten perusteella rikkomus ei näyttäydy tutkimuksen puitteissa erityisen vakavana rikkeenä.

Kurin vastaisuuden ja rikkomusten merkitys korostui aikana, jolloin kasvatuksen ja opetuksen päämääränä oli kasvattaa lainkuuliaisia kansalaisia.⁴⁷⁵ Sisällissodan jälkeen kasvatusihanteissa 1920-luvulla korostui erityisesti pyrkimys sääntöjen noudattamiseen ja yhteiskunnalliseen harmoniaan.⁴⁷⁶ Oppilaiden rooliksi jäi tällaisessa kurikasvatuksessa tottelevaisuus ja ehdoton kuuliaisuus.⁴⁷⁷ Kuitenkin 1920-luku oli voimakasta murroksen aikaa, mikä näkyi niin kulttuurissa, sosiaalisissa suhteissa ja aatteen tasolla. Aatteen tasolla tapahtunut murros ilmeni seminaareissa niin, että oppilaiden ollessa tietoisempia omista oikeuksistaan ja asemastaan eivät he myöskään kokiessaan vääryyttä pelänneet ryhtyä toimeen.⁴⁷⁸ Nimenomaan miesoppilaiden ja heidän opettajiensa välille muodostui kaikissa tutkimuksen seminaareissa konflikteja, jotka häiritsivät seminaarien toimintaa.

Vastustamalla opettajiaan seminaarilaiset tekivät näkyväksi paitsi koululaitoksen valtajärjestelmän hierarkkisuuden, myös toiminnallaan haastoivat sen. Kieltäytymällä sopeutumasta vallitseviin olosuhteisiin ja puolustamalla omia näkemyksiään he pitkittivät seminaarin sisäistä ristiriitatilannetta, minkä vuoksi heitä rangaistiin tottelemattomuudesta ja kunnioituksen puutteesta. Tällainen menettely saattoi tuntua seminaarilaisista epäoikeudenmukaiselta ja oikeustajun vastaiselta. Siirryttäessä kohti 1930-luku nuorille seminaarilaisille oli alkanut muodostua ihanne aktiivisesta ja toimeliaasta kansalaisesta, minkä puitteisiin omien opettajien käsitys nöyrästä ja kuuliaisesta yhteisön jäsenestä ei sopinut. Vanhat ihanteet tuntuivat kankeilta ja vaikka oppilaitos oli monella tapaa yhä

---

⁴⁷³ Ojakangas 1997, 55–56; Mellberg 1996, 26–27; Tähtinen 2015, 42–43 & 55; Ruuskanen 2015, 41.

⁴⁷⁴ Ylä-Sulkava 2013, 8.

⁴⁷⁵ Rinne 1986, 45–47; Nikander 1998, 106–107.

⁴⁷⁶ Jalava 2011, 86–91; Koski & Pollari 2011, 286–287; Launonen 2000, 138–139; Valtonen 2009a, 86.

⁴⁷⁷ Vuorikoski 2003, 133–134; Launonen 2000, 80–86 & 95; Ojakangas 1997, 35–36.

⁴⁷⁸ Valtonen 2009a, 39; Rantala 1997.

hierarkkinen, perustui eriarvoisuus nyt oppineisuuteen, sivistykseen tai poliittisiin vivahteisiin eikä niinkään kristilliseen huoneentauluun, jossa vaadittiin ehdotonta auktoriteettien kunnioittamista ilman kyseenalaistamista.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁹ Sironen 1997, 230; Haikari & Kotilainen 2016, 353.

4 OPETTAJAN OLEMUS JA KEHO

4.1 Terveys

4.1.1 Puhtaus kansalaiskasvatuksessa

Kun uskonto oli menettänyt merkitystään yhteiskunnallista järjestystä ylläpitävänä voimana, puhtaudesta tuli uusi perusta yhteiskunnan järjestykselle, kontrollille ja käytännöllisyydelle. Hygieniatajunta muodostui kansallinen hyve, jonka kautta opittiin oikeanlaiseksi määritellyt toimintamuodot ja uudenlainen moraalikoodisto. Opettajien tuli eturintamassa iskostaa puhtautta ja hygieniatajua suomalaiseen kansaan. Erityisesti naisilla uskottiin olevan tähän synnynnäiset valmiudet, joten heille annettiin merkittävä rooli kansallisen puhtauskasvatusteprojektin toteuttajina.⁴⁸⁰

Seminaareissa puhtaus alkoi oppilaasta itsestään. Siveysopin tunneilla erityisesti naisoppilaille opetettiin oikeanlaisen ajattelun ja henkisen puhtauden merkitystä. Koulunpidon ja terveysopin oppitunneilla seminaarilaisille annettiin opetusta liittyen henkilökohtaisen hygienian ylläpitoon ja siitä huolehtimiseen.⁴⁸¹ Myös välillisesti puhtauden merkitystä opetettiin esimerkiksi voimistelutuntien yhteydessä, sillä fyysisesti rasittavien liikuntatuntien jälkeen oppilailla oli velvollisuus peseytyä.⁴⁸² Suomessa vallinnut saunomiskulttuuri piti huolen, että perheet kävivät yhdessä saunassa kerran tai kaksi viikossa. Toisaalta terveysvalistajat epäilivät, jäikö peseytyminen toissijaiseksi saunomisen yhteydessä.⁴⁸³

---

⁴⁸⁰ Hokkanen & Kananoja 2017; Harjula 2015, 36; Kuusi 2003, 38–39 & 50; Mangan 2002, 2; Mort 2002, 133–134.

⁴⁸¹ JSA 9.3.1921, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 5.4.1921, 6.4.1921, 8.4.1921, 12.4.1921, 13.4.1921, 15.4.1921 & 19.4.1921, JSA LK V NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁴⁸² Esim. JSA 29.1.1921, 5.2.1921, 12.2.1921 & 19.2.1921, JSA LK II MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁴⁸³ Oker-Blom 1910, 282–285.

Kansakoululaitoksen liikunta- ja hygieniakasvatuksen kautta pystyttiin opettamaan peseytymisen merkitystä heti kehon rasittamisen jälkeen.⁴⁸⁴

Opettajan tehtäviin kuului huolehtia oppilaidensa ja oman koulunsa puhtaudesta. Opettajalle kuuluvat terveyteen ja puhtauteen liittyvät tehtävät esitettiin kansakoululaissa niin, ettei opettaja saanut sallia likaa lasten ruumiissa, vaatteissa, vihoissa, kirjoissa tai muussa omaisuudessa. Opettajan ei tullut hyväksyä myöskään minkäänlaista likaisuutta koulussaan.⁴⁸⁵ Puhtauteen liittyvää kasvatusta annettiin useiden eri oppiaineiden tunneilla, mm. koulunpidon sekä terveysopin tunneilla. Koulunpidon oppitunneilla tuleville opettajille opetettiin yleisiä ohjeita puhtaudesta, puhtauden arvostelua sekä järjestyssääntöjä.⁴⁸⁶ Käytännöllistä koulunpitoa käsittelevää opetusta annettiin erityisesti niille vuosikursseille, jotka olivat lähimpänä seminaarista valmistumista.⁴⁸⁷

Hygieniaa opettajan tuli valvoa tarkistamalla oppilaidensa fyysisen puhtauden säännöllisesti.⁴⁸⁸ Tarkastuksessa arvioitiin mm. kynsienaluset, vaatteiden puhtaus ja kunto sekä ulkoasun yleisilmeen siisteys.⁴⁸⁹ Seminaareissa hygieniasta ja puhtaudesta opetettaessa käytössä oli pitkään Max Oker-Blomin oppikirjat ja hänen mielestään opettajan tuli suorittaa puhtaustarkastukset vähintään kerran tai kaksi viikossa.⁴⁹⁰ Koululääkärijärjestelmää ei vielä koululaitoksen alkuvaiheessa vakiinnutettu osaksi järjestelmää, minkä vuoksi opettajan tehtäviin kuului myöhemmin terveydenhoitajalle tai lääkärille kuuluneet tehtävät. Esimerkiksi Oker-Blom oli laatinut oppikirjaansa varten tarkat taulukot, joilla opettaja pystyi valvomaan oppilaidensa ruumiillista kehittymistä.⁴⁹¹

Opetusta annettiin kerran viikossa koko lukuvuoden ajan kohdennetusti toisen, kolmannen ja viidennen luokan miesoppilaille. Naisoppilaille opetusta annettiin viikoittain koko lukuvuoden ajan jo ensimmäiseltä luokalta lähtien läpi seminaariajan.⁴⁹² Vielä 1920-luvun alussa opettajakunnan sisällä tosin kritisoitiin, ettei terveysopin opetusta pystyttäisi antamaan riittävästi opintonsa kolmessa vuodessa käyville naisoppilaille.⁴⁹³ Kuitenkin Jyväskylän seminaarissa määrällisesti tällaista opetusta annettiin enemmän naisoppilaille kuin miehille. Terveystiedon opetus painottui seminaariopintojen alkuvaiheessa kehon osien anatomiseen tuntemiseen, mutta painopiste siirtyi opintojen edetessä enemmän terveysvalistuksen ja -kasvatuksen suuntaan. Tunneilla annettiin runsaasti opetusta tautien tunnistamisesta ja hoidosta sekä ensiaputaidoista.⁴⁹⁴

484 Oker-Blom 1910, 283 & 285–286; Haikari & Kotilainen 2016, 177.

485 Pykälä §9, kansakouluasetus 1863, 23.

486 JSA 2.9.1920, 16.9.1920, 30.9.1920, 14.10.1920 9.12.1920, 19.1.1921 & 10.3.1921, JSA LK V MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 20.4.1921, JSA LK V NO luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 174 & 191–192.

487 Pykälä §67, seminaariasetus 1866, 76.

488 JSA NO luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

489 Haikari & Kotilainen 2016, 258–259; Tuomaala 2011, 95–110.

490 Oker-Blom 1910, 286.

491 Oker-Blom 1910, 274–278; Hokkanen & Kananoja 2017.

492 Luvussa 4.3. käsitelty tarkemmin.

493 JSA ptk 8.3.1920, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

494 Esim. JSA 11.12.1920, 14.12.1920, 25.1.1921, 29.1.1921, 1.2.1921, 8.3.1921, 15.3.1921, 5.4.1921 & 9.4.1921, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 21.10.1920, 28.10.1920 & 10.11.1920, JSA LK I NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 25.4.1921 & 27.4.1921, JSA LK V MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 29.4.1921,

Opetuksella pyrittiin varmistamaan, että tulevat kansakouluopettajat olivat varautuneet erilaisiin terveydenhoidollisiin tilanteisiin, joita he kohtaisivat koulun arjessa ja pystyisivät toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla. Opettajan oli tunnistettava eri sairauksien tyypillisimmät oireet erityisesti tarttuvien tautien osalta ja kyettävä hoitamaan koulussa mahdollisesti sattuvat tapaturmat.⁴⁹⁵ Erityisesti vuoden 1928 alusta astui voimaan lakiuudistus, joka korosti opettajan roolia terveyden ja puhtauden valvojana nostaten opettajan merkityksen piirilääkärin ja terveydenhoitolautakunnan rinnalle. Tuolloin uuden tuberkuloosiasetuksen myötä opettajia velvoitettiin valvomaan tuberkuloosin ilmenemistä koulunsa oppilaisissa.⁴⁹⁶

Koko ajan pyrkimyksenä oli kuitenkin siirtyminen koululääkärijärjestelmään, jolloin terveyteen liittyvät tehtävät siirtyivät koululääkärille ja 1920-luvun lopulla kunnille tuli mahdolliseksi hakea valtiolta avustusta koulujen terveydenhoidon järjestämiseen.⁴⁹⁷ Terveydenhoitajien ja lääkärin myötä opettajalle kuuluneet tehtävät vähenivät, joten terveys- ja puhtaustarkastusten siirtymistä terveydenhoitajalle pidettiin pääasiallisesti hyvänä asiana. Tilanne saattoi kuitenkin aluksi aiheuttaa keskinäisiä jännitteitä, sillä terveydenhoitajat saattoivat havaita, ettei opettaja ollut tarkistanut oppilaita riittävän perusteellisesti.⁴⁹⁸

Vielä koululaitoksen varhaisessa vaiheessa myöskään kouluhuoneiden huolto- ja siistimistehtäviä ei ulkoistettu opettajan lisäksi kenellekään. Pienissä maalaiskansakouluissa opettaja oli vastuussa oppituntien sisällöistä lisäksi myös koululaitoksen siistinä ja puhtaana pitämisestä.⁴⁹⁹ Opettajan asuessa koulurakennuksessa oppiluokat sijaitsivat esimerkiksi alakerrassa ja opettajan henkilökohtaiset asuintilat yläkerrassa. Tällöin opettajan henkilökohtaista tilaa oli haastavaa erottaa koulutiloista, jolloin koulun puhtaus ja siisteys määritti myös yhteisön käsitystä opettajan henkilökohtaisesta siisteydestä.⁵⁰⁰

Tästä johtuen seminaarilaisille opetettiin käytännön läheisesti, miten ylläpitää puhtautta kouluhuoneistoissa. Erityisesti naisoppilaille annettiin erityisiä oppitunteja siitä, kuinka opettajalle lukeutuvat moninaiset tehtävät saataisiin hoidettua yhden opettajan kouluissa.⁵⁰¹ Miesoppilaat eivät sen sijaan luokkapäiväkirjojen perusteella saaneet vastaavaa opetusta. Seminaareissa kannettiin erityistä huolta, kuinka naisopettajat pystyivät huolehtimaan kaikista opettajan teh-

---

4.5.1921, 6.5.1921, 11.5.1921, 18.5.1921 & 20.5.1921, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; myös Oker-Blom 1910, 283–285.

⁴⁹⁵ Oker-Blom 1904, 188–203; Douglas 2002, 4–5.

⁴⁹⁶ V.W., "Tuberkuloosin ehkäiseminen kouluissa," *Alakansakoulu* 8/1928, 91.

⁴⁹⁷ Harjula 2015, 149; Tuomaala 2003, 98; Oker-Blom 1910, 298–299.

⁴⁹⁸ H.M., "Lääkärintarkastus", *Alakansakoulu* 9/1928, 101; S.R., "Lastemme puhtaus", *Alakansakoulu* 2/1928, 101–120.

⁴⁹⁹ Esim. JSA 2.3.1921, 16.3.1921 & 16.5.1921, JSA LK V NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; Oker-Blom 1910, 282–283.

⁵⁰⁰ Mellberg 1996, 112.

⁵⁰¹ Esim. JSA 15.12.1920, 26.1.1921, 9.2.1921, 9.3.1921 & 30.3.1921, JSA LK V NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

tävistä. Tällaiset kysymykset puhuttivat myös jo valmistuneita kansakouluopettajia, sillä koulunpitoon liittyviä aiheita käsiteltiin runsaasti opettajille suunnatuissa aikakauslehdissä erityisesti konkreettisten ohjeiden ja neuvojen kautta.⁵⁰²

Lääketieteen kautta haluttiin todistaa, että puhtaus oli yksi ajan merkittävimmistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.⁵⁰³ Myös kouluhallituksen jäsenet halusivat sisällyttää terveystieteiden erityisenä oppiaineena osaksi kansakoulujen opetussuunnitelmaa.⁵⁰⁴ Käännekohta lasten terveystieteille oli oppivelvollisuuslain voimaantulo, joka voimisti koululaitoksen ja valtion kontrollia lasten kasvatukseen ja terveyden valvonnassa.⁵⁰⁵ Kansakuntaa rakennettiin niin kansakoululaitoksen kuin valtiojohtoisen terveystieteidenkin kautta. Lääketieteestä ja biologiasta opitut hygieniakriteerit määrittivät sosiaalista ja moraalista puhtautta ja siten hyvän kansalaisen syvintä olemusta.⁵⁰⁶

Erityisesti moraalinen opetus ja terveystieteiden kohdistettiin Suomessa muiden Pohjoismaiden tavoin alemman yhteiskuntaluokan kansalaisille ja heidän lapsilleen, joiden katsottiin tarvitsevan opastusta voidakseen tulla kansallisyhteiskunnan tasaveroisiksi jäseniksi.⁵⁰⁷ Hygieniasta muodostui ero rahvaan ja sivistyneistön elämäntapojen välille, sillä käsitykset siisteydestä ja sitä parhaiten ylläpitävistä käytännöistä erottivat näitä kahta ryhmää toisistaan.⁵⁰⁸ Koulu edusti lapselle siistää ja valoisa keskiluokkaista ympäristöä, jossa kaiken tuli edetä suunnitelman mukaisesti. Koulu kasvuympäristönä sosiaalisti eri yhteiskuntaluokkien lapsia kansallisuuden keskiluokkaisuuteen arvoihin.⁵⁰⁹

Koululaisten terveystieteiden käsienpesusta tehtiin hyvän kansallisen ideologian riitti ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen oli käytännöllinen tapa osoittaa isänmaanrakkautta. Lapsen puhtaudesta tuli myös hänen äidilleen yhteiskuntakelpoisuuden mittari.⁵¹⁰ Puhtaudesta muodostui kansallisyhteiskunta, joka konkreettisesti osoitti yksilön sitoumuksen oikeanlaiseen kansallisuuteen.⁵¹¹ Toisaalta hygieniasta ja puhtautta käsittelevissä kysymyksissä liikuttii henkilökohtaisella ja siksi aralla alueella, minkä vuoksi liikkaisuuden ja puhtauden raja nähtiin myös perheen yhteiskuntaluokkaan sidottuna kysymyksenä.⁵¹² Terveystieteiden toiminnan kautta virisi opettajan ja oppilaan perheen välille arkisia konflikteja, jotka realisoivat köyhyyden aiheuttamia sosiaalisia jännitteitä.⁵¹³

---

502 Esim. Tuntematon, "Luokkahuoneiden tuulettamisesta", *Alakansakoulu* 4/1933, 53–54; Johanna, "Terveydenhoidosta ja puhtaudenpidosta", *Alakansakoulu* 21/1933, 214–215; L-i, "Opettaja ja lasten terveydenhuolto", *Alakansakoulu* 3/1935, 38.

503 Halmesvirta 2010, 62; Tähtinen 2011, 192–193.

504 Oker-Blom 1910, 371.

505 Harjula 2015, 61; Haikari & Kotilainen 2016, 259.

506 Harjula 2015, 59; Haikari & Kotilainen 2016, 297.

507 Englund 1986, 103.

508 Oker-Blom 1910, 286–287; Harjula 2015, 48; Harjula 2007, 27–28; Kokko 2016, 142; Haikari & Kotilainen 2016, 176–177.

509 Tuomaala 2003, 86–87; Piela 2017.

510 Tuomaala 2003, 88–90; Haikari & Kotilainen 2016, 295 & 297.

511 Pykälä §9, Kansakouluasetus 1863, 23; myös Haikari & Kotilainen 2016, 258–259; Harjula 2015, 114; Harjula 2007, 16–17; Tuomaala 2003, 88–89; Douglas 1994, 2–4 & 36.

512 Haikari & Kotilainen 2016, 296; Tuomaala 2003, 105–106.

513 Tuomaala 2003, 88.

4.1.2 Vaatimus kehon poikkeamattomuudesta

Puhtauden ehdoksi nähtiin sekä lakiasetuksissa että seminaareissa opettajan terve ja normien mukainen ruumis.⁵¹⁴ Seminaariin valittavien oppilaiden terveydellistä tilaa määriteltiin seminaariasetuksessa niin, ettei seminaarin oppilaalla saanut olla vaarallista tautia eikä virhettä, joka teki hänestä ammattiin sopimattoman. Lisäksi oppilaalta vaadittiin tervettä ruumiinrakennetta, rauhallista ja lempeää mielenlaatua sekä terävää ymmärrystä.⁵¹⁵ Seminaarihakemukseen tuli liittää lääkärintodistus ja pääsykokeiden yhdessä järjestettiin kaikille hakijoille lääkärintutkimus.⁵¹⁶ Vuodesta 1917 alkaen opettajaseminaareihin hakevien tuli toimittaa lääkärintodistukset suljetussa kirjekuoressa, jolloin hakija ei itse nähnyt, mitä lääkäri oli hänestä kirjoittanut.⁵¹⁷

Vuosittain osalta seminaariin hakijoista evättiin pääsy lääkärintutkimuksen perusteella. Puhevikaiset, ääntämis- ja äänenkäyttövirheisiin taipuvaiset hakijat tuli karsia hakijoiden joukosta alkuvaiheessa. Esimerkiksi Uudessakaarlepyyssä syyslukukauden 1936 lopussa poistettiin seminaarista änkytyksestä kärsivä koeoppilas.⁵¹⁸ Myös likinäköisyys oli esteenä opettajaopinnoille sen haitatessa näkemistä merkittävästi.⁵¹⁹ Koeaikana lääkäri piti erityisesti silmällä oppilaita, joiden terveydentilassa tai ruumiinrakenteessa havaittiin jotain tarkkailtavaa. Lääkärin tarkastus toistettiin kaikille lukukauden alussa valituille koeoppilaille, kun puolen vuoden koeaika oli tulossa päätökseen.⁵²⁰ Myös kouluhallitus kiinnitti hakijoiden terveyteen erityishuomiota julkaisemalla vuonna 1922 mietinnön, jossa vaadittiin seminaareja tarkkailemaan yhä enemmän oppilaiden terveyttä ja kehon normien mukaisuutta oppilasvalinnoissaan.⁵²¹ Alussa lääkärintarkastusten merkitys painottui kulkutautien ja sairauksien ehkäisemiseen, mutta aikaa myöten fyysisesti terveen, vahvan ja ihanteellisen opettajan merkitys korostui.

Lääkärin tutki kaikki seminaarin oppilaat lukukausittain, joten seminaarilaisten terveyden tilaa tarkkailtiin jatkuvasti.⁵²² Oppilas voitiin jättää luokalleen, jos hän ei lukuvuoden lopuksi ollut sairauden takia kyennyt suorittamaan opinnoita ajallaan.⁵²³ Sortavalan seminaarissa opettajakunta oli linjannut, että mikäli oppilas oli joutunut olemaan pitkään poissa seminaarista, ei sairaus ollut riittä-

---

⁵¹⁴ Esim. Porter & Porter 1988.

⁵¹⁵ Pykälä §47, seminaariasetus 1866, 42.

⁵¹⁶ Esim. JSA ptk 13.12.1921, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA; myös Rinne 1985, 151–152.

⁵¹⁷ Kamila 2012, 85–86.

⁵¹⁸ NSA protokoll 16.12.1936, NSA LK Protokoll 1935–40, VKA.

⁵¹⁹ Esim. HSA ptk 20.8.1923 & liite 4, HSA OPK pöytäkirjat 1920–26, MKA; AES protokoll 11.12.1923, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA.

⁵²⁰ Pykälät §53 & §48, seminaariasetus 1866, 42–43; Valtonen 2009a, 58.

⁵²¹ Simola 1995, 234–235.

⁵²² Rinne 1985, 151–152; Rähkä 2010, 41–42.

⁵²³ Esim. JSA ptk 4.6.1920, JSA OPK pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

vän pätevä syy palata kesken lukuvuotta. Pitkällisen opintojen keskeytyksen jälkeen oppilaan oli palattava lukuvuoden tai ainakin lukukauden alussa.⁵²⁴ Niemenomaan Sortavalan seminaarissa oli useita oppilaita, joilla opintoaika seminaarissa venyi huomattavasti toistuvien sairasteluiden vuoksi.⁵²⁵

Oppilaalta voitiin myös kieltää opinnot tai esimerkiksi paluu seminaariin, jos hänen terveydessään katsottiin olevan jotain huomautettavaa.⁵²⁶ Tämä johti toisinaan oppilaan ja seminaarin välisiin konflikteihin. Esimerkiksi Sortavalan seminaarissa syyslukukaudella 1931 naisoppilaalta Soinnulta kiellettiin paluu seminaariin, ennen kuin hän oli toipunut taudistaan kokonaan.⁵²⁷ Oppilas teki valituksen kouluhallitukselle, joka asettui opettajakunnan puolelle ja piti heidän huoltaan tarttuvasta taudista, joka voisi vaarantaa myös muiden oppilaiden terveyden, aiheellisena.⁵²⁸ Oppilasluettelon perusteella Sointu joutui olemaan vuodet 1929–31 poissa sairautensa takia, mutta valmistui opettajan ammattiin kesällä 1932.⁵²⁹ Vakavaan, tarttuvaan tautiin sairastunut oppilas ei kyennyt jatkamaan opintojaan normaalisti, mikä oli jo sinänsä opetuksessa nopeasti etenevässä seminaarissa ongelmallista, mutta lisäksi tällainen oppilas altisti tartunnalle myös muita. Seminaarien suljetuissa tiloissa tarttavat taudit levisivät oppilaiden ja henkilökunnan keskuudessa nopeasti ilman toimenpiteitä.⁵³⁰ Tällöin saattoi pahimmillaan olla käsillä suoranaisten tautiepidemia.

Kaksoisseminaareista terveydelliset ongelmat ja sairaalloisuus koettiin Sortavalan seminaarissa suuremmaksi ongelmaksi kuin Jyväskylässä. Opettajakunnan mukaan ongelma johtui oppilaiden taustoista eli heidän puutteellisista kotioloistaan tai suoranaisestä varattomuudesta.⁵³¹ Keväällä 1929 Sortavalan seminaarissa ilmeni paljon erilaisia sairastapauksia, jotka haittasivat seminaarissa työskentelyä oppilaiden runsaiden poissaolojen vuoksi.⁵³² Konkreettisenä toimenpiteenä ongelman ratkaisemiseksi Sortavalassa päätettiin korottaa lääkärin hoitoon varattua määrärahaa seuraavana lukuvuonna, jotta oppilaat pystyttäisiin tutkimaan lukuvuoden aikana kolmesti.⁵³³

Sortavalassa oppilaiden terveyttä uhkasi vielä 1930-luvulla keuhkotauti eli tuberkuloosi. Tautitapauksia oli esiintynyt seminaarissa niin paljon, että opettajakokouksessa terveysopin ja voimistelun opettaja Ranne Roni ehdotti oppilaille järjestettävää yleistarkastusta taudin ehkäisemiseksi.⁵³⁴ Tuberkuloosin torjunta

---

524 SSA ptk 3.12.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; Myös SSA ptk 21.8.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA nro 1547, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

525 Esim. SSA ptk 27.10.1931 & 25.4.1933, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA nro 1616, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

526 NSA protokoll 20.8.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA; SSA nro 1547, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA; SSA ptk 2.6.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

527 SSA ptk 21.8.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

528 SSA ptk 1.9.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

529 SSA nro 1497, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA; SSA ptk 13.10.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

530 Kuusi 2003, 37.

531 SSA ptk 1.4.1930, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

532 Esim. SSA nro 1555 & nro 1623, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

533 SSA ptk 21.3.1929, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

534 SSA ptk 26.1.1937, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; SSA nro 1555 & 1623, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

ja sen puolesta tehty kansanvalistuksellinen työ oli Suomen itsenäistymisen jälkeisten vuosien suurimpia kansallisia ponnistuksia, jota puolsivat niin lääkärit kuin maallikotkin.⁵³⁵ Tuberkuloosi oli ollut kansalle vitsaus jo 1800-luvulla, jolloin se oli ollut erityisesti Uudenkaarlepyyn seminaarissa ongelma. Uudenkaarlepyyn seminaarin suhteen aiemmissa tutkimuksissa on esitetty, että koska siellä miesoppilaat tulivat pääasiassa suhteellisen tiiviiltä, maantieteellisesti selkeästi määriteltävä alueelta eli ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta sekä Uudenkaarlepyyn lähikunnista, heidän keskuudessaan esiintyi poikkeuksellisen paljon samoja tautteja. Taudit paitsi tarttuivat heidän keskuudessaan helposti, suppea maantieteellinen alue vaikutti alentuneena immunitaettina tietyille sairauksille.⁵³⁶

Tuberkuloosiongelma vaivasi Sortavalan tavoin myös Uudenkaarlepyyn seminaaria vielä 1900-luvullakin.⁵³⁷ Esimerkiksi vuonna 1925 Uudenkaarlepyyn seminaarin oppilas Hjalmar S. joutui lähtemään kesken lukuvuoden Kruunupyyn parantolaan tuberkuloosin vuoksi. Hoidoista ei ollut apua, sillä syksyllä 1925 Hjalmar kuoli kotonaan Pohjanmaalla tuberkuloosiin. Tuberkuloosi oli aiheuttanut oppilaan perheelle surua jo aiemmin, sillä hänen sisarensa oli kuollut tautiin keväällä. Hjalmar oli viidennen eli viimeisen vuosikurssin oppilas ja ilman sairastumistaan olisi valmistunut opettajaksi keväällä 1925 ja hänen mainittiin olleen erityisen lahjakas oppilas.⁵³⁸ Hjalmar oli taustoiltaan tyypillinen seminaarin oppilas, sillä hän tuli lähialueelta ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta maanviljelijäperheestä. Vaikka tuberkuloosin tehokkaampi torjunta alkoi tuottamaan 1900-luvun alussa tulossa, oli tuberkuloosi vielä 1920- ja 1930-luvuillakin todellinen ongelma tavallisen kansan keskuudessa.⁵³⁹

Seminaareissa terveyseskustelu kulminoitui erityisesti huoleen naisoppilaiden psyykkisestä terveydestä sekä jaksamisesta. Naisoppilaiden opintojen suhteen oli jo seminaarilaitoksen perustamisesta saakka puhuttanut liikarasitus ja sen mukanaan tuomat ongelmat.⁵⁴⁰ Ongelma näkyi myös tutkimusajan seminaareista. Esimerkiksi Heinolan seminaarin lääkäri Pentti Kivinen valitti syyslukukaudella 1920 kouluhallitukselle oppilaaksi valitusta Lainasta, joka lääkärin mielestä kärsi hermostuneisuudesta ja hysteriasta. Seminaarin opettajakunnan jäsenet eivät olleet huomanneet oppilaan terveydessä huomautettavaa, vaan pitivät oppilasta yhtenä luokkansa lupaavimmista. Myös Heinolan kunnanlääkäri oli tutkinut oppilaan huomaamatta tämän terveydentilassa mitään poikkeavaa. Seminaarin lääkäri Kivinen koki, että hänen arvovaltaansa ja ammattitaitoaan oli loukattu, koska seminaarin opettajakunta oli jättänyt hänen mielipiteensä huomiotta oppilasta koskevaa päätöstä tehtäessä.⁵⁴¹ Asian edettyä kouluhallitukselle käsiteltäväksi annettiin opettajakunnan mielipiteelle enemmän painoarvoa kuin

---

⁵³⁵ Kuusi 2003, 33.

⁵³⁶ Harjula 2015, 55; Harjula 2007, 22; Välimaa 2018, 212.

⁵³⁷ Esim. NSA protokoll 4.6.1923, NSA LK Protokoll 1919–23, VKA.

⁵³⁸ NSA nummer 783, NSA Elevmatriklar 1871–1965, VKA.

⁵³⁹ Hakosalo 2014, 45–61; Hakosalo 2015, 192–207; Hakosalo 2006; Harjula 2015, 56–57; Harjula 2007, 21

⁵⁴⁰ Uimonen 2003, 201; Jauhiainen 2007.

⁵⁴¹ HSA ptk 2.12.1920, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

seminaarin lääkärin lausunnolle ja kouluhallitus myöntyi seminaarin opettajakunnan pyyntöön vakinaistaa Lainan asema seminaarissa.⁵⁴²

Taustaltaan Laina oli 18-vuotias kauppiaan tytär Turun seudulta.⁵⁴³ Suhteutettuna Heinolan seminaarin keskimääräiseen oppilasrakenteeseen 1920-luvun alussa, Laina tuli keskivertoa paremmista sosioekonomisista oloista. Erityisesti sivistyneistöperheiden tyttärien kohdalla liikarasituksen mukanaan tuoma heikkohermoisuus huoletti, sillä heidän pelättiin olevan tottumattomia seminaarien vaatimiin työmääriin.⁵⁴⁴ Koska hysteriaa ja hermoheikkoutta pidettiin erityisesti keski- ja yläluokan naisten sairautena, Lainan tausta mahdollisesti vaikutti lääkäri Kivisen tekemään arvioon.

Myös toukokuussa 1936 eräessä Heinolan seminaarin oppilaassa Ruusassa oli ilmennyt vakavaa hermosairautta. Lääkäri Kivisen mielestä Ruusalla ei ollut edellytyksiä jatkaa opintojaan ja koska Ruusa oli edistynyt opinnoissaan keskimääräistä huonommin, yhtyi opettajakunta mielipiteeseen. Seminaarin johtaja kehotti Ruusaa eroamaan laitoksesta ja oppilas jouduttiin saattamaan takaisin kotipaikkakunnalleen Itä-Suomeen lähelle Joensuuta.⁵⁴⁵ Myöhemmin oppilaan maanviljelijänä toiminut isä pyysi, että hänen tyttärensä päästettäisiin jatkamaan opintojaan. Opettajakunta totesi sääntöjen velvoittavan heitä valvomaan, että opettajan toimeen valmistuvilla olisi tehtävän edellyttämät terveydelliset valmiudet. Opettajakunnan mielestä seminaarin vaativassa työilmapiirissä Ruusan sairaus voisi uusiutua milloin tahansa eikä ollut hänen omien etujensakaan mu- kaista ryhtyä ylivoimaisiin ponnistuksiin.⁵⁴⁶

Huoli naisoppilaiden jaksamisesta näkyi eri seminaareissa monin tavoin. Jyväskylän seminaarissa pelättiin, että naisoppilaisiin kohdistettu paine valmistua seminaarista kolmessa vuodessa aiheuttaisi nimenomaan liikarasitusta ja saisi oppilaat ahtamaan päähänsä 'kypsytöntä tietoa'.⁵⁴⁷ Heinolan seminaarissa 1920-luvun alussa naisoppilaille saatettiin myöntää pari kolme viikkoa loma väsymyksen hoitamiseen.⁵⁴⁸ Monien Tammisaaren naisseminaarilaisten terveydellinen tila määriteltiin heikoksi, mikä oli kyseisessä seminaarissa yleisin syy opintojen lopettamiselle.⁵⁴⁹ Myös seminaarissa ensimmäistä syksyään opiskellut Karin oli joutunut Tammisaaren sairaskotiin ja menehtyi sairauteensa 17. joulukuuta 1921 'opettajiensa ja tovereidensa suureksi suruksi'. Karin oli vasta 17-vuotias luotsimiehen tytär Ahvenanmaalta ja muutamaa päivää myöhemmin hänet lähetettiin haudattavaksi kotiinsa.⁵⁵⁰

---

⁵⁴² HSA ptk 22.12.1920, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

⁵⁴³ HSA nro 753, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁵⁴⁴ HSA ptk 20.8.1923; liite 4, HSA SOK Pöytäkirjat 1920–26, HKA; Uimonen 2003, 202–203; Jauhiainen 2012, 194; Halila 1963, 41–42; Valtonen 2009a, 75; Oksanen 2018, 29–30.

⁵⁴⁵ HSA ptk 26.5.1936, HSA OPK pöytäkirjat 1934–37, MKA.

⁵⁴⁶ HSA ptk 25.10.1938, HSA OPK 1937–39, MKA; HSA nro 1282, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁵⁴⁷ JSA ptk 8.3.1920, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

⁵⁴⁸ HSA vuosikertomus 1920–21, HSA Seminaarin vuosikertomukset 1902–25, MKA.

⁵⁴⁹ Esim. AES protokoll 9.6.1920, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA; AES protokoll 7.6.1927 & 25.10.1927, 30.3.1929 & 3.6.1935, AES LK Protokoll 1926–39, HKA; Myös Schulman 1994, 11.

⁵⁵⁰ AES nummer 1198, AES Elevmatriklar 1871–1965, HKA; AES protokoll 19.12.1921, AES LK protokoll 1911–49, HKA.

Myös seminaarien terveysopin kirjoissa käsiteltiin hysteriaa ja hermostuneisuutta naisille ominaisena ongelmana. Max Oker-Blom liitti heikkohermoisuuden naisiin ja tyttöihin, jotka vaativat kunnianhimensa vuoksi itseltään enemmän kuin miehet. Toisaalta Oker-Blom näki heikkohermoisuuden kotien aiheuttamana ongelmana, sillä vanhemmat kohdistivat lapsiinsa liiallisia odotuksia tai kuormittivat heitä kotona opiskelujen ohella liiallisella työmäärällä, joskin Oker-Blomista ongelma ei koskettanut keski- ja yläluokan tyttöjä. Oker-Blomin mukaan liian suuri vastuu yleisessä keskustelussa oli vieritetty kouluille todellisten ongelmien löytyessä kodeista.⁵⁵¹ Jokseenkin ristiriitaisesti samassa teoksessa aikaisemmin Oker-Blom valitteli koulunkäynnin aiheuttaneen tytöille vähäreisyyttä, kalpeutta ja yleistä heikkoutta.⁵⁵²

Joskus kouluhallitus katsoi seminaarien suoranaisesti laiminlyöneen oppilaiden terveyden valvonnan. Jyväskylässä seminaarissa ilmeni maaliskuussa 1928, että eräällä seminaarin miesoppilaalla oli ruumiillinen vamma, joka esti soiton opettelemisen ja opettamisen. Oppilas oli jo kolmannella luokalla ja kouluhallitus muistutti seminaarin opettajia, että puutteiden ilmetessä oppilas tuli erottaa heti puolen vuoden koekauden lopussa. Kouluhallitus antoi seminaarin opettajakunnalle ja johtajalle nuhteet sekä tiukkasanaan kehotuksen harkita oppilasvalintoja jatkossa tarkemmin.⁵⁵³ Jo seuraavana vuonna seminaarin opettajakunta päätti kouluhallituksen tekemän aloitteen perusteella tehostaa oppilaiden terveystarkastusten valvontaa.⁵⁵⁴

Ruumiin normikelpoisuusvaatimuksista ei luovuttu myöskään Jyväskylän seminaarin muuttuessa kasvatusopilliseksi korkeakouluksi.⁵⁵⁵ Kuitenkin muuten päteville hakijoille, joille ruumiinvamma esti tietyn aineen opettamisen, neuvoteltiin erityisoikeuksia suorittaa opettajantutkinto.⁵⁵⁶ Samalla tavalla toimittiin myös Sortavalan seminaarissa.⁵⁵⁷ Käytännössä opettajilta löytyi usein ymmärrystä ruumiillisten puutteiden suhteen, mikäli oppilas nähtiin muilta osin lupavana ja kyvykkäänä opettajan uralle.⁵⁵⁸

Taulukko 12 Terveydellisin perustein seminaarista poistetut oppilaat vuosina 1920–45.

	Jyväskylä		Sortavala		Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	n	m	n	m	n	n	m	
1920 -24	1	0	1	0	3	4	5	14
1925-29	4	5	3	2	3	2	7	26
1930-34	1	3	7	3	8	2	4	28
1935-39	1	1	4	2	6	4	3	21
1940-45	0	0	5	1	1	2	12	21
Yht.	7	9	20	8	21	14	31	110

⁵⁵¹ Oker-Blom 1910, 336–37; Uimonen 2003, 205.

⁵⁵² Oker-Blom 1910, 282.

⁵⁵³ JSA kirje 6.3.1928, JSA KH Saapuneet kirjeet 1926–30, JyKA.

⁵⁵⁴ JSA ptk 16.4.1929, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁵⁵⁵ JKKK ptk 8.7.1936, JKK OKP 1934–37, JyKA.

⁵⁵⁶ Esim. JKKK ptk 29.4.1938 & 15.3.1939, JKK OKP 1938–40, JyKA.

⁵⁵⁷ SSA nro 1747, SSA MO Nimikirja 1917–56, JoKA.

⁵⁵⁸ Valtonen 2009b, 176.

Terveydellisistä syistä eronneita ja erotettuja on enemmän, kuin mitä tässä taulukossa ja tutkimuksessa käy ilmi. Näiden lukujen päämääränä on osoittaa, kuinka monta tapausta tutkimuksessa on käytetty analyysin perustana. Tapaukset on valikoitu sillä perusteella, että niitä on käsitelty opettajakunnan kokouksessa. Kokouksessa käydyn keskustelun perusteella on mahdollista arvioida, milloin terveydelliset perusteet aiheuttivat oppilaan joko määräaikaiselle tai pysyvälle erottamiselle vai erosiko oppilas itse. Kun arvioidaan perusteita sille, miksi joku ei sopinut seminaariin, on olennaista tietää, millaisin perustein opettajakunta teki ratkaisunsa.

Terveydelliset syyt eivät olleet seminaariyhteisössä riittävä peruste opintojen heikolle edistymiselle.⁵⁵⁹ Tammisaaren seminaarista erotettiin keväällä 1924 kaksi ylioppilasohjaista naisoppilasta, sillä he olivat olleet huonon terveyden nojalla poissa seminaarista jopa useita viikkoja. Poissaolojen vuoksi he olivat jääneet muista opinnoissaan jälkeen.⁵⁶⁰ Olennaista on naisoppilaiden ylioppilasohjain tausta: koska ylioppilasohjaiset oppilaat suorittivat opintonsa yleensä yhdessä vuodessa, heillä ei ollut varaa olla poissa seminaarista pitkiä aikoja, sillä he jäivät huomattavasti jälkeen opinnoissaan lyhyessäkin ajassa. Se asetti paineita suorittaa puuttuvat opinnot mahdollisimman pian tervehtymisen jälkeen ja saattoi pahimmillaan hidastaa sairaudesta toipumista.

Pitkäaikaisen ja vaikean sairauden iskiessä ylioppilasohjaiset oppilaat olivat heikommassa asemassa verrattuna seminaarin vakituisiin oppilaisiin, joilla oli enemmän aikaa suorittaa opintonsa ja jotka saattoivat jatkaa opintojaan esimerkiksi seuraavan lukuvuoden alusta.⁵⁶¹ Seminaarien yleisesti kokema huoli naisoppilaiden terveydestä ja jaksamisesta ei käy ilmi puhuttaessa ylioppilasohjaisista naisoppilasta. Heidän kohdallaan terveydellisiin seikkoihin vetoaminen, kun puhuttiin opintojen kuormittavuudesta, nähtiin tekosyynä laistaa säädettyistä velvollisuuksista.⁵⁶²

Vaikka erityishuolta kannettiin myös naisoppilaiden terveydestä ja jaksamisesta, koskettivat terveydelliset vaikeudet myös miesoppilaita.⁵⁶³ Sortavalan seminaarissa huolta aiheutti vuonna 1930 ylioppilasohjaisen miesoppilaan sairastelu, tosin opettajakunta katsoi ongelmien johtuvan osittain oppilaan omista laiminlyönneistä. Oppilaalle annettiin mahdollisuus parantaa opintomenestystään ja hän myös sai päästötodistuksen seuraavana syksynä.⁵⁶⁴ Yleisesti miesoppilaiden sairastelu ei aiheuttanut seminaareissa samantasoista huolestuneisuutta kuin naisoppilaiden terveys ja jaksaminen. Merkittävänä poikkeuksena tähän näyttäytyy talvisodan jälkeinen aika. Tuolloin terveydellisten seikkojen suhteen oltiin tiukkoja, sillä etenkin tarttuvien tautien kohdalla pelättiin epidemioita. Esimerkiksi tuberkuloosista tuli uudestaan ongelma talvi- ja jatkosodan myötä, koska tauti tarttui

⁵⁵⁹ SSA ptk 21.3.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA nro 1313, SSA MO Nimikirja 1917–56, MKA; myös Välimaa 2018, 212; Valtonen 2009a, 58–59; Nyholm 1999, 157.

⁵⁶⁰ AES protokoll 6.3.1924, AES LK Protokoll 1920–26, HKA.

⁵⁶¹ Esim. AES protokoll 18.10.1925, AES LK Protokoll 1878–1926, HKA.

⁵⁶² Esim. HSA ptk 1.4.1922, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

⁵⁶³ JSA ptk 20.8.1929, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁵⁶⁴ SSA ptk 7.10.1930, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; Myös NSA protokoll 20.8.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

rintamien alkeellisissa oloissa nopeasti sotilaasta toiseen. Talvisodan jälkeen esimerkiksi useat Uudenkaarlepyyn seminaariin hakeneet miesoppilaat sairastivat tuberkuloosia. Moni Uudenkaarlepyyn miesoppilas oli myös talvisodan jälkeen syksyllä 1940 niin heikossa kunnossa, ettei seminaarin lääkäri suositellut heitä oppilaksi, vaikka he muuten täyttivät kelpoisuusvaatimukset.⁵⁶⁵

Samoin Heinolassa tuberkuloosin valvontaa tehostettiin sota-ajan seurauksena.⁵⁶⁶ Heinolan seminaarissa oli myös havaittu naisoppilaiden keskuudessa poikkeuksellisen paljon heikkoutta, minkä epäiltiin johtuvan ruuan heikkolaa-tuisuudesta.⁵⁶⁷ Myös Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa ehdotettiin helpotuksia opintoihin, sillä sodan nähtiin kuluttaneen oppilaita sekä henkisesti että ruumiillisesti.⁵⁶⁸ Sota-aika vaikutti sekä mies- että naisoppilaiden terveyteen, jaksamiseen ja hyvinvointiin negatiivisella tavalla. Toisaalta sota vaikutti myös siihen, että oppilasvalinnoissa tehtiin enemmän joustoja liittyen kehon normienmukaisuuteen ruumiinvammojen osalta, sillä erityisesti miesoppilaiden kohdalla vaikutti suorainen opettajapula sodan jälkeen.⁵⁶⁹

4.2 Opettajalle sopiva ulkoasu

Opettajan ruumiillinen esikuvallisuus ilmeni hänen kehonsa kautta monin tavoin eikä opettajan ulkoasun haluttu vievän huomiota hänen tekemältään työltä.⁵⁷⁰ Lisäksi seminaarilaisen oli oltava ryhdikäs ja tarmokas sekä hallittava oma liikekielensä. Hänen oli käyttäydyttävä kohteliaasti ja moraalisen arvokkaasti sekä sopeututtava kuriin.⁵⁷¹ Opettajan ruumiillisen virheettömyyden ja esikuvallisuuden on esitetty periytyvän papeille asetetuista vaatimuksista, joiden mukaan papiksi pyrkivällä ei saanut olla fyysisesti havaittavaa vammaa tai tautia.⁵⁷² Erityisen tarkasti arvioitiin naisopettajia, jotka joutuivat tottumaan kriittisiin kommentteihin niin siviilisäätynsä kuin ulkonäkönsä vuoksi.⁵⁷³ Seminaariasetuksessa kiinnitettiin huomiota oppilaiden ulkoasuun korostamalla, että oppilaat tuli totuttaa seminaari-ai- kana kohtuuteen myös ulkoisen olemuksen osalta.⁵⁷⁴

Naisopettajan oikeanlaiseen ulkoasuun ja normienmukaisuuteen kiinnitettiin erityishuomiota jo seminaarien pääsykokeissa. Esimerkiksi Heinolassa lääkäri Kivinen eväsi vuoden 1923 pääsykokeiden yhteydessä useammalta nais- hakijalta pääsyn seminaariin mm. heikon ruumiin rakenteen, hentouden, vähäisen

⁵⁶⁵ NSA protokoll 9.10.1943, NSA LK Protokoll 1941–53, VKA.

⁵⁶⁶ HSA vuosikertomus 1942–43, HSA Vuosikertomukset 1935–53, MKA.

⁵⁶⁷ HSA vuosikertomus 1939–40, HSA Vuosikertomukset 1935–53, MKA.

⁵⁶⁸ JKKK pöytäkirja 29.11.1940, JKK OK pöytäkirjat 1938–40, JyKA.

⁵⁶⁹ SSA nro 1811 & 1815, SSA MO Nimikirja 1917–56, MKA.

⁵⁷⁰ -in-, "Vaatekusestamme", *Alakansakoulu* 14/ 1931, 157; Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 26–27; Rantala 2011, 283–284; Kamila 2012, 65; Mellberg 1996, 133.

⁵⁷¹ Kallio 1921, 1–4; Vartia 1921, 114 & 149–150; Vartia 1926, 93; Kamila 2012, 86.

⁵⁷² Douglas 2002, 104; Kamila 2012, 87.

⁵⁷³ Haikari & Kotilainen 2016, 259–260 & 264–265.

⁵⁷⁴ Pykälä §5, kansakouluasetus 1863, 28.

varren' tai lapsekkuuden perusteella. Yhteensä lääkäri listasi 11 ulkoisten normien perusteella kyseenalaista hakijaa.⁵⁷⁵ Eräästä lyhyehköstä hakijasta lääkäri teki huomautuksen, että tämä voisi lyhyydestä huolimatta tanakan ruumiinrakenteen perusteella menetellä pienten lasten opettajana.⁵⁷⁶ Naisoppilaiden kohdalla huolta aiheutti liian hauraaksi arvioitu fyysinen rakenne.⁵⁷⁷

Opettajakehon normien mukaisuuteen liittyy myös kasku, joka julkaistiin *Raittiuskasvatus*-lehdessä vuonna 1931:

"Tarkastaja oli saapunut koululle, jossa oli aivan nuori, pienikasvuinen opettaja, ja tapaa pojat koulun eteisessä mellastamassa. Suuttuneena komentaa hän heitä olemaan hiljaa ja taluttaa samalla erään vallattoman nurkkaan. Kun sitten kello soi ja oppilaat kokoontuvat riviin, ei opettajaa näy. Viimein tarkastaja kysyy oppilailta, missä opettaja on. Hänelle vastataan: "Tarkastaja talutti hänet nurkkaan."⁵⁷⁸

Katkelma tarkoitettiin humoristiseksi kevennykseksi, mutta siinä piili totuuden siemen: jos opettaja oli nuori, lyhyt ja pienikokoinen, häntä saattoi olla vaikea erottaa oppilaistaan. Tällöin hänen auktoriteettinsa kyseenalaistettiin helpommin yhteisön silmissä. Opettajalle ei riittänyt ruumiillinen poikkeamattomuus ja normien mukaisuus terveyden osalta, vaan seminaariin hakevien oli täytettävä asetetut normit esimerkiksi pituuden ja ruumiinrakenteen osalta. Tällaisia perusteita saatettiin käyttää oppilaiden karsimiseen erityisesti vuosina, jolloin hakijoita oli paljon.⁵⁷⁹ Samanlaiset vaatimukset eivät näyttäneet aineiston perusteella koskevan miesoppilaita.

Naisoppilaiden oikeanlaiseen ulkoasuun kiinnitettiin erityishuomiota myös seminaarien opetuksessa. Jyväskylässä aiheesta annettiin miesoppilaille opetusta ainoastaan yhden oppitunnin verran terveysopissa, mutta naisille opetusta kohdistettiin useampi oppitunti.⁵⁸⁰ Naisten kohdalla pukeutumiselta odotettiin pidättyväisyyttä suhteessa naisellisuuteen, sillä ulkomuoto ei saanut korostaa tai paljastaa liikaa ruumiinmuotoja tai naisellisia piirteitä.⁵⁸¹ Myös *Alakansakoulu*-lehdessä mainittiin vuonna 1928 julkaistussa kirjoituksessa, että opettajattaren tuli pukeutua 'siisti maun' ja omien varojensa mukaisesti.⁵⁸² Liiallinen koreilu tulkittiin merkinä yksilön kyseenalaisesta moraalista, joten naisten tuli pukeutua vaatimattomasti ja hillitysti.⁵⁸³ Seminaarissa liian koreasta ulkoasusta tai lyhyestä hameesta saattoi saada nuhteet.⁵⁸⁴ Vaatteilla koreilun moraalinen

575 Kaikkiaan hakijoita Heinolan seminaariin oli ollut kyseisenä syksynä 62.

576 HSA ptk 20.8.1923 & liite 4, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

577 HSA ptk 20.8.1923; liite 4, HSA SOK pöytäkirjat 1920–26, HKA; Uimonen 2003, 202–203; Jauhiainen 2012, 194; Halila 1963, 41–42; Valtonen 2009a, 75; Oksanen 2018, 29–30.

578 Tunteaton, "Koulukaskuja", *Raittiuskasvatus* 1/1931, 14.

579 Kyseisenä syksynä Heinolan seminaariin oli hakenut 62 oppilasta, mikä oli Heinolan kokoiselle seminaarille suhteellisen paljon.

580 JSA 19.11.1920, 26.11.1920 & 3.12.1920, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 16.11.1920, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

581 E.S., "Opettajan ulkonainen esiintyminen", *Alakansakoulu* 1-2/1931, 21–23; Myös Tolonen 2002, 251; Tornioja-Latola 2014, 285–287; Mort 2002, 39–40; Bourdieu 1973.

582 L-i, "Pientä pakinaa", *Alakansakoulu* 6/1928, 69.

583 Prokkola 2001; Turunen 2019, 17–18.

584 Prokkola 2001, 39; Schulman 1994, 36.

tuomittavuus liittyi suomalaisessa kulttuurissa luterilaiseen uskonnollisuuteen ja moraalisiin, jossa arvostettiin eniten käytännöllisyyttä.⁵⁸⁵

Tammisaaren seminaarissa 1920-luvulla opiskellut entinen oppilas joutui vaikeuksiin, kun hän oli auttanut kahdeksaa muuta seminaarilaista leikkaamaan hiuksensa lyhyemmiksi. Oppilas joutui hiustenleikkaamista seuraavana päivänä sekä johtajan että johtajattaren puhutteluun, vaikkei hän itse pitänyt hiustenleikkaamista rikkomuksena. Ongelma ei ollut sinänsä hiustenleikkuussa vaan mallissa, jonka mukaan leikkaus tehtiin, koska kyseessä oli muodinmukainen, niskasta lyhyt jazztyttökampa.⁵⁸⁶ Kampaukseen liitettiin samoja konnotaatiota kuin jazztyttöihin muutenkin, joita vanhoillisissa piireissä pidettiin kevytkenkäisinä ja nautinnonhaluisina.⁵⁸⁷ Kampaukseen on liitetty myös käsityksiä nuorten naisten kapinoinnista ja pyrkimyksestä osoittaa itsenäisyyttä.⁵⁸⁸ Tällaiset mielleyhtymät olivat tulevien naisopettajien kohdalla sopimattomia.⁵⁸⁹

Jyväskylän seminaarissa naisoppilaille myös opetettiin, että todellinen puhtaus paljastui alusvaatteiden kautta. Säädyllisen ja siveellisesti puhtaan naisen oli huolehdittava, että hänen alusvaatteensa olivat aina puhtaat.⁵⁹⁰ Seminaareissa käytetyssä kotitalouden oppikirjassa naisia moitittiin, kuinka sopimaton pukeutuminen saattoi olla myös oman ulkoasun laiminlyömistä.⁵⁹¹ Myös kansakoululaissa vaatteiden ja sielullisen puhtauden välille vedettiin yhtäläisyyksiä mainitsemalla, että joka oli huolimaton vaatteissa eikä tuskaantunut ulkonaisesta siivottomuudesta, ei pitänyt lukua sielunkaan saastaisuudesta.⁵⁹² Pintapuolista siisteyttä ja vaatteilla koreilua pidettiin rahvaanomaisena, sillä siisteyden tuli käsittää koko ihmisen olemus ja kaikki elämän osa-alueet.⁵⁹³ Opettajan pukeutumisen tuli tukea mielikuvaa opettajapersoonasta ja heijastaa yksilön sivistyneisyyttä.⁵⁹⁴

Naisten pukeutumisen suhteen huolta herätti myös liian vähäinen vaatetus ja sen aiheuttamat terveydelliset riskit erityisesti ulkoilmaisissa.⁵⁹⁵ Sekä Max Oker-Blom että naisvoimistelun pioneeri Anni Collan olivat sitä mieltä, että naiset liikkuivat liian vähissä ja epäkäytännöllisissä vaatteissa ulkoillessaan.⁵⁹⁶ Ongelmia aiheutti naisten vaatetus itsessään, sillä hameet eivät talvisaikaan ulkona liikuttaessa pitäneet lämpöä ja suojanneet housujen tavoin. Keskeinen kysymys naisopettajan kohdalla oli housujen käytön perusteltavuus esimerkiksi voimistelutunnilla. Anni Collanin mukaan käytännöllisyyden ja terveyden tuli mennä siveellisyyuskysymysten edelle ja hän piti housuja naisille hyväksyttävänä asuna

---

585 E.S., "Opettajan ulkonainen esiintyminen", *Alakansakoulu* 1-2/1931, 21-23.

586 Schulman 1994, 42.

587 Turunen 2011, 293.

588 Kellokumpu 2013, 68-69.

589 Schulman 1994, 42.

590 Prokkola 2001, 30-31; myös Oker-Blom 1910, 286.

591 Grönberg 1924, 3; Oker-Blom 1908, 59; Turunen 2011, 369.

592 Pykälä §9, kansakouluasetus 1863, 23.

593 Kokko 2016, 142; Turunen 2011, 185; Haikari & Kotilainen 2016, 176-177.

594 Rantala 2011, 274; Määttä, Uusiautti & Paksuniemi 2013, 26; Clifford 2014, 160.

595 Turunen 2011, 217.

596 Oker-Blom 1904, 151-55; Collan 1917, 34.

urheiltaessa. Anni Collanin ajattelu kumpusi käytännönläheisyydestä eikä niinkään arvoista tai ideologioista, mikä osoittaa hänen edustaneen moniin aikalaisiinsa verrattuna modernia ajattelua.⁵⁹⁷

Housujen käyttämistä pohdittiin vuonna 1937 *Kouluvoimistelu ja -liikunta*-lehdessä, jossa kirjainyhdistelmän EGO-takana esiintynyt kirjoittaja totesi, että myös naisopettajalla tuli pystyä liikkumaan mukavasti voimistelutunneilla. Silti hän esitti naisopettajalle sopivaksi asuksi kolmeosaista pukua, jonka muodosti laskostettu hame, liivit ja takki.⁵⁹⁸ Lehti mukaili samaa linjaa, joka oli muodostettu 1920-luvun suomalaisissa naistenlehdissä. Niissä katsottiin, että urheillessa naiselle oli housujen sijaan soveliaampaa käyttää oikein räätälöityä hametta. Naisopettajan siveää ulkomuotoa pidettiin merkityksellisempänä kuin voimistelun kannalta toimivaa pukeutumista. Asenteet kuitenkin muuttuivat, sillä 1930-luvun aikana naistenlehdissä hiihtämiseen parhaimpana asuna pidettiin jo housuja.⁵⁹⁹ Myös seminaareissa naisoppilaiden housujen käytöstä oli 1940-luvulle tultaessa hyväksyttyä voimisteltaessa, mutta voimistelutuntien ulkopuolella naisoppilaiden yhä edellytettiin käyttävän hametta. Tämä aiheutti eripuraa naisoppilaiden ja opettajakunnan välille.⁶⁰⁰

Kiinnostava näkökulma naisopettajan ulkomuotoon ja esiintymiseen liittyy vuonna 1938 Heinolan seminaarissa sattuneeseen Sirkka Salosen tapaukseen. Sirkka Salonen oli seminaarissa kolmannen vuosikurssinoppilaana ja 19-vuotias, kun hän osallistui *Suomen Neito*-kisaan. Voitettuaan kisan hänet valittiin *Miss Eurooppa*-kilpailuun edustamaan Suomea. Tieto tästä kulkeutui Heinolan seminaarin opettajakunnalle, kun Salonen oli jo matkustanut ulkomaille kisoihin. Erityisen tuhtuneita seminaarin opettajat olivat siitä, ettei Salonen ollut pyytänyt lupaa osallistumiseen, vaikka hänen täytyi olla kisojen vuoksi lähes kuukauden poissa seminaarista, minkä vuoksi hänen katsottiin laiminlyövän opintojaan. Ylipäätään opettajakunta ei pitänyt kisoihin osallistumista sopivana kansakouluopettajattaksi opiskelevalle nuorelle naiselle. Toiminnan nähtiin asettavan naisoppilaan siveellisyyden, moraalin ja oikeanlaisen mielenlaadun kyseenalaiseksi. Näiden syiden nojalla seminaarin opettajakunta päätti erottaa Salosen seminaarista. Tilannetta mutkisti se, että Sirkka Salosen isä toimi Etelä-Pohjanmaalla kansakouluopettajana ja hän riitautti tyttärtään koskevan tilanteen kantelemalla asiasta kouluhallitukselle.⁶⁰¹

Sirkka Salonen pelkän osallistumisen lisäksi voitti *Miss Eurooppa*-kisat, minkä vuoksi häneen kohdistettiin Suomessa valtavasti huomiota. Samalla myös Heinolan seminaari sai osakseen negatiivisesta julkisuudesta, sillä useissa lehdissä kritisoitiin seminaarin päätöstä. Asiaa käsiteltiin julkisuudessa *Yleisradiota* myöten ja antamassaan haastattelussa Salosen tulkittiin kritisoivan entistä opinahjoaan. Tämä lisäsi Heinolan seminaarin opettajakunnan tuntemaa katkeruutta entistä oppilasta kohtaan. Myös yksityishenkilöt lähettelivät Heinolan seminaariin

⁵⁹⁷ Collan 1917, 34; myös Turunen 2019, 17.

⁵⁹⁸ EGO, "Voimisteluopettajattaren pukukysymys", *Kouluvoimistelu ja -urheilu* 3/1937, 58; Turunen 2011, 12.

⁵⁹⁹ Turunen 2011, 220; Hargreaves 1994, 93.

⁶⁰⁰ Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 26.

⁶⁰¹ HSA nro 1329, HSA Nimikirja 1899-1953, MKA.

vetoomuskirjeitä Salosen puolesta, joissa pyydettiin hänelle oikeutta jatkaa opintojaan. Osa ihmetteli, eikö opettajaksi opiskeleva saanut olla huomiota herättävän kaunis.⁶⁰² Lopulta seminaarin aiemmin tekemä päätös jouduttiin julkisen painostuksen alla pyörtämään ja opettajakunta myönsi vastahakoisesti Saloselle luvan jatkaa opintojaan, mikäli hän irtisanoisi malli- ja mainossopimuksensa.⁶⁰³ Asetettujen ehtojen vuoksi Salonen ei enää palannut Heinolan seminaariin.

Sirkka Salonen laittoi kauneuskisoihin osallistumisen opintojensa edelle, mikä ei ollut naisopettajan vakaumuksellisuudesta, kutsumuksellisuudesta ja uralleen omistautumisesta kumpuavan ihanteen mukaista. Tällä tavoin Salonen ei sopinut perinteiseen käsitykseen vakavamielisestä, ulkoasultaan siveästä ja vaatimattomasta naisopettajasta. Salosen erottamisesta huolimatta kaikki seminaarin opettajakunnasta eivät kannattaneet tehtyä ratkaisua ja esimerkiksi seminaarin johtajana toiminut Juho Edvard Rannisto⁶⁰⁴ kritisoi päätöstä useaan otteeseen. Tapaus osoittaa, kuinka Heinolan seminaarissa opettajakunnan sisällä ei vallinnut yhtenäistä käsitystä siitä, oliko Salosen toiminta todella tulevalle naisopettajalle sopimatonta.

4.3 Liikunnallisuus

4.3.1 Liikunta osana kansalaisihannetta

Liikunnasta muodostui 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa yksi Suomen laajimmista joukkoliikkeistä, joka veti puoleensa niin lapsia, nuoria kuin aikuisiakin sukupuoleen katsomatta. Liikunnan kautta pyrittiin ohjailemaan erityisesti kasvavaa nuorisoa kohti kansakunnan terveempää tulevaisuutta.⁶⁰⁵ Liikunnan avulla haluttiin tasavertaistaa eri yhteiskuntaryhmistä lähtöisin olevien lapsien kehitystä vastaamaan vahvaa ja tervettä kansalaisihannetta.⁶⁰⁶ Urheilun ja liikunnan organisoituminen pääasiassa vapaaehtoisesti toimivien järjestöjen pohjalle yhdisti ilmiönä erityisesti pohjoismaisen urheilukulttuurin syntyä.⁶⁰⁷

Urheilulla ja liikunnallisuudella oli merkittävä rooli 1920- ja 1930-lukujen suomalaisten seminaarien opettajankoulutuksessa. Kasvatus kuriin alkoi ruumiista, jota oli koulittava ja harjoitettava. Ruumiinharjoitusten tarkoituksena oli tehdä oppilaista ruumiinkunnoltaan jänteviä ja mielenlaadultaan kestäviä.⁶⁰⁸ Urheilulla nähtiin olevan karaiseva ja siveellinen merkitys yksilön luonteelle, mistä

---

⁶⁰² HSA Miss Eurooppa 1938, MKA.

⁶⁰³ HSA ptk 5.9.1938, 11.9.1938, 23.9.1938, 24.9.1938 & 25.10.1938 liitteinen, HSA OPK pöytäkirjat 1937–39, MKA.

⁶⁰⁴ Heinolan seminaari 1899–1949, 136–137.

⁶⁰⁵ Meinander 1998, 53.

⁶⁰⁶ Kallio 1921, 47; Collan 1917, 26–27 & 29; Oker-Blom 1910, 288; Vartia 1921, 113–114.

⁶⁰⁷ Norberg 1998, 115–120; Tähtinen 2011, 207; Lindroth 1975, 68; Mangan 2012, 60; Mangan 1973, 20.

⁶⁰⁸ Pykälä §67, opetus- ja työkaava seminaarien oppilaille 1866, 76.

hyötyi koko yhteiskunta.⁶⁰⁹ Voimistelun uskottiin auttavan erityisesti oikeanlaiseen miehisyyteen kasvattamisessa.⁶¹⁰ Seminaareihin pyrittiin valitsemaan oppilaita, jotka kykenivät antamaan voimisteluopetusta, mihin liittyi osaltaan opettajia koskenut vaatimus ruumiillisesta poikkeamattomuudesta.⁶¹¹ Tätä kautta normaaliuden käsitettä juurrutettiin osaksi opettajaseminaareja.⁶¹²

Erityisesti ylioppilaspohjaisten oppilaiden suhteen huolena oli, etteivät he ehtisi saada seminaariaikanaan tarpeeksi voimistelun opetusta. Esimerkiksi Heinolan seminaarin voimistelunopettaja vaati vuonna 1922, että ylioppilaspohjaisten oppilaiden voimistelun opetusta oli lisättävä.⁶¹³ Myös sairastaminen ja sairaudesta toipuminen asettivat rajoitteita seminaarioppilaiden liikuntatunneille osallistumiselle.⁶¹⁴ Seminaareissa ajateltiin, että vain vakavimmista sairauksista tai rajoitteista kärsivät oppilaat⁶¹⁵ voitiin vapauttaa voimistelusta. Jos oppilas oli niin sairas, ettei pystynyt osallistumaan voimisteluun, häntä pidettiin liian sairana tulemaan myös muille oppitunneilla. Silloin nähtiin parhaana, että oppilas sairastaisi rauhassa ja palaisi pystyessään osallistumaan kaikkiin oppiaineisiin.⁶¹⁶

Koululaitos halusi kannustaa kansalaisia kohti aktiivista terveystoimintaa ja hiihtoloma oli käytännöllinen toimi, jolla tuettiin tavoitetta. Päämääränä oli käyttää viikon loma terveyden ja kunnon kohottamiseen hiihtämällä, minkä uskottiin auttavan oppilaita jaksamaan opiskelemaan paremmin pitkän kevätlukukauden ajan. Ensimmäinen hiihtoloma järjestettiin keväällä 1933 sekä kansakoulun oppilaille että seminaarilaisille.⁶¹⁷ Yleisen mielipiteen selvittämiseksi kouluhallitus oli lähettänyt kyselyt aiheesta kaikkien seminaarien opettajakunnille vuoden 1933 lopussa.

Jyväskylän seminaarissa hiihtolomaa ei kannatettu, koska seminaariopettajat näkivät sen järjestämisessä runsaasti ongelmia. Huolta herättivät oppilaat, jotka eivät kyenneet matkustamaan kotipaikkakunnilleen loma-ajaksi. Myöskään kaikilla seminaarilaisilla ei ollut varaa hankkia omia suksia eikä seminaarista pystytty tarjoamaan niitä kaikille.⁶¹⁸ Tammisaaren seminaarissa hiihtoloman nähtiin hidastavan koulutyötä ja myös siellä etäisyydet koettiin ongelmaksi. Merkittävä osa seminaarin naisoppilaita olivat ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, minne ei matkustettu vain muutaman päivän loman vuoksi.⁶¹⁹

---

⁶⁰⁹ Mellberg, 1996, 110; Ojakangas 1997, 47–48; Kamila 2012, 86.

⁶¹⁰ Oker-Blom 1910, 9–10; Markkola 2014, 144.

⁶¹¹ JKKK ptk 29.4.1938, JKKK OKP pöytäkirjat 1938–40, JyKA.

⁶¹² Bourdieu 1973, 70; Kamila 2012, 85; Simola, 1995; Rinne 1986; Rantala 1997.

⁶¹³ HSA ptk 1.4.1922 & 24.8.1922, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA; myös Kallio 1921, 39; Kosonen 1997, 30.

⁶¹⁴ Esim. AES protokoll 7.9.1933, AES LK Protokoll 1926–1939, HKA; SSA ptk 20.8.1936 & 25.8.1936, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁶¹⁵ Tähän ryhmään kuuluivat esim. leikkauksista toipuvat, keuhkotautiset ja ruumiinvammoista kärsivät.

⁶¹⁶ Oker-Blom 1910, 295–296.

⁶¹⁷ Tähtinen 2011, 209; Norberg 1998, 125 & 131; Vasara 1997, 636–637.

⁶¹⁸ JSA ptk 22.11.1933, JSA OPK pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁶¹⁹ AES protokoll 20.11.1933, AES LK Protokoll 1926–41, HKA.

Uudenkaarlepyyn seminaarissa uskottiin, että aikaa hiihtämislle voitaisiin antaa koulutyön ohella eikä sen vuoksi ollut tarvetta erilliselle lomalle.⁶²⁰ Sortavalassa osa seminaarin opettajista kannatti hiihtolomaa, mutta osa tyrmäsi idean täysin. Ongelmana pidettiin, ettei ollut takeita loman käyttämisestä aktiiviseen terveydenhoitoon.⁶²¹ Heinolan seminaarissa hiihtolomaa kannatettiin, mikäli paikalliset kouluviranomaiset saisivat määritellä loman tarkan pituuden ja ajan kohdan. Heinolassa liiallisen hiihtämisen pelättiin rasittavan oppilaita, joten muutama päivä nähtiin tarkoitukseen riittävänä.⁶²² Aikalaiskeskusteluissa raskaan liikunnan kuten hiihdon pelättiin rasittavan naisia liikaa, minkä uskottiin heikentävän heidän lisääntymiskykyisyyttään.⁶²³

Hiihtolomakeskustelua jatkettiin opettajille suunnatuissa aikakauslehdissä. Jyväskylän seminaarin voimistelun opettaja Arvo Vartia puolusti *Koulutyö*-lehdessä julkaistussa artikkelissa hiihtoloman merkitystä erityisesti kaupunkilaislapsille.⁶²⁴ Vaikka Jyväskylän seminaarissa ei yleisesti kannatettu urheilulomaa, Vartia henkilökohtaisesti kannatti sitä. *Alakansakoulu*-lehdessä julkaistiin myös muita kirjoituksia, joissa kirjoituksen toimittanut opettaja kertoi havainneensa hiihtoloman eri tavoin hyödylliseksi.⁶²⁵ Hiihtoloman merkitys maalaiskansakoulujen lapsille nousi keskustelussa keskeiseen rooliin. Vastustajien mielestä maalaiskansakoulujen lapset joutuivat normaalisti hiihtämään koulumatkansa toistuvasti kouluviikon aikana, joten heille hiihtoloman uskottiin tarkoittavan pikemminkin 'hiihtämättömyysloma'.⁶²⁶

Seuraavaksi haluttiin selvittää opettajien ja koulujen johtokuntien mielipide erityisesti maalaiskansakouluissa, minkä vuoksi *Koulutyö*-lehdessä järjestettiin kevättalvella 1937 äänestys.⁶²⁷ Yleinen kanta hiihtolomaan oli myönteinen, mikäli paikalliset kouluviranomaiset saisivat itse määritellä hiihtoloman ajankohdan, keston ja muut yksityiskohdat.⁶²⁸ Hiihtolomakeskustelussa toistui samat huolet kuin ajan liikuntakasvatuskeskusteluissa muutenkin. Liikuntakasvatuksen tehtäväksi nähtiin tasoittaa eroja maalais- ja kaupunkilaislasten väliltä.⁶²⁹ Itsenäistymisen jälkeen huoli kansalaisten heikosta fyysisestä kunnosta, terveydentilasta ja epäterveistä tavoista koski koko väestöä, mutta erityisen huolissaan oltiin lapsista ja nuorista, joiden kautta taattiin kansakunnan terve tulevaisuus.⁶³⁰

---

⁶²⁰ NSA prokoll 22.10.1933, NSA LK Protokoll 1929–34, VKA.

⁶²¹ SSA ptk 17.10.1933, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁶²² HSA ptk 21.11.1933, HSA OPK pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁶²³ Turunen 2011, 26; Collan 1917, 15.

⁶²⁴ Arvo Vartia, "Onko urheiluloma tarpeen maalaiskansakouluissamme?", *Koulutyö* 1/1935, 6–8.

⁶²⁵ M-a F, "Hiihtoloma," *Alakansakoulu* 6/1935, 90; Kyllikki, "Hiihtolomasta hiukan," *Alakansakoulu* 6/1935, 90–91; Kirsti, "Terveisiä hiihtolomalta," *Alakansakoulu* 6/1935, 91–92.

⁶²⁶ Esko, "Eskon puumerkkejä", *Koulutyö* 4/1937, 3–6.

⁶²⁷ Tuntematon, "Urheilulomaäänestys", *Koulutyö* 3/1937, 9.

⁶²⁸ Tuntematon, "Urheilulomaäänestyksemme", *Koulutyö* 3/1937, 9.

⁶²⁹ Kallio 1924, 4.

⁶³⁰ Collan 1917, 29; Vartia 1921, 114; Tähtinen 2011, 193; Halmesvirta 2010, 63–64; Roiko-Jokela 2010, 191; Tähtinen 2011, 202–203; Kuusi 2003, 47.

Terveysideaalit nivoutuivat vahvasti maaseutuun ja talonpoikaiselämään. Kaupunkielämä nähtiin turmiollisempänä uhkineen ja houkutusineen, jotka vaaransivat asukkaidensa moraalin ja terveyden.

Liikunnan toivottiin kokonaisvaltaisena kehoa ja mieltä kehittävänä toimintana johdattavan nuoret pois paheellisten houkutusten kuten juomisen ja esiaviollisen seksin piiristä.⁶³¹ Aiheesta keskusteltiin Jyväskylän seminaarissa keväällä 1922 ensin miesoppilaiden kesken ja myöhemmin heidän opettajiensa keskuudessa. Käydyt keskustelut heijastavat käsityksiä, joiden mukaan urheilu oli nimenomaan nuorille miehille siveellinen menetelmä purkaa tarmoa.⁶³² Urheilukasvattaja Anni Collanin mielestä urheilu oli samoista syistä tarpeellista myös nuorille naisille, joten hän ei jakanut yleistä aikalaiskäsitystä, jossa naiset nähtiin pohjimmiltaan epäseksuaalisina.⁶³³

Voimistelulla oli myös merkittävä rooli seminaarien vapaa-ajan toiminnassa. Käytännössä seminaareissa toimi omia urheilukerhojaan ja seurojaan, joiden toiminta oli järjestetty sukupuoliperusteisesti eli nais- ja miesoppilaille toimivat omat seuransa.⁶³⁴ Urheilu- ja seuratoiminnassa korostuivat erityisesti yksittäisten opettajien merkitykset, sillä hyvän opettajan koettiin innostavan seminaarilaisia liikkumaan aiempaa aktiivisemmin, mikä lisäsi yleistä urheiluintoa oppilaitoksessa.⁶³⁵ Muistitietotutkimusten perusteella merkittäviä tapahtumia seminaarilaisille olivat esimerkiksi urheiluseurojen järjestämät kilpailut ja niihin liittyvät matkat, joilla otettiin mittaa toisten seminaarien oppilaista. Tällaisilla retkillä koettiin olevan yhteisöllisyyttä lisäävä ja oppilaita virkistävä vaikutus.⁶³⁶

4.3.2 Liikuntakasvatuksen sukupuolittuneisuus

Kaikille seminaarioppilaille opetettiin vuosikurssista riippumatta voimistelua kolme tuntia viikossa koko viiden seminaarivuoden ajan.⁶³⁷ Seminaarissa annettu voimisteluopetus jakautui syklisesti vuodenaikojen mukaan. Alkusyksystä harjoiteltiin ulkona, jolloin miesoppilaat keskittyivät yleisurheiluun kuten kuu-lantyöntöön ja korkeushyppyyn sekä pesäpalloon.⁶³⁸ Naisoppilaat puolestaan

---

⁶³¹ Oker-Blom 1910, 372–374; Kaarninen 2014, 289–290; Mort 2002, 59–60; Durston 2012.

⁶³² JSA ptk 28.2.1922, JSA SJNK keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁶³³ Collan 1917, 26; Räisänen 1995, 187.

⁶³⁴ HSA ptk 22.1.1941, HSA OPK pöytäkirjat 1939–49, MKA; HSA Vuosikertomukset 1931–32 & 1935–36, HSA Vuosikertomukset 1935–53, MKA.

⁶³⁴ Esim. SSA ptk 24.8.1928, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; Sortavalan seminaari 1880–1930, 261; Sortavalan seminaari 1880–1930, 256–260; HSA Vuosikertomukset 1928–29 & 1930–31, HSA Vuosikertomukset 1935–53, MKA.

⁶³⁵ SSA ptk 6.5.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; kts. myös Halila 1939, 301–302.

⁶³⁶ SSA ptk 24.8.1928, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; Sortavalan seminaari 1880–1930, 261.

⁶³⁷ JKKK ptk 28.4.1937, JKKK OK pöytäkirjat 1938–40, JyKA.

⁶³⁸ Esim. JSA 24.8.1920, 31.8.1920, 2.9.1920, 9.9.1920, 11.9.1920, 16.9.1920 & 21.9.1920, JSA LK I MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

kävivät uimassa, kävelemässä ja 'pallosilla'. Viimeisen lajinkohdalla kyse oli palloleikistä eikä suoranaisestä urheilulajista kuten pesäpallosta. Ylipäätään naisoppilaiden pesäpallotunteja pidettiin ainoastaan satunnaisesti keväisin.⁶³⁹

Ilmojen viilentyessä siirryttiin sisätiloihin voimistelemaan, jolloin oppituntien huomio kiinnitettiin oppilaiden ryhtiin ja oikeanlaiseen liikkeiden suorittamiseen. Erityisesti miehille annettu opetus vaikuttaa armeijamaisen kurinalaiselta. Jyväskylän seminaarissa miesoppilaita opettaneen Arvo Vartian johdolla oppilaat harjoittelivat järjestelmällisesti lähes joka kerta uuden voimisteluohjelman.⁶⁴⁰ Näin he ehtivät seminaariaikanaan opetella yli sata voimisteluohjelmaa, joita heidän tuli opettaa myöhemmin omille oppilailleen.⁶⁴¹ Opettajatar Suoma Teivaalan naisoppilaille pidetyistä voimistelutunneista ei ole olemassa yhtä selkeitä merkintöjä. Jos kyseessä oli voimistelutunti, kuitattiin tunti luokkapäiväkirjassa tästä kertovalla merkinnällä. Jos tunnilla taas liikuttiin muulla tavoin, tehtiin tästä oma merkintänsä.⁶⁴² Kuitenkin naisten liikunnan järjestäminen seminaarissa vaikuttaa miehiin verrattuna vähemmän järjestelmälliseltä ja päämäärätietoiselta.⁶⁴³

Kevät-talvella voimistelua jatkettiin, mutta noin kerran viikossa käytiin liikumassa ulkona. Molemmat sukupuolet harrastivat hiihtoa ja luistelua, mutta miehet hiihtivät naisia enemmän ja naisille puolestaan oli enemmän luistelua.⁶⁴⁴ Ilmojen lämmitessä siirryttiin huhtikuun tienoilla ulos, miesoppilaat pesäpallon ja yleisurheilun pariin ja naisoppilaat palasivat 'pallosille' ja uimaan.⁶⁴⁵ Seminaareissa annettu voimisteluopetus oli vahvasti sukupuolittunutta, sillä tietyt lajit näyttäytyivät erityisen soveliaina nais- tai miesoppilaille. Naisille sopivaa toimintaa oli uiminen, kävely ja palloleikit sekä talvella luistelu. Miehet puolestaan hiihtivät, harrastivat yleisurheilua, pesäpalloa ja kisasivat keskenään viikoittain. Urheilullista miesopettajaa rakennettiin kilpailemalla ja mittaamalla, kuka pärjäsi kisoissa parhaiten.⁶⁴⁶ Urheilun kautta opetettiin myös taitoja, jotka olivat

⁶³⁹ JSA 21.8.1920, 23.8.1920, 4.9.1920, 26.5.1921 & 2.6.1921, JSA LK I NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 2.9.1920, 4.9.1920, 16.9.1920 & 21.9.1920, JSA LK II NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴⁰ Esim. JSA 21.8.1920, 20.11.1920, 11.12.1920, 22.1.1921, 29.1.1921, 5.2.1921 & 12.2.1921, JSA LK I MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 20.11.1920 & 11.12.1920, JSA LK II MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 9.11.1920 & 23.11.1920, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴¹ JSA 15.4.1921, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 12.11.1920, 26.11.1920 & 3.12.1920, JSA LK IV MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴² Esim. JSA LK I, JSA MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 28.8.1920, 30.8.1920, 13.9.1920 & 15.9.1920, JSA LK I NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 9.10.1920, 14.10.1920, 16.10.1920 & 19.10.1920, JSA LK II NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴³ Naisten liikunta- ja ruumiinkulttuurista: kts. esim. Young 1990.

⁶⁴⁴ JSA 19.2.1920 & 26.2.1920, JSA LK I MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 29.1.1921, 5.2.1921, 12.2.1921 & 19.2.1921, JSA LK II MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 25.1.1921, 22.2.1921 & 29.2.1921, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 22.2.1921, 1.3.1921 & 8.3.1921, JSA LK II NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 26.2.1921, 1.3.1921 & 8.3.1921, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴⁵ Esim. JSA 30.4.1921 & 7.5.1921, JSA LK II MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 26.4.1921 & 30.4.1921, JSA LK II NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁴⁶ JSA 31.3.1921, JSA LK I MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 23.11.1920, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

olennaisia kansalaisyhteiskunnan jäsenenä. Peleissä muodostettiin pienoismalli yhteiskunnasta, jossa jokaisella oli oma roolinsa ja tehtävänsä.⁶⁴⁷

Jyväskylän seminaarissa seuraavaksi valmistuvalle vuosikurssille yksi voimistelutunti viikossa korvattiin voimistelun teorialla.⁶⁴⁸ Suomalaiseen koululiikuntakasvatukseen haettiin mallia saksankieliseltä kulttuurialueelta, missä opetuksen painopiste oli ryhdissä ja oikeanlaisessa liikekielessä, sekä naapurimaasta Ruotsista, missä luotiin erityinen voimistelujärjestelmä.⁶⁴⁹ Seminaarioppilaiden oli opittava liikkeit oikein, jotta he osasivat opettaa ne myös koululaisille. Sekä nais- että miesoppilaat kävivät teoriatunnilla läpi syyslukukauden aikana kommentamisen merkitystä ja tekivät erilaisia komentoharjoituksia.⁶⁵⁰ Miehillä sama opetus jatkui vielä kevätlukukaudella, mutta naisille tuolloin opetettiin eri kehonosien oikeanlaista liikekieltä.⁶⁵¹ Voimisteluteoria jakautui sukupuolille eri tavoin, sillä miehiä opetettiin kurinalaisesti komentamaan, kun taas naisten oli hiottava oikeanlaiset liikkeit yksityiskohtaisesti kuntoon.⁶⁵² Urheilukasvatuksen kautta korostettiin käsityksiä oikeanlaisesta naiseudesta tai mieheydestä rajaamalla tietyt lajit ja tietynlainen toiminta osaksi sukupuolittunutta toimintaa.⁶⁵³

Poikienkoululiikunnan päämääränä 1900-luvun alussa niin Suomessa kuin Euroopassa oli sotilaskunnan, miehisyden sekä isänmaallisen mielen kehittäminen.⁶⁵⁴ Seminaarilaitosta perustettaessa Cygnaeus oli korostanut liikunnan ja sotilaskunnan välistä yhteyttä.⁶⁵⁵ Erityisesti poikien ja nuorten miesten keskuudessa liikuntainnostusta lisäsi 1920- ja 1930-luvuilla suojeluskuntatoiminta. Suojeluskunnat järjestivät nuorisolle liikunnallisia vapaa-ajan aktiviteetteja, jotka liitettiin isänmaallisiin ja maanpuolustuksellisiin tarkoituksiin.⁶⁵⁶ Erityisesti hiihtoa pidettiin sotilaallisen kasvatuksen kannalta tärkeänä, sillä talviaikaan myös rintamalla liikuttiin suksilla.⁶⁵⁷ Myös Sortavalan seminaarin voimistelun opettajat Uuno Nykänen ja Ranne Roni sekä Jyväskylän seminaarin Arvo Vartia osal-

---

⁶⁴⁷ Mangan 2012, 61; Laine 2000, 164; Hargreaves 1994, 108–109; Meinander 1994; Haslum 2006.

⁶⁴⁸ JSA 17.11.1920, 22.11.1920, 24.11.1920, 1.12.1920, 8.12.1920 & 13.12.1920, JSA LK V MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; Komentoharjoitusten merkityksestä esim. Kallio 1921, 35–40.

⁶⁴⁹ Westberg 2017, 58–59; Hargreaves 1994, 48–49.

⁶⁵⁰ JSA 13.10.1920, 27.10.1920, 1.12.1920 & 8.12.1920, JSA LK IV MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; 6.9.1920, 10.9.1920, 13.9.1920 & 15.9.1920, JSA LK V MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 25.11.1920 & 22.2.1921, JSA LK IV NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁵¹ Esim. JSA 24.1.1921, 26.1.1921, 31.1.1921 & 2.2.1921, JSA LK V MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 29.1.1921, 3.2.1921, 17.2.1921, 3.3.1921 & 10.3.1921, JSA LK V NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁶⁵² JSA NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; Turunen 2011, 300; Tranbaek 1998, 140–141.

⁶⁵³ Connell 1995; Mangan 1973; Mangan 2012.

⁶⁵⁴ Yrjö Nykänen, "Urheilu ja luonteenkasvatus", *Kouluvoimistelu ja -urheilu*, 12/1938, 100–104; Vasara 2010, 11; Tähtinen 2011, 207; Norberg 1998, 131.

⁶⁵⁵ Vasara 2010, 18–19; Tähtinen 2011, 195.

⁶⁵⁶ Nevala-Nurmi 2014, 122–123; Lintunen 2016, 136; Nevala-Nurmi 2015, 192; Turunen 2011, 232–234; Kotilainen 2020, 174 & 178.

⁶⁵⁷ Vasara 1998, 157; Lindroth 1975, 28; Meinander 1994; Haslum 2006.

listuivat vapaa-ajallaan liikuntakasvattajina suojeluskuntien urheilutoimintaan.⁶⁵⁸ Poliittisuus kytkeytyi osaksi koululaitosten liikuntakasvatusta, sillä seminaarit toimivat yhteistyössä nimenomaan suojeluskuntatoimintaa organisoivan *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton* SVUL:in eikä esimerkiksi *Työläisten Urheiluliiton* TUL:in kanssa. Vaikka koulutuksen päämääräksi oli asetettu poliittinen puolueettomuus, asettuivat seminaarit liikuntakasvatuksessaan suojeluskuntien ja valkoisen Suomen puolelle.

Liikunta haluttiin vakiinnuttaa myös osaksi naiskasvatusta, sillä voimistelun katsottiin kasvattavan naisten tahdonlujutta, luonnetta ja terveyttä sekä valmistavan naisia synnytykseen ja lastenkasvatukseen.⁶⁵⁹ Erityisesti naisia pyrittiin innostamaan liikunnan pariin urheilumerkkikampanjoilla.⁶⁶⁰ Osa miesopettajista kyseenalaisti vielä 1930-luvulle tultaessa urheilumerkkikampanjojen mielekkyyden, jolloin asetettiin uusi komitea arvioimaan urheilumerkkiohjelmaan tehtäviä muutoksia.⁶⁶¹ Kuitenkin kouluhallituksessa urheilumerkkejä pidettiin merkittävänä keinona lisätä liikuntainnostusta sekä seminaareissa että kansakouluissa. Jos kouluhallitus katsoi seminaarin laiminlyöneen urheilumerkkisuorituksia, patistettiin seminaarin opettajia kiinnittämään asiaan huomiota.⁶⁶² Yksittäisellä opettajalla saattoi olla seminaariyhteisössä huomattava vaikutus siihen, kuinka innokkaasti oppilaat suorittivat urheilumerkkejä. Esimerkiksi Sortavalan seminaarissa Uno Nykäsen aikana suoritettiin urheilumerkki- ja voimisteluväitimuksia huomattavan paljon.⁶⁶³

Urheilumerkkijärjestelmä oli osoitus, kuinka eri sukupuolten urheilukasvatus oli järjestetty tukemaan sukupuolten 'luonnollisiksi' määriteltyjä ominaisuuksia. Miesten ja poikien suorituksissa kiinnitettiin huomiota keskinäiseen kilpailuun, kun taas tyttöjen ja naisten kohdalla korostettiin liikkeiden suorittamista tarkasti ja tunnollisesti.⁶⁶⁴ Tärkeimpiä ohjeita tyttöjen urheilumerkin suorittamisessa oli ajatus, ettei urheilusuorituksessa saanut huijata. Rehellisyys, omantunontarkkuus ja huolellisuus olivat merkin suorittamisessa tärkeimmässä roolissa.⁶⁶⁵ Aina asetetut tavoitteet eivät kuitenkaan toteutuneet. Esimerkiksi Sortavalan seminaarissa eräs naisoppilas merkitsi vuonna 1931 suoritetuksi urheilumerkkejä, joita hän ei todellisuudessa ollut vielä suorittanut.⁶⁶⁶

Opettajakunta suhtautui rikkomukseen vakavasti, mistä kertoo rikkomuksen käsittely petosepäily-nimikkeellä. Rangaistukseksi oppilas erotettiin semi-

---

⁶⁵⁸ Sortavalan seminaari 1880–1940, 201–202 & 204; Nevala 2002, 102; Vasara 1997, 88–89 & 127 & 312 & 342–343.

⁶⁵⁹ Halmesvirta 2011, 78–79; Laine 2000, 157–159.

⁶⁶⁰ Oker-Blom 1914, 1 & Oker-Blom 1910, 293; Laine 2000, 164–165; Tähtinen 2011, 194; Meinander 1998, 62–63; Westberg 2017, 60.

⁶⁶¹ Kaarina Kari, "Tyttöjen urheilumerkin voimisteluohjelman perusteluja", *Kouluvoimistelu ja -urheilu*, 3/1936, 40–42.

⁶⁶² JSA kirje 11.4.1930, JSA KH Saapuneet kirjeet 1926–30, JyKA.

⁶⁶³ Sortavalan seminaari 1880–1930, 261.

⁶⁶⁴ Collan 1917, 47.

⁶⁶⁵ Tuntematonta kirjoittaja, "Yhtä ja toista käytännöllisissä tyttöjen urheilumerkkisuorituksista", *Kouluvoimistelu ja -urheilu*, 9/1936, 57. Urheilumerkin suoritukseen liittyvistä säännöistä: Collan 1917, 38–47.

⁶⁶⁶ SSA ptk 3.6.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

naarista vuodeksi. Hänet myös velvoitettiin poistumaan seminaaripaikkakunnalta tuoksi ajaksi ja yleensä näin toimittiin vain vakavimpien rikkomusten kohdalla. Raskauttavana pidettiin, että naisoppilas oli kuulusteluissa puolustellut tekoaan eikä ollut osoittanut katumusta. Osa opettajista piti rangaistusta liian kovana suhteessa rikkomukseen.⁶⁶⁷ Taustaltaan naisoppilas Mervi oli 20-vuotias paikkakuntalainen ja tuli rautatieläisperheestä. Rikkomuksesta annettu rangaistus oli Merville ilmeisen häpeällinen, sillä hän jätti palaamatta seminaariin sen jälkeen, kun oli kärsinyt rangaistuksensa. Mervi palasi takaisin seminaariin vasta lukuvuoden 1941–42 alkuun ja valmistui opettajaksi kesällä 1943.⁶⁶⁸

Myös toinen Sortavalan naisoppilas, Eini, väärensi syksyllä 1935 urheilumerkkisuorituksiaan. Oppilaan katsottiin syyllistyneen vilppiin, mutta hän selvisi seminaarin johtajan yksityisesti antamalla ankaralla varoituksella.⁶⁶⁹ Alun perin hän selvisi rikkomuksestaan lievemällä rangaistuksella, mutta marraskuussa 1935 Eini erotettiin seminaarista pysyvästi toisen vilppitapauksen vuoksi.⁶⁷⁰ Eini oli 20-vuotias, kotoisin Itä-Suomesta läheltä Joensuuta ja talollisen tytär. Koska oppilas oli jo neljännellä luokalla seminaarissa, jäi hänelle valmistuminen opettajan ammattiin vuoden päähän.

Miesoppilaiden kohdalla vastaavia urheilusuorituksiin liittyviä rikkomuksia ei aineistosta löydy. Ainoa miesoppilaan urheiluun tai voimisteluun liittyvä rikkomus sattui Jyväskylän seminaarissa maaliskuussa 1930, kun miesoppilas oli jäänyt ilman syytä pois voimistelutunnilta, minkä vuoksi hänen käytöksen ja huolellisuuden numeroitaan alennettiin tilapäisesti.⁶⁷¹ Verrattuna kahteen naisoppilaaseen, miesoppilaan poisjääminen tunnilta oli lievempi rikkomus kuin suorainen huijaus- tai vilppiyritys. Tapausten perusteella naisoppilaat kokivat suhteessa miehiin enemmän painetta pärjätä urheilussa ja erityisesti voimistelumerkkikilpailuissa, mikä sai heidät turvautumaan myös luvattomiin keinoihin.

Johtopäätökset

Kansankouluopettajat värvättiin työnsä kautta ohjaamaan kansaa kohti puhtaampaa elämäntapaa. Puhtaus- ja terveystilastuksen kautta 1920-luvulla oppilaita sosiaalistettiin kohti ihanneansalaisuutta. Suomalaisiin pyrittiin istuttamaan uudenlainen käsitys siisteydestä, mikä kouluopetuksessa merkitsi henkilökohdallisen hygienian, peseytymisen ja kodin siistinä pitämisen korostamista.⁶⁷² Seminaareissa puhtauteen ja hygieniaan liittyvä opetus painottui oppilaille, jotka valmistuisivat seminaarista pian ja siirtyisivät koulumaailman käytännön toimintaan. Opetuksella oli työhön valmisteleva vaikutus, jolla haluttiin varmistaa, että opettajan tehtäviin siirtyvät olivat valmiita työn mukanaan tuomiin haasteisiin. Erityisen paljon opetusta annettiin seminaarien naisoppilaille.

⁶⁶⁷ SSA ptk 3.6.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁶⁶⁸ SSA nro 1598, SSA NO Nimikirjat 1914–46, MKA.

⁶⁶⁹ SSA ptk 16.9.1935, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁶⁷⁰ SSA ptk 25.11.1935 & 26.11.1935, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁶⁷¹ JSA ptk 28.3.1930, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁶⁷² Haikari & Kotilainen 2016, 259.

Terveysvaatimuksissa on nähtävissä eräänlainen dualistisuus, sillä toisaalta seminaarioppilaita opetettiin tarkkailemaan ja kontrolloimaan omien oppilaidensa terveyttä, mutta samaan aikaan heihin itseensä kohdistettiin samankaltaista kontrollointia. Poikkeamattomuus koski paitsi seminaariin haluavien ruumiillista hyvinvointia, myös henkistä terveyttä. Vaikka seminaarien pääsyvaatimuksissa painotettiin ruumiin poikkeamattomuutta, käytännön tasolla oppilaiden terveydellisiin ongelmiin tai ruumiillisiin poikkeavuuksiin suhtauduttiin seminaareissa ymmärtäväisesti verrattuna kouluhallituksen edustamaan linjaan. Terveystilaan tai kehoon liittyvät poikkeavuudet eivät välttämättä estäneet muuten lupaavan oppilaan uraa opettajana. Olennaisessa roolissa olivat opettajankunnan näkemyksen lisäksi seminaarin lääkärin arvio oppilaasta, kun hänen tulevaisuudestaan tehtiin päätöstä.⁶⁷³ Erityisesti Heinolassa sekä Uudessakaarlepyyssä seminaarilääkärin mielipiteillä ja näkemyksillä oli oppilasvalintoja tehtäessä painoarvoa, sillä molemmissa seminaareissa hakijoita jätettiin hyväksymättä seminaariin pelkästään lääkärin lausunnon perusteella.

Erityisesti naisoppilaiden fyysistä ja henkistä terveydentilaa pyrittiin kontrolloimaan seminaareissa. Miesoppilaiden terveys huoletti poikkeusaikoina kuten talvisodan puhjettua.⁶⁷⁴ Verrattuna seminaarin varsinaisiin oppilaisiin, näyttivät ylioppilas pohjaiset oppilaat olleen heikommassa asemassa sairauden puhjetessa. Jos ylioppilas pohjainen oppilas joutui sairauden vuoksi olemaan pitkään poissa opinnoista, saattoi seminaarin opettajakunta erottaa oppilaan jopa vastoin hänen omia toiveitaan. Tällainen menettely ylläpiti ja korosti seminaarin oppilaiden keskinäistä eriarvoisuutta, sillä oppilaan osakseen saama ymmärrys riippui hänen asemastaan seminaarissa eli oliko hän vakinainen vai ylioppilas pohjainen oppilas.

Myös opettajan ulkomuodon ja pukeutumisen oli tuettava opettajaihanteisiin liitettyjä mielikuvia.⁶⁷⁵ Seminaareissa ulkonäköön liittyvät ongelmat kulminoituivat naiskehoon. Erityisesti tämä tulee ilmi Heinolan seminaarissa sattuneen Sirkka Salosen tapauksen kautta. Kauneuskilpailuihin osallistunut naisseminaarilainen asettui julkisesti katseiden kohteeksi ja osoittaen ettei ollut vaatimaton eikä tällaista toimintaa pidetty yleisesti opettajien keskuudessa hyväksyttävänä.⁶⁷⁶ Seminaariyhteisössä ylläpidettiin ihannetta, jonka mukaan naisopettajien oli kuljettava kultaista keskitietä ulkoasunsa suhteen, joka ei saanut herättää huomiota myönteisesti eikä kielteisesti.⁶⁷⁷ Asiasta pitkään jatkunut ja kärjistynyt keskustelu osoitti, että osa opettajista olivat valmiita joustamaan vaatimusten suhteen. Salosen voi katsoa edustaneensa uudenlaista naiseutta ja tämä osoittaa, kuinka käsitys naiseudesta oli 1930-luvun lopun Suomessa murroksessa. Seminaarin ulkopuoliset ihmiset hyväksyivät Salosen edustaman naiskuvan ja siihen liittyvän toiminnan, mistä kertoo heidän aktiiviset pyrkimyksensä seminaarin

---

⁶⁷³ Kamila 2012, 85 & 151.

⁶⁷⁴ Esim. JSA ptk 3.8.1920, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

⁶⁷⁵ Simola 1995; Rinne 1986; Kamila 2012, 19 & 88; Bourdieu 1973, 70.

⁶⁷⁶ Kamila 2012, 62; de Laurentis 1984, 4.

⁶⁷⁷ Butler 2006, 6–8 & 148–149

päätöksen purkamiseksi. Seminaari vanhakantaisine ihanteineen edusti osalle tavallisesta kansasta maailmaa, jonka säännöt vaikuttivat järkkymättömässä vanhanaikaisuudessaan epäreiluilta.

Opettajan mallikansalaisena oli sitouduttava myös oman kehonsa kehittämiseen urheilun kautta. Liikuntakasvatuksessa olennaista oli toisto ja oikeanlaiset suoritukset, mitä tuettiin esimerkiksi urheilumerkkikampanjoiden kautta. Erityisen merkittävänä on nähty urheilun ja urheilukasvatuksen rooli maskuliinisen identiteetin muodostumiseen.⁶⁷⁸ Seminaareissa miesoppilaille opetettiin erityisesti lajeja, joissa toimittiin joukkueissa tai kilpailtiin toisiaan vastaan.⁶⁷⁹ Miehen keho asettui osaksi kilpailua, jossa määriteltiin miehuullisuuden hierarkiaa ruumiillisuudesta käsin.⁶⁸⁰ Toisaalta koululaitoksen liikuntakasvatus kytkeytyi SVUL:in kautta osaksi suojeluskuntalaisen, valkoisen Suomen ideaaleja.

Seminaariyhteisössä naisille ja miehille sopivaksi määritelty liikunta oli tarkasti rajattu ja poikkesi olennaisesti toisistaan. Oikeanlaisen toiminnan kautta ideaalikuva oikeanlaisesta mieheydestä tai naiseudesta on ylläpidetty ja toiston kautta käsityksiä on vahvistettu.⁶⁸¹ Seminaareissa naisoppilaiden liikunnallisuuden kannalta olennaista oli oikeanlaisen muotokielen opettelu ja tätä kautta liikunnan naistapaisuus.⁶⁸² Toisaalta seminaareissa esimerkiksi urheilumerkkirikkomuksia tekivät nimenomaan naisoppilaat, mikä osoittaa erityisesti heidän kokeneen paineita liikuntasuorituksissa pärjäämisessä.

---

⁶⁷⁸ Mangan 1973, 96–98; Connell 1995, 123; Julkunen 2014.

⁶⁷⁹ Halmesvirta 2011, 92–94; Trangbaek 1998, 136 & 148; Saunders 1973, 8–10.

⁶⁸⁰ Tolonen 2001, 208; Vasara 1997, 30; Mangan 1973, 88–89.

⁶⁸¹ Wright 1997, 5; Connell 1995.

⁶⁸² Esim. Kosonen 2014; Hargreaves 1994, 31–32.

5 SUKUPUOLITTUNUT OPETTAJAIHANNE

5.1 Kasvatus naiskansalaisuuteen

Kotitaloudella oli tärkeä rooli tyttöjen ja naisten kasvatuksessa 1800-luvulta lähtien.⁶⁸³ Naiselle luontaisiin ominaisuuksiin katsottiin kuuluvan luontaisen auttamishalun, äidillisyyden ja taipumuksen toisten palvelemiseen. Nämä ominaisuudet haluttiin valjastaa yksityisestä kodin piiristä koko yhteiskunnan käyttöön. Käsityöt, taloustyöt ja lastenhoito kasvattivat naisia hyvään naiskansalaisuuteen, joka kulminoitui kotiin ja perheeseen. Rakkaus kotiin rinnastettiin rakkaudeksi isänmaata kohtaan. Tätä kautta naisen toimintapiiri laajeni kodista yhteiskunnan osa-alueille, jotka tukivat naisen hoivatehtäviä. Kotitalousopetuksen tavoite oli kotikulttuurin kohottamisen kautta vaikuttaa koko kansantalouteen.⁶⁸⁴

Myös opettajuutta rakennettiin alusta alkaen sukupuolilähtöisesti. Tämä näkyi seminaarilaitoksen varhaisessa vaiheessa 1800-luvun puolivälissä lastentarhan kautta, jossa naisoppilaat hoitivat pieniä, ei-kouluikäisiä lapsia.⁶⁸⁵ Myös Uno Cygnaeus korosti naisopettajattarien merkitystä kotikulttuurin uudistamisessa.⁶⁸⁶ Käytännössä varsinaisen kotitalousopetuksen antaminen aloitettiin seminaareissa noin 1920-luvun taitteessa. Jyväskylän seminaarissa kotitalousopetus oli aloitettu vuonna 1919, jolloin naisille järjestettiin kuusi viikkoa kestävä käytännöllinen talouskurssi. Viimeisiä luokkia seminaarissa käyville naisille opetettiin kodinhoitoa, ruoka-aineiden ravintoarvoja ja ruuaksi valmistamista.⁶⁸⁷ Miehillä opetus annettiin neljännen luokan aikana, mutta opetusta oli ainoastaan

---

⁶⁸³ Markkola 1994, 201; Harjula 2004, 27; Sulkunen 1989.

⁶⁸⁴ Tuomaala 2011, 106; Eilola & Valtonen 2014, 101–102.

⁶⁸⁵ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 22. Myöhemmin lastentarha poistettiin seminaarin yhteydestä. Aiheesta myös Florin 1989, 194; Valtonen 2009a, 67; Oksanen 2018, 25 & 48–49.

⁶⁸⁶ Halila 1963, 13 & 56; Välimaa 2018, 191; Nurmi 1988, 208–211; Tuomaala 2007, 248; Marjanen 2012, 86–87.

⁶⁸⁷ JSA ptk 25.4.1922, JSA VYO pöytäkirjat 1924–1930, JyKA.

puoli tuntia viikossa. Lisäksi opetus keskittyi kodinhoitoon ja ruoka-aineiden ravintoarvoihin ja säilyttämiseen eikä esimerkiksi ruuanlaittoa opetettu miehille lainkaan.⁶⁸⁸ Sortavalan seminaarissa alettiin lukuvuonna 1920–21 antamaan kotitalousopetusta neljännen ja viidennen luokan naisoppilaille, mutta ei miehille.⁶⁸⁹

Opetuksen järjestäminen heijasteli osaltaan eri sukupuolten keskenään erilaisia kasvatustavoitteita ja päämääriä. Myös seminaarien kotitalouden oppikirjoissa korostettiin naisen roolia kodin ylläpidossa, mikä nähtiin terveydellisten vaatimusten täyttymisen ehtona.⁶⁹⁰ Vaikka lähtökohtaisesti nais- ja miesoppilaille annettu opetus oli tiedolliselta tasoltaan suhteellisen samanlaista, käytännöllisten opetusaineiden kuten kotitalouden kohdalla ilmeni enemmän sukupuoleen liittyviä eroja. Käytännönläheisemmät kotityöt kuten ruuanlaitto jätettiin naisten tehtäväksi ja tätä kautta vahvistettiin perinteistä käsitystä naiseuteen liitetyistä rooleista.⁶⁹¹

Kotitalousopetuksen lisääminen herätti keskustelua kaksoisseminaareissa vuoden 1928 alussa, sillä kouluhallitus vaati opetuksen lisäämistä naisoppilaille. Jyväskylän opettajakunta pelkäsi kotitalousopinnoista muodostuvan liian kuormittavia ja aiheuttavan liikarastitusta oppilaille. Opettajakunnan mielestä tästä oli jo havaittavissa merkkejä seminaarin heikompien naisoppilaiden parissa. Opettajakunnan jäsenet eivät uskoneet, että kansakouluopettajattaret kykenisivät täyttämään kouluhallituksen asettamia vaatimuksia edes varsinaisten talousopettajattarien opastuksella. Opettajankunnan näkemyksen mukaan opettajakoulutuksen tehtäväksi ei voitu asettaa, että kaikista kansakouluopettajattarista voitaisiin kouluja vaaditut kotitaloustaidot omaavia.⁶⁹²

Myös Sortavalan seminaarissa opettajakunta keskusteli vuoden 1928 lopussa kotitalousopetuksen järjestämisestä. Sortavalassa uudistusta vastustettiin käytännön syihin nojaten, sillä seminaarissa ei ollut kotitalousopetukseen sopivia tiloja ja oppilaiden määrän takia käytännöllisen opetuksen järjestäminen oli hankalaa. Lopulta tilat jouduttiin vuokraamaan seminaarin ulkopuolelta ja vaikka opetuksen järjestäminen onnistui, koettiin tilat pieniksi ja epämuksiviksi.⁶⁹³ Käytännössä annettu opetus jäi määrällisesti Sortavalassa puolta pienemmäksi kuin kouluhallitus oli ehdottanut. Opettajakunta ei toteuttanut kouluhallituksen esittämiä muutoksia vielä seuraavankaan lukuvuoden aikana.⁶⁹⁴ Seminaarin opettajakunnan ollessa eri linjoilla opetuksen sisällöistä kouluhallituksen kanssa saattoi tämä vaikuttaa konkreettisesti opetuksen järjestämiseen. Tällöin opetus ei välttämättä täyttänyt kouluhallituksen vaatimuksia.

---

⁶⁸⁸ JSA ptk 8.3.1920, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 20.8.1920, JSA SOK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA pöytäkirja 8.3.1920, JSA SOK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; aiheesta myös Haikari & Kotilainen 2016, 256.

⁶⁸⁹ Sortavalan seminaari 1880–1930, 87–90.

⁶⁹⁰ Grönberg 1924, 3–5.

⁶⁹¹ JSA NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; Haikari & Kotilainen 2016, 255.

⁶⁹² JSA ptk 20.8.1920, JSA SOK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

⁶⁹³ Sortavalan seminaari 1880–1930, 87–90.

⁶⁹⁴ SSA ptk 14.12.1928 & 24.5.1929, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

Kouluhallitus kuitenkin päätti lisätä kotitalouden opetusta seminaariopettajien vastustuksesta huolimatta. Lopullisesti uudistus otettiin käyttöön luvun 1929–30 alusta.⁶⁹⁵ Kotitalousopetuksen uudistus oli merkittävä lisä seminaarien korkeisiin opetusmääriin ja Jyväskylän seminaarissa opettajakunta asetui vastustamaan uudistusta, koska kotitalouden opetusta ei uskottu voitavan lisätä ilman seminaariajan pidentämistä.⁶⁹⁶ Asenteet myöhemmin muuttuivat ainakin Sortavalan seminaarissa, sillä vuonna 1930 kotitalousopetusta pidettiin merkittävänä keinona tuoda opetusta lähemmäs käytännön elämää.⁶⁹⁷ Tämä ei pitänyt ainakaan miesoppilaiden kohdalla täysin paikkaansa, joille käytännön opetusta järjestettiin yhä varsin vähän.

Kotitalousopetuksen uudistuksella pyrittiin myös taloudellisiin hyötyihin ja kotiolosuhteiden konkreettiseen parantamiseen.⁶⁹⁸ Ottaen huomioon aikalaiskeskustelun naiskansalaisuuden ja kotitalouden välisistä merkityksistä, tuntui opetuksen uudistus kyseisenä ajankohtana luonnolliselta. Kuitenkin 1920-luvun seminaariopettajien käsitys naisopettajan tehtäväkentästä poikkesi kotitaloustehtäviin sidotusta naiskansalaisen ihanteesta tai esimerkiksi Cygnaeuksen asettamasta ihanteesta. Opettajien, myös naisopettajien, rooli nähtiin yhä enemmän opettajana ja kasvattajana eikä niinkään kotitalousvalistajana. Pohjatietojen oppiminen nähtiin naisopettajien kohdalla riittävänä perehdytyksenä kotitalousopetukseen. Mieliä liittynee käsitykseen, että naisopettajan odotettiin omistautuvan koululaitokselle, mikä merkitsi perhe-elämästä pidättäytymistä. Samaa ihannetta ylläpidettiin suomalaisen opettajankoulutuksen lisäksi myös muissa Pohjoismaissa ja esimerkiksi Englannissa. Tällöin ei nähty tarpeellisuutta naisopettajalle opetella tehtäviä, jotka liittyivät perhe-elämään ja äitiyteen.⁶⁹⁹

Toisaalta odotukset naisoppilaaseen ja hänen kykyihinsä olivat sidottu hänen yhteiskunnalliseen taustaansa ja sosiaaliseen asemaansa. Pirjo Markkola on esittänyt, että kotitalousopetuksella oli yhteiskuntaluokkien rooleja toisintava ja erityisesti keskiluokkaista naisihannetta vahvistava merkitys.⁷⁰⁰ Juuri luokkakykyisyys kytkeytyy Jyväskylän seminaarin opettajien haluttomuuteen lisätä kotitalousopetusta, sillä siellä vielä 1920-luvullakin reilusti yli puolet naisoppilaista olivat lähtöisin sivistyneistön perheistä.⁷⁰¹ Ilmeisesti sivistyneistöstä lähtöisin olevat naiset nähtiin kyvyttömämpinä vastaamaan näihin odotuksiin kuin keskiluokkaisen taustan omanneet. Erityisesti tällöin kotitalousopinnojen pelättiin kuormittavan töihin tottumattomia sivistyneistön naisia liikaa, mikä ei palvellut seminaarin päämääriä. Opetuksen järjestäminen nähtiin paitsi sukupuoleen, myös luokkaan liittyvänä kysymyksenä eivätkä ongelmana olleet työläisluokan, vaan sivistyneistön naiset.

⁶⁹⁵ JSA ptk 18.1.1928, JSA VYO Pöytäkirjat 1924–30, JyKA; JSA ptk 20.8.1929, JSA SOK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁶⁹⁶ JSA ptk 20.8.1920, JSA SOK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA.

⁶⁹⁷ Sortavalan seminaari 1880–30, 87–90.

⁶⁹⁸ Marjanen 2012, 121; Haverinen 2012, 4–5.

⁶⁹⁹ Edwards 2001, 115; Shmuck 1987, 19; Hyvärinen 2006, 178; Rantala 2005, 204; Mellberg 1996, 121–124; Kokko 1996, 129.

⁷⁰⁰ Markkola 1994, 191.

⁷⁰¹ Kts. luku 3.1.

5.2 Seurustelusuhteet, kihlautumiset ja avioitumiset

1800-luvun puolella seminaariin pyrkivien naisoppilaiden oli annettava lupaus naimattomuudesta joko virallisesti tai epävirallisesti. Myös seminaareja perustettaessa seurustelusuhteet vastakkaisen sukupuolen kanssa kiellettiin järjestysäännöissä, jotka koskivat kaikkia seminaarin oppilaita niin seminaarin asuntolassa kuin sen ulkopuolellakin asuvia. Varsinaisiin kihlauksiin alkuperäisessä linjauksessa ei otettu kantaa, joten myöhemmin kouluhallitus tarkensi, ettei kihlautunut pariskunta saanut opiskella oppilaitoksessa yhtä aikaa.⁷⁰²

Seminaarilaitosta perustettaessa nais- ja miesoppilaiden yhdistämistä erityisesti samaan seminaariin Jyväskylässä ja Sortavalassa kritisoitiin, koska naisoppilaiden pelättiin hakeutuvan seminaareihin aviomiehen perässä eikä opintojen vuoksi. Tämän vuoksi ilkeät kielet nimittivät kaksoisseminaareja 'avioliittolaitoksiksi'. Perinteisesti eri luokkien jäsenet tapasivat lähinnä vertaisiaan, mutta seminaareissa tämä ihanne murtui. Tästä syystä huolta aiheutti eri luokista tulevien nuorten kohtaaminen seminaariyhteisössä.⁷⁰³ Pelkojen häivyttämiseksi seminaarien toiminnassa korostettiin säädyllisyyttä, siveellisyyttä ja kristillisyyttä. Myös naisoppilaiden nimittäminen seminaariasetuksessa sisariksi ja miesoppilaiden veljiksi rinnasti opettajan ammatin kristilliseen kutsumustehtävään, millä pyrittiin vähentämään oppilaiden sukupuolen merkitystä.⁷⁰⁴

Seminaarilaitoksen virallisessa linjauksessa pyrittiin ylläpitämään naimattoman naisopettajan ihannetta, vaikka enää 1900-luvun puolelle tultaessa seminaarien tutkintovaatimuksissa suoranaista naimattomuuslupausta ei edellytetty. Silti monet opettajakunnan jäsenet ja seminaarien johtajat puhuivat naisoppilaille naimattomuuden puolesta.⁷⁰⁵ Kihloihin mennyttä naisoppilasta usein kehoitettiin lopettamaan opintonsa, jotta hän ei tuhlaisi valtion varoja hukkaan menevään koulutukseen.⁷⁰⁶ Myös työn hylkääminen perheen takia aiheutti naisopettajissa huonoa omaatuntoa.⁷⁰⁷ Vaikka kihlausten tai avioitumisen kieltäminen naisoppilailta ei kuulunut enää virallisiin säännöksiin tai suoranaisiin opiskeluvaatimuksiin, vaikuttivat siihen kytkeytyvät odotukset yhä seminaarien ilmapiiriin ja käsityksiin naisoppilaista.

Koska selkeä linjaus puuttui, aihe aiheutti seminaareissa päänvaivaa. Tämä ilmenee esimerkiksi Sortavalan seminaarin opettajakokouksessa käydystä keskustelusta vuodelta 1929. Eräs seminaarin opettajista oli pohtinut, kuinka oppilaiden välisiin kihlauksiin tulisi suhtautua. Hän kaipasi opettajakunnan yhteistä,

⁷⁰² Jyväskylän seminaari 1863–1937, 43–44; Halila 1963, 30 & 160; Valtonen 2009a, 64–65 & 102–103.

⁷⁰³ Lamberg 2004, 26–27

⁷⁰⁴ Ollila, 1998; Haikari & Kotilainen 2016, 142; Lamberg 2004, 26; Halila 1963, 149–150 & 154; Kokko 1996, 129.

⁷⁰⁵ Kokko 2004, 14–15; Kaarninen 1995, 194 & 245; Rantala 2005, 204.

⁷⁰⁶ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 44; Halila 1963, 30 & 160; Halila 1963, 30 & 160; Lamberg 2004, 26–27.

⁷⁰⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 141; Rantala 2005, 206.

selkeää linjausta asiaan.⁷⁰⁸ Arkaluontoiseksi koetun aiheen vuoksi opettajakunnan jäsenet eivät kyenneet muodostamaan virallista mielipidettä. Jos opettajakunta olisi päättänyt virallisesti kieltää opiskelijoiden väliset kihlaukset, olisi seminaarissa jouduttu päättämään myös kuritoimenpiteistä, joita kohdistettaisiin sääntöä rikkoneisiin oppilaisiin. Erityisen hankalaksi tilanne muodostuisi, mikäli tällaisia oppilaita oli seminaarissa huomattavan paljon. Tällöin kaikkia kihlautuneita oppilaita olisi rangaistava, mikä veisi väistämättä opettajakunnan ja erityisesti seminaarin johtajan aikaa sekä resursseja muulta toiminnalta.

Sortavalan tavoin Jyväskylän kaksoisseminaarissa oppilaiden väliset kihlat pohdituttivat seminaarin opettajakunnan lisäksi myös oppilaita. Kihlaukset julkistettiin yleensä valmistumisvuoden kevätjuhlassa päästötodistuksen saamisen yhteydessä, jolloin seurustelusääntöä rikkoneita ei voitu enää rangaista.⁷⁰⁹ Eräs vuosina 1929–32 Jyväskylän seminaarissa opiskellut entinen naisoppilas muistelee, kuinka eräässä juhlassa kolme seminaarissa opiskelevaa paria olivat julkaisseet kihlauksensa. Entinen seminaarilainen oli tulkinut tämän olleen vastalause seminaarin vanhoilliselle hengelle.⁷¹⁰ Jyväskylän seminaarin matrikelissa mainitaan, että 1900-luvulla opettajakunta suositteli yksityisesti kihlojen julkaisemista, kun vähintään toinen seminaarissa opiskelleista oli valmistunut.⁷¹¹ Muiden oppilaiden silmiin kihlausten julkistaminen juhlassa saattoi näyttää kapi-noinnilta, vaikka kyseessä oli todellisuudessa laitoksen suosituksen noudattamisesta.

Vaikka kihlausta on perinteisesti pidetty lupauksena avioliitosta, niin 1800-luvun pariskuntien välistä kirjeenvaihtoa tutkineen Hanna Elomaan mukaan opiskelijakihlauksia ei yleensä otettu vakavasti vaan ne nähtiin nuoruuteen kuuluvana ilmiönä.⁷¹² Yhteiskunnassa vallitsi käsitys, jonka mukaan sointuisin avioliitto syntyisi, kun puoliso valittiin oman yhteiskuntaluokan sisältä. Avioliiton solmimisen ja seurustelusuhteiden osalta muutokset koskivat eri tavoin eri yhteiskuntaluokkia. Esimerkiksi työläisluokkiin kuuluvien asenteet seurustelu- ja avioliittotraditioita kohtaan alkoivat vapautua keski- ja yläluokkaa nopeammin.⁷¹³ Sen sijaan sivistyneistön keskuudessa vaadittiin pitkään, että nuorempien ajanvietto alkoi kihlauksen julkistamisesta, joka käynnisti näkyvän seurustelun.⁷¹⁴ Pariskunnan itse päättämä kihlaus näyttäytyi kyseenalaisena, koska he eivät käyttäytyneet yhteisön odotusten mukaisesti ja tekivät keskenään päätöksen, johon yleensä osallistuivat molempien perheet. Yhteiskuntaluokkia koskevat näkemykset olivat staattisia ja pysyviä, erityisesti eri ryhmien välisissä suhteissa.⁷¹⁵

Huolta kannettiin erityisesti naisopettajien 'epäsäätyisistä' avioliitoista. Vielä 1800-luvun lopulla naisopettajat olivat avioituneet lähes poikkeuksetta

⁷⁰⁸ SSA ptk 27.8.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1927–30, MKA.

⁷⁰⁹ Prokkola 2001, 27.

⁷¹⁰ Prokkola 2001, 28–30.

⁷¹¹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 135–136.

⁷¹² Elomaa 1995, 56; myös Häggman 1994, 91–95; Eiranen 2019, 85.

⁷¹³ Karisto, Takala & Haapola 2003, 155; Räisänen 1995, 36; Saarimäki 2014; Eiranen 2019, 23.

⁷¹⁴ Häggman 1994, 94–95 & 121–122; Saarimäki 2010, 17; Räisänen 1995, 91.

⁷¹⁵ Hirvonen 2015, 83–84; Halila 1963, 30 & 160; Lamberg 2004, 26–27.

mieskollegansa tai papin kanssa.⁷¹⁶ Erityisesti keskustelua herätti naisopettajien avioituminen itseään ns. 'alempaan' yhteiskuntaluokkaan kuuluvan miehen kanssa. Aiheesta keskusteltiin kiivaasti myös lehdistössä 1920- ja 1930-lukujen aikana. Alun perin *Maaseutu*-lehdessä julkaistiin kirjoitus, jota *Alakansakoulu*-lehdessä kommentoitiin keväällä 1928. Alkuperäisessä kirjoituksessa nimimerkki Valtuuston puheenjohtaja oli esittänyt huolensa siitä, kuinka naisopettajat avioituivat yhä useammin sivistymättömien henkilöiden kuten autonkuljettajien tai muiden 'tieltä korjattujen sällien' kanssa, jotka käyttivät aikansa juopotteluun ja toivat koululle samanlaista tuttavapiiriään. Ilmeisesti liikkuva elämäntapa teki autonkuljettajasta juopottelijoiden ohella erityisen epäilyttävän henkilön, sillä suomalaisessa kansankulttuurissa liikkuvaan elämäntapaan on yhdistetty normien vastainen, siveetön käytös.⁷¹⁷

Tällaisissa tapauksissa Valtuuston puheenjohtajan mielestä opettajan koti ei voinut olla esimerkillinen mallikoti, mitä sen olisi pitänyt olla. Jo kansakouluasetuksessa oli määritelty, että opettajan kodissa ei saanut ilmetä epäjärjestystä eikä rauhattomuutta eivätkä hänen lapsensa saaneet olla huolimattomia tai ruokottomia: jos opettajan perhe-elämä oli tällaisella tolalla, ei hän voinut hoitaa myöskään ammatillista tehtäväänsä menestyksellä.⁷¹⁸ Valtuuston puheenjohtaja ei halunnut kieltää avioituneilta naisopettajilta viranhoitamista kokonaan, sillä esimerkiksi naisopettajien avioitumiset mieskollegansa kanssa hän oli valmis sallimaan. Hän esitti, että naisopettajan mennessä naimisiin otettaisiin käyttöön koeaika, jonka aikana arvioitaisiin, kykenikö hän yhä hoitamaan työnsä. Vastavaa keskustelua oli käyty aiemmin Ruotsissa, missä oli ehdotettu, että tarvittaessa avioitunut naisopettaja voitaisiin erottaa virastaan.⁷¹⁹

Valtuuston puheenjohtaja antaa käyttämällään nimimerkillään ymmärtää, että hän olisi toiminut jonkun paikkakunnan valtuustossa johtoasemassa. Tällöin hänen toimeensa olisi kuulunut valita kyseisen paikkakunnan kansakouluun opettaja ja valvoa tämän viranhoidtoa. Vaikka kansakoulutarkastajat olivat elin, joka valvoi opettajien ammatillisen tehtävän hoitamista, he olivat kouluhallituksen alaisuudessa toimivia virkamiehiä. Kunnanvaltuusto oli opettajan palkkaamisesta ja viranhoidamisesta päätöksiä tekevä yksikkö, jolle opettaja oli paikallistasolla vastuussa opetustyöstä ja viranhoidostaan. Tätä taustaa vasten Valtuuston puheenjohtajan kirjoituksesta saa kuvan, että hän olisi työssään joutunut todistamaan naisopettajien työn kärsivän avioliiton solmimisesta, kun liiton toisena osapuolena oli yhteiskunnan alempaa kerrosta edustanut mies.

Valtuuston puheenjohtaja ei ollut yksin huolensa kanssa, sillä kansakoulujen piiritarkastajien opettajien työmoraalia koskevissa arvioinneissa oli nähtävissä selkeä sukupuolijako. Miesten kohdalla huonoa työmoraalia peilattiin suhteessa kunnallisiin luottamustehtäviin tai muihin velvoitteisiin, mutta naisopettajien kohdalla selityksiä etsittiin avioitumisesta ja perhe-elämästä. Tarkastajat usein moittivat naisopettajan menettävän otteensa koulunpitoon avioitumisen

---

⁷¹⁶ Florin 1987, 203–205.

⁷¹⁷ Rantala 2005, 204–207; Kokko 2016, 145–147.

⁷¹⁸ Tähystelijä, "Mitä kuuluu", *Alakansakoulu* 8/1928, 80–81.

⁷¹⁹ Rantala 2005, 42; Edwards 2001, 170; Mellberg 1996; Florin 1987; Florin & Johansson 1993.

jälkeen.⁷²⁰ Tämä kollektiivinen huoli naisopettajien avioliitoista oli luonteeltaan ylhäältä alaspäin kohdistuvaa huolta, jossa naisopettajien avioitumisesta huolta kantoivat samat instanssit, jotka arvioivat naisopettajien työtä. On mahdotonta sanoa, johtuivatko nämä arviot todellisista ongelmista vai liittyivätkö ne henkilöiden omiin ennako-oletuksiin, että naisopettajan työ kärsi aina perhe-elämän kustannuksella. Ylipäätään maaseudulla naisopettajan saattoi olla vaikeaa löytää puolisoa kyläläisten valvovien silmien alla, sillä 'koulun Vihtorin' asema ei näytettyntynyt houkuttelevana. Asemaan kansakouluopettajattaren puolisona liittyi kielteinen miellelyhtymä kyläläisten silmätikkuna olemisesta.⁷²¹

Alakansakoulu-lehdessä Valtuuston puheenjohtajan kirjoitusta kritisoi pakinoitsija Tähystelijä, joka ei ollut tyytyväinen tapaan, jolla asiaa käsiteltiin. Hänestä aihe olisi pitänyt ottaa puheeksi ainoastaan opettajille suunnatussa julkaisussa eikä julkisesti. Hänestä tällaisella käsittelyllä luotiin julkisuuteen vain entistä huonompaa kuvaa opettajista.⁷²² Samassa lehdessä keskusteluun osallistui myös lyhenteen 'L. L-nen' takana esiintyvä kirjoittaja, joka oli tuhtunut Valtuuston puheenjohtajan mielipiteistä eikä hänkään ollut tyytyväinen asian julkiseen käsittelyyn. Hän oli tulkinnut Valtuuston puheenjohtajan kirjoituksen niin, että tämä näki alakansakoulun opettajattaret holtittomampina kuin yläkoulun puolella työskentelevät opettajattaret, mitä hän piti erityisen loukkaavana väitteenä. Kirjoittaja ei uskonut, että alakansakoulun naisopettajien henkilökohtaisen elämän säännöstely ratkaisisi mahdollisia ongelmia.⁷²³

Myöhemmin nimimerkki -n- osallistui keskusteluun esittämällä tilastoja naisopettajien avioitumisista. Hänen tietojensa mukaan 22 prosenttia alakoulun opettajattarista ja yläkoulun opettajattarista 25 prosenttia olivat 'vihtorisoitu' eli aviossa johonkin muuhun ammattiryhmään kuuluvan henkilön kuin opettajan kanssa. Ammateiksi näille vihtoreille hän mainitsi autonkuljettajan lisäksi mm. tukkimiehen, mökkiläisen, poliisin ja pienviljelijän. Hän tuntui erityisesti tuomitsevan naisopettajien avioliitot 'herrojen ja kihojen kanssa', sillä hän piti heitä syyllisinä opettajien palkan alhaisuudelle. Nimimerkki ei kuitenkaan tarkemmin selittänyt, mihin hänen antamansa luvut perustuivat. Kirjoituksella pyrittiin todistamaan, että poissaolojen määrät töistä ei 'vihtorisoiduilla' opettajattarilla ollut korkeampia kuin muillakaan.⁷²⁴

Keskustelu osoittaa, kuinka 1900-luvun kuluessa suhtautuminen naisopettajan siviilisäättyyn muuttui eikä heidän kohdallaan avioliiton ja opettajuuden yhdistämiseen suhtauduttu enää yhtä jyrkästi kuin aiemmin varsinkaan ammatikunnan sisältä.⁷²⁵ Kuitenkaan naisopettajien ei haluttu solmivan liittoja, jotka julkisessa keskustelussa tuomittiin sopimattomiksi.⁷²⁶ Sosiaalisten ryhmien rajojen ylläpitämisellä pyrittiin säilyttämään rauha myös muualla yhteiskunnassa.

---

720 Nikander 1998, 230.

721 Katainen, Kinnunen, Packalén & Tuomaala 2005, 24.

722 Tähystelijä, "Mitä kuuluu", *Alakansakoulu* 8/1928, 80–81.

723 Tähystelijä, "Mitä kuuluu", *Alakansakoulu* 8/1928, 80–81.

724 n-, "Vihtorismi tosiasian valossa," *Alakansakoulu* 12/1928, 144.

725 L.L-nen, "Mitä meistä sanotaan?" *Alakansakoulu* 9/1928, 102–104.

726 Prokkola 2001, 24–25.

Olennaisesti seminaariyhteisössä opettajakunnan asenteet naisoppilaiden seurustelusuhteita ja kihlautumisia kohtaan liittyivät oppilaan kumppanin ammatilliseen uraan. Vakavia seurustelusuhteita toisen opettajan kanssa ei tuomittu yhtä ankarasti kuin suhteita muihin ammattiryhmiin kuuluvien kanssa. Osa entisistä seminaarien naisoppilaista kertoi jopa kokeneensa, että heitä rohkaistiin tällaisiin kahden opettajan parisuhteisiin opettajakunnan ja johtajan suunnalta.⁷²⁷ Osittain Sortavalan opettajien käymän kihlauskeskustelun vähäsanaisuus saattaa liittyä tähän. Sinänsä ihanne naimattomasta naisopettajasta oli jossain määrin yhä olemassa, mutta kahden tulevan kansakouluopettajan lupausta avioliitosta ei tuomittu yhtä hanakasti kuin suhteita muiden ammattiryhmien kanssa.

Sortavalan opettajakunnan keskustelu opiskelijoidensa mahdollisista kihlautumisista ajoittui elokuulle 1929. Lehdissä naisopettajien avioitumiseen liittyvät kysymykset olivat nousseet esille reilua vuotta aikaisemmin huhti- ja toukokuussa 1928. Todennäköisesti keskustelut kytkeytyivät osaksi valmistella ollutta avioliittolakiä, joka astui voimaan 1.1.1930. Lain myötä nainen vapautettiin miehensä edusmiehisyydestä ja hänestä tehtiin täysivaltainen itseään ja omaisuuttaan koskevissa kysymyksissä. Vanha, vuoden 1929 loppuun asti voimassa ollut avioliittolaki oli perustunut pääosin vuonna 1734 asetettuun lakiin.⁷²⁸ Toveriliittoon tähtäävä liike oli saanut alkunsa 1800- ja 1900-lukujen vaiheessa, jolloin nuorten naisten mahdollisuudet taloudelliseen itsenäisyyteen olivat alkaneet lisääntyä. Puolisoiden välistä hierarkiaa sekä aviomiehen valta-asemaa alettiin purkaa korostamalla puolisoiden välistä kumppanuutta avioliitossa.⁷²⁹ Osa esimerkiksi kansakoululaitoksen parissa työskentelevistä kritisoi toveriavioliittoa, sillä sen pelättiin vapauttavan naisia liikaa sekä vähentävän nuorten ihmisten sitoumusta avioliittoon.⁷³⁰

Tultaessa 1930-luvulle myös julkisessa keskustelussa opettaja-ammattikunnan ulkopuolellakin oli alettu enenevässä määrin pohtia, oliko naisten mahdollista tehdä päätoimisesti töitä sekä toimia perheenäitinä.⁷³¹ Samoihin aikoihin naisopettajan siviilisääty ja perhe-elämä palasivat uudestaan osaksi opettajien käymää keskustelua. Eräs naisopettajatar kirjoitti *Alakansakoulu*-lehteen kokeestaan epäsuhdasta, sillä yläkoulussa toimiva naisopettaja sai parempaa palkkaa mentyään naimisiin ja saatuaan lapsen, kun taas hän alakansakouluopettajattarena ei ollut oikeutettu korkeampaan palkkatasoon, vaikka huolehti lapsestaan yksin.⁷³² Kirjoitus sai vastineen, jossa kannatettiin perheellisten alakansakouluopettajattarien palkkatason nostamista.⁷³³ Kirjoittajat olivat valinneet foorumiksi kirjoituksilleen ja käymälleen keskustelulle nimenomaan *Alakansakoulu*-

⁷²⁷ Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 25–6.

⁷²⁸ Huttunen 1930, 3, 9–10 & 20–23.

⁷²⁹ Cronvall 2000, 114; Lappalainen 1992, 158–159; Räisänen 1995, 38 & 130–131; Eiranen 2019, 25.

⁷³⁰ Esim. Oker-Blom 1908, 3 & 5–6; Cronvall 2000, 116.

⁷³¹ Haikari & Kotilainen 2016, 265–266.

⁷³² K.P., ”Eräs korjattava epäkohta,” *Alakansakoulu* 5/1935, 70–71; Perheellinen alakansakouluopettajatar, ”Perheellinen alakansakouluopettajatar,” *Alakansakoulu* 5/1935, 67–68.

⁷³³ H.R., ”Alakansakouluopettajatar perheensä elättäjänä,” *Alakansakoulu* 10/1935, 147–148; Tuntematon, ”Suomen opettajayhdistyksen keskushallitus,” *Alakansakoulu* 23/1935, 364–365.

lehden, sillä naisopettajat arvostelivat *Opettajain lehdessä* olevan puolueellinen palkkausasioissa ja asettuneen kysymyksessä miesopettajien puolelle.⁷³⁴

Alun perin liian korkean palkan pelättiin johtavan opettajan herraskaisuuteen, mikä erottaisi hänet kyläyhteisön muista jäsenistä. Pahimmillaan parhaiten palkatut opettajat saivat jopa kaksi ja puoli kertaa enemmän palkkaa kuin matalammin palkatut virkatoverinsa. Myös maaseudulla opettajan ammattiin liittyneet luontaiset tuudet aiheuttivat erimielisyyttä.⁷³⁵ Miesopettajalla oli paremman palkan lisäksi isompi asunto ja laidunmaa sekä enemmän polttopuita kuin naisopettajalla. Heidän korkeampaa palkkatasoaan perusteltiin perheen elättämisellä, vaikka todellisuudessa parempi palkka kohdistui myös naimattomiin miesopettajiin.⁷³⁶ Tultaessa 1930-luvulle nais- ja miesopettajan välinen palkkaero oli kaventunut, mutta naisopettaja sai yhä noin kymmenen prosenttia pienempää palkkaa kuin miespuolinen kollegansa.⁷³⁷ Vuonna 1935 eli saman vuoden lopulla, kun lehdissä oli otettu aiheeseen kantaa, tehtiin päätös perheellisten alakansakouluopettajien palkkauksen korottamisesta.⁷³⁸ Samankaltaista keskustelua käytiin myös muissa Pohjoismaissa kuten Ruotsissa vielä Suomeakin vilkkaammin.⁷³⁹

Taulukko 13 ja 14

Seminaarien ja harjoituskoulujen opettajien siviilisäätö.

	Seminaari				Harjoituskoulu			
	Naisopettajat		Miesopettajat		Naisopettajat		Miesopettajat	
	Naimaton	Avioitunut	Naimaton	Avioitunut	Naimaton	Avioitunut	Naimaton	Avioitunut
Jyväskylä	21	13	2	61	8	2	1	7
Sortavala	11	12	2	31	13	0	1	6
Heinola	10	5	2	14	8	1	0	0
Tammisaari	19	1	0	24	17	0	0	3
Uusikaarlepyy	2	0	0	40	8	2	0	11
	Yhteensä		Naiset	Miehet	Kaikki			
	Jyväskylä		44	71	115			
	Sortavala		36	38	74			
	Heinola		24	16	40			
	Tammisaari		37	27	64			
	Uusikaarlepyy		12	41	53			

⁷³⁴ Rantala 2011, 299; Oksanen 2018, 55.

⁷³⁵ Rantala 2011, 298; Oksanen 2018, 56–58; Kajander 2020, 139–141.

⁷³⁶ Haikari & Kotilainen 2016, 142; Rantala 2005, 19; Mellberg 1996, 123–124.

⁷³⁷ Rantala 2011, 298.

⁷³⁸ H.R., "Alakansakouluopettajatar perheensä elättäjänä", *Alakansakoulu* 10/1935, 147–148; Tuntematon, "Suomen opettajayhdistyksen keskushallitus", *Alakansakoulu* 23/1935, 364–365.

⁷³⁹ Mellberg 1996, 123; Florin 1987, 161–162 & 170–172; toim. Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011; Kajander 2020, 137–138.

Kiinnostava näkökulma liittyen opettajien avioitumisiin on myös se, missä määrin ihannetta ylläpidettiin yhä seminaariyhteisöjen sisällä. Tilastojen valossa tarkastellessa seminaareissa työskennelleiden naimattomien ja avioituneiden naisopettajien määrissä ei ole huomattavia eroja. Useissa seminaareissa noin puolet naisopettajista pysyivät naimattomina ja noin puolet menivät naimisiin. Useimmiten avioituneet naisopettajat olivat käytännöllisiä aineita opettavia naisopettajia, kuten kotitalouden, käsitöiden tai musiikin opettajattaria. Todennäköisimmin seminaarien opettajista naisosastojen johtajattaret pysyivät naimattomina. Tämä osoittaa, että seminaarien naisopettajat eivät välttämättä olleet itse aina omassa henkilökohtaisessa elämässä sitoutuneita ylläpitämään naimattomuusihannetta.

Harjoituskoulujen naisopettajista huomattava osa pysyi naimattomana ja avioituneita harjoituskouluopettajattaria on koko aineistossa vain viisi, joten koululaisia opettaneita harjoituskoulun opettajattaria naimattomuuden ihanne yhä koski. Seminaarien ja harjoituskoulujen naisopettajien tehtävät olivat luonteeltaan erilaisia, minkä perusteella nimenomaan harjoituskoulun opettajattarilta vaadittiin kutsumuksellisuutta, jonka perusteella henkilökohtaisesta perhe-elämästä oli luovuttava. Tässä suhteessa odotukset naisopettajaa kohtaan olivat ristiriitaiset ja perustuivat naisopettajan toimenkuvulle eli sille, ketä hän opetti. Naimattomuusihanteen ei nähty koskettavan samalla tavalla seminaarien naisopettajia, joiden tehtävänä oli kouluttaa tulevia opettajia, jotka olivat jo täysi-ikäisiä. Verrattuna naisopettajiin, naimattomaksi jäänyt miesopettaja näyttäytyy poikkeuksena: suurin osa miesopettajista avioitui eikä seminaarin ja harjoituskoulun miesopettajien välillä näy tässä suhteessa merkittäviä eroja.

Lopullinen muutos asenteisiin naisopettajien avioitumisista tapahtui 1940-luvun ja sota-aikojen myötä. Talvisodan jälkeen tullessa 1940-luvulle Tammissaaren seminaarissa yleistyi, että naisoppilaat menivät naimisiin joko heti opettajaksi valmistumisensa jälkeen tai kesken opiskeluiden. Näiden naisten aviomiehet eivät olleet opettajataustaisia, vaan esimerkiksi teknikoita, sotilastaustaisia ja joukosta löytyy muusikkokin.⁷⁴⁰ Heinolan seminaarissa puolestaan erityisesti sota-ajan jälkeen 1940-luvun alkupuolella yleistyivät avioituneiden naisoppilaiden opintojen aikana alkaneet raskaudet. Vaikka tapauksia ei määrällisesti ollut montaa, on tämä huomattava muutos suhteessa siihen, ettei vastaavanlaisia ilmiöitä ollut nähtävissä aiemmin.⁷⁴¹ Naisoppilaat eivät enää olleet naimattomuusihanteeseen yhtä sitoutuneita kuin aiemmat sukupolvet, mutta naimattomana pysymistä ei myöskään enää edellytetty ammatin kannalta.⁷⁴²

---

⁷⁴⁰ Esim. AES nummer 1591, 1615, 1620, 1672, 1675, 1711 & 1720, AES Elevmartiklar 1871–1965, HKA.

⁷⁴¹ HSA vuosikertomus 1944–45, HSA Vuosikertomukset 1935–53, MKA. Myös HSA ptk 9.4.1945, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA; myös HSA nro 1607, 1628, 1664 & 1665, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁷⁴² Jyväskylän seminaari 1863–1937, 43–44 & 117.

5.3 Epäilyt naisoppilaiden siveettömyydestä

Yksi opettajaan kohdistetuista ihanteista oli vaatimus siveellisyydestä, jonka nähtiin koskettavan erityisesti sukupuolensa vuoksi naisia. Naisen yhteiskuntakelpoisuutta oli alettu 1800-luvun puolelta lähtien määrittää hänen siveellisyytensä kautta ja ihanteen ylläpitämiseen liittyivät olennaisesti 'siveellisiksi' itsensä määritelleet naistoimijat.⁷⁴³ Siveellisyys oli käyttäytymis- ja moraalisääntöjen koelma, jota noudattaessaan nainen toimi kuten yhteiskunnan odotusten mukaisesti. Siveellisyys oli kykyä luopua omista itsekkäistä pyyteistä yhteisen edun vuoksi ja laittaa muiden etu omien halujen edelle.⁷⁴⁴

Myös seminaariyhteisössä tarkkailtiin korostuneesti naisoppilaiden siveellisyyttä. Tämä näkyi jo seminaariasetuksessa, jossa naisoppilaille kohdistettiin oma, siveellistä kuria koskeva pykälänsä. Asetuksen mukaan seminaarin johtajattaren tuli valvoa, ettei naisoppilaiden keskuudessa ilmennyt säädyttömyyttä, kevytmielisyyttä tai irstautta. Jos johtajatar havaitsi merkkejä tällaisesta, oli hänen tehtävä ilmoitus asiasta ja yhdessä opettajakokouksen tuli erottaa siveellisesti 'viallinen' oppilas laitoksesta.⁷⁴⁵

Siveellisyysnäkökulmat huomioitiin myös seminaarien opetuksessa. Seminaareissa sukupuolisuhteisiin ja siveyteen liittyviä asioita opetettiin lähinnä terveysopin tunneilla, mutta jossain määrin näitä asioita käsiteltiin myös esimerkiksi puhtausopin tunnilla sekä raittiusoppiin liitettynä. Annettu opetus oli oppiaineesta riippuen joko moraalifilosofiaa, jossa siveellisyyssasioita käsiteltiin yksilön kantaman vastuun kautta⁷⁴⁶, tai siveysoppia⁷⁴⁷, jossa annettiin opetusta oikeanlaisista ihmissuhteista ja seurustelusta.⁷⁴⁸ Opetuksen kautta pyrittiin ohjailemaan tulevien naisopettajien henkilökohtaisia suhteita ja elämää toivottuun suuntaan, mutta samalla painotettiin moraalien merkitystä valintojen perusteena. Aihetta pohdittiin myös jo valmistuneiden naisopettajien keskuudessa, joten se nähtiin merkityksellisenä kysymyksenä vielä valmistumisen jälkeenkkin.⁷⁴⁹ Sukupuolten välillä oli eroja opetuksessa, sillä miehille ei opetettu varsinaista siveysoppia osana seminaariopetusta kuten naisoppilaiden kohdalla tehtiin. Miesten siveellisyyteen ei kiinnitetty samanlaista huomiota osana seminaarien opetusta.

Suoranaista sukupuolivalistusta annettiin osana terveysoppia, jolloin opetuksesta vastasivat seminaarien voimistelun opettajat. Voimistelun opettajiin

⁷⁴³ Kamila 2012, 87; Valtonen 2004, 49–50; Vehkalahti 2010, 141; Mort 2002, 73–74.

⁷⁴⁴ Valtonen 2004, 48–51 & 122; Porter & Hall 1998; Markkola 2014.

⁷⁴⁵ Pykälä §74, seminaariasetus 1866, 49.

⁷⁴⁶ Esim. JSA NO Luokkapäiväkirjat 1924–25, JyKA.

⁷⁴⁷ Omana oppiaineenaan opetettiin myös siveysoppia, joka oli aiemmin kuulunut osaksi uskonnonopetusta, mutta siitä muodostettiin oma oppiaineensa vuoden 1922 seminaarikomitean mietinnön myötä (Simola 1997, 221–224; Launonen 2000, 167).

⁷⁴⁸ JSA 9.3.1921, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA 5.4.1921, 6.4.1921, 8.4.1921, 12.4.1921, 13.4.1921, 15.4.1921 & 19.4.1921, JSA LK V NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA. Myös esim. JSA NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA; JSA NO Luokkapäiväkirjat 1923–24, JyKA; JSA NO Luokkapäiväkirjat 1924–25, JyKA; HSA Vuosikertomus 1920–21, HSA Vuosikertomukset 1902–25, MKA.

⁷⁴⁹ Esim. A. S-nen, "Nuoren opettajattaren seurapiirin valitseminen", *Alakansakoulu* 16/1930, 174–176.

kohdistettiin ylipäätään erityisvastuuta ohjailla oppilaiden käytöstä toivottuun suuntaan.⁷⁵⁰ Miehille sukupuolisuhteita opetettiin selkeästi enemmän biologian kannalta, kun naisten opetuksessa painopiste oli siveellisyydessä.⁷⁵¹ Aikansa sukupuolikasvattajat toisinaan kritisoivat, että naisten kohdalla tietämättömyys sukupuoliasioista lisäsi siveettömyyttä ja ongelman ratkaisemiseksi naisten varsinaista sukupuolikasvatusta olisi lisättävä.⁷⁵² Erityisesti koululaitoksen tehtävänä nähtiin paikata vanhempien kasvatuksellisia puutteita sukupuolikasvatuksessa.⁷⁵³ Tässä suhteessa seminaareissa tosinnettiin kasvattajien esille nostamaa ongelmaa naisten sukupuolivalistuksen vähäisyydestä.

Asetuksista ja ihanteista huolimatta eri seminaareissa jouduttiin käsittelemään siveellisyyteen liittyviä rikkomuksia. Yksi tällainen tapaus tuli ilmi keväällä 1930 Heinolan seminaarissa, kun naisoppilas Kaisa oli vapaa-ajallaan poistunut seminaarista tapaillemaan miehiä. Sama oppilas oli jo kahdesti aiemmin syyllistynyt sopimattomaan käytökseen, mutta selvinnyt tuolloin varoituksilla.⁷⁵⁴ Kaisan tulkittiin tarkoituksellisesti pyrkineen huijaamaan seminaarin opettajakuntaa. Kaisa erotettiin seminaarista ja hänen käyttöksensä sekä huolellisuutensa numeroita alennettiin.⁷⁵⁵ Opettajakunta perusteli päätöstään sillä, että koska Kaisa oli toistuvasti tehnyt rikkomuksia, hänen kohdallaan ei ollut todisteita, että oppilas kykenisi tai edes haluaisi muuttaa käytöstään.⁷⁵⁶

Kaisa ei hyväksynyt opettajakunnan tekemää päätöstä vaan teki asiasta valituksen kouluhallitukselle. Taustaltaan Kaisa tuli työläisperheestä Helsingistä ja oli 19-vuotias erottamisen aikaan.⁷⁵⁷ Valituskirjelmässään hän kritisoi seminaarijärjestelmää eikä hänen mielestään oppilaitoksella ollut oikeutta vaikuttaa oppilaidensa yksityiselämään esimerkiksi seurustelusuhteiden tai vapaa-ajan suhteen. Kaisa vaati, että seminaarin vanhanaikaiset säännöt tulisi muuttaa nykyaikaisemmiksi. Hän kertoi avoimesti seurustelleensa miehen kanssa, jonka kanssa suunnitteli avioitumista eikä hänestä asia kuulunut seminaarille.⁷⁵⁸ Kaisan kohdalla opettajakunnan päätökseen todennäköisesti vaikutti, että hänen kumppaniaan kutsuttiin pöytäkirjassa 'pahimman luokan kommunistiksi', jota ei poliittisen kantansa vuoksi nähty tulevalle kansakouluopettajattarelle sopivana kumppanina.⁷⁵⁹

Kaisan valituskirjelmä ei johtanut seminaarista erottamisen perumiseen. Kirjelmä itsessään on kuitenkin kiinnostava, sillä erityisesti siveysrikkomusten yhteydessä naisoppilaiden oma ääni ja kokemus olivat harvoin kuultavissa. Tapauksessa nimenomaan työläisperheen tytär asettui kritisoimaan seminaarijärjestelmää. Mahdollisesti Kaisan työläistausta saattoi vaikuttaa siihen, miksi sopeutuminen seminaarin sääntöihin oli hänelle erityisen vaikeaa. Taustaltaan

750 JSA pöytäkirja 23.10.1928, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

751 Esim. JSA 23.11.1920 & 27.11.1920, JSA LK III MO Luokkapäiväkirjat 1920–21.

752 Oker-Blom 1909, 7, 70 & 110; Oker-Blom 1908, 33 & 39; Mört 2002, 126–127.

753 Oker-Blom 1910, 371–372.

754 HSA ptk 30.10.1928, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

755 HSA ptk 31.5.1930 & 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

756 HSA ptk 19.8.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

757 HSA nro 1065, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

758 HSA ptk 19.8.1930 & liite 4, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

759 HSA ptk 31.5.1930 & liite 2, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

Kaisa ei ollut Heinolan seminaarin 'tyypillisin' naisoppilas, joka tuli maalaistaustaisesta perheestä. Kuitenkin Heinolan seminaarissa alkoi opiskella enemmän työläistäustaisia oppilaita 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa.⁷⁶⁰ Ylipäätään seminaarien patriarkaalinen järjestys oli jäänyt ajan saatossa jälkeen muun yhteiskunnan sopivaisuussäädöksistä ja tämä näkyi erityisesti siveellisyyksäsitusten muuttumattomuudessa.⁷⁶¹ Kaisan voi tulkita edustaneen modernia naiseutta, jonka toimintaa määritti itsemääräämisoikeus.

Kaisan seurustelusuhteen salaamiseen oli osallistunut viisi muuta Heinolan seminaarin naisopiskelijaa ja he olivat näin opettajakunnan mukaan mahdollistaneet Kaisan siveettömän ja moraalisesti arveluttavan toiminnan. Myös näiden viiden naisoppilaan käytöksen ja huolellisuuden numeroita alennettiin.⁷⁶² Tapauksessa käy ilmi seminaarilaisten välinen solidaarisuus, jota oli nähtävissä seminaareissa enemmänkin.⁷⁶³ Ilmeisesti Kaisan toverit ymmärsivät hänen toimintaansa, mikä oli osoitus sen hyväksyttävyydestä heille. Seminaarin mittapuulla tällainen salaaminen oli rangaistavaa toimintaa, mutta samaan aikaan se osoittaa oppilaiden välistä yhteisöllisyyttä ja toverillisuutta.⁷⁶⁴

Eräs Jyväskylän seminaarin entinen naisoppilas muistelee, kuinka naisoppilailla kävi poikkeuksellisen usein 'serkuiksi' kutsuttuja miesvieraita. Naisoppilaat saattoivat tavata seminaarin ulkopuolisia miesvierailijoita, jos vierailija tiesi esittäytyä seminaarissa serkkuna. Tapaamiseen piti pyytää lupa johtajattarelta ja seurustelu vieraan kanssa tapahtui johtajattaren salissa hänen valvonnassaan.⁷⁶⁵ Tämä takasi, ettei mitään sopimatonta voinut sattua, mutta tilanteet tarjosivat naisoppilaille keinon kiertää seminaarin sääntöjä. Sen sijaan pelkästään naisille tarkoitettujen seminaarien asuntoloissa suhtauduttiin hyvinkin tiukasti miespuolisiin vierailijoihin.⁷⁶⁶ Kaksoisseminaarien löyhempi vierailusäännöstö saattaa olla yksi esimerkki niiden siveyteen liittyvän moraalissäännöstelyn vähenemisestä.

Usein Kaisan tapauksen lailla naisoppilaiden siveellisyyserikkomuksiin liittyi luvattomia poistumisia seminaarin alueelta, jolloin naisoppilaan nähtiin siveettömyyden lisäksi pettäneen seminaarin opettajakunnan luottamuksen. Tällaisia tapauksia käsiteltiin esimerkiksi Sortavalan ja Heinolan seminaareissa.⁷⁶⁷ Yöllisiin tapailuihin osallistuneen naisoppilaan tulkittiin usein myös tietoisesti pyrkineen salaamaan tapaamiset, mikä osoitti opettajakunnan tulkinnan mukaan toiminnan olleen harkittua ja suunniteltua.

Jos oppilas ei ollut aiemmin tehnyt rikkomuksia, hän saattoi selvittää lievästä siveellisyyserikkomuksesta nuhteilla. Kuitenkin mikäli rikkomus oli herättänyt

---

⁷⁶⁰ Kts. tästä aiheesta lisää luku 3.1.

⁷⁶¹ Valtonen 2009a, 39.

⁷⁶² HSA ptk 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁷⁶³ Esim. kts. luku 6.1.

⁷⁶⁴ Myös Puranen 2015, 43.

⁷⁶⁵ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 117.

⁷⁶⁶ Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 24 & 26.

⁷⁶⁷ Esim. SSA ptk 2.10.1920, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, HKA; HSA ptk 19.11.1925, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

poikkeuksellisen paljon huomiota myös seminaarin ulkopuolella, oli kurinpalautus ankarampi.⁷⁶⁸ Tällaisissa tapauksissa naisoppilaille saatettiin antaa koko oppilaitoksen edessä julkiset nuhteet ja kurinpalautustilanteessa seminaarin johtaja luki muistutuksena seminaarin kurinpitoa koskevat säännökset.⁷⁶⁹ Rangaistus oli tällöin julkinen koko koululle, jolloin rikkomuksiin syyllistyneistä oppilaista tehtiin muulle oppilasyhteisölle varoittava esimerkki. Yleensä kuriasiat haluttiin käsitellä seminaarin sisäisesti ilman ulkopuolisia tahoja.⁷⁷⁰ Tällaisissa kurinpalautuksissa pyrittiin paitsi palauttamaan järjestys seminaariin, osoitettiin myös seminaarin ulkopuolisille paikkakuntalaisille seminaarilaitoksen sisäisen kurijärjestelmän huolehtivan kurinpalautuksesta.

Annetut rangaistukset liittyivät olennaisesti oppilaiden aiempaan käytökseen. Tyypillistä siveettömyysrikkomuksille oli, että rikkomukseen syyllistyneitä naisoppilasta syytettiin useammasta kuin pelkästään yhdestä rikkomuksesta. Tapausten yhteydessä naisoppilaita saatettiin syyttää esimerkiksi holtittomasta rahojen käytöstä kuten rahan lainaamisesta ilman takaisinmaksamisen aikeita tai opettajakunnalle valehtelemisestä. Tällaisissa tapauksissa oppilas oli rikkonut naisopettajan ihannetta vastaan enemmän kuin vain yhdeltä osa-alueelta: hän oli osoittautunut paitsi siveettömäksi, myös epärehelliseksi tai pahimmillaan moraalittomaksi.⁷⁷¹

Jos oppilaille oli aiemmin jouduttu antamaan käytöksestä muistutuksia tai heidän luonteessaan katsottiin olevan jotain perustavanlaatuisesti viialla, suhtauduttiin oppilaan rikkomukseen ankarammin.⁷⁷² Vakavimmiksi arvioidut siveysrikkomukset johtivat joko oppilaan määräajaiseen⁷⁷³ tai pysyvään erottamiseen seminaarista⁷⁷⁴. Joskus siveellisyyden vuoksi seminaarista erotettu naisoppilas saattoi hakea toiseen seminaariin ja salata taustansa, minkä vuoksi oppilas erotettiin myös toisesta seminaarista.⁷⁷⁵ Opettajakunnan tekemän arvion perusteella päätettiin, mihin rangaistukseen oppilaan kohdalla päädyttiin ja näennäisesti hyvin samankaltaisista rikkomuksista saatettiin antaa naisoppilaille keskenään ankaruudessa erilaisia rangaistuksia: naisoppilaan tulevaisuuden kannalta oli rat-

---

⁷⁶⁸ Heinolassa oli useampi tällaisia tapauksia 1930-luvun lopulla, esim. HSA ptk 21.8.1935, HSA OPK Pöytäkirjat 1934–37, MKA; HSA pöytäkirja 19.9.1938, HSA OPK Pöytäkirjat 1937–39, MKA.

⁷⁶⁹ Esim. HSA ptk 21.8.1935, HSA OPK Pöytäkirjat 1934–37, MKA; HSA pöytäkirja 19.9.1938, HSA OPK Pöytäkirjat 1937–1939, MKA.

⁷⁷⁰ Valtonen 2009a, 88.

⁷⁷¹ HSA ptk 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁷⁷² Erottamiseen johtanut tapaus HSA pöytäkirja 22.3.1934, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA. Toinen oppilas erotettiin määräajaksi ja toinen sai käytöksestään julkiset nuhteet sekä molemmille alennettiin arvosanat; HSA pöytäkirja 21.8.1935, HSA OPK Pöytäkirjat 1934–37, MKA. Myös HSA ptk 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁷⁷³ Esim. SSA ptk 2.10.1920, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA ptk 24.1.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; SSA ptk 20.1.1938 & 24.1.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁷⁷⁴ Esim. SSA ptk 9.4.1937, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; HSA ptk 31.5.1930, 5.6.1930 & 22.3.1934, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–1934, MKA.

⁷⁷⁵ HSA ptk 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

kaisevaa, johtiko siveettömyysrikkomus ainoastaan määräaikaiseen eroon, jolloin naisoppilas sai vielä palata jatkamaan opintojaan, vai erotettiin hänet pysyvästi, jolloin hänet pakotettiin löytämään itselleen uusi ura.

Naisoppilaiden siveellisyysrikkomusten käsittelyä leimaa opettajakunnan pöytäkirjoissa harvasanaisuus, sillä rikkomusten kohdalla ei yleensä käy ilmi, mitä oikeastaan oli edes tapahtunut. 1900-luvun alkupuolen kulttuurissa seksuaalisuhteista ei puhuttu ja erityisesti naisen seksuaalisuudessa oli jo lähtökohtaisesti jotain uhkaavaa ja normaalia poikkeavaa.⁷⁷⁶ Harvasanaisuus siveellisyysrikkomusten kohdalla kertoo aiheen arkaluontoisuudesta ja vaikeudesta käsitellä niitä osana julkista keskustelua. Harha askel siveellisyyden tieltä saattoi saattaa naisen asemaan, jonka seurauksia hän joutui kantamaan loppuelämänsä.⁷⁷⁷ Passivisuus sukupuolisuhteissa liitettiin sivistyneeseen naiseuteen, mutta kaikki eivät näkemystä jakaneet. Sitä kritisoi esimerkiksi ajan suosittu liikuntakasvattaja Anni Collan.⁷⁷⁸

Erityisen vakavia siveellisyysrikkomuksia olivat tapaukset, jotka johtivat avioliiton ulkopuolisiin raskauksiin. Vuonna 1924 tällaista tapausta käsiteltiin Heinolan seminaarissa. Tapauksen yhteydessä seminaarin lääkäri Kivinen oli tutkinut siveettömyydestä syytetyn naisoppilas Mailan, mutta oppilas kieltäytyi uskomasta lääkärintutkimuksen tuloksia ja vaati pääsyä erikoislääkärille Helsinkiin. Oppilaan käytös tulkittiin opettajakunnan parissa niin, ettei hän katunut riittävästi tekoaan. Lisäksi häntä oli jo aiemmin varoitettu sopimattomasta käytöksestä. Maila päätettiin erottaa seminaarista siveellisesti huonon käytöksen vuoksi. Erotodistusta varten hänelle annettiin myös poikkeuksellisen alhaiset numerot⁷⁷⁹.

Taustoiltaan Maila oli 23-vuotias ja pienviljelijäperheen tytär läheltä itärajaa. Opinnoissaan hän oli edennyt neljännelle luokalle eli hän oli vuoden päässä opettajan ammattiin valmistumisesta.⁷⁸⁰ Pari vuotta erottamisen jälkeen Maila anoi kouluhallitukselta oikeutta toimia kansakouluopettajana. Asiasta kysyttiin mielipidettä Heinolan seminaarista ja opettajakunnan mielestä jo pelkästään muiden kansakouluopettajan ammatissa toimivien varjelemiseksi Mailalle ei tulisi myöntää tätä oikeutta. Lisäksi oppilaan erottamisesta nähtiin kuluneen vasta niin lyhyen ajan, ettei hän ollut voinut parantua vioistaan eikä siksi sopinut lasten ja nuorten kasvattajaksi.⁷⁸¹

Suoranaisia raskausepäilyitä esiintyi seminaareissa harvoin, mikä tekee Mailan rikkomuksesta poikkeuksellisen. Yksinäinen äitiys oli vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kova kohtalo Suomessa, minkä vuoksi yksinäinen äiti sai osakseen halveksuntaa ja joutui kokemaan häpeää. Ajan merkittävimpiä naisia vankilaan vieneitä syitä olivatkin sikiön lähdetys ja lapsenmurha. Pohjoismaat

⁷⁷⁶ Rojola 1992, 137; Valtonen 2004, 116; Herdt 2009, 1–2.

⁷⁷⁷ Oker-Blom 1909, 113–114;

⁷⁷⁸ Oker-Blom 1908, 22.

⁷⁷⁹ Käytöksestä huono eli 4 ja huolellisuudesta tyydyttävä eli 8.

⁷⁸⁰ HSA ptk 6.6.1924, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–1926, MKA; HSA nro 730, HSA Nimi-kirja 1899–1953, MKA.

⁷⁸¹ HSA ptk 20.4.1926, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

kuitenkin erosivat muista Euroopan maista, sillä yksinäisiä äitejä alettiin suhteellisen varhain pitää syntisen sijaan uhreina.⁷⁸² Myös yhteiskunnallinen tausta ja asema saattoi vaikuttaa siihen, kuinka tuomittavina avioliiton ulkopuolisia raskauksia pidettiin. Esimerkiksi maaseutu- ja työläisväestön parissa ei ollut poikkeuksellista, että pariskunta meni naimisiin, kun nainen jo odotti lasta.⁷⁸³

Yleisenä käytäntönä oli, että seminaareista myönnettiin erotetulle oppilaalle erotodistus, johon kirjattiin oppilaan arvosanat sekä kuinka pitkälle oppilas oli edennyt seminaariopinnoissaan. Erotodistus oli kuitenkin eri asia, kuin seminaarin varsinainen päästötodistus, joka annettiin seminaarista valmistuneille.⁷⁸⁴ Osa seminaarien oppilaista, jotka olivat joutuneet jättämään opintonsa rikkomuksen vuoksi kesken, saattoivat hakea määräaikaisiin opettajan toimiin. Kaksi vuotta nuhteettomasti virkaansa hoitaneen opettajan oli mahdollista hakea virkavahvistuskirjaa, joka todisti pätevyyden opettajana.⁷⁸⁵ Opettajakunnan tapa vaikeuttaa kesken opintojensa eronneen tai erotetun oppilaan toimimista opettajan ammatissa oli antaa tälle niin alhaiset käytöksen, tarkkaavaisuuden ja huolellisuuden arvosanat, ettei kansakoululautakunta hyväksynyt häntä edes määräaikaiseen opettajan virkaan. Käytännössä hyvin harvalle erotetullekaan oppilaalle annettiin merkittävän alhaisia numeroita päästötodistukseen⁷⁸⁶, joten tällainen toiminta oli opettajakunnalta poikkeukselliselta.⁷⁸⁷ Edellä käsitellyn Mailan kohdalla seminaarin opettajakunta pyrki selkeästi estämään entisen oppilaan toimimisen opettajan ammatissa.⁷⁸⁸

Jotkut seminaareissa käsitellyistä rikkomuksista olivat aikansa mittapuulla suoranaisia rikoksia, jolloin ne olivat myös poikkeuksellisen vakavia tapauksia seminaarin kurin kannalta. Tällaista siveysrikkomusta käsiteltiin Tammisaaren seminaarissa keväällä 1925, kun seminaarin kaksi naisoppilasta olivat tulleet pidätetyiksi Virossa. Syytä pidätykselle ei pöytäkirjoista käy ilmi, mutta koska rikoksesta syytettyinä olivat nimenomaan kaksi naisoppilasta ja rikkomuksen luonteesta vaiettiin, on syytä epäillä kyseessä olleen seksuaalirikos kuten prostituutioepäily. Seminaarin osalta tapaus ratkesi, kun opettajakunta erotti molemmat oppilaat pysyvästi.⁷⁸⁹

Molemmat oppilaat sekä Rosa että Bea olivat seminaarissa neljännellä luokalla eli valmistuminen opettajan ammattiin jäi heiltä reilun vuoden päähän. Rosa oli 19-vuotias kansakouluopettajan tytär Pohjanmaalta.⁷⁹⁰ Bea oli Helsingistä, taustaltaan työväenluokkainen ja iältään 22-vuotias.⁷⁹¹ Siveettömyydestä

---

782 Edwards 2001, 123; Mäkinen 2008, 64–65; Markkola 1994, 61–62; Julkunen 2010, 80; Cronvall 2000, 124.

783 Mäkinen 2008, 60.

784 Jyväskylän seminaari 1863–1937, 94.

785 Jyväskylän seminaari 1863–1937, 111.

786 HSA ptk 19.11.1925, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA.

787 Pykälät §44 & §45, seminaariasetus 1866, 53–54.

788 Esim. HSA ptk 19.9.1938, HSA OPK Pöytäkirjat 1937–39, MKA. Myös esim. HSA ptk 19.11.1925, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA; HSA ptk 31.5.1930 & 5.6.1930, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

789 AES protokoll 6.4.1925, AES LK Protokoll 1920–1926, HKA.

790 AES nummer 1309, AES Elevmatriklar 1871–1965, HKA.

791 AES nummer 1310, AES Elevmatriklar 1871–1965, HKA.

aiheutuva maineen menetys toi häpeää paitsi kyseiselle naisoppilaalle, pahimmillaan se vaikutti myös hänen lähipiirinsä ja perheensä maineeseen.⁷⁹² Yhteiskunnallinen asema ei ollut indikaattori siitä, kuka naisoppilaista tällaisiin rikkomuksiin syyllistyi. Sosioekonomiselta taustaltaan siveellisyyserikkomuksista syytettyjä naisoppilaita tuli niin maaseutuväestön parista⁷⁹³ tai työväen luokasta⁷⁹⁴, mutta myös ylemmistä yhteiskuntaluokista eli he saattoivat myös olla kauppiaiden⁷⁹⁵ tai opettajien tyttäriä⁷⁹⁶. Rangaistusten perusteella oppilaan tausta ei myöskään vaikuttanut opettajakunnan tekemiin päätöksiin.

Oppilaan tausta saattoi sen sijaan vaikuttaa hänen omaan siveyskäsitykseensä ja ymmärrykseen, mikä nähtiin sopivana tai sopimattomana toimintana. Joillekin seminaareissa oppilaille tottuminen seminaarin sääntöihin saattoi olla hankalampaa, jos oppilas oli tottunut toisenlaisiin vapauksiin omassa kasvuympäristössään. Erityisesti maaseudulta tulevien oppilaiden kohdalla vapaampaa käsitystä naisten ja miesten välisestä seurustelukulttuurista voidaan selittää yöstely- tai yöjuoksukulttuurilla.⁷⁹⁷ Yöstelyssä seksuaalisuuteen liittyi rajoituksia, mutta jo käytännön itsensä vuoksi maaseutuväestöä syytettiin moraalittomuudesta.⁷⁹⁸

Yhteiskunnallisten ongelmien uskottiin ratkeavan moraalisen puhtauden, siveellisen itsekurin ja ihanteellisen mielenpuhtauden avulla.⁷⁹⁹ Jos huolta aiheutti maaseudun väestö, nähtiin jo kaupunkiympäristö itsessään aikalaiskeskusteluissa nuorisolle vaarallisena. Kaupungin houkutuksiin liitettiin 'kepeat huvitukset', joiden pelättiin kasvattavan kevytmielisiä ja vastuuttomia aikuisia. Nuorten huvitteluhalu nähtiin uhkana yhteiskunnan moraalille järjestykselle ja aiheetta käsiteltiin usein opettajille suunnatuissa lehdissä sekä seminaariopettajien keskusteluissa.⁸⁰⁰ Yksi huolta herättänyt ajanviete oli tanssiminen, sillä tanssiessa nainen ja mies painautuivat lähekkäin, minkä pelättiin herättävän nuorison eroottiset vaistot. Samanlaisia negatiivisia konnotaatioita ei liitetty esimerkiksi perinteisiin kansantansseihin, sillä ne ylläpitivät suomalaista kulttuuriperintöä sekä tukivat yksilön isänmaallisuutta ja liikunnallisuutta yhtä aikaa.⁸⁰¹

Moraaliin syihin nojaten tanssiminen oli kielletty seminaareissa sekä alemmissa oppilaitoksissa kuten oppikouluissa. Tansseihin ei myöskään myönnetty seminaareissa poistumislupia toiminnan moraalittomuuteen vedoten. Tansseihin lähtemistä jo itsessään pidettiin siis siveettömänä toimintana.⁸⁰² Myös

⁷⁹² Puranen 2015, 89.

⁷⁹³ Esim. HSA nro 875, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA; SSA nro 1734, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

⁷⁹⁴ AES nummer 1310, AES Elevmatriklar 1871–1965, HKA; HSA nro 1065, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁷⁹⁵ Esim. HSA nro 670, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁷⁹⁶ Esim. AES nummer 1183 & 1309, AES Elevmatriklar 1871–1965, HKA; SSA nro 1531, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA.

⁷⁹⁷ Saarimäki 2010, 56–57; Räisänen 1995, 54; Karisto, Takala & Haapola 2003, 155.

⁷⁹⁸ Saarimäki 2010, 57–58; Cronvall 2000, 106; Räisänen 1995, 54–56.

⁷⁹⁹ Halmesvirta 1996, 151.

⁸⁰⁰ A-K R, "Mikä meidät sai liikkeelle?," *Raittiuskasvatus* 1/1931, 1–4; Helmi Manninen, "Miten meidän on suhtauduttava huvituksiin?," *Alakansakoulu* 3/1928, 33–35; Esim. JSA ptk 6.5.1927, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA. Kts. myös Herdt 2009, 8.

⁸⁰¹ Nevala-Nurmi 2014, 140–141; Tebutt 2012, 201–205.

⁸⁰² Kaarninen 2011, 414–415; Puranen 2015, 59.

opettajille suunnatuissa aikakauslehdissä julkaistiin varoittavia tarinoita, kuinka nimenomaan naisopettaja menetti maineensa käymällä tansseissa.⁸⁰³ Tansseissa käymisestä rangaistiin naisoppilaita niin Sortavalassa⁸⁰⁴, Heinolassa⁸⁰⁵ kuin Tammisaaressakin⁸⁰⁶. Kiinni jääminen tällaisesta rikkomuksesta tarkoitti yleensä tutkintaa ja rankaisutoimenpiteitä sen perusteella, kuinka vakavaksi opettajakunta määritteli rikkomuksen. Yleensä oppilaat selvisivät nuhteilla ja numeroiden alentamisella, kuten kävi Heinolan seminaarissa keväällä 1939. Tuolloinen tanssiselkkaus oli poikkeuksellisen laaja, sillä opettajakunnan pöytäkirjoissa mainittiin 34 naisoppilasta, joita rangaistiin tapauksen takia.⁸⁰⁷

Poikkeuksellisen ankara rangaistus tansseissa käymisestä annettiin Tammisaaren seminaarin naisoppilas Gudrunille vuonna 1924. Hänet päätettiin erottaa seminaarista puoleksi vuodeksi, mutta rangaistus kytkeytyy oppilaan aiempaan käytökseen, sillä hänelle oli jo annettu muistutuksia sopimattomasta käytöksestä ja opintojen laiminlyömisestä. Myös toinen naisoppilas oli osallistunut tansseihin, mutta koska hänen kohdallaan rikkomus oli ensimmäinen, hän selvisi varoituksella.⁸⁰⁸ Gudrunin mukaan tansseihin olisi osallistunut myös muita Tammisaaren seminaarin oppilaita, erityisesti ylioppilaspuhjoisia oppilaita, mutta ilman todisteita opettajakunta päätti jättää oppilaan väitteen huomiotta.⁸⁰⁹ Gudrun oli 21-vuotias kansakouluopettajan tytär Haminasta ja opiskeli seminaarissa viimeistä vuottaan.⁸¹⁰ Gudrunin isä otti yhteyttä Tammisaaren seminaariin päätöksen kumoamiseksi, mutta yhteydenotolla ei toivottua vaikutusta. Tämän jälkeen hän teki rangaistuksesta valituksen kouluhallitukselle, mutta tehty päätös pysyi voimassa.⁸¹¹

Suhteutettuna seminaarien rangaistusjärjestelmään, oli Gudrunin saama rangaistus ankara. Tammisaaren naisseminaarissa sukupuolisiveellisyyteen liittyviä rikkomuksia tai ylipäätään rikkomuksia esiintyi vähiten kaikista tutkituista seminaareista. Tästä syystä Tammisaaren rangaistusjärjestelmä näyttäytyy suhteellisen tiukkana ja opettajakunnalla oli varaa langettaa koviakin rangaistuksia. Gudrunin tulevan uran kannalta määrääkainen erotus ei ollut kuitenkaan ratkaiseva, sillä hän valmistui opettajaksi Tammisaaren seminaarista syksyllä 1924.⁸¹²

---

⁸⁰³ Vanha opettaja, "Mitenkä kodin ja koulun suhde saadaan hyväksi", *Alakansakoulu*, 12/1925, 189-190.

⁸⁰⁴ Esim. SSA pöytäkirja 20.3.1936, SSA OPK Pöytäkirjat 1934-43, MKA.

⁸⁰⁵ Esim. HSA ptk 30.10.1928, HSA OPK Pöytäkirjat 1926-34, MKA; HSA ptk 29.3.1939, HSA OPK Pöytäkirjat 1939-49, MKA.

⁸⁰⁶ Esim. AES protokoll 10.3.1924, AES LK Protokoll 1920-26, HKA.

⁸⁰⁷ HSA ptk 29.3.1939, HSA OPK Pöytäkirjat 1939-49, MKA.

⁸⁰⁸ AES protokoll 10.3.1924, AES LK Protokoll 1920-26, HKA.

⁸⁰⁹ AES protokoll 17.3.1924, AES LK Protokoll 1920-26, HKA.

⁸¹⁰ AES nummer 1183, AES Elevmatriklar 1871-1965, HKA.

⁸¹¹ AES protokoll 13.4.1924 & 24.4.1924, AES LK Protokoll 1920-26, HKA.

⁸¹² AES protokoll 23.9.1924 & 26.9.1924, AES LK Protokoll 1920-26, HKA; AES nummer 1183, AES Elevmatriklar 1871-1965, HKA.

Tansseissa käyminen oli kansakouluseminaarien tavoin ongelma myös alakansakouluseminaareissa ja aiemman tutkimuksen perusteella esimerkiksi Torniossa naisoppilaita rangaistiin tansseissa käymisestä.⁸¹³ Tämän tutkimuksen perusteella ainoastaan naisoppilaita rangaistiin tanssien perusteella, joka oli yksi yleisimpiä rikkomuksia naisoppilaiden keskuudessa. Koska niin moni naisoppilas kävi kielloista huolimatta tansseissa, ilmensi tanssiminen yhtä ilmeistä moraalista ristiriitaa seminaarin oppilaiden ja opettajien välillä. Oppilaat pitivät tansseissa käyntiä hyväksyttävänä ja normaalina toimintana, kun taas seminaarin opettajat pelkäsivät tanssimisen vaikuttavan negatiivisesti seminaarilaitoksen ulkopuolisten käsityksiin opettajien moraalista.⁸¹⁴

1920- ja 1930-luvuilla koko yhteiskunnan nähtiin olevan murrostilassa. Eriyisesti nuorten naisten ongelmalliseksi tulkittu käytös oli osa laajempaa muutosprosessia, jota myöhemmin on nimetty modernin murrokseksi. Keskustelussa vanhojen arvojen ja moraalikäsitteiden pelättiin olevan uhattuina.⁸¹⁵ Käsitteiden oikeanlaisesta naiskansalaisesta ja hänelle soveliaasta käytöksestä kytkeytyy tähän. Epäonnistuneen kasvatuksen johdosta tyttöjen kohdalla uhkana pidettiin kevytmielisyyttä, huvittelunhalua ja moraalin alentumista.⁸¹⁶ Naisen vapautumisen pelättiin johtavan siihen, että moderni nainen hylkäisi perinteisen naiselle ominaiseksi nähdyn passiivisuuden ja äidillisen roolin.⁸¹⁷ Naisen harteille vieritettiin vastuu paitsi omasta, myös lähiympäristön miesten siveydestä. Siveellinen nainen ei asettanut miehiä kiusaukseen omalla olemuksellaan tai käytöksellään.⁸¹⁸

Yhteiskunnan muuttuessa myös naisten toiminta alkoi muuttua uudenlaisten vaatimusten, odotusten ja omien toiveiden ristipaineessa. Naiset alkoivat yhä enemmän kantaa vastuuta omasta ja perheensä toimeentulosta työskentelyn ja ammatillisen toiminnan kautta. Keskustelu oikeasta naiseudesta on myöhemmin liitetty hämmennykseen ja pelkoon, jota aikalaisodotuksiin verrattuna poikkeavasti toimineet nuoret naiset herättivät.⁸¹⁹ Moderniin, itsenäiseen naiseuteen suhtauduttiin kahtiajakoisesti, sillä naiseus, jota ei voitu määritellä naisen siviilisäädyn ja perheaseman kautta, koettiin ristiriitaisena eli yhtä aikaa sekä kiinnostavana että uhkaavana.⁸²⁰ Käytökseltään totutusta naisen mallista poikkeavat naisoppilaat herättivät seminaariyhteisössä pahennusta erityisesti vanhemmissa naisopettajissa. Naiselta odotettiin yhä kainoa ja siveää käytöstä, joten uudenlaiset reippaat ja epäsovinnaiset naisoppilaat herättivät tällaisessa yhteisössä huomiota.⁸²¹

---

⁸¹³ Paksuniemi & Määttä 2011.

⁸¹⁴ Valtonen 2009b, 195.

⁸¹⁵ Vehkalahti 2010, 132–133; Kaarninen 1995, 19; Hietala 1985, 236; Johnson 2000, 544; Lintunen 2016, 21; Pulkkinen 2011, 52–53; Räisänen 1995, 185.

⁸¹⁶ Oker-Blom 1909, 121–123; Vehkalahti 2000, 131; Kaarninen 1995, 51–52.

⁸¹⁷ Oker-Blom 1908, 18–19; Tiihonen 2010, 184–187; Kokkonen 2015; Hapuli, Koivunen, Lappalainen & Rojola 1992, 107; Cronvall 2000, 104 & 108; Markkola 1994, 46; Oker-Blom 1909, 110–111; Hapuli 1992, 113.

⁸¹⁸ Männistö 2003, 225–228; Haatanen 2012, 76.

⁸¹⁹ Kaarninen 1995, 179.

⁸²⁰ Hapuli, Koivunen, Lappalainen & Rojola 1992, 107–108.

⁸²¹ Halila 1963, 154; Häggman 1994, 182–183; Puranen 2015, 47–48.

5.4 Miesoppilaiden sukupuolisiveellisyys

Käsitykset mieheydestä, naiseudesta ja ylipäättään sukupuolesta sekä seksuaalisuudesta kulminoituivat jo 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa käytyyn moraalikeskusteluun.⁸²² Miesten kohdalla oli vallinnut pitkään sallivampi asenne avioliiton ulkopuolisia sukupuolisuhteita kohtaan kuin mitä naisilla. Tätä tukien aikalaissäityksissä toistuvasti esitettiin, kuinka miehillä oli luonnostaan naisia vahvempi fyysinen tarve sukupuolisuhteisiin.⁸²³ Seksuaalisuuteen liittynyt keskustelu sai uutta pontta prostituution aiheuttamasta paniikista. Keskustelu kulminoitui erityisesti oikeanlaisen mieheyden määrittelyyn, jossa ylä- ja keskiluokan miesihannetta täsmennettiin.⁸²⁴ Uudella käsityksellä pyrittiin torjumaan kaksinaismoralismia, jonka mukaan naisia ja miehiä koskivat erilaiset siveysvaatimukset. Tilalle vaadittiin miesten ja naisten välistä moraalista tasa-arvoa sekä miehisen sukuvietin kontrollointia. Tämän käsityksen mukaan mies oli kunniallinen, mikäli kykeni hillitsemään itseään ja halujaan sekä toimimaan järkipohjaisesti.⁸²⁵

Kaksinaismoralistiset asenteet koskien sukupuolisuutta näkyivät seminaarilaitosta järjesteltäessä jo siinä, ettei seminaariasetuksissa tai seminaarien opetuksessa miesten sukupuolisuhteisiin eikä siveyteen kiinnitetty samanlaista huomiota kuin naisoppilaiden kohdalla. Jossain määrin seminaareissa käsiteltiin kuitenkin myös miesoppilaiden mahdollisia siveellisyyserikkomuksia. Jyväskylän seminaarissa epäiltiin syksyllä 1925 seminaarin miesoppilaan syyllistyneen siveyserikkomuksiin, kun tämä oli toistuvasti saattanut erästä naisopettajaa tämän kotiin kaupungin laitamille iltasaikaan. Tapauksesta ilmoituksen seminaariin tekivät kyseisen naisopettajan naapurit, itsekin opettajana toimiva paikkakuntalainen mies ja hänen vaimonsa.

Tapaus sai alkunsa, kun Jyväskylän seminaarin opettaja Heikki Haataja⁸²⁶ oli kehottanut pariskuntaa kirjoittamaan seminaariin. Useinkaan seminaarilaisien sopimattomasta käytöksestä ilmoittaneilla paikkakuntalaisilla ei ollut varsinaisesti mitään tekemistä seminaarin kanssa. Syytetty seminaarilainen oli 26-vuotias Jyväskylän lähikunnasta kotoisin oleva talollisen poika ja opiskeli tapauksen aikaan viimeistä vuottaan seminaarissa.⁸²⁷ Mahdollisesti tapauksessa vaikutti, että Haatajalla oli ollut erimielisyyksiä saman oppilaan kanssa jo aiemmin. Alun perin tapauksesta ilmoittanutta pariskuntaa ei enää tavoitettu, joten tapauksen käsittely raukesi ilman todisteita tai todistajia ja oppilas sai valmistua seminaarista seuraavana keväänä.⁸²⁸ Uudenkaarlepyyn seminaarissa puolestaan kahta miesoppilasta syytettiin paikallisen talonpojan sisaren toistuvasta ahdistelusta. Jyväskylän tapauksesta poiketen toinen seminaarilaisista päätettiin erottaa,

⁸²² Markkola 2014, 148 & 154; Räisänen 1995, 48–49.

⁸²³ Oker-Blom 1908, 20–21 & 24; Oker-Blom 1909, 104–105.

⁸²⁴ Markkola 2014, 134–135; Uimonen 2011, 110–111.

⁸²⁵ Markkola 2014, 136–138; Connell 1995; Mangan 2002; Mangan 2012; Mosse 1996.

⁸²⁶ Haatajan tapaus käsitelty luvussa 3.5.

⁸²⁷ JSA nro 1621, JSA Oppilasluettelo 1903–29, JyKA.

⁸²⁸ JSA ptk 19.10.1925, JSA OPK pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

koska hän oli syyllistynyt ahdisteluun useammin, kun taas toinen seminaarilainen sai pitää paikkansa hyvän opintomenestyksen ja aiemman nuhteettomuuden perusteella, mutta hänen käytösnumeroaan alennettiin.⁸²⁹

Useimmiten seminaarin opettajat kantoivat enemmän huolta naisoppilaiden kuin miesoppilaiden siveellisyydestä, mutta Jyväskylän lehtori Haataja oli tässä suhteessa poikkeus. Haatajan huoli erityisesti miesoppilaiden siveellisyydestä kävi ilmi myös muissa yhteyksissä. Esimerkiksi erään Jyväskylän seminaarin miesoppilaan asumisjärjestely huoletti Haatajaa, joka oli varoittanut oppilasta, kuinka naiset olivat taipuvaisia huonoihin tekoihin. Useat muutkin seminaarin miesoppilaat todistivat Haatajan olleen seminaarin miesoppilaiden seurustelusuhteista sopimattoman kiinnostunut.⁸³⁰ Haataja väitti huolensa perustuneen sille, että hän oli havainnut seminaarin siveellisen tilan kehittyneen huonoon suuntaan, mikä ilmeni Haatajan mukaan mies- ja naisoppilaiden sopimattomina sukupuolisuhteita. Haataja jopa väitti, että Jyväskylän seminaarin miesoppilaat ja sieltä valmistuneet opettajat kärsivät sukupuolitaudeista, jotka olivat saaneet alkunsa prostituoitujen palvelusten käyttämisestä.⁸³¹

Miesoppilaiden kohdalla siveysrikkomuksiin kiinnitettiin yleensä huomiota, jos ne määriteltiin jollain tavalla poikkeukselliseksi. Kesäkuussa 1927 Uudenkaarlepyyn seminaarissa käsiteltiin pitkään rikkomusta, jossa miesoppilas Tom oli luvatta poistunut seminaarista ja matkustanut Pietarsaareen, missä oli yöpynyt matkustajakodissa toisen henkilön kanssa. Tapaus kävi ilmi, kun matkustajakodista otettiin seminaariin yhteyttä maksamattomasta laskusta. Myöhemmin toinen huoneessa yöpyneistä henkilöistä oli käynyt maksamassa laskun, mutta tapaus johti silti pitkään tutkimukseen, jossa Tomia kuulusteltiin perusteellisesti useampaan otteeseen. Oppilas toistuvasti kieltäytyi kertomasta, kenen kanssa ja mistä syystä hän oli yöpynyt matkustajakodissa. Raskauttavana nähtiin, että oppilas oli jo aiemmin erotettu seminaarin asuntolasta sellaisten rikkomusten vuoksi, jotka eivät pöytäkirjan mukaan 'kestäneet päivänvaloa'⁸³². Rangais-
tukseksi oppilas erotettiin seminaarista vuodeksi.⁸³³ Tom palasi vuoden erottamisen jälkeen seminaariin, mutta keskeytti pian opintonsa uudestaan ja vaihtoi ammattiaan merimieheksi. Taustaltaan Tom oli 26-vuotias maanviljelijän poika Varsinais-Suomesta.⁸³⁴

Tutkimuksen lähestymistavan kannalta olennaista on pohtia aineiston aukkoja ja niiden mahdollisia merkityksiä. Tapauksen käsittely seminaarissa poikkeuksellisen pitkään kertoo rikkomuksen merkittävydestä. Samaan aikaan tapausta leimaava vaikeneminen kertoo aiheen arkaluontoisuudesta.⁸³⁵ Miesoppilaan rikkomuksen kannalta pöytäkirjan vähäsanaisuus vaikuttaa epätyypilliseltä ja liittyy oppilaan rikkomuksen luonteeseen, joka on mainittu niin törkeäksi, ettei

⁸²⁹ NSA protokoll 21.10.1927, NSA LK Protokoll 1922–1929, VKA.

⁸³⁰ JSA ptk 4.3.1925, JSA SJNK Keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁸³¹ JSA ptk 8.8.1925, JSA SJNK Keskustelunaiheet 1931, JyKA.

⁸³² "Som sannolikt ick tål dagens ljus," NSA protokoll 7.6.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

⁸³³ NSA protokoll 7.6.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

⁸³⁴ NSA nummer 844, NSA Elevmatriklar 1906–49, VKA.

⁸³⁵ Dahlberg & Timosaari 2014, 98–100; Alasuutari 2011, 222.

siitä voitu julkisesti edes puhua. Tästä syystä vaikuttaa perustellulta pohtia, epäiltiinkö oppilasta homoseksuaalisista sukupuolisuhteista. Mikäli kyseessä todella epäiltiin olevan homoseksuaalisuuteen liittyvä rikkomus, selittäisi se sekä tutkinnan perusteellisuuden että harvasananaisuuden. Homoseksuaalisuus nousee seminaariaineistosta harvoin esille, ainoastaan Jyväskylän seminaarin lehtori Haatajaa tapauksen yhteydessä esitettiin tällaisesta epäilyksiä.

Vielä 1800-luvulla seksuaalisuutta tutkittiin joko moraalikysymyksenä tai sairautena, mutta porvarillisen perheihanteen vakiintumisen myötä seksuaalisuutta ja siihen liittyviä kysymyksiä alettiin määritellä entistä tarkemmin.⁸³⁶ Seksuaalisuus, joka ei täyttänyt kristillisiä normeja ja ihanteita, marginalisoitiin ja esimerkiksi homoseksuaalisuus määriteltiin rikolliseksi. Erityisesti kristillisissä piireissä miesten homoseksuaalisuutta pidettiin tuomittavana ja annetun elämänlahjan hukkaamisena.⁸³⁷ Monet aikalaiskasvattajat tuomitsivat homoseksuaalisuuden joko vakavana tunne-elämän häiriönä ja sairautena tai suoranaisena rikoksena luontoa vastaan.⁸³⁸ Heteroseksuaalisuus määriteltiin osaksi oikeaa maskuliinista identiteettiä, kun taas homoseksuaalisuus marginalisoitiin sen ulkopuolelle.⁸³⁹

Myös Sortavalan seminaarissa kävi vuonna 1930 ilmi miesoppilaan vakava siveellisyysrikkomus, kun oppilas Eemil myönsi johtajan kanssa käydyssä kahdenkeskisessä keskustelussa saattaneensa erään naisen raskaaksi. Eemil oli luvanut avioitua kyseisen naisen kanssa, joten opettajakunta erotti oppilaan vuoden määräajaksi.⁸⁴⁰ Vuotta myöhemmin Eemil palasi seminaariin ja myös valmistui myöhemmin opettajaksi.⁸⁴¹ Taustaltaan Eemil oli 22-vuotias talollisen poika itäsuomalaiselta pikkupaikkakunnalta eli sosioekonomisesti hän oli tyyppillinen Sortavalan seminaarin miesoppilas. Edellisessä luvussa käsiteltiin rikkomusta, jossa naisoppilasta syytettiin hieman vastaavasti avioliiton ulkopuolisesta raskaudesta. Siinä missä Eemil sai vuoden karenssin ja tämän jälkeen palasi takaisin seminaariin myöhemmin myös valmistuen opettajaksi, pyrki Heinolan seminaarin opettajakunta aktiivisesti estämään entisen naisoppilaan toimimisen opettajana.⁸⁴²

Aikalaiskeskusteluissa miehiä penättiin toistuvasti kantamaan vastuunsa naisen raskaudesta ja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista.⁸⁴³ Tässä mielessä Eemilin toiminta, vaikka se oli ollut ihanteiden vastaista, vastasi aikalaisen käsitystä kunniallisuudesta, sillä hän oli valmis kantamaan vastuunsa. Vaikka edellisessä luvussa käsitelty Mailan tapaus ja Eemilin rikkomus olivat näennäisesti hyvin samankaltaiset, olennaiseen rooliin nousi oppilaan oma toiminta.

---

⁸³⁶ Hapuli 1989, 28–29; Elomaa 1995.

⁸³⁷ Hapuli 1989, 22.

⁸³⁸ Oker-Blom 1908, 28; Markkola 2014, 155–156; Halmesvirta 1996, 138–139; Relander 1994, 164–165; Räisänen 1995, 183.

⁸³⁹ Connell 1995, 196; Grönfors 1994, 67.

⁸⁴⁰ SSA ptk 23.10.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1930–34, MKA.

⁸⁴¹ SSA ptk 13.10.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1930–34, MKA.

⁸⁴² HSA ptk 6.6.1924 & 20.4.1926, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA; HSA nro 730, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

⁸⁴³ Mäkinen 2008, 64–65; Markkola 1994, 61–62; Julkunen 2010, 80; Cronvall 2000, 124; Oker-Blom 1904, 179–181.

Naisoppilas oli viimeiseen asti kieltänyt tilanteensa ja koittanut esittää sen todellisuutta paremmaksi, kun taas Eemil meni oma-aloitteisesti myöntämään johtajalle tapahtuneen. Rehellisyys ja katumus palkittiin seminaarijärjestelmässä lieventämällä rangaistusta, erityisesti mikäli oppilas ei ollut tehnyt aiemmin rikkomuksia. Toisaalta siveysrikkomus ei ollut miehen kohdalla yhtä raskauttava kuin mitä naiselle, sillä miesoppilas pystyi tietyllä tapaa 'sovittamaan' rikkomuksensa rehellisyydellä ja kantamalla teostaan vastuun. Sen sijaan naisoppilaan kohdalla tällaisella rikkomuksella oli kauaskantoisemmat seuraukset, mikä näkyi seminaarien opettajakunnan suhtautumisessa.⁸⁴⁴

Sortavalan seminaarista löytyy vielä vuodelta 1943 esimerkki miesoppilaan tekemästä siveettömyysrikkomuksesta. Miesoppilas Heimo oli jäänyt kiinni törkeästä epäsiiveellisestä käytöksestä seminaarin johtajan kotiapulaisen kanssa. Oppilas myönsi opettajakunnalle rikkomuksensa, jota hän perusteli ymmärtämättömyydellä. Opettajakunnan äänestyksen perusteella oppilas erotettiin seminaarista kahdeksi vuodeksi.⁸⁴⁵ Heimo oli 18-vuotias maanviljelijän poika Itä-Suomesta ja hän oli vasta aloittanut edellisenä syksynä seminaarin oppilaana. Vaikka kyseessä oli opettajakunnan määritelmän mukaan törkeä epäsiiveellisyys, erotettiin oppilas ainoastaan kahden vuoden määrääjäksi, jonka jälkeen hänen oli luvallista palata jatkamaan opintojaan seminaariin ja valmistua opettajan ammattiin.

Ikänsä, taustansa ja kotipaikkakuntansa puolesta Heimo oli tyypillinen Sortavalan seminaarin miesoppilas eli suhteellisen nuori ja vähän kouluja käynyt, sosioekonomisesti maaseutuväestöä ja kotoisin Karjalan läheisyydestä Itä-Suomesta. Mahdollisesti Heimon kohdalla rangaistukseen vaikutti hänen ikänsä, sillä hän oli aloittanut seminaariopintonsa 17-vuotiaana ja käynyt ennen seminaaria pohjakoulutuksena vain kansakoulun. Rangaistukseen saattoi vaikuttaa myös sota-aika, jolloin erityisesti miesopettajista oli pula. Heimon tavoin miesoppilaita erotettiin äärimmäisen harvoin pysyvästi edes törkeiksi määritellyistä siiveellisyysrikkomuksista. Yleensä he selvisivät joko vuoden tai kahden vuoden karensiajalla, jonka jälkeen he saivat palata seminaariin.

Taulukko 15 Siveettömyyteen liittyvät rikkomukset ja epäilyt vuosina 1920–45.

	Jyväskylä		Sortavala		Heinola		Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	m	n	m	n	n	n	m		
1920 -24	0	1	0	1	3	0		5	
1925-29	1	1	0	12	2	3		19	
1930-34	0	1	1	4	0	0		6	
1935-39	0	7	0	39	0	0		46	
1940-45	0	0	1	0	0	0		1	
Yht.	1	10	2	56	5	3		77	

⁸⁴⁴ Valtonen 2009a, 93–94.

⁸⁴⁵ SSA ptk 22.5.1943, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

Siveettömyyteen liittyviä rikkomuksia oli yhteensä 77 tapausta, joista ainoastaan kuusi oli miesoppilaiden tekemiä rikkomuksia. Kuten tilastosta käy ilmi, tilastossa korostuvat Sortavala ja Heinola. Tilastoon on laskettu mukaan myös kaikki naisoppilaiden lähtemiset luvatta tansseihin. Heinolan kohdalla tilastojen lukumääriä nostaa erityisesti vuoden 1928 tapaus, jolloin 11 seminaarin naisoppilasta jäivät kiinni luvatta tansseissa käymisestä sekä vastaavan kaltainen tapaus keväältä 1939, jolloin 34 naisoppilasta rangaistiin luvatta tansseihin lähtemisestä. Erityisesti siveellisyysrikkomuksia esiintyy 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun aikana, minkä vuoksi on pohdittava, alkoiko nimenomaan kyseisenä aikana moraalinen murros, jolloin seminaareissa opiskelevat naisoppilaat eivät pitäneet tansseissa käymistä tai suoranaisia seurustelusuhteitakaan yhtä tuomittavina kuin seminaarien opettajat.

Miesoppilaita rangaistiin huomattavasti vähemmän siveettömyysrikkomuksista kuin naisoppilaita. Sortavalassa kahta miesoppilasta rangaistiin siveettömyydestä rikkomusten olleessa kummassakin tapauksessa poikkeuksellisen vakavia kuten avioliiton ulkopuolinen raskaus tai jääminen verekseltään kiinni.⁸⁴⁶ Uudenkaarlepyyn seminaarissa rikkomukset kävivät puolestaan ilmi, kun ulkopuolinen henkilö ilmoitti niistä seminaarin johtajalle. Miesoppilaat tuskin tekivät todellisuudessa niin paljon vähemmän siveellisyyteen liittyviä rikkomuksia kuin tutkimuksen aineiston perusteella voisi päätellä. Todennäköisemmältä vaikuttaa, että miesoppilaiden sukupuolisuhteita ja mahdollisia siveettömyysrikkomuksia ei valvottu yhtä tiukasti kuin mitä naisoppilaiden kohdalla. Mahdollista myös on, että miesten siveettömyysrikkomuksia tuli vähemmän opettajakunnan tietoon. Tämän perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että vaikka seminaareissa periaatteessa sukupuolisen pidättyväisyyden vaatimukset koskivat sekä nuoria naisia että miehiä, ei miesten siveellisyyttä vahdittu yhtä tarkasti kuin naisten.⁸⁴⁷ Usein myös miesoppilaiden saamat rangaistukset tällaisista rikkomuksista olivat verrattain lieviä, mikä osoittaa avioliiton ulkopuolisten suhteiden olleen tuomittavampia naisille kuin miehille.⁸⁴⁸ Langetettujen rangaistusten suhteen seminaarien rangaistusjärjestelmä oli pohjimmiltaan kaksinaismoralistinen, sillä miehille sallittiin enemmän liikkumavaraa kuin naisille.

5.5 Raittius ja juopottelurikkomukset

Alkoholikysymyksen kansalliset ja sosiaaliset peruselementit olivat nousseet yhteiskunnalliseksi ongelmaksi 1800-luvun loppupuolella.⁸⁴⁹ Raittiusaate ja alkoholiin liittyvät kysymykset olivat kansallisia ja hyvin yllirajaisia koskettaen mo-

---

⁸⁴⁶ NSA protokoll 21.10.1927 & 7.6.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

⁸⁴⁷ Mäkinen 2008, 62–63; Halmesvirta 1996, 157.

⁸⁴⁸ Haatanen 2012, 78; Nätkin 1997, 50.

⁸⁴⁹ Sulkunen 1986, 19–20 & 22.

nien valtioiden poliittista päätäntöä ja näkyivät myös toimintana erilaisten liikkeiden kautta.⁸⁵⁰ Suomessa ajatus kohtuudesta oli osa fennomaanista ideologiaa, jonka omaksunut sivistyneistö halusi ohjata talonpoikaista kansaa sekä kasvavaa kaupunkilaistyöväestöä kohti kansallisen yhtenäisyyden rakentamista. Raittius asetettiin koko suomalaisen kansan tavoitteeksi ja erityisesti sivistyneiden ihmisten tuli osoittaa mallia tavalliselle kansalle omalla raittiilla esimerkillään.⁸⁵¹ Vaikka raittiustoiminta oli alkanut erityisesti sivistyneistön huolena työläisväestön vääränlaisista juomatavoista, niin pian työväestöstä itsestään muodostui liikkeen varsinainen ydin.⁸⁵²

Raittiusliike löysi paljon kannattajia kansakouluväen parista ja aate haluttiin osaksi koululaitoksen opetusta. Esimerkiksi kouluhallitus kannusti, että raittiteen liittyvää opetusta sulautettaisiin mahdollisimman monipuolisesti osaksi eri oppiaineita niin kansakouluissa kuin seminaareissakin.⁸⁵³ Seminaarien oppilailta odotettiin sitoumusta raittiusaatteeseen ja sen edistämistä oman toiminnan kautta. Raittiustyöstä innostuneet seminaarioppilaat järjestivät myös harjoituskouluissa raittiustilaisuuksia ja innokkaimmat myös seminaarin ulkopuolisille paikkakuntalaisille raittiustoimintaa.⁸⁵⁴ Kouluhallituksen ja opettajakunnan taholta seminaarilaisia innostettiin suorittamaan erityisiä raittiustutkintoja. Myös esimerkiksi *Opettajain Raittiusliiton* puolelta seminaareja suorastaan painostettiin perustamaan oma raittiusseura, mikäli sitä ei entuudestaan ollut.⁸⁵⁵

Raittiusvalistuksen päämääränä oli ehdoton raittius, johon jokaisen tulisi pyrkiä. Raittius ja kieltäytyminen alkoholista tulkittiin konkreettisena osoitukseksi itsekurista.⁸⁵⁶ Alkoholien käytön kontrolloinnissa ja kieltolaissa keskeisessä asemassa olivat yhteiskunnan ja yhteisössä vallitsevan järjestyksen ylläpito.⁸⁵⁷ Raittiuskulttuurissa olennaisessa roolissa eivät olleet kulutetut alkoholimäärät, vaan tapa kuluttaa: suomalaisten humalahakuinen juominen nähtiin osoituksena, ettei suomalaiselle kansalle alkoholi sopinut.⁸⁵⁸ Raittiusaatteen levittäminen liitettiin suoraan kansakouluopettajan tehtävään, sillä siinä oli kyse kansakunnan moraalisesta, puhtaudesta ja kansakunnan yleisestä hyvästä. Fyysisen puhtauden ajateltiin ruokkivan myös poliittista puhtautta eli sitoutumista porvarilliseen, valkoiseen Suomeen. Sitoutumalla yhteiskunnan asettamiin arvoihin yksilö osoitti, että hän oli sitoutunut paremman yhteisen tulevaisuuden rakentamiseen.⁸⁵⁹

---

⁸⁵⁰ Bengston 1999; Båtefolk 2000; Edman & Stenius 2007; Foster 2002; Gerritsen 2000; Hands 2018; Johansson 1995; Lawson 2013; Nichols 2009; Phillips 2014; Wilson 2006.

⁸⁵¹ Hämmäläinen 2003, 265–266; Sulkunen 1986, 172; Bäckman 2011.

⁸⁵² Kaartinen 2011, 51.

⁸⁵³ JSA ptk 10.3.1927, 6.5.1927 & 7.10.1927, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA; JSA ptk 30.5.1930 & liite 1, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA; HSA ptk 18.10.1927, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁸⁵⁴ HSA Vuosikertomus 1933–34, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA.

⁸⁵⁵ HSA ptk 22.4.1933, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁸⁵⁶ Valtonen 2004, 120.

⁸⁵⁷ Vilkuna 2015, 33; Valtonen 2004, 120; Kolbe 2005, 123; Peltonen 1992, 63.

⁸⁵⁸ Kaartinen 2011, 14–15; Peltonen 1992.

⁸⁵⁹ Tuomaala 2004; Valtonen 2004, 120.

Myös seminaarien järjestämistä koskevassa asetuksessa linjattiin, ettei opettaja saanut elää juopumuksessa tai missään muussakaan synnissä.⁸⁶⁰ Opettajaseminaarien toimintaa koskevassa kuripykälässä oppilailta kiellettiin niin ylellisyys ruoissa kuin väkevät juomat sekä tupakan polttaminen.⁸⁶¹ Seminaarin oppilaalle ei myöskään saanut myydä väkeviä juomia ilman, että ilmoitti seminaarin johtajalle.⁸⁶² Käytännössä seminaareissa johtajalla sekä yksittäisillä, aktiivisilla opettajilla oli huomattava merkitys raittiusvalistuksen kannalta, koska opettajien omat arvot heijastuivat myös seminaarien toimintaan.⁸⁶³ Vaikka raittius tai kristillisuus olivat sinänsä vakiintuneet osaksi opettajan arvomaailmaa, korostuivat niiden merkitys seminaareissa, joiden opettajat itse olivat omistautuneita aatteiden edistämiseksi. Esimerkiksi Tammisaaressa useat naisopettajista olivat arvomaailmaltaan vahvasti kristillisiä sekä sitoutuneita toimimaan raittiusaatteen puolesta.⁸⁶⁴ Myös Jyväskylässä toimi raittiusaatteelle omistautuneita opettajia.⁸⁶⁵

Seminaarilaisille raittiusoppia opetettiin terveysopin yhteydessä vuodesta 1905 alkaen.⁸⁶⁶ Raittiusoppiin liitettiin 1920-luvulla terveysoppillisia sisältöjä, joiden päätavoitteena oli edistää yleistä hygieniaa. Raittius- ja terveystieteiden opetus tuli vahvasti ideologinen leima viimeistään sisällissodan jälkimainingeissa ja kieltolain astuttua voimaan 1919.⁸⁶⁷ Jyväskylän seminaarissa raittiusoppia opetettiin useamman kuukauden ajan toisen ja kolmannen luokan miesoppilaille. Naisille opetusta annettiin läpi seminaariajan.⁸⁶⁸ Merkintöjen epämääräisyyden perusteella on mahdoton sanoa raittiusopetuksen tarkkoja sisältöjä. Naisoppilaiden opetuksen osalta teemat oli usein sidottu yhteiskunnallisiin teemoihin, kuten alkoholin aiheuttamaan rikollisuuteen ja sen muihin seurannaisvaikutuksiin yhteiskunnan kannalta.⁸⁶⁹ Lisäksi terveysopin ja puhtausopin tunneilla käytiin myös läpi väkijuomien vaikutuksia ihmiskehoon.⁸⁷⁰ Naistensaama opetus oli oppituntien aiheiden perusteella vahvasti tunneperäistä ja sidoksissa moraalisiin. Samankaltainen suhtautumistapa raittiusopetuksen näkyi myös seminaarien oppikirjoissa kuten Max Oker-Blomin terveysopin kirjoissa.⁸⁷¹

Ihanteista huolimatta kaikissa tutkimuksen seminaareissa käsiteltiin miesoppilaiden juopottelurikkomuksia. Uudenkaarlepyyn seminaarissa kävi syksyllä 1920 ilmi, että seminaarin oppilas Leo oli nähty kaupungin 300-vuotisjuhllaisuuksissa päihtyneenä. Kuulustelussa Leo myönsi juopotelleensa Pietarsaaresta tulleen vanhan armeijakaverinsa kanssa.⁸⁷² Armeijakaveriin Leo oli tutustunut

---

⁸⁶⁰ Kansakouluasetus 1863, 24–25.

⁸⁶¹ Pykälä §74, seminaariasetus 1866, 49.

⁸⁶² Pykälä §75, seminaariasetus 1866, 50.

⁸⁶³ Haikari & Kotilainen 2016, 124.

⁸⁶⁴ Schulman 1994, 33–34.

⁸⁶⁵ Lamberg 2004, 30; Halila 1963, 163; Valtonen 2009a, 50.

⁸⁶⁶ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 63.

⁸⁶⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 258–259; Kaartinen 2011, 39; Valtonen 2009a, 44.

⁸⁶⁸ Esim. JSA 8.4.1921, 12.4.1921, 15.4.1921, 19.4.1921 & 22.4.1921, JSA LK II MO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁸⁶⁹ JSA 1.10.1920, 8.10.1920, 13.10.1920, 15.10.1920, 20.10.1920, 29.10.1920 & 3.11.1920, JSA LK III NO Luokkapäiväkirjat 1920–21, JyKA.

⁸⁷⁰ JSA NO luokkapäiväkirjat 1924–25, JyKA.

⁸⁷¹ Oker-Blom 1904, 181–188.

⁸⁷² NSA protokoll 9.9.1920, NSA LK Protokoll 1919–23, VKA.

Saksassa, sillä Leo oli vuoden 1917 alussa keskeyttänyt seminaariopintonsa kouluttauakseen Saksassa jääkäriksi.⁸⁷³ Leo oli osallistunut ensimmäisen maailmansodan taisteluihin Saksan armeijassa ja hänestä käytettiin opettajakunnan pöytäkirjoissa nimitystä 'jääkäri vänrikki'.⁸⁷⁴ Leo kertoi juuri armeijassa oppineensa käyttämään alkoholia.⁸⁷⁵

Seminaarissa oli jo aiemmin herännyt epäilyksiä oppilaan alkoholinkäytöstä, minkä lisäksi hän oli poistunut seminaarista toistuvasti luvatta. Opettajakunta piti Leoa persoonansa perusteella sopimattomana opettajan ammattiin ja alkuperäisenä rangaistuksena hänet erotettiin.⁸⁷⁶ Oppilaalla oli kuitenkin hyväksyttävä selitys ja todistaja aiemmille seminaarista poistumisilleen, joten hänen rangaistustaan lievennettiin vuoden erottamiseksi seminaarista. Ehdoksi asetettiin, että määrääjän umpeuduttua Leon oli todistettava käyttäytyneensä moitteettomasti seminaarista erottamisen aikana.⁸⁷⁷ Oppilas palasi vuoden 1925 syksyllä jatkamaan opintojaan ja valmistui opettajan ammattiin kesällä 1926.⁸⁷⁸ Taustaltaan Leo oli kauppiaan poika Etelä-Suomesta ja 24-vuotias.⁸⁷⁹ Hän oli sosioekonomisilta lähtökohdiltaan suhteellisen varakkaasta perheestä, mutta armeija- ja sotakokemusten myötä seminaarin sopeutuminen osoittautui hänelle haastavaksi.

Seminaareissa huomattiin, kuinka usein armeijasta palaavat nuoret miehet olivat tottuneita alkoholin käyttäjiä, mitä pidettiin moraalisen turmeluksen merkinä.⁸⁸⁰ Myös aikalaiskeskusteluissa pelättiin, että armeijasta kotiin palaisi sairaita ja turmeltuneita nuorukaisia.⁸⁸¹ Asepalvelusvelvollisuus vakiinnutettiin Suomessa vuonna 1918 ja koska asepalvelus koski nuoria miehiä, sen vaikutukset näkyivät seminaareissa. Usein seminaarien miesoppilaiden opinnot viivästyivät asepalveluksen suorittamisen vuoksi.⁸⁸²

Myös Sortavalan seminaarissa syytettiin tammikuussa 1923 yhteensä 14 miesoppilasta juopottelusta. Tapauksen yhteydessä osa oppilaista myönsi oppineensa juopottelemaan armeijassa. Osa oppilaista olivat syyllistyneet myös muihin paheisiin, kuten kortinpeluuseen ja vedonlyöntiin.⁸⁸³ Seminaariasetuksen kuria koskevissa pykälissä oli seminaarilaisilta kielletty väkijuomien lisäksi polttaminen ja kortin lyöminen sekä arpapeleihin osallistuminen 'epäsäädyllisenä'

---

873 Kts. Hoppu 2016; Kemppe 2011; Lackman 2000.

874 "Jägerfänrik", NSA år 1916, NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA.

875 NSA protokoll 9.9.1920, NSA LK Protokoll 1919–23, VKA.

876 NSA protokoll 9.9.1920, NSA LK Protokoll 1919–23, VKA.

877 NSA protokoll 9.9.1920 & 13.9.1920, NSA LK Protokoll 1919–23, VKA.

878 NSA protokoll 20.8.1925, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

879 NSA nummer 675, NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA

880 Esim. NSA protokoll 9.9.1920, NSA LK Protokoll 1919–1923, VKA; SSA ptk 22.1.1923, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–1926, MKA; kts. aiheesta myös Lilja 2019, 30.

881 Ahlbäck 2013, 226–227; Jokinen 2000, 131–132.

882 Esim. JSA Nimikirjat 1903–29, JyKA; JSA ptk 7.10.1927, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA; JSA ptk 20.8.1930, 25.9.1931 & 1.3.1932, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA; SSA ptk 22.8.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 1.9.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 8.10.1929 & 4.12.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; Kts. myös Ahlbäck 2014, 196.

883 SSA ptk 22.1.1923, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA.

toimintana.⁸⁸⁴ Uhkapelejä harrastettiin kuitenkin myös esimerkiksi sivistyneistön parissa, joten sinänsä kysymys ei ollut varsinaisesta luokkakysymyksestä, vaan uhkapelaamisesta juopottelun liittämispaheena ja taloudellisenä riskinä.

Tapauksen yhteydessä Sortavalan seminaarissa pyrittiin selvittämään, olivatko oppilaat juopotelleet yksittäisiä kertoja useammin tai olivatko he juoneet itsensä humalaan asti.⁸⁸⁵ Tällä tavoin pyrittiin määrittelemään, oliko oppilailla satunnaisen juomisen sijaan taipumusta toistuvaan juopotteluun. Oppilaat selvivät vähäisillä rangaistuksilla, sillä opettajakunta perusteli heidän toimintaansa 'poikamaisuudella', joten sukupuolensa ansiosta miesoppilaat saivat juopottelun helpommin anteeksi. Ketään oppilaista ei erotettu, mutta ylioppilaspuhujan luokan oppilaiden mainittiin käyttäytyneen muita paheksuttavammin. Huomautus liittyi siihen, että ylioppilaspuhujaiset oppilaat olivat herättäneet julkisesti pahennusta juopottelullaan.⁸⁸⁶ Lisäksi heidän odotettiin seminaarin varsinaisia oppilaita vanhempina ymmärtävän paremmin, millainen oli odotustenmukaista ja vastuullista käytöstä.

Eräs tapauksen yhteydessä haastateltu miesoppilas esitti, että seminaarin naisoppilaita olisi osallistunut myös juopotteluun. Opettajakunta ei kuitenkaan pöytäkirjojen perusteella ryhtynyt edes tutkimaan väitettä.⁸⁸⁷ Jo varhain alkoholikysymyksestä oli muodostunut paitsi luokkasidonnainen, myös sukupuoli- ja naisista tehtiin keskustelussa miesten juopottelusta kärsiviä uhreja. Raittiusliikkeisiin naisia koskeltiin oman elinpiirin parantamisen mahdollisuuksilla ja raittiustoiminta oli yksi tärkeimmistä väylistä naisten yhteiskunnalliselle toiminnalle.⁸⁸⁸ Naisia ei vain velvoitettu raittiuteen vaan heidän tehtäväkseen nähtiin aikalaiskeskustelussa myös miesten ja koko yhteiskunnan raittaminen.⁸⁸⁹

Naisen alkoholin käyttö oli vielä 1900-luvun alussa asia, josta ei julkisesti puhuttu ja joka kiellettiin naisen luontaiseen olemukseen sopimattomana ilmiönä.⁸⁹⁰ Tutkimuksen perusteella naisseminaarilaisten juopottelurikkomuksia ei esiintynyt seminaareissa, ainoastaan Sortavalassa kahdelle naisoppilaalle annettiin ankarat nuhteet, kun heidät oli julkisesti nähty ravintolassa humaltuneiden mieshenkilöiden seurassa.⁸⁹¹ Kuitenkin aiemman tutkimuksen perusteella Suistamon alakansakouluopettajaseminaarista käsiteltiin naisoppilaiden juopottelutapauksia.⁸⁹²

Sortavalan seminaarissa kävi ilmi keväällä 1929 erään oppilaan rikkoneen kieltolakia poikkeuksellisen räikeästi. Seminaarin oppilas Nestori oli ollut vuo-

---

884 SSA ptk 22.1.1923 & liite 1, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA.

885 SSA ptk 22.1.1923, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA.

886 Hyyrö 2006.

887 Sulkunen 1986, 33.

888 Hämäläinen 2003, 291–292.

889 A-K R., "Mikä meidät sai liikkeelle", *Raittiuskasvatus* 1/1931, 1–4; JSA ptk 27.11.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA; kts. myös Räisänen 1995, 106; Vehkalahti 2010, 138 & 154; Cronvall 2000; Hämäläinen 2003, 274.

890 SSA ptk 22.1.1923 & liite 1, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA.

891 SSA ptk 10.3.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

892 Esim. Hyyrö 2006.

sien 1926 ja 1927 aikana yhteensä kolme kertaa raastuvanoikeudessa mm. luvattoman spriin salakuljetuksesta, ampuma-aseen hallussapidosta sekä ajamisesta verottamattomalla autolla. Opettajien lievä enemmistö kannatti oppilaan erottamista, mutta useat heistä myös vastustivat päätöstä. Tämä vaikuttaa kiinnostavalta siihen nähden, että kyseessä oli paitsi seminaarijärjestelmän kannalta merkittävä rikkomus, myös lain kannalta rikoksesta, joka horjutti yhteiskuntajärjestystä. Silti oppilaan erottamiseen päädyttiin vain kahden äänen enemmistöllä.⁸⁹³

Nestori oli 27-vuotias torpparin poika Kanta-Hämeestä eli suhteessa miesoppilaiden keskimääräiseen ikään hän oli selvästi iäkkäämpi. Tämän johdosta hänen vanhempansa oppilaana odotettiin ymmärtävän paremmin tekojensa seuraukset. Nestori oli myös valittu seminaarin oppilaaksi elokuussa 1926 eli osa syytteisiin johtaneista rikoksista oli sattunut, kun hänet oli jo valittu seminaarin oppilaaksi, mikä nähtiin raskauttavana.⁸⁹⁴ Vuosittaisella tasolla 1920-luvulla kieltolain rikkomisesta tuomittiin lähes 20 000-30 000 henkilöä.⁸⁹⁵ Kansallisessa mittakaavassa spriin salakuljetus ei ollut poikkeuksellinen rikos, mutta seminaarilaisen syyllistyminen tällaiseen toimintaan näyttäytyy ainutkertaisena tapauksena.

Annettujen rangaistusten perusteella seminaareissa juopotteluun ei ihanteista ja kieltolaista huolimatta suhtauduttu yhtä ankarasti, kuin mitä esimerkiksi naisoppilaiden siveellisyysrikkomuksiin. Kiinnostavaa tämä on erityisesti siksi, että kieltolain aikaan juopottelu itsessään oli myös rikos. Eri seminaarien suhtautumisessa juopotteluun näkyy eroja, sillä esimerkiksi Jyväskylässä pelkkä epäily oppilaan juopottelusta ei riittänyt, vaan siitä piti olla pitäviä todisteita.⁸⁹⁶ Jyväskylän seminaaria on arvosteltu siitä, että seminaarin alkuvuosina opettajakunta olisi katsonut läpi sormien miesosaston tapaa juopotella erityisesti lukuvuoden alkaessa ja päättyessä.⁸⁹⁷ Suhtautuminen alkoholin ohella tupakointiin kuitenkin tiukkeni Jyväskylän seminaariin perustettaessa oma raittiusseura vuonna 1902.⁸⁹⁸

Annetuissa rangaistuksissa toistuvat systemaattisesti tietynlaiset kuriperiaatteet. Juopottelurikkomuksen julkisuus⁸⁹⁹ johti yleensä kovempiin rangaistuksiin kuin yksityisessä piirissä tapahtunut humaltuminen.⁹⁰⁰ Toisaalta myös tilojen tarjoaminen muille oppilaille juopotteluun kiristi yleensä rangaistusta⁹⁰¹, sillä toimimalla tällä tavoin oppilas mahdollisti tovereidensa juopottelun ja sitä kautta

⁸⁹³ SSA ptk 12.4.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1929-37, MKA.

⁸⁹⁴ SSA nro 1397, SSA MO Nimikirja 1917-56, JoKA.

⁸⁹⁵ Peltonen 1992, 69.

⁸⁹⁶ JSA ptk 3.12.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924-28, JyKA; JSA ptk 37.11.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924-28, JyKA.

⁸⁹⁷ Jyväskylän seminaari 1863-1937, 105.

⁸⁹⁸ Lamberg 2004, 30; Halila 1963, 163, 300-301 & 345-347

⁸⁹⁹ Erästä tapausta tutkittaessa paikallinen poliisi Lindholm oli todennut: "oli siinä luonnollisesti paheksumislausuntoja kuulunut ja ihmeteltiin, kuinka seminaarilaiset sillä tavalla elävät." (JSA ptk 37.11.1926, JSA OPK Pöytäkirjat 1924-28, JyKA.) Myös esim. SSA ptk 1.9.1925, SSA OPK Pöytäkirjat 1915-26, MKA; SSA ptk 22.3.1929, SSA SOK Pöytäkirjat 1926-30, MKA; SSA ptk 23.4.1937, SSA OP Pöytäkirjat 1934-43, MKA.

⁹⁰⁰ Esim. SSA ptk 13.4.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926-30, MKA; SSA ptk 16.2.1932, SSA SOK 1931-34, MKA. Vrt. samalla tavalla toimittiin esimerkiksi suojeluskunnissa jäsenen jäädessä kiinni julkisesta juopottelusta. (Tikka 2015, 118.)

⁹⁰¹ Esim. SSA ptk 16.2.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931-1934, MKA; JSA ptk 20.1.1934, JSA OPK Pöytäkirjat 1928-37, JyKA.

moraalisen rappion. Kuitenkaan miesoppilaita harvoin rangaistiin juopottelusta määräaikaisilla⁹⁰² tai pysyvillä⁹⁰³ erottamisilla, vaan usein he selvisivät rikkomuksista nuhteilla⁹⁰⁴ ja arvosanojen alentamisilla⁹⁰⁵. Mikäli oppilas asui seminaarin asuntolassa, saattoi hän menettää asuntolapaikkansa.⁹⁰⁶ Myös juopottelurikkomusten kohdalla oppilaan aiemmat rikkeet yleensä kovensivat juopottelusta annettua rangaistusta.⁹⁰⁷

Kun kieltolaki kumottiin vuonna 1932 kansanäänestyksen perusteella, nähtiin epäonnistumisen syyksi julkisissa keskusteluissa yleinen siveellinen rappio-tila. Myös sanomalehdistöä syytettiin vääränlaisesta suhtautumisesta kieltolakiin. Toisaalta kieltolaki ei ylipäättäen vastannut kansalaisten oikeustajua.⁹⁰⁸ Kieltoain asettamisen aika loi omat hankaluutensa: vastaisenäistyneellä valtiolla ei ollut resursseja, mitä lain ylläpitäminen olisi vaatinut. Kieltoain valvonta kuormitti poliisia, jolle oli hankalaa ylläpitää lain toteutumista.⁹⁰⁹ Lain rikkomisen yleisyys johti siihen, että yhteiskuntarauha häiriintyi jatkuvasti. Myös nuorison pelättiin oppivan, ettei lakia tarvinnut noudattaa.⁹¹⁰

Taulukko 16 Miesoppilaiden juopotteluun liittyneet rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä	Sortavala	Uusikaarlepyy	Kaikki
	m	m	m	
1920 -24	1	14	1	16
1925-29	5	14	5	24
1930-34	9	9	1	19
1935-39	0	4	0	4
1940-45	0	0	0	0
Yht.	15	41	7	63

Miesseminaarilaisten fyysistä ja psyykkistä puhtautta arvioitiin joko raittiuden tai vastaavasti juopottelun kautta: raittius oli merkki ihanteellisesta ruumiin ja mielen puhtaudesta. Tutkimuksen perusteella juopottelu miesoppilaiden keskuudessa oli erityisesti Sortavalan seminaarissa toistuva ongelma. Toiseksi eniten juopotteluun liittyviä rikkomuksia käsiteltiin Jyväskylässä ja vähiten Uudessa-kaarlepyyssä. Ero selittyy mahdollisesti ainakin osittain oppilaiden taustoilla,

⁹⁰² Esim. JSA ptk 27.2.1931, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA; SSA ptk 16.2.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 23.4.1937, SSA OK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁰³ Esim. JSA ptk 14.2.1924, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 20.1.1934, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA; SSA ptk 6.2.1934, SSA SOK pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁰⁴ Esim. SSA ptk 22.3.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–1930, MKA; JSA ptk 12.3.1930, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA; SSA ptk 16.2.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 1.4.1938, SA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁰⁵ Esim. NSA protokoll 16.12.1929, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

⁹⁰⁶ Esim. JSA ptk 12.3.1930 & 20.1.1934, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁹⁰⁷ Esim. SSA ptk 21.3.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁰⁸ Peltonen 1992, 71; Sillanpää 2002, 57 & 60; Honkanen 2016, 42 & 112; Häikiö 2007, 18.

⁹⁰⁹ Häikiö 2007, 24; Honkanen 2016, 4 & 27; Hämäläinen 2000, 391.

⁹¹⁰ Kaartinen 2011, 158; Peltonen 1992, 77.

sillä esimerkiksi Uudenkaarlepyyn seminaarissa oli paljon oppilaita ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, missä herätysliikkeiden vaikutus oli vahva. Herätysliikkeissä vaikutti askeettisuutta sekä pidättäytyväisyyttä korostava ajattelukulttuuri, johon liittyi erilaisista nautintoaineista kuten tupakasta ja alkoholista pidättäytyminen. Kuitenkin myös muissa seminaareissa vahvasti kristilliset oppilaat olivat selkeästi sitoutuneimpia myös raittiuteen.⁹¹¹ Lisäksi juopottelurikkomusten suhteellisen pieni määrä liittyi Uudenkaarlepyyn seminaarin pienempään kokoon.

Kieltolain kumoaminen ei muuttanut kansakoululaitoksen tai seminaarien asennetta suhteessa raittiuteen, sillä raittiusihannetta pyrittiin yhä ylläpitämään kansakouluväen parissa.⁹¹² Käytännössä tullessa 1930-luvulle seminaareissa käsiteltiin yhä vähemmän miesoppilaiden juopottelurikkomuksia ja lähinnä enää Sortavalan seminaarissa. Erot rikkomusten määrissä Sortavalan ja Jyväskylän välillä saattoivat seminaarien toimintakulttuurien muutoksista, sillä Jyväskylässä kuri oli ajan saatossa höllentynyt. Tällöin Sortavalan kuri saattoi muistuttaa enemmän Jyväskylän aiempaa eli 1800-luvun lopun kurijärjestelmää. Jyväskylässä seminaarin opettajat siirsivät yhä enemmän vastuuta kurin ylläpitämisestä oppilaiden keskinäiseksi asiaksi, mikä heijastui myös seminaarin toimintaan.⁹¹³ Rangaistukset juopottelurikkomuksista pysyivät suhteellisen samoina läpi tutkitun ajan: jotta juopotellut miesoppilas olisi erotettu, hänen oli täytynyt tehdä joko todella räikeä rikkomus⁹¹⁴ tai hänen oli täytynyt aiemmin seminaariaikanaan syyllistyä rikkomuksiin, mikä osoitti häneltä puuttuvan todellisen kutsumuksen opettajan työhön.⁹¹⁵

Nuorten miesten juomista on käsitelty suhteessa esimerkiksi oman paikan ja aseman etsimiseen sekä miehisten tapojen opettelemiseen. Alkoholien vaikutuksen alaisena on haastettu vallitsevat olosuhteet ja etsitty omaa paikkaa toisaalta vertaisten joukossa sekä suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Tiettyihin ryhmiin kuten tässä tapauksessa opettajaoppilaisiin on kohdistunut tiukempi kontrolli heidän tulevan ammatillisen asemansa vuoksi.⁹¹⁶ Käytännössä tätä kontrollia kuitenkin ylläpidettiin seminaareissa hyvin tilanne- ja tapauskohtaisesti, sillä annetut rangaistukset eivät varsinaisesti riippuneet edes rikkomuksesta, vaan niiden nähtiin liittyvän ennen kaikkea oppilaaseen, hänen toimintaansa ja rikkomuksen olosuhteisiin.

Johtopäätökset

Opettajuutta rakennettiin alusta alkaen sukupuolilähtöisesti ja varhaisessa vaiheessa tämä näkyi lastenseimen kautta, myöhemmin esimerkiksi kotitalousopetuksen kautta: toisaalta kotitaloustaitojen oppimista pidettiin käytännönläheisyytensä vuoksi hyödyllisenä, mutta koska naisopettajilta odotettiin yhä naimat-

⁹¹¹ Karisto, Takala & Haapola 2003, 151.

⁹¹² JSA kk 4.4.1932, JSA KH Saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA; myös Peltonen 1992, 62; Kolbe 2005, 123.

⁹¹³ Esim. Luvussa 3.1. käsitellyt asiat.

⁹¹⁴ Esim. SSA ptk 6.2.1934, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹¹⁵ Esim. SSA ptk 23.4.1937, SSA OK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹¹⁶ Vilkuna 2015, 225; Connell 1995, 76; Markkola 2014, 137; Mosse 1996, 6 & 63.

tomuutta, ei taitojen syvällistä opettelua pidetty seminaareissa tarpeellisenä. Erityisesti Jyväskylän seminaarissa käsitykset naisoppilaiden kyvykkyydestä oppia kotitaloustaitoja heijastelivat opettajien näkemystä oppilaiden luokkaeroista, joiden perusteella uskottiin, ettei sivistyneistöperheiden tyttärillä ollut valmiuksia oppia taitoja kuormittumatta eikä heistä itsestään ollut antamaan kotitalousopetusta.

Naisopettajan ihanteeseen liitettiin alusta lähtien naimattomuus. Naimattomuus nähtiin takeena, että vapaana sitoumuksista naisopettaja omistautui kansakoululaitokselle. Seminaarilaitoksessa tätä ihannetta pyrittiin ylläpitämään vielä 1920-luvun alussa, mutta kysymykseen ei enää suhtauduttu yhtä yksioikaisesti kuin aiemmin. Yhtäältä seminaarioppilaiden keskinäisten kihlausten nähtiin kertovan kulttuurisesta murroksesta ja nuorten halusta määrittää yhä enemmän oman elämänsä kulkua. Toisaalta tulevien opettajien välisiä avioitumisia pidettiin suotavampana ilmiönä kuin esimerkiksi naisopettajan avioitumista itseään alemmaa tai ylempää luokkaa edustavan puolison kanssa, mikä nähtiin epä-säätyisenä toimintana ja uhkana moraaliselle järjestykselle.

Myöskään seminaarien omat naisopettajat eivät olleet välttämättä itsekään sitoutuneita naimattomuuteen. Erityisesti tultaessa 1920- ja 1930-luvuille seminaareissa toimi yhä enemmän avioituneita naisopettajia. Kuitenkin seminaarien johtajattaret ja harjoituskoulun naisopettajat pyrkivät ylläpitämään naimattomuuden ihannetta. Sota-ajat ja niiden jälkeinen aika aloittivat vielä merkittävemmän muutoksen naisopettajille. Tuolloin oli yhä hyväksytympää, että naisopettaja saattoi ammatinsa ohella avioitua ja perustaa perheen, mikä puolestaan merkitsi vanhan naisopettajaihanteen murenemistä. Esimerkiksi Englannissa vielä 1940-luvullakin oletuksena oli, että naisopettaja omistautuisi avioitumisen jälkeen perheelle.⁹¹⁷ Tämä osoittaa, että Suomessa käsitys naisopettajien mahdollisuudesta avioitua ja jatkaa ammatissa muuttui nopeammin.⁹¹⁸

Suoranaisen seksuaalisuuden nähtiin kuuluvan ainoastaan avioliiton piiriin ja sen ulkopuoliset sukupuoli-suhteet asettivat naisen maineen kyseenalaiseksi. Aiemmissä tutkimuksissa naisoppilaiden sääntöjenvastaisia seurustelusuhteita on tulkittu, että sääntöjen vastaisella toiminnalla pyrittiin tietoisesti kyseenalaistamaan seminaarin sääntöjä.⁹¹⁹ Myös esimerkiksi Heinolan seminaarissa sattuneen Kaisan tapauksen yhteydessä naisseminaarilaisten sääntöjenvastainen seurustelusuhde on tulkittavissa kapinointina vanhanaikaisia sääntöjä vastaan. Naisten 'siveetön' toiminta näyttäytyy tietynlaisena passiivisena vastarintana seminaarilaitoksen sääntöjä vastaan. Naisten keinot kapinoida sääntöjä vastaan olivat toisenlaisia kuin miesoppilailla, sillä naisten kapina linkittyi henkilökohtaiseen elämään eikä ollut toimintana yhtä järjestäytynyttä vastarintaa.⁹²⁰

Miesoppilaiden siveettömyysrikkomuksia käsiteltiin seminaareissa huomattavasti vähemmän kuin naisten vastaavia rikkomuksia. Miesten siveettömyysrikkomusten oli oltava poikkeuksellisen räikeitä, jotta niistä langetettiin

---

⁹¹⁷ Edwards 2001, 114.

⁹¹⁸ Valtonen 2009b, 160.

⁹¹⁹ Edwards 2001, 118.

⁹²⁰ Hapuli, Koivunen, Lappalainen & Rojola 1992, 109; Komulainen 2002, 148; Pulkkinen & Sorainen 2011, 28.

merkittäviä rangaistuksia. Sota-ajan alettua siveettömyysrikkomuksia ei enää juuri ilmennyt, mutta taustalla lienee kohonneen moraalin sijaan se, että sota-aikana resurssit valvoa oppilaiden siveellisyyttä olivat aiempaa vähäisemmät. Yhteiskunnallisesti poikkeavana aikana päähuomio kiinnittyi poliittiseen tilanteeseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin, jolloin oppilaiden toiminnan valvominen jäi taka-alalle.

Juopottelu näyttäytyy aineiston perusteella miesoppilaiden rikkomuksena ja siten sukupuolittuneena rikkeenä.⁹²¹ Juopotteluun liittyviä rikkomuksia tutkittiin usein perinpohjaisesti verrattuna moniin muihin rikkomuksiin, mikä osoittaa, että juopotteluun suhtauduttiin verrattain vakavasti. Juopottelu nähtiin paitsi ihanteiden vastaisena, myös ns. 'alaluokkaisena toimintana', jolloin se ei sopinut sivistyneen miehen toimintapiiriin.⁹²² Niin seksuaalisuuden, tansseissa käymisen kuin alkoholin käytön kontrollointikin liittyi kristilliseen moraaliiin ja holistiseen käsitykseen terveydestä.⁹²³

Suhteellisen harva miesoppilaista kuitenkin erotettiin seminaarista pelkästään juopottelun nojalla pysyvästi. Rikkomuksena juopottelu oli merkittävä, kun se ei enää uhannut vain yhden vaan useampien seminaarilaisten sekä myös seminaarin ulkopuolisten kaupunkilaisten oikeudentajua ja moraalisia arvoja. Kieltolain vielä ollessa voimassa juopottelu oli yhteiskunnan ja lakien mittapuulla rikos, mistä johtuen seminaariopettajien suhteellisen höllä suhtautuminen juopottelurikkomuksiin näyttäytyy jokseenkin ongelmallisena. Tietyistä rikkomuksista kuten naisoppilaiden seurustelu- ja sukupuolisuhteista langetettiin lähtökohtaisesti kovempia rangaistuksia kuin miesoppilaiden juopottelusta. Moraali oli tiukempi peruste seminaarien arvo- ja rangaistusjärjestelmälle kuin laki.

Vielä kieltolain kumoamisen jälkeenkin juopottelu säilyi periaatteessa seminaareissa rangaistavana toimintana.⁹²⁴ 1930-luvun alussa oppilaiden juopottelua valvottiin ja siitä rangaistiin, mutta tultaessa kohti vuosikymmenen loppua, juopottelurikkomukset vähenivät eikä niitä esimerkiksi Jyväskylässä tai Uudessakaarlepyyssä käsitelty enää. Sortavalassakaan tällaisia rikkomuksia ei ollut tuona aikana kuin neljä. Sortavalassa suhtauduttiin mahdollisesti rikkomuksiin tiukemmin eikä esimerkiksi Jyväskylässä tai Uudessakaarlepyyssä juopottelua enää samalla tavalla valvottu kieltolain kumoamisen jälkeen.

---

⁹²¹ Rantala 2011, 274.

⁹²² Markkola 2014, 138–139 & 142–146; Elomaa 1995, 51.

⁹²³ Porter & Porter 1988; Porter & Hall 1995; Rosenberg 2007.

⁹²⁴ JSA kk 4.4.1932, JSA KH Saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA.

6 LUOTETTAVUUS JA ARVOT

6.1 Luotettavuus

6.1.1 Luotettavuus opettajan ammatissa

Opettajan ammatin pohjana toimi luottamus, sillä ammatillisen tehtävän täyttämiseen opettajan oli nautittava sekä oman yhteisön että koululaitoksen luottamusta. 1900-luvun alussa ihmisen kunnioitettavuus ja arvostus olivat sidoksissa hänen moraaliseen tasoonsa, joka ilmeni luonteen ja toiminnan kautta. Siveellinen selkäranka oli pohjana ihmisten väliselle toiminnalle ja arvostukselle.⁹²⁵ Luottamus oli monella tapaa myös seminaarijärjestelmän pohjana. Seminaarien oppilasvalintoja ohjasi halu varmistua oppilaiden oikeanlaisesta luonteesta, mistä osoituksena nähtiin oppilaan hyvämaineisuus.⁹²⁶

Tämän vuoksi hakijan oli lähetettävä seminaarihakemuksen mukana mainetodistus, jonka puuttuminen esti osallistumisen seminaarin pääsykokeisiin. Mainetodistuksen tuli olla kunnialliseksi tunnetun ihmisen kuten papin tai opettajan kirjoittama. Lisäksi mainetodistuksen kirjoittaja ei saanut kuulua hakijan perhe- tai lähipiiriin, jotta sitä voitiin pitää puolueettomana todistuksena oppilaan luonteesta.⁹²⁷ Samankaltainen käytäntö oli olemassa myös esimerkiksi muutettaessa uudelle paikkakunnalle, joten käytäntö kertoo luotettavuudelle ja luottamukselle perustuvasta aikalaiskulttuurista.⁹²⁸

---

⁹²⁵ Cygnaeus 1910; Launonen 2000, 129–130.

⁹²⁶ Pykälä §48, seminaariasetus 1866, 42.

⁹²⁷ JSA ptk 14.12.1920, JSA SOK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; Pykälä §48, seminaariasetus 1866, 42.

⁹²⁸ Lamberg 2018; Nummela 2018.

Seminaarien opettajat saattoivat vaatia oppilailtaan mainetodistuksia myös seminaariin pääsyn jälkeen.⁹²⁹ Varsinkin seminaarilaitoksen alkuvaiheessa oli yleisenä käytäntönä oppilaan poistuessa seminaarinalueelta pidemmäksi aikaa vaatia siveellisen henkilön allekirjoittama todistus oppilaan 'säädyllyisestä käytöksestä'.⁹³⁰ Samaa käytäntöä jatkettiin myös myöhemmin erityistilanteissa. Tällainen tapaus esimerkiksi oli, kun Sortavalan seminaarissa keväällä 1934 eräs miesoppilas anoi opettajakunnalta lupaa esittää kesän ajan ravintolamusiikkia hotellissa. Opettajakunta suostui, mikäli oppilas esittäisi todistuksen hyvästä käytöksestään kyseiseltä ajalta.⁹³¹

Tapauksessa mainetodistus liittyi seminaarilaisen kesän vieton ympäristöön ja toimeen. Ravintolaympäristö nähtiin paheisiin houkuttavana ympäristönä erityisesti alkoholin kulutuksen vuoksi. Myös esimerkiksi jazzmusiikkia pidettiin 1920- ja 1930-luvuilla todisteena kulttuurin amerikkalaistumisesta ja muuttumisesta moraalittomaksi. Muusikoiden elämäntapaan kaupunkiympäristössä on liitetty alkoholinkäytön lisäksi myös tupakointi ja ylipäättään moraaliton elämä.⁹³² Sortavalan miesoppilaan kesä sujui ilmeisesti soittamisen eikä muiden moraalittomiksi tuomittavien ajanvietteiden parissa, sillä syksyllä hän toimitti seminaarin opettajille todistuksen moitteettomasta käytöksestään ja sai luvan jatkaa opintojaan.⁹³³ Tapauksen yhteydessä Sortavalan seminaarin opettajakunnan toiminta näyttäytyi eräänlaisena kaikuna menneestä ja peilasi seminaarien vanhoja toimintatapoja.

Kaikki seminaariin pyrkijät eivät aina käyttäneet hakiessaan pelkästään rehellisiä keinoja. Esimerkiksi Tammisaaren seminaarissa kävi 1920-luvun alussa ilmi kaksi erillistä tapausta, joissa seminaariin valittu naisoppilas oli väärentänyt hakutodistuksensa.⁹³⁴ Molemmissa tapauksissa naisoppilaat lähtivät seminaarista, sillä heidän luotettavuutensa ja oikeanlainen luonteensa joutuivat kyseenalaistetuiksi.⁹³⁵ Oppilaiden rikkomuksien vuoksi kuriasioita alettiin käsitellä Tammisaaren seminaarin opettajakunnan kokouksissa syksyisin aiempaa perusteellisemmin.⁹³⁶ Myös seminaarien miesoppilaat syyllistyivät vastaavan kaltaisiin rikkomuksiin. Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa eräs miesoppilas oli seminaariin hakiessaan väärentänyt osan hakupapereistaan ja totuuden selvittyä oppilaalta evättiin oikeus opiskella seminaarissa.⁹³⁷ Jatkotoimenpiteet jätettiin kouluhallituksen päätettäväksi, joten todennäköisesti kouluhallitus ei antanut

---

⁹²⁹ Myös oppilaan ollessa erotettu seminaarista määrätyksi ajaksi tuli hänen palatessaan todistaa, että oli käyttäytynyt erottamisen aikana moitteettomasti. Siten hän osoitti kyenneensä muuttamaan tapojaan sekä luonnettaan paremmaksi.

⁹³⁰ SSA ptk 18.9.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹³¹ SSA ptk 27.4.1934, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹³² Koivisto 1992, 41 & 58; Sillanpää 2002, 9 & 40; Nikkonen 2004.

⁹³³ SSA ptk 21.8.1934, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹³⁴ AES protokoll 9.6.1920 & 13.12.1920 & 13.10.1922, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA.

⁹³⁵ AES protokoll 13.10.1922, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA

⁹³⁶ AES protokoll 13.10.1922 & 12.10.1923, AES LK Protokoll 1871–1926, HKA.

⁹³⁷ JSA ptk 13.5.1925, JSA SOK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

oppilaan valmistua opettajan ammattiin. Myös Sortavalan seminaarissa päätettiin erottaa väärennettyjen hakupapereiden perusteella työläistäustainen miesoppilas kesällä 1922.⁹³⁸

Seminaarin entinen oppilas saattoi ottaa yhteyttä kouluhallitukseen, kun halusi pitkän tauon jälkeen tai huonosta opintomenestyksestä huolimatta jatkaa opintoja seminaarissa. Tällöin jouduttiin kyselemään tietoja seminaarista, jossa oppilas oli opiskellut. Tällaista tapausta käsiteltiin Sortavalassa liittyen seminaarin entiseen naisoppilaaseen. Oppilaan kouluhallitukselle lähettämässä todistuksessa arvosanat olivat merkittävästi korkeampia kuin seminaarin arvostelukirjassa eli hän oli valehdellut arvosanoistaan kouluhallitukselle parantaakseen mahdollisuuksiaan jatkaa opintoja.⁹³⁹ Kyseinen naisoppilas oli talollisen tytär Etelä-Savosta ja 30-vuotias eli seminaarin oppilaaksi suhteellisen iäkäs.⁹⁴⁰ Naisoppilas tuskin sai lupaa jatkaa opintojaan opettajaksi, sillä huonoa opintomenestystä raskauttavampaa oli hänen yrityksensä huijata kouluhallitusta.

Tässäkin tapauksessa seminaarin opettajakunta jätti tilanteessa päätösvalan oppilaan kohtalosta kouluhallitukselle. Näin meneteltiin, koska kyse oli virallisista asiakirjoista, joiden väärentäminen itsessään oli laitonta, mikä tiukensi opettajakunnan suhtautumista rikkomukseen. Seminaariin hakijoita oli usein paljon ja hakuprosessi monivaiheinen, joten monet kokivat paineita sisään pääsemisestä. Väärentämiseen turvautuneet hakijat epäilivät omaa osaamistaan suhteessa seminaarien vaatimuksiin. Kun hakija oli turvautunut epärehellisiin keinoihin, vika nähtiin oppilaan vääränlaisessa luonteessa. Yksilö, joka turvautui huijaamiseen päästäkseen seminaariin sisälle, ei ollut luottamuksen arvoinen. Seminaarin hakutodistuksen tai sen osien väärentäminen johti oppilaiden kannalta varsin koviin rangaistuksiin, sillä usein he joutuivat jättämään paikkansa seminaarissa pysyvästi.

Taulukko 17 Seminaarioppilaiden väärentämiseen liittyvät rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä	Sortavala	Tammisaari	Kaikki
	m	n	n	
1920 -24	0	0	2	2
1925-29	1	1	0	2
1930-34	0	0	0	0
1935-39	0	0	0	0
1940-45	0	0	0	0
Yht.	1	1	2	4

Väärentämiseen liittyviä rikkomuksia esiintyi vain 1920-luvun aikana ja kolmessa tutkimuksen seminaareista, Jyväskylässä, Sortavalassa ja Tammisaarella.

⁹³⁸ SSA ptk 2.6.1922, SSA SOK Pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA nro 121, SSA MO Nimikirja 1917–56, JoKA.

⁹³⁹ SSA ptk 18.9.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁴⁰ HSA nro 615, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

Vaikka rikkomuksia oli ainoastaan neljä, erotettiin kaikki rikkomuksiin syyllistyneet oppilaat. Tämä osoittaa, että rikkomukseen suhtauduttiin vakavasti. Myös kolme neljästä rikkomukseen syyllistyneestä oppilaasta olivat naisia. Hakupapereiden huolimaton täyttäminen tai suoranainen väärentäminen ei ollut ongelma, joka olisi koskenut ainoastaan seminaariin pyrkijöitä tai seminaarilaisia. *Alakansakoulu*-lehti julkaisi keväällä 1927 kirjoituksen, jossa kerrottiin erääseen kansakoulun opettajan virkaa hakeneen noin 20 opettajaa, joista puolella hakupaperit eivät täyttäneet vaatimuksia. Hakemuksissa ja ansioluetteloissa oli esiintynyt myös huolimattomuutta tai suoranaisia laiminlyöntejä erityisesti seminaarien arvosanamerkintöjen kohdalla. Ongelma oli samankaltainen, mitä seminaarien opettajat joutuivat kohtaamaan. Kirjoituksessa erityisesti ylioppilaspuhaisille opettajille annettiin moitteita puutteellisista virkahakemuksista.⁹⁴¹

Ongelma nähtiin laaja-alaisempana, kuin pelkästään yksittäisiä opettajia koskevana. Samassa lehdessä kerrottiin erään koulutarvikeliikkeen myyvän puutteellisia opettajavirkahakemuskaavioita, joista ei selvinnyt, minä aikana opettaja oli ollut virassa ja missä koulussa.⁹⁴² Myös edellisessä kirjoituksessa ongelmaksi oli noussut hakupapereiden puutteellisuus, jolloin niistä ei selvinnyt, milloin opettaja oli päässyt seminaarista tai hänen palvelusaikaansa tiettyssä koulussa. Ongelmana ei ollut pelkästään opettajien hakutaidoissa, sillä osittain vika nähtiin vielä alkeellisessa hakujärjestelmässä.

Huolen sävyttämä keskustelu jatkui, kun syksyllä 1927 *Alakansakoulu*-lehdessä julkaistiin uutinen, jossa kerrottiin naispuolisen opettajattaren väärentäneen hakupaperinsa hakiessaan virkaa. Hän oli merkinnyt hakupapereihinsa seminaarista saamiaan arvosanoja paremmiksi, mikä tuomittiin suoranaiseen väärentämisenä. Koska hän oli syyllistynyt samankaltaiseen toimintaan myös aikaisemmin, asian käsittely päättyi käräjille.⁹⁴³ Samankaltainen tapaus kävi ilmi myös kymmenen vuotta myöhemmin. Tapausta käsittelevässä uutisessa naisopettajan toiminta tulkittiin loukkauksena koko ammattikuntaa kohtaan ja hänen epärehellisen toimintansa nähtiin heijastavan velvollisuuden tunteen puuttumista.⁹⁴⁴ Keskustelu heijasteli koettua kollektiivista huolta opettaja-ammattikunnan moraalista ja maineesta. Erityisesti aineisto- ja lehtiesimerkkien perusteella ongelman nähtiin koskettavan ylioppilaspuhaisiä opettajia sekä naisopettajia.

6.1.2 Vilppi

Kaikki oppilaat eivät pitäneet rehellisyyttä tärkeimpänä arvonaan, kun he kohtasivat paineita pärjätä opinnoissaan. Seminaarissa oppilaiden oli hallittava useita eri oppiaineita ja opiskelutahti oli nopea.⁹⁴⁵ Paineet suoriutua opinnoista

⁹⁴¹ Johtokunnan puheenjohtaja, "Kaikki opettajat eivät osaa virkaa hakea," *Alakansakoulu* 15/1927, 140–142.

⁹⁴² Johtokunnan puheenjohtaja, "Turmiollinen kaavio opettajanvirkoja haettaessa," *Alakansakoulu* 15/1927, 146.

⁹⁴³ Tunteeton, "Opettajatar väärennetyt todistuksiaan", *Alakansakoulu* 35–36/1927, 334.

⁹⁴⁴ Eeva, "Kirjeitä työn saralta: Eräs ikävä tapaus", *Alakansakoulu* 4/1937, 60.

⁹⁴⁵ Halila 1963; Lamberg 2004; Valtonen 2009a.

sai osan oppilaista turvautumaan epärehellisiin menetelmiin päästäkseen eri oppiaineiden tenteistä ja kursseista läpi. Ilmiö, jota eri seminaarien opettajakunnan kokouksissa käsiteltiin toistuvasti, oli vilppi.

Taulukko 18 Oppilaiden vilppiin liittyvät rikkomukset vuosina 1920–45.

	Jyväskylä		Sortavala		Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki
	m	n	m	n	n	n	m	
1920 -24	0	0	1	0	1	0	2	
1925-29	5	1	10	1	0	2	19	
1930-34	1	4	14	12	0	1	32	
1935-39	0	4	11	1	0	1	17	
1940-45	0	0	0	0	0	0	0	
Yht.	6	9	36	14	1	4	70	

Oppilaalle vilpistä kiinni jääminen tiesi useimmiten nuhteita ja alennettuja käytöksen ja ahkeruuden numeroita.⁹⁴⁶ Vilppitapauksissa kurinpalautus tehtiin usein luokan läsnä ollessa, jolloin oppilas toimi varoittavana esimerkkinä muille oppilaille.⁹⁴⁷ Raskauttavana nähtiin, mikäli oppilas tunnusti rikkomuksensa vasta ankaran kuulustelun päätteeksi, mikä oli osoitus huonosta moraalista.⁹⁴⁸ Myös yhdessä toteutettu vilppi oli yksin suoritettua vilppiä raskaampi rike, sillä se osoitti suunnitelmallisuutta ja muodosti huonon esimerkin toisille oppilaille.⁹⁴⁹ Koeajalla olleet oppilaat saivat vilpistä kiinni jäätyään lähteä seminaarista.⁹⁵⁰ Arkaluontoisista kuriasioista kuten vilppitapauksista keskustellessa vastakkaista sukupuolta edustavat opettajat jätettiin usein kokouksen ulkopuolelle.⁹⁵¹

Eniten vilppiä esiintyi tutkintokokeiden yhteydessä tai oppilaan kokiessa painetta päästä ylemmälle luokka-asteelle, erityisesti jos hän oli jäänyt luokalleen useamman kerran.⁹⁵² Tämän kaltainen vilppi liittyy pärjäämisen paineeseen ja

⁹⁴⁶ Esim. HSA ptk 31.5.1932 & 2.6.1933, HSA OPK pöytäkirjat 1926–34, MKA.

⁹⁴⁷ SSA ptk 14.12.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 16.12.1931, SSA SOK 1931–34, MKA; SSA ptk 25.10.1938 & 21.3.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁴⁸ Esim. SSA ptk 30.5.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁴⁹ Esim. SSA ptk 4.6.1929, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 4.6.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 22.11.1933, SSA SOK 1931–34, MKA; SSA ptk 21.3.1939, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA. Myös Jyväskylän seminaarissa rangaistiin neljää miesoppilasta joulukuussa 1928 lunttaamisesta arvosanojen alentamisella (JSA pöytäkirja 14.12.1928, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA).

⁹⁵⁰ SSA ptk 24.11.1931 & 16.12.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 3.6.1932 & 22.11.1933, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 25.10.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; SSA ptk 21.3.1939, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁵¹ SSA ptk 4.6.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁵² Esim. SSA ptk 20.5.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 4.6.1927, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA.

oman osaamattomuuden pelkoon.⁹⁵³ Sortavalan seminaarissa oppilaiden suoritukset todettiin tällöin mitättömiksi ja oppilaille annettiin yleensä uusi mahdollisuus suorittaa koe esimerkiksi seuraavana syksynä.⁹⁵⁴ Luokalle jäämisestä ja luntaamisesta kiinni jäämisen häpeä saattoi vaikuttaa oppilaan päätökseen olla palaamatta seminaariin.⁹⁵⁵ Yleensä vilppitapausten yhteydessä Sortavalassa oppilaiden kannalta rangaistuksista ei koitunut lopullista vahinkoa. Sen sijaan Uudenkaarlepyyn seminaarissa tutkinnon loppukokeissa huijanneelle miesoppilaalle ei myönnetty päästötodistusta, jonka vuoksi oppilas ei saanut opettajan pätevyyttä.⁹⁵⁶ Eri seminaareissa rikkomuksesta seurasi keskenään varsin erilaiset ja toisinaan hyvin kauaskantoiset rangaistukset.

Useimmiten itse vilpin käyttö ei ollut rikkomuksena kuitenkaan niin tuomittava, että oppilas olisi sen johdosta joutunut seminaarista pois heti ensimmäisen rikkomuksen tehtyään. Ongelmaksi muodostuivat oppilaat, jotka eivät muuttaneet tapojaan, vaan jatkoivat vilpillistä ja epärehellistä käyttäytymistään.⁹⁵⁷ Esimerkiksi Sortavalassa eräs miesoppilas oli jäänyt toistuvasti kiinni vilpistä. Aluksi oppilas selvisi varoituksella,⁹⁵⁸ mutta oppilaan uusittua rikkomuksensa kahdesti hänet erotettiin seminaarista pysyvästi.⁹⁵⁹ Taustaltaan miesoppilas oli kotoisin Karjalasta ja sekatyöläisen poika. Hän oli 31-vuotias eli seminaarilaiseksi suhteellisen iäkäs. Lisäksi hän oli käynyt Sortavalan ortodoksisen papisseminaarin sekä toiminut aiemmin epäpätevänä opettajana. Oppilaan ikä ja tausta saattoivat lisätä hänen paineitaan menestyä seminaarissa. Jatkuva huijaaminen ja totuuden vääristely olivat toimintamalleja, jotka opettajakunnan mielestä osoittivat epärehellistä ja siten opettajalle sopimatonta luonnetta. Oppilaan jäädessä kiinni vilpillisestä toiminnasta useamman kerran suhtauduttiin rikkomukseen yksittäistapausta vakavammin, mikä johti joko oppilaan määräaikaiseen tai pysyvään erottamiseen.⁹⁶⁰

Vilppi ei ollut rikkomuksena sukupuolittunut, vaan se koski yhtä lailla sekä mies- että naisoppilaita. Myös naisoppilaita jäi Sortavalan ja Heinolan seminaareissa kiinni esimerkiksi ainekirjoituksessa tai kokeessa suoritetusta vilpistä.⁹⁶¹ Tarkasteltaessa oppilaiden saamia rangaistuksia, Sortavalassa naisoppilaille annettiin yleensä ankara varoitus tai ankarat nuhteet luokan edessä. Sen sijaan Heinolassa oppilas saattoi selvittää huolellisuuden ja käytöksen arvosanojen tilapäi-

---

⁹⁵³ Kiuasmaa 1982, 126; Puranen 2015, 52; Ruuskanen 2015, 63; Schulman 1994, 22–23.

⁹⁵⁴ SSA ptk 4.6.1928, SSA SOK pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 20.5.1939 & 1.6.1939, SSA SOK pöytäkirjat 1934–43, MKA; JSA ptk 14.12.1929, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁹⁵⁵ SSA ptk 21.8.1931, SSA SOK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁵⁶ NSA nummer 942, NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA.

⁹⁵⁷ Esim. SSA ptk 20.11.1936 & 11.12.1936 & 20.8.1937 & 10.5.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁵⁸ SSA ptk 30.5.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁵⁹ SSA ptk 16.12.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA. Samaan aikaan myös kaksi muuta miesoppilasta jäivät kiinni vilpistä. Heitä rankaistiin antamalla toiselle heistä ankaran varoituksen ja toisen opettajantutkinnon suorittaminen siirrettiin seuraavalle syksylle, (SSA ptk 20.5.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.)

⁹⁶⁰ SSA ptk 10.2.1931 & 3.3.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁶¹ SSA ptk 14.12.1928 & 30.5.1930, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; HSA ptk 23.10.1930 & 12.12.1933, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

sellä alentamisella. Suhteessa Sortavalassa naisoppilaita rangaistiin vilpistä ankarammin Heinolassa, mutta Sortavalan seminaarin sisällä mies- ja naisoppilaiden saamista rangaistuksissa ei ole nähtävissä keskinäisiä eroja.

Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu vilppiä esiintyneen erityisesti naispuolisten oppilaiden keskuudessa. Tämän on tulkittu heijastelevan tyttöjen ja naisten kokeneen enemmän paineita pärjätä opinnoissaan.⁹⁶² Kuitenkin esimerkiksi Sortavalan seminaarissa vilppiä esiintyi vielä 1920-luvulla useammin miesoppilaiden kuin naisoppilaiden keskuudessa.⁹⁶³ 1920-luvun lopulta lähtien Sortavalan seminaarissa vilppirytykset lisääntyivät, mutta erityisesti 1930-luvulle tultaessa naisoppilaiden vilppirikkomukset lisääntyivät.⁹⁶⁴ Tässä vaiheessa ilmiöön kiinnitettiin huomiota myös seminaarin opettajakunnan taholta. Sortavalan opettajakoukussa vuonna 1935 päätettiin, että opettajien oli ryhdyttävä voimallisesti ehkäisemään lunttausta sekä muuta epärehellisyyttä.⁹⁶⁵ Kuritoimenpiteistä esimerkiksi istumajärjestystä käytettiin vilpin estämiseen.⁹⁶⁶ Lisäksi ohjeistettiin, että valvovan opettajan tuli tarkastaa oppilaiden pulpetit ja todettava ne tyhjiksi.⁹⁶⁷ Uusista toimintamalleista huolimatta ongelmat yhä jatkuivat Sortavalassa.⁹⁶⁸ Tämä osoittaa, ettei ongelmaa saatu ratkaistua.

Yksi vilpin muoto oli huijaaminen käsityösuorituksissa. Tällöin oppilas saattoi esittää omanaan toisen oppilaan tekemän⁹⁶⁹, varastetun tai ostetun työn⁹⁷⁰. Tärkeänä osana seminaarikasvatuksessa kuului kaikkien töiden arvostaminen, oli pa kyseessä kuinka pieni askare tahansa.⁹⁷¹ Käsitöillä oli perinteisessä koulujärjestelmässä huomattava merkitys, joka jopa korostui kansakoululaissa.⁹⁷² Käsitöillä nähtiin olevan tärkeä moraalikasvatuksellinen rooli, sillä ne opettivat työteliään, ahkeran kansalaisen mallia vaatien sekä pitkäjänteistä työskentelyä että kärsivällisyyttä.⁹⁷³ Myös Uno Cygnaeuksen kasvatuseräajattelussa oli painotettu työkasvatuksen ja käsitöiden merkitystä yksilön siveelliselle luonteenkehitykselle.⁹⁷⁴

⁹⁶² Florin ja Johansson 1993, 47–48; Häggman 1994, 184–193; Kaarninen 1995, 158–164; Luukkanen 2005, 161, 165, 173–175; Männistö 2003, 59–61, 78–79; Puranen 2015, 53; Tuomaala 2004, 77; Rantala 1997.

⁹⁶³ SSA ptk 4.6.1927 & 4.6.1928, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁶⁴ SSA ptk 3.6.1929, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁶⁵ SSA ptk 26.11.1935, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁶⁶ SSA ptk 18.4.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; Myös esim. Valtonen 2009a, 90–91.

⁹⁶⁷ HSA ptk 2.6.1934, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA; SSA, ptk 24.10.1936 & 18.4.1939 & 20.5.1939 & 1.6.1939, SSA OPK pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁶⁸ SSA ptk 20.11.1936 & 11.12.1936 & 20.8.1937 & 10.5.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁶⁹ SSA ptk 27.8.1937, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁷⁰ Esim. JSA ptk 9.3.1932, JSA Pöytäkirjat 1928–37, JyKA. Myös Valtonen 2009a, 92.

⁹⁷¹ Valtonen 2004, 121.

⁹⁷² Lindström 2001, 41; Halila 1963, 108–109.

⁹⁷³ Tähtinen 2011, 201–202; Marjanen 2012, 50.

⁹⁷⁴ Kts. Ahvenainen 1986; Salo-Mattila 2018; Kantola 1999; Marjanen 2012, 47–48; Vil-kuna 2010, 7–16; Seitamaa-Hakkarainen 2010, 71; Kananaja 2010, 46; Dugger 2010, 17.

Erityisen usein käsityösuorituksiin liittyviä rikkomuksia esiintyi Sortavallassa,⁹⁷⁵ kuten vilppiä ylipäättään. Usein rangaistuksena oli ankarat julkiset nuhteet ja käytösnumeron alentaminen,⁹⁷⁶ mutta annettu rangaistus riippui oppilaan toiminnasta sekä seminaarin toimintakulttuurista. Esimerkiksi Heinolassa naisoppilas erotettiin käsityösuorituksen vilpillisyyden vuoksi seminaarista pysyvästi huomattavan alennetuilla arvosanoilla.⁹⁷⁷ Hän sai rikkomuksesta ankarimman mahdollisen rangaistuksen seminaarin mittapuulla. Myös Sortavalan seminaarissa ylioppilas pohjainen miesoppilas erotettiin käsityövilpin vuoksi, joskaan opettajakunnan päätös ei ollut yksimielinen, sillä osa opettajista olisi katsonut määräaikaisen erottamisen riittävän.⁹⁷⁸ Käsityörikkomuksiin suhtauduttiin seminaareissa suhteessa moniin muihin rikkomuksiin vakavasti ja niihin syyllistyneillä oppilailta nähtiin olevan puutteita moraalissa, ahkeruudessa ja muissa tämän kaltaisissa hyveissä.⁹⁷⁹

Opettajien rehellisyyttä käsiteltiin myös *Alakansakoulu*-lehdessä vuonna 1928. Useiden opettajien kerrottiin tehneen vääriä merkintöjä opetuspäiväkirjoihin, minkä tulkittiin olevan tietoista väärentämistä, jolla pyrittiin johtamaan harhaan opetuspäiväkirjoja tarkastavia kansakoulutarkastajia.⁹⁸⁰ Muissa kirjoituksissa nämä huolet pyrittiin vahvistamaan todeksi ja opettajien lisäksi moitittiin koulujen johtokuntia, jotka eivät ottaneet ongelmaa tosissaan.⁹⁸¹ Uutinen julkaistiin pian sen jälkeen, kun lehdessä oli käsitelty opettajien väärennettyjä hakupapereita⁹⁸², mikä osoittaa aiheen liittyneen laajempaan huoleen opettajien rehellisyydestä.

Pettäminen ja huijaaminen ovat vastoin rehellisyyden, kunniallisuuden ja luottamuksen ihanteita. Yhteiskuntien normistot on rakennettu estämään tällaista toimintaa ja rankaisemaan niistä. Häpeän sisäistäminen osaksi moraalialia ja itsekuria ovat auttaneet ohjaamaan yksilöä kohti moraalisesti oikeita ratkaisuja. Huijaaminen rikkoi luottamuksen ja opettajan tapauksessa luotettavuus oli ehdoton edellytys työssä pärjäämisen kannalta: opettajalle maine oli työväline, jolla hän sai osakseen kunnioitusta niin oppilailtaan kuin muulta ympäröivältä yhteisöltä. Toisaalta opettaja edusti aina kansakoululaitosta eikä yksittäinen opettaja saanut tahrata laitoksen mainetta.⁹⁸³ Aikana, jolloin suomalainen kansakoulu oli vakiinnuttamassa asemaansa yhteiskunnassa, pelättiin tällaisten tapausten vievän pohjan koko kansakoululaitoksen työltä.⁹⁸⁴ Koska ongelmia esiintyi seminaarilaisten lisäksi jo valmistuneiden opettajien keskuudessa, ei seminaarien kurikasvatuksella päästy haluttuihin tuloksiin.

⁹⁷⁵ Esim. SSA ptk 1.9.1925, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA ptk 27.8.1937 & 1.6.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁷⁶ JSA ptk 9.3.1932, JSA Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

⁹⁷⁷ HSA ptk 3.4.1936, HSA OPK pöytäkirjat 1934–37, MKA.

⁹⁷⁸ SSA ptk 4.6.1931, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁷⁹ SSA ptk 1.6.1938, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁸⁰ Em S, "Häikäilemätöntä laiminlyöntiä koulutyössä", *Alakansakoulu* 1/1928, 9.

⁹⁸¹ Todenpuhujat: "Häikäilemätöntä laiminlyöntiä koulutyössä", *Alakansakoulu* 3/1928, 36.

⁹⁸² Johtokunnan puheenjohtaja, "Kaikki opettajat eivät osaa virkaa hakea", *Alakansakoulu* 15/1927, 140–142.

⁹⁸³ Puranen 2015, 26; Ojakangas 1998, 61–62; Vuorikoski 2003, 132; Ahonen & Rantala 2001, 23; Lidman 2011, 159–160.

⁹⁸⁴ Törmä 2003, 109; Vuorikoski 2003, 132–133; Viskari & Vuorikoski 2003, 67.

6.1.3 Varastelu- ja omaisuusrikkomukset

Seminaareissa oppilaiden rikkomuksiin luottamusta vastaan liittyivät huolimatonta raha-asioiden hoitaminen, toisen omaisuuden anastamiset sekä suoranaiset varkaudet. Erityisesti taloudellisesti tiukkoina aikoina omaisuuden sekä siihen liittyvien väärinkäytösten merkitys yhteisöissä on korostunut.⁹⁸⁵ Seminaariasetuksessa oppilaiden omaisuutta koskien määriteltiin, että seminaarin oppilaalle ei saanut antaa eikä lainata rahaa ilmoittamatta seminaarin johtajalle.⁹⁸⁶ Todenmäköisesti asetuksella haluttiin varmistaa, ettei seminaarin oppilaille kertyisi opintojen aikana mittavaa määrää velkaa. Monille taloudellisesti niukoista oloista lähtöisin oleville oppilaille seminaariaika merkitsi merkittävää taloudellista ponnistusta. Linjausta voi tarkastella myös eräänlaisena epäluottamuksen osoituksena, sillä se osoitti, ettei seminaarin oppilaiden omaan harkintakykyyn luotettu raha-asioiden hoitamisessa.

Taulukko 19 Oppilaiden varastamiseen liittyvät rikkomukset seminaareissa vuosina 1920–45.

	Jyväskylä	Sortavala	Heinola	Tammisaari	Uusikaarlepyy	Kaikki	
	m	n	m	n	n	m	
1920 -24	0	0	1	0	0	11	12
1925-29	0	1	0	1	1	1	4
1930-34	1	1	2	0	0	1	5
1935-39	0	2	0	0	0	0	2
1940-45	0	0	0	0	0	1	1
Yht.	1	4	3	1	1	14	24

Kaikissa tutkimuksessa käytetyissä seminaareissa esiintyi jossain määrin varkauksiin tai toisen omaisuuden anastamiseen liittyviä rikkomuksia. Myöskään varastelun suhteen eri sukupuolien välillä ei ollut huomattavia eroja rikkomusten määrissä. Seminaarikohtaisia eroja on kuitenkin nähtävissä, sillä erityisen paljon tällaisia rikkomuksia esiintyi Uudenkaarlepyyn seminaarissa, jonka oppilasaines oli huomattavissa määrin ruotsinkieliseltä maaseutuväestöstä Pohjanmaalta. Tällaisia rikkomuksia esiintyi myös naisseminaarialaisten parissa jonkin verran Tammisaareissa ja Heinolassa, mutta erityisen paljon Sortavalan seminaarin naisoppilaiden keskuudessa.

Eri seminaarien opettajakokouksissa jouduttiin toistuvasti käsittelemään oppilaiden huolimatonta raha-asioiden hoitoa.⁹⁸⁷ Oppilaita voitiin syyttää myös toisten oppilaiden tai seminaarin omaisuuden anastamisesta.⁹⁸⁸ Erityisesti anastamiset ja varkaudet vaikuttivat pöytäkirjojen perusteella seminaarien naisoppilaiden keskinäisiin suhteisiin. Toiset naisoppilaat saattoivat antaa ilmi tai ainakin

⁹⁸⁵ Esim. Nummela 2018; Nummela 2019; Turunen 2017.

⁹⁸⁶ Pykälä §75; Seminaariasetus 1866, 50.

⁹⁸⁷ Esim. SSA ptk 25.10.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁸⁸ NSA protokoll 30.10.1924 & 14.12.1927, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA; JSA ptk 3.12.1934 & 18.12.1934, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

uhata rikkomuksen tehnyttä oppilasta tällä mahdollisuudella.⁹⁸⁹ Toistuvat varkaudet nähtiin rikkomusten pitkäkestoisuuden ja toistuvuuden vuoksi osoittavan toiminnan suunnitelmallisuutta.⁹⁹⁰ Joskus seminaarin oppilas käytti myös omaa asemaansa varainkerääjänä väärin ja anasti yhteiseen käyttöön tarkoitettut rahat itselleen.⁹⁹¹ Tällöin oppilas käytti väärin hänelle uskottua luottamustehtävää.⁹⁹²

Sortavalassa erään vuonna 1923 käsitellyn rikkomuksen yhteydessä seminaarin miesoppilas oli väärentänyt pankkivekseliin seminaarin lehtorin nimen. Toiminnallaan oppilas asetti vaakalaudalle myös seminaarin opettajan maineen, mikä nähtiin erityisen rangaistavana. Ylipäätään oppilaan toiminta rikkomuksen yhteydessä vaikutti harkitulta. Lisäksi oman syyllisyyden kiistämistä pidettiin merkinä, ettei oppilas katunut rikkomustaan.⁹⁹³ Oppilasta päätettiin rangaista erottamalla hänet seminaarista pysyvästi, mikä oli seminaarin kurijärjestelmän näkökulmasta yleisin rangaistus varkaudesta.⁹⁹⁴

Sortavalan ja Tammisaaren seminaareissa naisoppilaiden rangaistuksena varkaustapauksissa käytettiin usein *consilium abeundia*.⁹⁹⁵ Vastaava rangaistusta käytettiin myös Uudenkaarlepyyn miesseminaarissa.⁹⁹⁶ Lievemmistä rikkomuksista kuten yksittäisistä anastamisista oppilas saattoi selvitä nuhteilla, arvosanan alennuksilla tai asuntolapaikan menettämällä.⁹⁹⁷ Kuitenkin myös varkaustapauksissa rangaistusta yleensä tiukensi oppilaan aiemmat rikkomukset.⁹⁹⁸

Heinolan seminaarissa erään naisoppilaan rangaistusta varastamisrikkomuksen yhteydessä lievennettiin oppilaan sairauden ja erityisen heikon taloudellisen tilanteen perusteella. Oppilas erotettiin seuraavan syyslukukauden alkuun, minkä lisäksi häneltä evättiin hänelle jo myönnetty apuraha sekä hänen arvosanojaan alennettiin.⁹⁹⁹ Naisoppilas oli 21-vuotias ja työläistaustaisesta perheestä Heinolan lähikunnasta. Opintoja hän oli käynyt rikkomuksen sattuessa jo neljä vuotta.¹⁰⁰⁰

---

⁹⁸⁹ Esimerkiksi Sortavalan seminaarissa käsiteltiin useampaa tällaista tapausta (SSA ptk 21.9.1928 & 18.10.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 3.5.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA). Sama ilmiö oli nähtävissä myös Heinolan seminaarissa (esim. HSA ptk 6.6.1924 & 19.11.1925, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA; HSA ptk 1.6.1928, HSA OPK Pöytäkirjat 1926–34, MKA).

⁹⁹⁰ SSA ptk 18.10.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; myös SSA ptk 3.5.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁹¹ SSA ptk 21.9.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 15.9.1936, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

⁹⁹² SSA ptk 21.9.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA; SSA ptk 3.5.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA; SSA ptk 15.9.1936, SSA SOK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; AES protokoll 2.3.1928, AES LK Protokoll 1926–41, HKA.

⁹⁹³ SSA ptk 22.1.1923, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA.

⁹⁹⁴ SSA ptk 22.1.1923, SSA OPK Pöytäkirjat 1915–26, MKA; SSA ptk 16.12.1932 & 4.12.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁹⁵ SSA nro 1655, SSA NO Nimikirja 1914–46, MKA; AES protokoll 2.3.1928, AES LK Protokoll 1926–41, HKA.

⁹⁹⁶ NSA protokoll 27.3.1924, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA.

⁹⁹⁷ NSA protokoll 30.10.1924, NSA LK Protokoll 1922–29, VKA; SSA ptk 21.9.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

⁹⁹⁸ SSA ptk 16.12.1932 & 4.12.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

⁹⁹⁹ HSA ptk 1.8.1928, HSA SOK Pöytäkirjat 1926–34, MKA.

¹⁰⁰⁰ HSA nro 935, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA.

Mahdollisesti oppilaan kohdalla taloudelliset vaikeudet sekä rangaistuksen tuoma häpeä vaikuttivat oppilaan ratkaisuun keskeyttää opinnot. Myös muiden varkaustapauksien yhteydessä lievemällä rangaistuksella selvinnyt oppilas saattoi kokea teostaan niin merkittävää häpeää, että erosi seminaarista oma-aloitteisesti.¹⁰⁰¹ Tämä osoittaa erityisesti varkausrikkomusten leimaavuuden seminaarilaiselle, mikä johti maineen menettämiseen yhteisössä. Tämän vuoksi oppilas lähti ennemmin itse yhteisöstä, kuin yritti kestää osakseen koitunutta häpeää.¹⁰⁰²

Yhteiskunta, jossa 1920- ja 1930-luvuilla opettajaksi opiskelleet elivät, oli aineellisesti puutteellinen eikä rahallista vaurautta juuri ollut.¹⁰⁰³ Oppilaiden varattomuus näkyi monin konkreettisin tavoin seminaarien arjessa. Esimerkiksi syksyllä 1929 kaksi Jyväskylän seminaarin miesoppilasta ilmoittivat opintojensa keskeyttämisestä taloudellisten vaikeuksien perusteella,¹⁰⁰⁴ mutta vastaavia tapauksia sattui myös muissa seminaareissa.¹⁰⁰⁵ Sairauden tai huonon opintomenestyksen lisäksi yleisin syy keskeyttää opinnot seminaarissa oli taloudelliset vaikeudet, mikä liittyi joko oppilaan omaan varattomuuteen tai hänen perheensä heikkoon rahalliseen tilanteeseen.¹⁰⁰⁶ Apurahoilla seminaarit pyrkivät helpottamaan heikoimmista taloudellisista oloista tulevien oppilaiden mahdollisuuksia valmistua opettajan ammattiin. Seminaareissa apurahoja myönnettiin syys- ja kevätlukukauden päätteeksi.¹⁰⁰⁷ Tietoa apurahoista ei yleensä saanut kesken lukuvuotta, jotta oppilaat oppisivat säästeliäisyyteen. Jos apuraha myönnettiin oppilalle kesken lukukauden, syyn piti olla poikkeuksellisen painava.¹⁰⁰⁸

Varkauksien takana saatettiin tulkita olevan oppilaiden varattomuus ja siitä johtuvat ongelmat, esimerkiksi Sortavalan seminaarissa opettajakunta perusteli oppilaiden keskuudessa toistuvasti esiintyviä varkauksia näillä perusteilla.¹⁰⁰⁹ Moni Sortavalan oppilaista tuli Karjalasta ja Itä-Suomesta, mutta esimerkiksi 1930-luvulle tullessa seminaarin oppilaat eivät taustojensa puolesta vaikuta silmiinpistävästi maaseutupainotteiselta verrattuna muihin seminaareihin.¹⁰¹⁰ Opettajakunnan väite oppilaiden varattomuudesta saattoi perustua todellisiin ongelmiin, mutta sillä voitiin myös tarkoituksellisesti vedota kouluhallitukseen, jotta seminaarille saatiin enemmän määrärahoja varattomien oppilaiden apurahoihin.¹⁰¹¹

---

¹⁰⁰¹ SSA ptk 2.11.1928, SSA SOK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

¹⁰⁰² Lidman 2011, 47–48; Takala 1999, 48–49. Myös esim. Ahmed 2004, 103–105; toim. Broomhall 2015; Lidman 2011; toim. Matt & Stearns 2014; McDermott 2010, 245; toim. Näre 1999; Strange, Cribb & Forth 2014; Reddy 2001.

¹⁰⁰³ Valtonen 2004, 139.

¹⁰⁰⁴ JSA ptk 20.8.1929, JSA OPK Pöytäkirjat 1928–37, JyKA.

¹⁰⁰⁵ Esim. JSA ptk 16.9.1924, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA.

¹⁰⁰⁶ Esim. HSA ptk 23.2.1922, HSA OPK Pöytäkirjat 1920–26, MKA; HSA nro 1030, HSA Nimikirja 1899–1953, MKA; myös Valtonen 2009a, 58–59; Välimaa 2018, 212.

¹⁰⁰⁷ Esim. AES protokoll 21.10.1935, AES LK Protokoll 1926–39, HKA; Sortavalan seminaari 1880–1940, 61–62; HSA ptk 6.5.1941, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA.

¹⁰⁰⁸ Valtonen 2009a, 61.

¹⁰⁰⁹ SSA ptk 1.4.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

¹⁰¹⁰ Tätä käsitelty luvussa 3.1.

¹⁰¹¹ Tähän vedottiin opettajakunnan kokouksissa toistuvasti, kts esim. SSA ptk 12.4.1929 & 1.4.1930, SSA OPK Pöytäkirjat 1926–30, MKA.

Oppilaiden varkaudet säilyivät Sortavalassa toistuvana ongelmana läpi 1920- ja 1930-lukujen. Erästä jatkuvasti varastelleesta naisoppilaasta Sortavalan seminaarin opettajakunta totesi oppilaan kärsivän piilevästä, vaikealaatuisesta siveellisestä vajaalahjaisuudesta, minkä vuoksi häneltä puuttuivat opettajalta vaaditut luonteenominaisuudet.¹⁰¹² Toiminnan nähtiin osoittavan siihen syyllistyneen oppilaan moraaliset puutteet.¹⁰¹³ Kunniallisuus ohjasi käsitystä ihanteellisesta opettajasta seminaareissa. Kunnia ylläpiti yhteiskunnallista järjestystä ja määrittä ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Kunniallisuuden normeja rikkoessaan oppilas menetti luottamuksenarvoisuuden sekä asemaan liittyvät etuoikeudet ja toisten kunnioituksen.¹⁰¹⁴ Erityisesti naisihanne oli hyvin hierarkkinen ja naisen tuli osoittaa toimintansa ja käytöksensä kautta, mihin yhteiskuntaluokkaan kuului.¹⁰¹⁵ Tästä johtuen naisoppilaalta odotettiin erityisesti oman aseman ja siihen liittyvän vastuun tiedostavaa toimintaa.

Uudenkaarlepyyn seminaarissa puolestaan eräs seminaarin miesoppilas oli pidätetty vuoden 1944 lopussa ja oppilasta uhkasi vankilatuomio.¹⁰¹⁶ Taustoiltaan oppilas oli 23-vuotias pienviljelijän poika lounaisrannikolta, joka opiskeli seminaarissa viimeistä vuottaan.¹⁰¹⁷ Syytä oppilaan vankilatuomiolle ei mainita pöytäkirjoissa, mutta seminaarissa rikosta ei pidetty ilmeisen vakavana oppilaan saadessa seminaaripaikkansa heti vapauduttuaan takaisin.¹⁰¹⁸ Vuonna 1945 eli jatkosodan jälkeen Suomessa kärsittiin huomattavasta opettajapulasta ja esimerkiksi jatkosodan alkaessa epäpätevien opettajien määrä oli noin 400 henkilöä.¹⁰¹⁹

Uudenkaarlepyyn seminaarin ratkaisun taustalla saattoi painaa opettajapulasta kärsittäessä oppilaan jo loppuvaiheeseen edenneet opinnot. Kuitenkaan esimerkiksi Sortavalan seminaarissa syksyllä 1945 kaikkia miespuolisia koeoppilaita ei hyväksytty vakinaisiksi seminaarin oppilaiksi opettajapulasta huolimatta.¹⁰²⁰ Kun ammattiin ei ollut tarpeeksi osaavaa työvoimaa tai hakijoita, jouduttiin oppilasvalinnoissa joustamaan, mutta kaikissa seminaareissa ei tehty yhtäläisiä myönnytyksiä, kun kyse oli oppilaan luonteesta tai moraalista.

---

¹⁰¹² SSA ptk 3.5.1932, SSA OPK Pöytäkirjat 1931–34, MKA.

¹⁰¹³ Nygård 1994, 102–103.

¹⁰¹⁴ Vilkuna 2014, 94.

¹⁰¹⁵ Häggman 1994, 138; Männistö 2003, 225–228; Haatanen 2012, 76; Vehkalahti 2010, 143 & 145.

¹⁰¹⁶ NSA protokoll 18.12.1944, NSA LK Protokoll 1941–53, VKA.

¹⁰¹⁷ NSA nummer 1164, NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA.

¹⁰¹⁸ NSA protokoll 10.1.1945, NSA LK Protokoll 1941–53, VKA.

¹⁰¹⁹ Nurmi 1989; Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 35

¹⁰²⁰ Esim. SSA nro 1823, SSA MO Nimikirja 1917–56, MKA.

6.2 Ihanteena isänmaallisuus, ihanteen vastaisena poliittisuus

6.2.1 Valkoisen Suomen perintö

Kansakoululaissa opettajan poliittisuutta ei mainittu tekijänä, joka estäisi työskentelyn opettajana. Laissa kuitenkin määriteltiin, että opettajana toimivalla henkilöllä tuli olla 'ylevä maailmakäsitys'.¹⁰²¹ Opettajan tuli täyttää velvollisuutensa Jumalaa pelkävällä ja isänmaallisella mielellä ja istutettava jo ensimmäisistä luokista lähtien oppilaisiinsa into isänmaan asioihin.¹⁰²² Opettajan tehtävässä isänmaallisuuden nähtiin kietoutuvan yhteen kristillisyyden kanssa ja ajatus heijasteli käsitystä kansalaisesta, joka tunsu yhtä vahvaa velvollisuudentunnetta Jumalaa ja isänmaataan kohtaan. Poliittisuuden puuttuminen kansakoululaista kertoo Suomen valtiollisesta tilanteesta lain säätämisen aikaan, sillä Suomi oli yhä osa Venäjää. Silti koululaitoksen parissa haluttiin Suomen valtiollista itsenäisyyttä.¹⁰²³

Seminaarien omissa ohjesäännöissä oli määritelty tarkasti yhdistykset ja järjestöt, joiden toimintaan seminaarilainen sai osallistua. Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa oli pitkään kielletty osallistuminen seminaarin ulkopuolisten järjestöjen toimintaan.¹⁰²⁴ Samassa yhteydessä myös poliittisiin järjestöihin osallistuminen kiellettiin.¹⁰²⁵ Opettajalle sopivan vapaa-ajan järjestötoiminnan valvonta koski paitsi seminaareissa opiskelevia, myös jo valmistuneita opettajia. Kouluhallitusta paikallistasolla edustaneet kansakoulutarkastajien tuli huolehtia, etteivät tarkastusalueiden kouluissa opettajat lipsuneet yhteisestä linjasta.¹⁰²⁶ Kouluhallitus sekä sen alaisuudessa toimivat seminaarit pyrkivät kontrolloimaan tulevien kansakouluopettajien poliittista sitoumusta, vaikka varsinaista laillista perustetta heillä ei ollut. Yksilön oikeuksiin kuului oikeus liittyä myös poliittisiin järjestöihin, mikäli toimintaa ei laillisin perustein kielletty. Varsinaisen kiellon sijaan olisi ollut aiheellista puhua painokkaasta kehottamisesta tai pyrkimyksestä kansalaisoikeuksien kaventamiseen.¹⁰²⁷

Poliittisesti rauhaton tilanne kulminoitui Suomessa venäläistämiskausinaja erityisesti toisen venäläistämiskauden aikaan, jolloin venäläishallinto pyrki vaikuttamaan myös opettajaseminaarien opetukseen.¹⁰²⁸ Valtiollisesti rauhaton tilanne herätti huolta myös kansakoululaitoksen parissa työskentelevissä. Kouluhallitus lähetti vuoden 1917 tammikuussa kaikille seminaarien ja kansakoulujen tarkastajille salaisiksi merkityt kirjeet, joiden aiheena olivat hallituksen vastaista ajattelutapaa osoittaneet oppilaat. Laitostenjohtajien ja opettajien oli tarkkailtava

¹⁰²¹ Kansakouluasetus 1863, 24–25.

¹⁰²² Pykälä §10, ohjesääntö mies- ja naispuolisille kansakouluopettajille Suomessa 1863, 151.

¹⁰²³ Halila 1963, 75; Rantala 1997.

¹⁰²⁴ Valttonen 2009a, 85.

¹⁰²⁵ Halila 1963, 76–81; Launonen 2000, 90.

¹⁰²⁶ Rantala 2010, 130; Nikander 1998, 220; Harju 1985.

¹⁰²⁷ Mattila 2003, 124; Rantala 2005, 20–21 & 210–211.

¹⁰²⁸ Sortavalan seminaari 1880–1940, 67; myös Haikari & Kotilainen 2016, 209 & 224; Halila 1963, 182.

tällaisia oppilaita ja pidettävä huoli, etteivät he vaikuttaisi negatiivisesti tovereihinsa. Hallitusvastaisuutta osoittaneet oppilaat oli erotettava viiptymättä.¹⁰²⁹

Vielä tässä vaiheessa mahdollisia levottomuuksia ja niiden ilmenemistä erityisesti oppilaiden keskuudessa koitettiin hillitä. Käytännössä seminaareissa opiskelleiden sekä opettajana työskennelleiden toimintaan vaikutti jo ennen sisällissotaa sitoumus suojeluskuntatoimintaan. Suojeluskuntajärjestö oli valkoisen Suomen maanpuolustusorganisaatio, jonka alkuperäisenä pyrkimyksenä oli ylläpitää järjestystä, maansisäistä rauhaa sekä eliminoida punaisten luoma poliittinen uhka.¹⁰³⁰ Suojeluskuntaliike toimi myöhemmin erilaisissa valvovissa tehtävissä, urheilukasvatuksessa ja maanpuolustuksessa 1920- ja 1930-luvuilla. Liike jakoi ihmisten mielipiteitä riippuen taustasta ja poliittisesta suuntautumisesta.¹⁰³¹

Jyväskylän seminaarissa oli jo perustettu lokakuussa 1917 oma suojeluskunta, jonka perusti seminaarin voimistelun opettaja Arvo Vartia. Suojeluskuntaan liittyi heti 47 jäsentä ja sen toimintaan kuului harjoituksia sekä vahtipalvelua kaupungin alueella. Seminaarin suojeluskunta liitettiin nopeasti osaksi Jyväskylän kaupungin omaa suojeluskuntaa.¹⁰³² Tässä vaiheessa myös monet seminaarin miesopettajista liittyivät paikkakunnan suojeluskuntatoimintaan.¹⁰³³ Myös Sortavalan seminaarissa merkittävä osa seminaarin miesoppilaista ja -opettajista toimivat paikkakunnan suojeluskunnassa.¹⁰³⁴

Venäjän vallankumouksen jälkimainingeissa Suomi julistautui itsenäiseksi vuoden 1917 lopussa, mutta ajautui pian sisällissotaan.¹⁰³⁵ Seminaarilaiset ja jo valmistuneet opettajat toimivat sisällissodassa pääasiassa suojeluskuntien ja porvarillisten valkoisten puolella. Pieni joukko kansakouluopettajista toimi punaisten puolella, joista noin sata joutui sodan jälkeen syytetyksi toimimisesta punahallinnon hyväksi.¹⁰³⁶ Liittyessään punaisten riveihin opettajat saivat osakseen epäluuloista ja tylyäkin kohtelua, sillä heidän odotettiin usein 'puoliherroina' samaistuvan valkoisiin.¹⁰³⁷

Nopeasti muuttuneet olosuhteet vaikuttivat seminaarien arkeen konkreettisesti ja esimerkiksi seminaarien rakennukset valjastettiin sotilaskäyttöön.¹⁰³⁸ Myös opetus jäi erityisesti kevätlukukautena 1918 vajavaiseksi, mutta Jyväskylän seminaarin matrikelissa korostettiin rintamalla saatujen kokemusten vahvistaneen oppilaiden isänmaan rakkautta. Puuttuvien opillisten tietojen uskottiin korjaantuvan myöhemminkin.¹⁰³⁹ Matrikelissa sisällissota kuvattiin kas-

---

¹⁰²⁹ JSA kk nro 352, 23.1.1917, JSA KH Saapuneet kirjeet 1917–1921, JyKA.

¹⁰³⁰ Tikka 2015, 7; Nevala-Nurmi 2015, 189; Rantala 2001; Rantala 2002; Rantala 2010.

¹⁰³¹ Tikka 2015, 8–9 & 24; Nevala-Nurmi 2015, 190; Vasara 1997, 22–24.

¹⁰³² Jyväskylän seminaari 1863–1937, 76; Lehtonen 1999, 3; Halila 1963, 302–303; Naumanen 2009.

¹⁰³³ Mikkola 1945–59, luku 37: Maailman tapahtumia ja Vapaussodan aika.

¹⁰³⁴ Sortavalan seminaari 1880–1930, 127–128.

¹⁰³⁵ Roselius 2007; Kähönen 2019; Hoppu 2008; Hoppu 2013; Tikka 2004; Tikka 2009; Ylikangas 1993.

¹⁰³⁶ Rantala 2005, 20–21; Kokko 2004, 15.

¹⁰³⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 187–188; Rantala 2010, 8–9.

¹⁰³⁸ Haikari & Kotilainen 2016, 224.

¹⁰³⁹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 77.

vattavana kokemuksena, joka antoi oppilaille entistä paremmat valmiudet tehtävän täyttämiseen kansakouluopettajina.¹⁰⁴⁰ Taisteluissa menehtyneille seminaarioppilaille pidettiin tunteikas muistojuhla keväisin kun heidän vuosikurssilaisiaan vielä opiskeli seminaarissa.¹⁰⁴¹ Tällaisissa muistojuhlissa sisällissodan tapahtumia muisteltiin sodassa kaatuneiden, valkoisten seminaariyhteisön jäsenten kautta.¹⁰⁴² Tällä tavoin muistelulla toistettiin sotien merkitystä kansallisen identiteetin muodostumiselle sekä representaatioita isänmaataan puolustavista miehistä.¹⁰⁴³

Sisällissota vahvisti käsitystä opettajan poliittisesta sitoutumattomuudesta, mitä pyrittiin tarkkailemaan entistä enemmän sodan jälkeisinä vuosina.¹⁰⁴⁴ Myös muistoja sota-ajasta pyrittiin tukahduttamaan ja kontrolloimaan. Kouluhallituksen huoli käy hyvin ilmi sen lähettämistä kiertokirjeistä. Esimerkiksi eräässä koululle ja seminaareille lähetetyssä kirjeessä vaadittiin huolehtimaan, ettei muistoja tai muita todisteita 'punaisten kapinasta ja vapaussodasta' katoaisi kouluhallituksen alaisista tiloista ja huoneistoista. Kirjeessä painotettiin, että vähäpätöiseltäkin vaikuttavat aineistot tuli lähettää heti kouluhallitukselle. Kouluhallituksen antamat määräykset seurasivat Suomen senaatin asettamaa linjaa.¹⁰⁴⁵

Aineiston keräämisen kautta pyrittiin vaikuttamaan, miten sisällissotaa muisteltiin ja erityisesti vahvistettiin valkoisten näkemystä tapahtumista.¹⁰⁴⁶ Myös aineiston keräämiseen ja hallinointiin valittiin valkoisia virkamiehiä. Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa suomen kielen ja kirjallisuuden lehtorina vuosien 1924–35¹⁰⁴⁷ ajan toiminut Onni Sakari Kuusi oli Jyväskylän ja Mikkelin piirien pääasiamiehenä vapaussotaa koskevia asiakirjoja keräävässä toimikunnassa. Lisäksi hän oli kuulunut suojeluskunnan piiriesikuntaan ja toiminut suojeluskunnan päällikkönä kesällä 1918 heti sisällissodan jälkeen.¹⁰⁴⁸ Kouluhallituksen toimintaa voi tulkita myös niin, että sen ohjeiden taustalla oli pyrkimys jättää traumaattiset tapahtumat taka-alalle, jotta kipeässä ja vaikeassa tilanteessa voitiin siirtyä eteenpäin.

Varhaisen itsenäisyyden ajan yhteiskuntaa leimasi sisällissodan jättämä kahtiajako. Opettajien merkitys kansakuntaa yhdistävinä toimijoina korostui, sillä opettajien oli käytännön tasolla rakennettava luokkahuoneessaan hegemoniaa kahtiajakautuneen kansan välille. Tehtävä oli hankala, koska opettajat miellettiin erityisesti työläisväestön keskuudessa valkoisen kulttuurin edustajiksi. Sisällissota itsessään oli kyseenlaistanut sen, oliko suomalaisella kansalla todellisuudessa yhteiset kansalliset ihanteet ja päämäärät.¹⁰⁴⁹ Sisällissota merkitsi käännettä myös kasvatuksellisessa ajattelussa, sillä opetuksen kautta haluttiin koulu

¹⁰⁴⁰ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 77.

¹⁰⁴¹ JSA ptk 2.3.1920 & 24.4.1923, JSA OPK Pöytäkirjat 1919–24, JyKA; JSA ptk 23.10.1928, JSA OPK Pöytäkirjat 1924–28, JyKA; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 77.

¹⁰⁴² Komulainen 2002, 147; Vasara 1997, 667; Roselius 2007.

¹⁰⁴³ Komulainen 2002, 140 & 146; Lempiäinen 2002, 25; Arola 2016, 70.

¹⁰⁴⁴ Rantala 2010, 72 & 122–123; Rantala 1997; Rantala 2002.

¹⁰⁴⁵ JSA kk nro 305, 12.6.1918, JSA KH Saapuneet kirjeet 1917–1921, JyKA.

¹⁰⁴⁶ Ilmolahti 2017, 130–132.

¹⁰⁴⁷ Siirtyi Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun opettajaksi vuonna 1935.

¹⁰⁴⁸ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 170–171.

¹⁰⁴⁹ Kähönen 2019; Haikari & Kotilainen 2016, 269; Rantala 2001; Rantala 2002.

kuuliaisia kansalaisia, jotka laittoivat yhteiskunnan edun omien halujensa edelle.¹⁰⁵⁰

Sisällissodan jälkeen erityisesti suojeluskuntataustaiset opettajat tarkkailivat seminaarioppilaiden mahdollista punaisuutta. Esimerkiksi jo aiemmin mainittu Jyväskylän seminaarissa lehtori Heikki Haataja oli sisällissodassa taistellut valkoisten puolella mm. lääkintämiehenä ja hänet tunnettiin vahvasta suojeluskuntasitoumuksestaan.¹⁰⁵¹ Esimerkiksi vanhempien jäsenyys sosiaalidemokratiasissa puolueessa tai oppilaan haluttomuus liittyä suojeluskuntatoimintaan herättivät epäilyksiä oppilaan vasemmistosympatioista.¹⁰⁵² Haataja lisäksi myös muita seminaarin miesopettajia oli toiminut valkoisten puolella myös johtotehtävissä. Jo mainittu voimistelunopettaja Arvo Vartia oli toiminut Jyväskylän suojeluskunnan esikuntapäällikkönä ja vapaussodan aikaan Jyväskylän piiriesikunnan jäsenenä.¹⁰⁵³ Jyväskylän seminaarissa opettajana ja myöhemmin myös johtajana toiminut Juho Mikkola mainitsi muistelmissaan, että valtioon ja politiikkaan liittyvissä asioissa seminaariopettajien oli välillä kiistaa, vaikka muuten hyvä ja toverillinen henki seminaarissa vallitsikin.¹⁰⁵⁴

Myös Sortavalan seminaarissa 1910- ja 1920-luvuilla miesoppilaiden voimistelun opettajana toiminut Uuno Nykänen oli avoimesti valkoinen ja suojeluskuntalainen. Samalla tavoin hänen seuraajansa Ranne Roni oli aktiivinen suojeluskuntalainen. Sekä Nykänen että Roni käyttivät esimerkiksi seminaarin matrikelikuvissa suojeluskuntapukujaan ja poseerasivat näissä asuissa oppilaidensa keskellä. He osoittivat oman sitoutuneisuudesta suojeluskunta-aatteen hyvin avoimesti.¹⁰⁵⁵ Valkoisuus näyttäytyi merkittävänä osana nimenomaan Sortavalan seminaarin toimintaa ja arvoja. Osa Sortavalan seminaarin oppilaista ja harjoituskoulun opettajista osallistuivat myös heimosotiin Karjalassa ja Viron taisteluihin. Jo seminaaria perustettaessa Raja-Karjalan väen sivistäminen oli määritelty seminaarin tärkeimmäksi tehtäväksi. Sortavalan seminaaria oli epäilty sortokausien aikaan separatismien pääpesäkkeeksi Suomessa, mikä johti kenraalikuvernööri Bobrikoffin aikaan jopa huhuihin Sortavalan seminaarin lakauttamisesta.¹⁰⁵⁶

Useat Sortavalan ja Jyväskylän seminaarien ja harjoituskoulujen naisopettajista toimivat pitkäaikaisina ja aktiivisina jäseninä naisten maanpuolustuksellisessa Lotta Svärd-järjestössä. Leimallista lottiin kuuluneille naisopettajille oli, että he toimivat yhdistyksessä merkittävässä rooleissa kuten puheenjohtajana tai pääsihteerinä.¹⁰⁵⁷ Lotta Svärd-järjestön kautta tuettiin suojeluskuntia ja järjestö velvoitti naisia aktiiviseen toimintaan isänmaan puolesta.¹⁰⁵⁸ Lottiin liityttäessä

¹⁰⁵⁰ Halila 1950, 399; Haikari & Kotilainen 2016, 247; Rantala 2001; Rantala 2002; Rantala 2010.

¹⁰⁵¹ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 162.

¹⁰⁵² JSA ptk 4.3.1925, JSA SJNK Keskustelunaiheet 1931, JyKA.

¹⁰⁵³ Jyväskylän seminaari 1863–1937, 186; Vasara 1997, 145.

¹⁰⁵⁴ Mikkola 1945–59, luku 34. Seminaarin lehtorina.

¹⁰⁵⁵ Sortavalan seminaari 1880–1940, 201 & 204; myös Vasara 1997, 317 & 322.

¹⁰⁵⁶ Sortavalan seminaari 1880–1940, 68–71 & 114–120; Sortavalan seminaari 1880–1930, 101–104; myös Haapanen 2014; Roselius 2002, 9; Niinistö 2005; Halila 1963, 187 & 312; Rantala 2010.

¹⁰⁵⁷ Sortavalan seminaari 1880–1940, 193; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 160–183.

¹⁰⁵⁸ Vasara 1997, 491–501; Sulamaa 2011, 44; Nevala-Nurmi 2012, 20–21.

tarvittiin kahden luotettavaksi ja kristillis-siveelliseksi tunnetun henkilön suositus, joten pelkkä halu liittyä ei riittänyt.¹⁰⁵⁹ Lottiin liittyminen muistuttaa seminaarien hakutodistukselle asetettua vaatimusta, jolla pyrittiin takaamaan hakijan hyvänmainaisuus. Alusta asti Lotta Svärd-järjestössä kiinnitettiin erityishuomiota naisopettajien rekrytoimiseen, sillä he täyttivät järjestön vaatiman arvopohjan ja ihanteet.¹⁰⁶⁰

Poliittinen toiminta ja vahvasti valkoinen arvomaailma eivät koskettaneet pelkästään seminaarien miesopettajia, vaan myös naisopettajia. Poliittista toimintaa ei määrittänyt tai rajoittanut yksilön sukupuoli, vaan hänen oma aktiivisuutensa.¹⁰⁶¹ Useat lottiin kuuluneista naisopettajista olivat syntyneet 1900-luvun puolella ja he tulivat töihin seminaareihin joko 1920-luvun lopulla tai 1930-luvun puolella, joten he edustivat eri ikäluokkaa kuin 1800-luvulla syntyneet seminaarin opettajat. Heidän käsityksensä isänmaallisuudesta ja opettajaihanteen poliittisuudesta poikkesivat vanhempien ikäpolvien opettajakäsityksestä. Suojeluskunta-aktiivisuus liikkui seminaarin opettajien keskuudessa myös perhekunnittain.¹⁰⁶²

Vaikka päämääränä oli ollut seminaarilaitos ja opettajat ilman poliittisuutta, tavoite horjui Jyväskylässä ja Sortavalassa usein jo seminaarien omien opettajien toimesta.¹⁰⁶³ Varsinaisesti sisällissota ei juuri näkynyt enää 1920-luvun ensimmäisinäkään vuosina seminaareissa tai niiden toiminnassa. Tämä saattoi kertoa oppilasaineksen ja opettajakunnan valkoisuudesta enemmän kuin mistään muusta. Ristiriitoja ei voi odottaa näkyvän, mikäli yhteisön jäseniä yhdisti kouluminen samaan ryhmään ja arvomaailmaan.

6.2.2 1930-luvun poliittinen kuuhunta ja sota-ajat

Kouluhallitus koitti poliittisesti kuohuvalla 1930-luvulla pitää oppilaitostensa oppilaat ensin erossa kommunistista, mutta oikeistolaisten ryhmittymien nousussa myös tällainen toiminta joutui tarkkailuun. Aihe herätti keskustelua myös opettajille suunnatuissa lehdissä ja vielä kouluhallitusta vakavammin tilanteeseen suhtautui opetusministeriö, joka vaati kouluhallitukselta selkeitä toimia tilanteen hillitsemiseksi.¹⁰⁶⁴ Tämän johdosta kouluhallitus lähetti vuoden 1930 marraskuussa seminaarien johtajille ja kansakoulujen johtajille kirjeen, jossa otettiin kantaa vallitsevaan poliittiseen rauhattomuuteen.

Kouluhallitus korosti, että oppilaitokset vastasivat oppilaiden kasvatuksen lisäksi heidän esiintymisestään. Toverikunnat eivätkä muut oppilasryhmittymät saaneet osallistua valtiolliseen toimintaan arvostelemalla hallitusta tai viranomaisten tekemiä päätöksiä ja tästä huolehtiminen oli oppilaitosten opettajien ja

¹⁰⁵⁹ Sulamaa 1999, 73; Nevala-Nurmi 2012, 145.

¹⁰⁶⁰ Nevala-Nurmi 2012, 146; Sulamaa 2011, 24; Sulamaa 1999, 66–68.

¹⁰⁶¹ Sortavalan seminaari 1880–1940, 193–214; Jyväskylän seminaari 1863–1937, 155–192.

¹⁰⁶² Nevala-Nurmi 2012, 189; Arola 2016, 66.

¹⁰⁶³ Halila 1963, 76–81; Launonen 2000, 90; Rantala 2002; Rantala 2010.

¹⁰⁶⁴ Tuntematon, ”Kommunistisen kiihoituksen lopettaminen lasten keskuudessa”, *Alakansakoulu* 18/1930, 191; E.V., ”Isänmaallisuuden opettaminen alakansakoulussa” *Alakansakoulu* 10/1931, 113–114; K.A. Horma, ”Kansakoulu ja maanpuolustus”, *Koulutyö* 4/1935, 12–13.

erityisesti johtajien vastuulla.¹⁰⁶⁵ Myös oppikirjojen ja muun opetusmateriaalin suhteen tuli pitää huoli, etteivät ne sisältäneet 'poliittisesti kyseenalaista' materiaalia.¹⁰⁶⁶ Oli olemassa selkeät rajat, minkä muodon oppilaidenyhteiskunnallinen valvutuneisuus sai saavuttaa, sillä opettajan ammattiin aikovalle ei ollut sopivaa asettua avoimesti valtiollista järjestystä vastaan. Työn tuli olla tärkeämpää kuin yksittäiset poliittiset tai ideologiset sitoumukset.¹⁰⁶⁷

Suojeluskuntatoiminta oli yksi ajan oikeistolaisen liikehtimisen muodoista eikä niistä radikaalein. Vasemmistolaisuutta vastustamaan nousi erityisesti Pohjamaalla syntynyt Lapuan liike, joka henkilöityi Vihtori Kosolan¹⁰⁶⁸ ympärille.¹⁰⁶⁹ Kouluhallituksen kirjeessä mainittiin, kuinka oppilaitosten toverikuntia oli painostettu määrittämään kantansa liittyen 'erääseen päivän polttavaan valtiolliseen kysymykseen'. Tällä viitattiin marraskuussa 1930 Lapuan yhteiskoulun julkaisemaan vetoomukseen, jossa kannustettiin eri oppilaitosten toverikuntia osoittamaan kannatuksensa Lapuanliikkeelle. Aiemmin samassa kuussa Kosola oli puheessaan vedonnut koulunuorison poliittiseen aktiivisuuteen, joiden pariin Lapuanliike pyrki viemään aatetta.¹⁰⁷⁰

Kouluhallitus, joka koostui maltillisen oikeistolaista suuntaa edustavista virkamiehistä, suhtautui kielteisesti niin oikeistolaiseen kuin vasemmistolaiseen ääriajatteluun.¹⁰⁷¹ Edeltäjänsä Mikael Soinisen tavoin, myös kouluhallituksen pitkäaikaisena johtajana vuosina 1924–42 toiminut Oskari Mantere kuului Edistyspuolueeseen, joka oli liberaalipuolue. Edistyspuolue oli 1930-luvun politiikassa mukana yleisporvarillisessa suuntauksessa Kokoomuksen ja Maalaisliiton kanssa. Puolueet jakoivat näkemyksen, jonka mukaan vakaa porvarillisen laillisuussuuntaus oli parempi vaihtoehto kuin radikaalioikeiston epävakaus.¹⁰⁷² Kouluhallituksen johtavat virkamiehet olivat sitoutuneet maltilliseen politiikkaan, mikä vaikutti kouluhallituksen toimintaan. Myös oikeistoradikaalit kohdistivat kritiikkinsä kouluhallitukseen ei vätkä opettajiin ryhmänä, sillä suojeluskuntasitoumuksen vuoksi opettajien miellettiin olevan poliittisesti lojaaleja oikeistolle.¹⁰⁷³

Lapuanliikkeen toiminta oli alkanut saada muotoja, joita ei voitu valtiollisesti hyväksyä. Keskustelut poliittisuudesta ja oikeistolaisradikalismien äärimmäiset muodot kuten kyyditykset jakoivat kansakouluväkeä, sillä toiset suhtautuivat myötämielisemmin, kun taas toiset tuomisivat toiminnan täysin.¹⁰⁷⁴ Lapuan liike lakkautettiin järjestötoimintaa koskevien lakien tiukentumisen seurauksena, mutta liikkeen ydinryhmä perusti vuonna 1932 Isänmaallinen Kansanliike (IKL)-järjestön. IKL halusi jatkaa Lapuan liikkeen aloittamaa taistelua ääri-vasemmiston nujertamiseksi. IKL esiintyi kansanliikkeenä, sillä sen perustajat

---

¹⁰⁶⁵ JSA kk nro 684, 13.11.1930, JSA KH Saapuneet kirjeet 1926–1930, JyKA.

¹⁰⁶⁶ Rantala 2001, 163; Rantala 2002.

¹⁰⁶⁷ Rantala 2002; Rantala 2010, 127; Rantala 2001.

¹⁰⁶⁸ Kts. Virtanen 2015.

¹⁰⁶⁹ Kähönen 2019; Siltala 1985, 211–212.

¹⁰⁷⁰ Virtanen 2015, 138.

¹⁰⁷¹ Rantala 2010, 127.

¹⁰⁷² Somerkivi 1979, 160–161; Rantala 2010, 125.

¹⁰⁷³ Rantala 2001, 161.

¹⁰⁷⁴ Nikander 1998, 159; Virtanen 2015, 138; Kähönen 2019.

uskoivat puoluepolitiikan 'juonittelun' turmelleen oikeanlaisen isänmaallisuuden. IKL:n ohjelma, organisaatio ja esiintyminen olivat monilta osin lainaa Italian fasisteilta ja Saksan kansallissosialisteilta.¹⁰⁷⁵

Valtioneuvoston tietoon tuli vuoden 1933 kesällä, että valtiollisissa viroissa toimineita henkilöitä oli esiintynyt julkisesti virantoimitustilaisuuksissa puuissa tai merkeissä, jotka osoittivat kuulumista poliittiseen järjestöön tai puolueeseen. Tämän johdosta kouluhallitus lähetti seminaarienjohtajille muistutuskirjeen, jossa huomautettiin, kuinka valtionvirkamiehen esiintyminen ammatinhoidossa tunnustaen poliittista sitoumusta horjutti luottamusta valtiovallan edustajiin ja heidän tasapuolisuuteensa. Tämä oli valtion viran- tai toimenhaltijalle sopimatonta, mistä voitiin lakien perusteella rangaista.¹⁰⁷⁶ Kirjeessä muistutettiin, kuinka poliittinen sitoutumattomuus koski myös jo valmistuneita opettajia ja seminaarien opettajakunnan jäseniä. Sama huoli näkyi opetusministeri Paavo Virkusen kehotuksessa, jonka vuoksi kouluhallitus oli ryhtynyt selvittämään kansakouluopettajien poliittista sitoumusta. Selvityksen johdosta joillekin opettajille annettiin varoituksia ja osa joutui jättämään paikkansa koulussa.¹⁰⁷⁷

Samana vuonna muistutettiin, että linjaus koski opettajien lisäksi myös koulunuorisoa eivätkä hekään saaneet käyttää oppilaitoksissa tai kouluissa pukua, puvunosaa tai tunnusmerkkiä, jolla osoitettiin puolueeseen tai poliittiseen järjestöön kuulumista. Oppilaitokselle, joka oli sallinut oppilaidensa osallistua tällaiseen toimintaan, olisi tiedossa seuraamuksia.¹⁰⁷⁸ Näin tiheiden kiertokirjeiden lähettäminen kertoo asian merkittävydestä paitsi kouluhallitukselle, myös koko kouluorganisaatiolle. Aihe oli yhteiskunnallisen tilanteen huomioon ottaen poliittisesti erittäin arka. Samaan aikaan keskusteltiin ruumiillisten rangaistusten palauttamisesta osaksi koulujen kurijärjestelmää, sillä yhteiskunnallisen rauhan ylläpitämiseen nähtiin tarvittavan kovia keinoja, joita voimassa olevat lait eivät sallineet. Asiassa päädyttiin maltilliseen kompromissiin ja oppilaan 'riittävä ojennus' tuli hoitaa lapsen vanhemman avulla.¹⁰⁷⁹ Käytännössä vanhempi hoiti ruumiillisen kurittamisen kotona opettajan puolesta.

Kouluhallitus ei varotoimistaan huolimatta saanut poliittista toimintaa kitkettyä pois koululaitoksesta eikä yksittäisistä seminaareista.¹⁰⁸⁰ Tämä kävi käytännössä ilmi, kun kouluneuvoksena toiminut Juho Mikkola suoritti kouluhallituksen määräämiä tutkimuksia vuonna 1939 seminaarioppilaiden poliittisesta toiminnasta.¹⁰⁸¹ Tutkinnassa selvisi, että Sortavalassa oli toiminut IKL:n nuoriso-osaston järjestö, johon yli 20 seminaarin oppilasta olivat liittyneet. Osa oppilaista oli osallistunut toimintaan kuulumatta järjestöön. Opettajakunnan jäsenet olivat omien sanojensa mukaan tietämättömiä toiminnasta.¹⁰⁸² Tapauksen paljastuminen oli sekä seminaarin johtajan Karl Pankakosken että opettajakunnan kannalta

¹⁰⁷⁵ Virtanen 2015, 13; Hentilä 2009, 164–165; Mangan 2012, 201.

¹⁰⁷⁶ JSA kk nro 759, 30.8.1933, JSA KH Saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA.

¹⁰⁷⁷ Rantala 2001, 162.

¹⁰⁷⁸ JSA kk nro 765, 22.11.1933, JSA KH Saapuneet kirjeet 1931–37, JyKA; HSA ptk 24.1.1939, HSA OPK Pöytäkirjat 1937–39, MKA.

¹⁰⁷⁹ Nikander 1998, 156–157.

¹⁰⁸⁰ Rantala 2010, 8; Rantala 2001; Rantala 2002.

¹⁰⁸¹ Pykälä §11, kansakouluasetus 1863, 24–25.

¹⁰⁸² SSA ptk 18.1. 1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

kiusallista, sillä se kyseenalaisti kouluhallituksen silmissä heidän tietämyksensä omasta seminaaristaan ja erityisesti sen oppilaiden vapaa-ajan toiminnasta. Mahdollisesti opettajakunnan yllättyneisyys tilanteen paljastumisesta ei ollut ainoa vaan he saattoivat olla tietoisia asiasta, mutteivat olleet aiemmin reagoineet siihen. Useampi seminaarin ja sen harjoituskoulun opettajista edusti vatitsekin vahvasti oikeistolaista arvomaailmaa, mikä osoittaa, ettei toimintaa käytännössä pidetty Sortavalassa erityisen tuomittavana.

Tapaus päätettiin selvittää vielä seminaarin johtajan toimesta perinpohjaisesti. Oppilaiden katsottiin menetelleen moitteellisesti osallistuessaan toimintaan, jonka luvattomuudesta heillä ei ollut epäselvyyttä. Johtaja varoitti ankarasti oppilaita järjestyssäännön rikkomisesta.¹⁰⁸³ Yhdistyksiin liittymisestä tuli jatkossa neuvotella entistä tarkemmin seminaarin johtajan ja muun opettajakunnan kanssa.¹⁰⁸⁴ Näin lievät kuritoimenpiteet tilanteessa osoittavat, että virallisista linjavedoista huolimatta opettajan poliittisuus ei näyttäytynyt merkittävänä rikkomuksena edes valtion poliittisen tilanteen ollessa räjähdysherkkä. Vaikka kouluhallitus oli useaan otteeseen pyrkinyt marginalisoimaan poliittisuuden ja uhanut siihen syyllistyneitä sanktioilla, eivät Sortavalan seminaarilaiset saaneet toiminnastaan nuhteita vakavampia rangaistuksia. Ilmeisesti myöskään seminaari tai sen opettajakunta eivät joutuneet kuritoimenpiteiden kohteeksi.

Etsivä keskuspoliisi epäili 1930-luvulla kommunistien soluttautumista kouluihin, mutta ilmiö ei näy ajan opettajaseminaareissa. Pikemminkin opettajaseminaarien oppilaat olivat useimmiten sitoutuneet suojeluskuntalaiseen tai ääri-oikeistolaiseen arvomaailmaan.¹⁰⁸⁵ Opettajaseminaareihin hakeutuvia oppilaita kiinnosti keskimääräistä enemmän yhteiskunnallinen toiminta ja valtiolliset asiat.¹⁰⁸⁶ Myöhemmissä tutkimuksissa on esitetty, että suojeluskuntaan ja oikeistoliikkeisiin innokkaimmin osallistuneet nuoret kokivat 'myöhästyneensä' Suomen sisällissodasta. Heille toiminta oli paitsi nuoruuden innon purkamista, myös tietynlaisen pettymyksen tunteen käsittelemistä. Tällaiset liikkeet vetosivat erityisesti täysi-ikäisyyden rajapinnoilla liikkuneeseen nuorisoon.¹⁰⁸⁷ Myös jo seminaarista valmistuneet, työssään toimivat opettajat joutuivat 1930-luvulla tasapainoilemaan opetuksessaan poliittisuuden ristitulessa.¹⁰⁸⁸ Yritys palauttaa opettajat takaisin cygnaeuslaiseen, maltillista konservatismia edustaneeseen poliittiseen arvomaailmaan ei enää onnistunut.¹⁰⁸⁹

Yksi ajan merkittävistä nuoriin vedonneista liikkeistä oli Akateeminen Karjala-Seura. 1900-luvun alussa Akateemisesta Karjala-Seurasta (AKS) oli muodostunut Suur-Suomen ja heimoaатteen ajaja korkeakoulujen piirissä. Seuran toiminta alkoi yhteisöllisenä, mutta myöhemmin siihen liitettiin venäläisvihamielisyys. Seuraan hyväksyttiin valajäseniä 22-vuotisen toiminnan aikana noin 3 100

---

¹⁰⁸³ SSA ptk 24.1.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA; Pykälät §63–§77, seminaariasetus 1866.

¹⁰⁸⁴ SSA ptk 24.1.1939, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

¹⁰⁸⁵ Nikander 1998, 158; Rantala 2010.

¹⁰⁸⁶ Sironen 1997, 230; Nikander 1998, 159.

¹⁰⁸⁷ Tikka 2015, 24; Rantala 1997.

¹⁰⁸⁸ Rantala 2005, 20–21 & 210–211; Rantala 2001; Rantala 2002.

¹⁰⁸⁹ Nikander 1998, 158–159.

henkeä.¹⁰⁹⁰ AKS:läiseen maailmankatsomukseen kuului valkoisen Suomen ihan-
teet, lujan miehisen luonteen, siveellisen kunnon, itsensä uhraamisen sekä kris-
tinuskon korostaminen.¹⁰⁹¹

Akateemisen Karjala-Seuran Jyväskylän alajaosto perustettiin Jyväskylän
seminaariin jo vuonna 1926, mutta näkyvämmäksi sen toiminta tuli vasta Jyväskylän
kasvatusopillisen korkeakoulun aikaan.¹⁰⁹² Toiminta henkilöityi tiettyjen
aktiivisten jäsenten ympärille, joista osa oli liittynyt AKS:ään ylioppilaina Hel-
singissä ja toiminta kulkeutui heidän mukanaan Jyväskylään.¹⁰⁹³ Jyväskylän kor-
keakoulun opettajakunnalta anottiin joulukuussa 1937, että Akateemisen Kar-
jala-Seuran Jyväskylän osasto saisi opettajaneuvostolta virallisen vahvistuksen
toiminnalleen.¹⁰⁹⁴ Koska kyseessä katsottiin olevan poliittinen järjestö, opettaja-
neuvosto ei suostunut vahvistamaan järjestön asemaa eikä luovuttanut korkea-
koulun tiloja sen käyttöön.¹⁰⁹⁵ Vanhojen opettajien idealismi ei osunut yksin
1930-luvun isänmaallisuuden eikä varsinkaan poliittisen heräämisen kanssa,
joka sai jopa radikaaleja muotoja.¹⁰⁹⁶ AKS:n aktiivijäseninä toimineet oppilaat ka-
navoivat isänmaallisuutta perustamalla korkeakoululle oma suojeluskunnan, jo-
hon liittyi suurin osa miesoppilaista.¹⁰⁹⁷

Vasta vuonna 1940 talvisodan päätyttyä korkeakoulun opettajakunta
myönsi Akateemiselle Karjala-Seuralle oikeuden viettää seuran veljesiltoja kor-
keakoulun tiloissa.¹⁰⁹⁸ Luvan myöntämisen yhteydessä järjestöä vaadittiin va-
kuuttamaan, ettei kyseessä ollut poliittinen puoluejärjestö. Puheenjohtaja va-
kuutti, ettei sen toiminta tulisi suuntautumaan ulospäin vaan tavoitteena oli kor-
keakoulun sisäinen, isänmaallinen kasvatus. AKS:ään kuului vuonna 1940 toisen
vuosikurssin miesopiskelijoista 46 prosenttia, mutta ensimmäisen vuoden opis-
kelijoiden suhteen ei ole tarkkoja lukuja. AKS:n toiminta jakoi miesoppilaita, jo-
ten järjestö kiristi korkeakoulussa oppilaiden välejä.¹⁰⁹⁹ Talvi- ja jatkosodan
myötä opettajakunnan suhtautuminen AKS:n kaltaisiin järjestöihin muuttui
myönteisemmäksi.¹¹⁰⁰ Isänmaallisuuden ja maanpuolustuksellisuuden merkitys
korostui aikana, jolloin Neuvostoliiton luoma uhka oli konkretisoitunut ja oli ar-
jessa jatkuvasti läsnä.

Myös Lotta Svärd -toiminta lisääntyi seminaarien naisoppilaiden keskuu-
dessa 1930-luvun aikana. Naisoppilaiden aloitteesta ja opettajakunnan luvalla
Heinolan seminaariin perustettiin Lotta-järjestö helmikuussa 1936.¹¹⁰¹ Järjestön
puheenjohtajana toimi seminaarin lehtori Helena Syrjälä sekä varapuheenjohta-

---

¹⁰⁹⁰ Hentilä 2009, 146; Launonen 2000, 159; Vasara 1997, 626–627.

¹⁰⁹¹ Nevala-Nurmi 2012, 231; Välimaa 2018, 238.

¹⁰⁹² Halila 1963, 303–304.

¹⁰⁹³ Lamberg 2004, 78.

¹⁰⁹⁴ JKKA ptk 2.12.1937, JKKA OPN Pöytäkirjat 1934–43, JyKA.

¹⁰⁹⁵ JKKA ptk 13.12.1937, JKKA OPN Pöytäkirjat 1934–43, JyKA.

¹⁰⁹⁶ Halila 1963, 162; Haikari & Kotilainen 2016, 353; Rantala 2002.

¹⁰⁹⁷ Lamberg 2004, 77–79.

¹⁰⁹⁸ JKKA ptk 2.10.1940 & 9.10.1940, JKKA OPN Pöytäkirjat 1938–40, JyKA; kts. myös
Valtonen 2009b, 191.

¹⁰⁹⁹ Lamberg 2004, 59.

¹¹⁰⁰ Lamberg 2004, 78–80.

¹¹⁰¹ HSA ptk 18.2.1936, HSA OPK Pöytäkirjat 1934–37, MKA.

jana seminaarin voimistelunopettaja Aino Miettinen eli sen toiminnan ylläpitämiseen osallistuivat myös seminaariopettajat itse.¹¹⁰² Myös Sortavalan seminaarin naisoppilaat aloittivat Lotta Svärd -järjestön toiminnan 1930-luvulla.¹¹⁰³ Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun naisoppilaiden keskuuteen perustettiin Lotta-järjestö helmikuussa 1939.¹¹⁰⁴

Talvisodan syttyminen vuoden 1939 lopulla muutti seminaarien arkea seminaarien tyhjentyessä miespuolisista oppilaista ja opettajista. Useissa seminaareissa myös tilat oli otettu puolustusvoimien käyttöön ja näin kävi myös Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun tiloille, jotka saatiin puolustusvoimilta käyttöön vasta syyskesällä 1940.¹¹⁰⁵ Kouluhallitus kannusti seminaarin henkilökuntaa ja oppilaita osallistumaan sotapöytäkirjoihin.¹¹⁰⁶ Niin seminaarien henkilökuntaa kuin oppilaitakin kaatui sodassa.¹¹⁰⁷

Myös seminaarien naisoppilaat osallistuivat maanpuolustukselliseen työhön erityisesti Lotta-järjestön riveissä. Esimerkiksi Heinolan seminaarin lotat auttoivat reserviläisten muonituksessa, mikä oli Lotta-järjestön laajin työkenttä. Muonituksessa lotat toimivat myös konkreettisesti lähellä sotilaita.¹¹⁰⁸ Lisäksi Heinolan seminaarin lotat toimivat lääkintälottina ja väestönsuojelukeskuksissa. Heinolassa naisoppilaat järjestivät myös varankeruutoimintaa tukeakseen sotainvalideja.¹¹⁰⁹ Talvisodan seurauksen uusia lottia rekrytoitiin tiuhaan tahtiin ja heidän merkityksensä kasvoi.¹¹¹⁰ Sotavuodet konkreettisesti lisäsivät innostusta lottatyöhön ja järjestöön kuuluvien naisoppilaiden määrä lisääntyi talvisodan jälkeen huomattavasti.¹¹¹¹

Talvisodan syttymisen jälkeen kouluhallitus kiinnitti enemmän huomiota väestönsuojelun opetukseen ja sodan päätyttyä seminaareja velvoitettiin laatimaan suojelusuunnitelma hyökkäyksen varalle.¹¹¹² Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa oli alettu järjestää maanpuolustuskursseja jo lukuvuodesta 1937–38 alkaen oppilaiden toiveesta.¹¹¹³ Myös muissa seminaareissa alettiin nyt opettaa oppilaille poikkeustilanteissa toimimista sekä antamaan lisää maanpuolustusopetusta.¹¹¹⁴ Opettajille suunnatuissa aikakauslehdissä maanpuolustus-

---

¹¹⁰² HSA vuosikertomus 1935–36, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA.

¹¹⁰³ Sortavalan seminaari 1880–1930, 218.

¹¹⁰⁴ Lamberg 2004, 79.

¹¹⁰⁵ JKKA Opiskelijoiden nimikirja 1934–53, JyKA.

¹¹⁰⁶ Esim. HSA ptk 15.12.1941, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA; myös Arola 2016, 66–67.

¹¹⁰⁷ NSA nummer 1119 & 1557, NSA Elevmatrikel 1906–49, VKA; JKKA nro 45, 115, 140, 158, 195, 236, 250, 263, 399, 403, 417, 439, 445, 449, 470, 476, 496, 502, JKKA Oppilasluettelo 1934–53, JyKA; SSA ptk 24.2.1942, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–43, MKA.

¹¹⁰⁸ HSA ptk 12.11.1939, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA; myös Sulamaa 1999, 72 & 154.

¹¹⁰⁹ HSA Vuosikertomukset 1939–40 ja 1940–41, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA.

¹¹¹⁰ Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 35.

¹¹¹¹ HSA vuosikertomukset 1938–39, 1939–40 & 1940–41, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA.

¹¹¹² HSA ptk 31.10.1939 & 16.2.1942, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA.

¹¹¹³ Lamberg 2004, 77–79; Rantala 2002; Rantala 2010.

¹¹¹⁴ SSA ptk 23.4.1941, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–49, MKA; HSA vuosikertomukset 1939–40 ja 1940–41, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA. Vastaavan kaltaista opetusta annettiin myös esimerkiksi Tornion alakansakouluseminaarin naisoppilaille (Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 37).

opetusta käsiteltäessä painotettiin, että opettajan oli huolehdittava koulun ajantasaisesta suojelusuunnitelmasta. Myös koululaisiin oli iskostettava, kuinka maanpuolustus oli jokaisen kansalaisen velvollisuus.¹¹¹⁵ Uhka siitä, että tilanne eskaloituisi uudestaan sodaksi, leijui koko ajan paitsi seminaarien, myös koko koululaitoksen yllä, varjostaen sen opetusta ja arkea.

Kun jatkosota sitten kesällä 1941 alkoi, seminaarilaisten työt sotaponnistelujen eteen jatkuivat sukupuolesta riippumatta.¹¹¹⁶ Konkreettista avustamistyötä tehtiin myös seminaareissa, sillä niihin sijoitettiin siirtoväkeä ja niiden tiloja käytettiin sotasairaaloina.¹¹¹⁷ Isänmaan puolesta toimineita oppilaita haluttiin erityisesti huomioda ja sota-aikaan seminaareissa myönnettiin erityisiä apurahoja maanpuolustustehtävissä toimineille oppilaille. Ennen sota-aikaa apurahapäätöksiin oli vaikuttanut lähinnä oppilaan varattomuus.¹¹¹⁸ Oppilaiden isänmaan puolesta tehdyille työlle pyrittiin osoittamaan arvostusta konkreettisoin keinoin.

Johtopäätökset

Seminaareissa pyrittiin varmistamaan, että oppilaitokseen valitut oppilaat täyttivät asetetut ihanteet ja yksi henkisistä ominaisuuksista, joka seminaarijärjestelmässä korostui, oli luottamus. Kaikki oppilaat eivät täyttäneet ihannetta, mikä johti eritasoisiin toimenpiteisiin riippuen rikkomuksesta. Osa oppilaista olivat väärentäneet jo hakiessaan seminaariin papereitaan, jolloin he olivat tulleet valituiksi väärin perustein. Koska hakupaperit olivat virallisia asiakirjoja, myös niiden väärentäminen oli laitonta ja yleensä tällainen rike johti oppilaan erottamiseen. Myös opettajille suunnatuissa aikakauslehdissä käytiin keskustelua, jota sävytti huoli opettajan ammatissa toimivien epärehellisyydestä ja väärinkäytöksistä. Tämä osoittaa, kuinka aihe herätti huolta ammattiin jo valmistuneiden keskuudessa eikä pelkästään seminaarilaisten parissa.

Vilpistä tai lunttauksesta oppilaita rangaistiin useimmiten joko nuhteilla, arvosanan alennuksilla tai näiden yhdistelmällä. Vasta kun oppilas toisti rikkomuksensa useamman kuin yhden kerran tai vaihtoehtoisesti syyllistyi muihin rikkomuksiin, katsottiin hänen luonteessaan olevan vikaa eikä hän siten sopinut opettajan ammattiin. Opettajakunnan suhtautumisessa oppilaan rikkomukseen vaikutti oppilaan toiminta eli kuinka toistuvaa vilpillinen toiminta oli ollut ja oliko vilppi suoritettu yksin vai yhdessä. Nimenomaan toistuva tai yhdessä suoritettu vilppi nähtiin osoituksena toiminnan suunnitelmallisuudesta, mikä kovensi rangaistusta.

---

¹¹¹⁵ Esim. K.A. Horma, "Kansakoulu ja maanpuolustus," *Koulutyö* 10/1935, 12–13. Maanpuolustuskasvatuksesta esim. Halila 1950, 382–383; Launonen 2000, 169; Arola 2016, 63–65.

¹¹¹⁶ HSA ptk 19.10.1942 & 7.3.1944, HSA OPK Pöytäkirjat 1939–49, MKA; myös Paksuniemi, Uusiautti & Määttä 2013, 33–35.

¹¹¹⁷ HSA vuosikertomukset 1939–40, 1940–41 ja 1944, HSA Vuosikertomukset 1933–53, MKA.

¹¹¹⁸ SSA ptk 6.4.1943, SSA OPK Pöytäkirjat 1934–49, MKA; HSA ptk 13.4.1943 & 2.5.1944, HSA OPK pöytäkirjat 1939–49, MKA; kts. myös Lamberg 2004, 90–91; Halila 1963, 144; Schulman 1994, 33.

Molemmille sukupuolille langettiin tällaisista rikkomuksista yhtä kovia rangaistuksia. Vilppi lisääntyi 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla Sortavalan seminaarissa sekä Heinolassa. Aiheesta myös keskusteltiin Sortavalassa opettajien ja erityisesti naisten tekemien vilppirikkomusten määrä kasvoi tullessa 1930-luvulle. Tämä mahdollisesti heijasteli mies- ja naisoppilaiden keskenään erilaisia paineita pärjätä opinnoissaan ja kuinka naisten kohdalla nämä paineet lisääntyivät.

Varkauksiin suhtauduttiin seminaareissa lähtökohtaisesti vilppiä ankarammin. Useimmiten rangaistuksena varkaudesta oppilas joko erotettiin tai kehoitettiin eroamaan oma-aloitteisesti. Poikkeustapauksissa saatettiin nostaa esille lieventäviä asianhaaroja, jotka muuttivat rangaistusta oppilaalle edullisempaan suuntaan. Esimerkiksi huono rahallinen tai terveydellinen tilanne tai selkeä katumuksen osoittaminen saattoivat lieventää oppilaalle annettua rangaistusta. Yleensä kuitenkin tällaisista rikkomuksista annettiin varsin ankaria rangaistuksia eli niihin suhtauduttiin seminaariyhteisössä vakavasti.

Sota-ajan myötä yhteiskunnassa alkoi vallita uudenlainen kulttuuri ja moraalit, jotka näkyivät myös opettajankoulutuksessa ja erityisesti suhtautumisessa oppilaiden rankaisemiseen. Muutosta heijastelee Heinolan seminaarissa syksyllä 1943 tehty päätös, ettei alennettuja huolellisuuden numeroja enää käsitelty julkisesti opettajakokouksissa. Samoin Jyväskylässä oli alettu kritisoida huolellisuuden numeron hyödyllisyyttä seminaarin muututtua kasvatusopilliseksi korkeakouluksi vuonna 1934. Myös opettajakokouksissa käsiteltyjen rikkomusten määrä väheni selkeästi 1940-luvulle tullessa. Tämä kertoo ilmapiirissä tapahtuneesta muutoksesta. 1800-luvulta vaikuttaneet asenteet alkoivat lieventyä eikä oppilaita pyritty kontrolloimaan seminaareissa yhtä paljon kuin aikaisemmin.

Opettajan oikeanlaista arvomaailmaa määriteltiin myös isänmaallisuuden kautta. Kuitenkin seminaarien toimintaperiaatteisiin kuului poliittisen toiminnan marginalisoiminen korostamalla, että opettajien tuli pysytellä puoluepoliittisista kiistoista erossa ammatillisen tehtävänsä vuoksi.¹¹¹⁹ Kouluhallitus pyrki valvomaan poliittisuuden leviämistä kouluihin. Koulutuksen kautta etsittiin kansakunnalle yhtenäisyyttä ja poliittisuus vaikeutti tätä tavoitetta.¹¹²⁰ Koululaitoksessa sekä opettajankoulutuksessa haluttiin välttää päivänpoliittisia kysymyksiä, mutta koska enää ei vallinnut yksimielisyyttä kansakunnan edusta, osoittautui tehtävä haastavaksi.¹¹²¹ Toisaalta kiinnostus politiikkaan ja valtiolliseen tilaan kumpusi usein seminaareissa oppilaiden keskuudesta ja heidän omista arvoistaan, jolloin aiheen välttelystä tuli pikemminkin silmien ummistamista vallitsevalta tilanteelta kuin kasvatuksellinen arvo.

Hyvää kansalaisuutta määrittelevinä ihanteina olivat uskonto ja isänmaa, mutta näistä erityisesti jälkimmäisen määrittely aiheutti yhä jyrkempiä kiistoja. Hyvän miesopettajan ihanne oli ristiriitainen, sillä toisaalta häneltä odotettiin maanpuolustuskuntoisuutta ja isänmaallisuutta, mutta nämä arvot saivat ilmetä ainoastaan kouluhallituksen oikeaksi määrittelemällä tavalla eikä poliittisuuden

---

¹¹¹⁹ Gordon, Komulainen & Lempiäinen 2002, 16; Hyyrö 2006, 335.

¹¹²⁰ Rantala 2001, 163; Rantala 2010; Rantala 2002.

¹¹²¹ Rantala 2001, 162; Rantala 2010.

kautta. Tietynlainen kansallismielisyys oli luonnollista ja sitä jopa vaadittiin, mutta isänmaallisuus ei saanut konkretisoitua poliittiseksi toiminnaksi.¹¹²² Kouluhallitus ei onnistunut pyrkimyksissään, sillä seminaarilaiset ja heidän opettajansa osallistuivat oikeistolaisiin järjestöihin kuten suojeluskuntatoimintaan, IKL:än ja AKS:än niin aatteellisella kuin toiminnankin tasolla. Verrattuina muihin seminaareihin, oli Sortavalan seminaarissa huomattavasti isänmaallisesti ja maanpuolustuksellisesti virittyntä toimintaa. Olennaista on pohtia, missä määrin oppilaitoksen geopoliittinen sijainti lähellä itärajaa vaikutti tähän.¹¹²³

Toisaalta kouluhallituksen linjavedoilla määriteltiin, mikä oli missäkin yhteiskunnallisessa tilanteessa ja ajassa oikeanlaista isänmaallista toimintaa. Asenteet muuttuivat tultaessa 1940-luvun alkuun, sillä sota-aikana maanpuolustuskuntoisuuden ja isänmaallisuuden merkitykset korostuivat. Tällöin myös toiminnan poliittisista ulottuvuuksista tuli hyväksytympiä. Opettajaihanne, kuten myös kansalaisihanne itsessään, olivat muutoksessa eläen yhteiskunnallisten olojen mukana.

---

¹¹²² Määttä, Uusiautti & Paksunniemi 2013, 37.

¹¹²³ Gordon, Komulainen & Lempiäinen 2002, 16.

7 MALLIKANSALAISEN SÄRÖILEVÄ IHANNE (YHTEENVETO)

7.1 Seminaarit Pohjoismaisen koulutuksen jatkumossa

Koulutushistorian tutkimus on usein instituutioihin keskittyvää historiaa. Tätä mallia toistaen niin suomalaisessa kuin pohjoismaisessakin tutkimuksessa on usein tarkasteltu seminaareja koulutusjärjestelmän yhtenä osa-alueena, joka on kytkeytynyt kouluun toimien monilta osin myös sen perustana. Koulutusinstituutioita ja niiden toimintaa ovat ohjanneet yhteiskunnassa vallitseva poliittinen ja sosiokulttuurinen tilanne. Keskityttäessä instituutioihin sekä niissä tavoiteltuihin ihanteisiin ja tavoitteisiin ei tutkimuksissa ole tavoitettu välttämättä sitä, miten käytännössä poliittisten tai sosiokulttuuristen tekijöiden vaikutus on näkynyt koulutuslaitoksen tai siinä toimivien arjessa. Arkisen toiminnan ja käytänteiden tutkiminen on usein haastavampaa, sillä niiden tavoittamiseksi on tehtävä näkyväksi arjessa itsestään selvinä toistuvia asioita ja ilmiöitä. Aineiston kokoaminen, joka selittäisi riittävän perusteellisesti näitä ilmiöitä, vaatii laajempaa aineistotyöskentelyä kuin yksittäisten aineistokokonaisuuksien tarkastelua.

Tarkasteltaessa opettajankoulutukseen kytkeytyneitä yksilöitä on usein tutkittu merkkihenkilöihin keskittyvän historian kirjoituksen hengessä koulutuksen kehittämiseen vaikuttaneita avainhenkilöitä kuten yksittäisten seminaarien johtajiin (esim. Uno Cygnaeusta). Jonkin verran on tutkittu myös jo valmistuneita, ammatissa toimivia opettajia. Aiemmissä tutkimuksissa on tunnistettu, että joidenkin ammatissa toimivien opettajien näkemykset omasta ammatista ja sen rajoista poikkesivat olennaisilta osin kouluhallituksen vastaavista näkemyksistä. Sen sijaan tutkimuksissa ei ole aiemmin tullut ilmi, että ristiriitoja ja keskenään varsin eriäviä näkemyksiä vallitsi myös seminaarien opettajakuntien ja kouluhallituksen välillä. Toisinaan myös yksittäisen seminaarin opettajakunnan keskuudesta löytyi ymmärrystä oppilaiden puutteille enemmän kuin kouluhallituksen

sisältä. Tämän seminaarien ja koululaitoksen hallinnon välisten ristiriitaisten käsitysten perusteellisempi tutkimus olisi yksi mahdollisuus jatkotutkimukselle.

Aiemmassa tutkimuksessa on myös esitetty, että opettajaseminaareissa arvojen suhteen erimielisyyksiä esiintyi seminaarin ulkopuolisessa yhteiskunnassa, mutta ei seminaariyhteisössä eikä varsinkaan sen opettajakunnan sisällä. Tämän tutkimuksen tapaukset osoittavat, että ristiriitoja oli paitsi seminaarin ja ympäröivän yhteiskunnan välillä, myös yksittäisen seminaarin opettajien keskuudessa. Aina hekään eivät olleet yksimielisiä siitä, mihin raja opettajalle sopivan ja sopimattoman välille määriteltiin. Tämä osoittaa kaikista konkreettisemmin sen, että ehdotonta käsitystä hyvästä opettajasta ei ollut edes opettajankoulutuksesta vastanneen instanssin sisällä. Todellisuudessa hyvä opettajuus riippui määrittelyistä ja siitä, mitä hän piti merkittävimpänä ominaisuutena opettajan ammatissa onnistumisen kannalta.

Seminaarien oppilaat ovat jääneet aiemmassa tutkimuksessa vähemmälle tarkastelulle. Jonkin verran muistitietotutkimuksellisin menetelmin on käsitelty entisten seminaarioppilaiden kokemuksia. Tällöin on keskitytty lähinnä yhteen valikoituun seminaariin ja sen jo valmistuneisiin oppilaisiin. Aiemmissa tutkimuksissa ei ole tavoitettu, miten eri tavoin seminaarin oppilaisiin suhtaututtiin suhteessa heidän asemaansa laitoksessa eli oliko kyseessä asuntolassa vai seminaarin alueen ulkopuolella asuva oppilas vai kenties ylioppilas pohjainen oppilas. Asuntolassa asuvia pystyttiin rankaisemaan rikkomusten lisäksi huonosta opintomenestyksestä eikä samanlaista kontrollia voitu kohdistaa seminaarialueen ulkopuolella asuviin oppilaisiin. Rangaistuskäytännöt asettivat oppilasryhmät eriarvoiseen asemaan keskenään. Rikkomuksen merkityksellisyyteen vaikutti olennaisesti oppilaan asema.

Vähäiseksi on jäänyt myös sellaisten seminaarioppilaiden tarkastelu, joiden valmistuminen seminaariin on ollut syystä tai toisesta vaakalaudalla ja tämä tutkimus täydentää tätä tutkimuksellista aukkoa. Myöskään esimerkiksi seminaarioppilaiden keskinäisen toverikurin merkitystä seminaarin sisäiselle järjestykselle ei ole tunnustettu tullessa 1900-luvun puolelle: aiemmissa tutkimuksissa toverikurista puhutaan lähinnä ilmiönä, jonka nähtiin kuuluvan seminaarien elämään 1800-luvulla. Kuitenkin tämän tutkimuksen perusteella on ilmeistä sen merkittävä rooli myös myöhemmässä seminaarien toimintakulttuureissa erityisesti miesoppilaiden keskuudessa.

Myös eri seminaareja keskenään vertailevaa tutkimusta ei ole juuri tehty Suomessa eikä muissakaan Pohjoismaissa. Vaikka aiemmissa tutkimuksissa on tunnustettu seminaarijärjestelmän rankaisukäytäntöjen peruseräät ja tavat toimia, niitä ei ole aiemmin tarkasteltu yksityiskohtaisesti eikä eri seminaareja keskenään vertaillen. Tästä syystä laajempi otanta, jonka kautta pystytään muodostamaan kokonaiskuva eri seminaariyhteisöille tyypillisistä toiminnan muodoista, on jäänyt puuttumaan tutkimuksellisesta kentästä.

Opettajankoulutuksen järjestäminen on ollut yhteisesti kaikille Pohjoismaille eräänlainen sivistyksellinen voimannäyte ja ylpeydenaihe, mutta erityisesti se on ollut sitä Suomelle. Poiketen naapurimaista, Suomessa koulutusjärjestelmä luotiin verrattain nopeasti eikä vakiintuneita käytänteitä entuudestaan

juuri ollut: tämä heijastui myös seminaarien toimintaan, sillä vaikka niissä pyrittiin toimimaan samojen sääntöjen ja samanlaisen arvomaailman pohjalta, oli niissä keskenään erilaisia tapoja tulkita asetettuja sääntöjä. Tämä heijastui puolestaan siihen, että eri seminaareissa vallitsi keskenään erilaiset toimintakulttuurit. Myös suomalaisen seminaarijärjestelmän kohdistamat vaatimukset oppilaisiin olivat Pohjoismaisesta perspektiivistä tarkasteluna vaativia. Opettajankoulutuksen järjestämisen näkökulmasta Suomeen liittyivät siis tietyt ominaispiirteet, vaikka se pitkälti seurasikin muiden Pohjoismaiden asettamaa mallia.

Tutkimuksellisesta perspektiivistä tarkastellen tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat osittain aiempia tuloksia: opettajuuden ja opettajalle soveliaan toiminnan kenttää määriteltiin pitkälti yksilön sukupuolesta ja luokasta käsin. Esimerkiksi Lilja Aikio on omassa työssään korostanut siveellisyyden vaatimuksen merkitystä naisseminaarilaisille. Toisaalta vaikka sukupuoli on tunnistettu koulutuksen kannalta merkityksellisenä asiana, ei aiemmassa tutkimuksessa ole täysin päästy käsiksi siihen, kuinka vahvasti seminaareissa oppilaaseen kohdistetut odotukset olivat sidoksissa hänen sukupuoleensa. Vaikka esimerkiksi naisoppilaiden seurustelusuhteita vahdittiin tarkemmin kuin heidän miestovereidensa kohdalla, ei heihin kohdistettu esimerkiksi samanlaisia odotuksia raittiuteen liittyen kuin miehiin.

Tässä tutkimuksessa osoitetaan, kuinka kokonaisvaltaisesti aikanaan vallinneet, sukupuolittuneen kansalaisuuden moninaiset merkitykset ovat ohjanneet sitä, millaista käytöstä yksilöltä on odotettu ja millainen käytös on hänelle toisaalta sallittu. Tietyt kriteerit ja vaatimukset ohjasivat enemmän naisiin ja toiset miehiin kohdistettuja odotuksia. Tämä osoittaa, että tiettyjen rikkomuskategorioiden osalta eri sukupuolia vahdittiin tarkemmin. Oppilaan sukupuoli ja asema määritti, kuinka raskauttavana rikkomus nähtiin eikä aiemmissä tutkimuksissa ole tavoitettu luokan, sukupuolen ja aseman merkityksien moninaisuutta oppilaan perspektiivistä.

7.2 Seminaarien keskinäinen moraalinen järjestys

Kaikissa tutkimuksen seminaareissa esiintyi oppilaiden keskuudessa rikkomuksia, mutta määrissä oli seminaarien välillä huomattavia eroja.¹¹²⁴ Kuriin liittyvät rikkomukset olivat tyypillisimpiä Jyväskylän ja Sortavalan seminaareissa sekä Tammisaaren naisseminaarissa. Juopottelu oli tyypillisintä Sortavalan seminaarin miesoppilaille. Myös opintojen laiminlyöntejä esiintyi paljon Sortavalassa molempien sukupuolien keskuudessa sekä Uudenkaarlepyyn seminaarissa. Varastelu oli Uudenkaarlepyyn seminaarissa toistuva ongelma. Heinolan naisseminaarissa sekä Sortavalassa käsiteltiin eniten siveettömyyteen liittyviä rikkomuksia.

Yksi ilmeinen seminaariaineiston ongelma on naisten rikkomuksista vaikeaminen, mikä on johtanut osittain naisten vähäiseen näkymiseen aineistossa.

---

¹¹²⁴ Kts. liitteenä olevat taulukot eri seminaarien tarkoista rikkomusmääristä.

Esimerkiksi Jyväskylän seminaarissa naisoppilaiden rikkomuksia ei käsitelty yleisten opettajakokousten yhteydessä eikä niitä kirjattu pöytäkirjoihin. Myös Sortavalan seminaarissa naisten siveysrikkomukset käsiteltiin vaitonaisemmin kuin miesten vastaavat rikkomukset. Naisoppilaan rikkomuksen kohdalla usein pöytäkirjaan kirjattiin, että tapaus oli käsitelty perusteellisesti, mutta tapaukseen liittyvät yksityiskohdat puuttuvat pöytäkirjoista. Heinolan seminaarissa naisoppilaidensiveettömyysrikkomukset käsiteltiin opettajakunnan pöytäkirjoissa verrattain avoimesti. Käsittelytapojen eroihin vaikuttivat seminaarien erilaiset toimintamuodot, sillä Heinola oli ainoastaan naisille tarkoitettu seminaari, kun taas kaksoisseminaareissa naisten siveellisyyteen liittyvistä asioista vaiettiin moraalisyistä. Toisaalta myöskään miesoppilaiden siveellisyydsrikkomuksia ei löydy aineistosta yhtä paljon kuin naisoppilaiden vastaavia rikkomuksia, joten tässä suhteessa aineistossa on tietynlainen vinouma. On myös huomioitava, ettei missään tutkimuksen aineiston seminaareissa käsitelty tutkittuna aikana naisoppilaiden juopottelurikkomuksia, mikä oli puolestaan miesoppilaiden yleisimpiä rikkomuksia.

Myös eri seminaarien merkintäkäytänteissä esiintyi eroja suomen- ja ruotsinkielisten seminaarien välillä. Tammisaaren tai Uudenkaarlepyyn seminaareissa opettajakunnan kokouksissa ei käsitelty kaikkia lievempiä rikkomustapauksia, joissa oppilas selvisi nuhteilla tai numeroiden alentamisella. Verrattuna suomenkielisiin seminaareihin, ruotsinkielisissä seminaareissa rikkomuksia esiintyi vähän suhteutettuna oppilaiden kokonaismääriin. Miesoppilaiden keskuudessa erityisesti Sortavalassa ja Jyväskylässä rikkomuksia esiintyi eniten. Naisoppilaiden keskuudessa rikkomuksia esiintyi vähemmän kuin miesoppilaiden keskuudessa, mutta eniten niitä ilmeni Heinolan seminaarissa ja toiseksi eniten Sortavalassa.

Myös rikkomuksista annetut rangaistukset näyttäytyvät ankarina ruotsinkielisissä seminaareissa. Kuri niissä oli tiukempaa ja koska rikkomuksia ei tapahtunut usein, oli opettajakunnalla kurinpalautustilanteissa 'varaa' langettaa kovempia rangaistuksia. Ankarimmat rangaistukset toimivat parhaiten pelotteena toisille oppilaille, kun niitä ei käytetty liian usein ja tämä lisäsi muiden oppilaiden silmissä rangaistuksen vaikuttavuutta. *Consilium abeundi*-käytäntö oli käytössä erityisesti yhdelle sukupuolelle tarkoitetuissa seminaareissa, kuten Uudesakaarlepyyssä, Tammisaaressa ja Heinolassa.

Eri seminaarien rangaistusjärjestelmissä on selkeitä yhtäläisyyksiä. Nuhteet annettiin joko yksityisesti rehtorin kansliassa, opettajakunnan tai luokan edessä. Yksityiset nuhteet olivat rangaistusmuodosta lievin, mutta julkisesti kuten opettajakunnan tai oppilastovereiden edessä annetut nuhteet olivat ankarampi rangaistus, koska oppilaan toiminta tuli julkisesti tietoon ja siitä tehtiin varoittava esimerkki muille. Julkiset nuhteet saattoivat aiheuttaa oppilaalle häpeää siinä määrin, että hän itse erosi seminaarista hieman nuhtelun jälkeen. Ero seurasi joko muutaman päivän tai viimeistään kuukauden sisällä nuhtelusta ja erityisesti naisoppilaat erosivat julkisten nuhteiden seurauksena.

Arvosanojen alennusta tarkkaavaisuuden, huolellisuuden ja käytöksen numeroiden osalta ei mainittu kansakoulu- tai seminaarilaissa, mutta rangaistusmuodoista sitä käytettiin seminaareissa eniten. Jos oppilaan rikkomuksen katsottiin olevan vakavampi, saatettiin numeron alentaminen yhdistää nuhteisiin tai vakavimmissa tapauksissa oppilaan erottamiseen seminaarista. Opettajien palkkaamisesta päättävät koulujen lautakunnat tulkitsivat alennetun arvosanan huolellisuudessa tai käytöksessä kertovan viranhakijan viallisesta luonteesta. Tästä syystä numeroiden alentamisella oli merkitystä oppilaille, joille alennetut käyttäytymisen ja huolellisuuden numerot jäivät näkymään seminaarin päästötodistukseen. Tämä oli seminaareissa suhteellisen harvinainen toimintamalli, joten päästötodistukseen jätetyillä alennetuilla käyttäytymisen ja huolellisuuden arvosanoilla opettajakunta pyrki hankaloittamaan entisen oppilaan toimimista opettajan uralla.

Seminaareissa oli käytössä myös muita rankaisukäytänteitä, joita ei mainittu kansakoululaissa. Esimerkiksi rikkomuksen tehnyttä tai opintojaan laiminlyönyttä oppilasta voitiin rangaista perumalla oppilaalle myönnetty stipendi tai viemällä hänen paikkansa seminaarin asuntolasta. Myös luokalle jättämistä ja ehtojen antamista käytettiin seminaareissa keinona kontrolloida, että oppilaiden opintojen ja siten osaamisen taso vastasivat opettajakunnan vaatimuksia. Luokalle jäämiseen liittyi julkisten nuhteiden tavoin voimakasta häpeää, sillä esimerkiksi Heinolan, Sortavalan ja Uudenkaarlepyyn seminaareissa oppilaat erosivat tai jättäytyivät seminaarista pois jäädessään luokalleen, mikä erityisesti korostui oppilaan jäädessä luokalle useampana vuotena peräkkäin.

Mikäli oppilasta rangaisti ihanteiden vastaisesta toiminnasta, lievempien rikkomusten kohdalla oppilasta varoitettiin yleensä kaksi kertaa. Jos kahden varoituksen jälkeen oppilas jatkoi moitittavaa käytöstään, seurasi joko määräaikainen tai pysyvä erotus seminaarista. Poikkeuksellisen vakavasta rikkomuksesta seminaarilainen erotettiin heti pysyvästi. Mikäli oppilas karensiajan jälkeen sai palata seminaariin, hänen täytyi käyttäytyä moitteettomasti tai hänet erotettiin seminaarista uudestaan pysyvästi.

Pienemmistä rikkomuksista kuten esimerkiksi vilpillisyydestä tai kurin vastaisista rikkomuksista selvisi yleensä nuhteilla, jos kyseessä katsottiin olevan yksittäistapaus. Jos käytös oli toistuvaa ja vääränlainen toiminta systemaattista, opettajakunnan suhtautuminen muuttui. Seminaareissa vallinneen ajattelun mukaan hairahtua saattoi kerran tai kaksi, mutta vian ollessa 'perustavanlaatuinen,' ei oppilaan uskottu enää muuttavan luonnettaan. Aina seminaarista erottaminen ei välttämättä liittynyt oppilaan tekemiin rikkomuksiin vaan taustalla saattoivat olla esim. fyysiset ominaisuudet, niiden vajavaisuudet tai laulutaidottomuus. Määrällisesti tullessa 1920-luvun loppuun ja 1930-luvulle rikkomusten määrät seminaareissa vähenivät, mutta käsitellyt konfliktit olivat usein suhteessa vakavampia, sillä ne johtivat useimmiten oppilaan erottamiseen. Tämä voi osoittaa myös sen, ettei seminaareissa enää tuossa vaiheessa koettu tarpeelliseksi käsitellä kaikkein pienempiä rikkeitä osana opettajakokouksia, vaan käsiteltäväksi päättyivät enää vakavimmat rikkomukset.

Toisaalta sinänsä vakavaksi arvioidusta rikkomuksesta saattoi saada lievemmän rangaistuksen, jos oppilas oli käyttäytynyt ja hoitanut opintonsa muutoin hyvin. Oppilaiden kohdalla opetustaidot näyttäytyivät toisarvoisina suhteessa ammatin kutsumuksellisuuteen, kuten kansakoululaissa painotettiin. Kansakouluvaatteeseen sitoutunut oppilas nähtiin parempana kuin opetusteknilliset ja kurinpidolliset menetelmät hallitseva oppilas, joka ei ollut sitoutunut yhteiseen aatteeseen ja oikeanlaiseen kristillis-isänmaalliseen arvomaailmaan. Erottaminen pysyvästi oli esimerkiksi oppi- ja kansakouluissa harvinainen rangaistus, mutta tämän tutkimuksen jokaisesta seminaarista löytyy esimerkkejä seminaarioppilaan erottamisista. Koululaiset olivat lapsia, mutta seminaarissa opiskelevalta odotettiin aikuisen kykyä kantaa vastuuta ja erot rangaistuksissa heijastavat näitä odotuksia.

Rankaisutoimenpiteitä ja niiden tarpeellisuutta perusteltiin oikeudenmukaisuudella, sillä yksilön toimiessa yhteisön sääntöjen vastaisesti on häntä järjestyksen säilymiseksi rangaistava. Periaatteessa seminaarien rankaisutoimenpiteet määräytyivät sääntöjen ja asetusten perusteella. Kouluhallituksen ja kansakoululain luomat linjavedot olivat kuitenkin tiukkoja ja useimmiten seminaarien opettajat luovivat niiden ristipaineessa. Seminaarien toiminta rangaistustilanteissa osoittaa, kuinka niiden pysyvissä säännöissä oli käytännössä liikkumavaraa. Kun opettajakunta arvioi oppilaan soveltumista opettajaksi, heidän käsityksensä vaikutti oppilaan tekemän rikkomuksen laatu, hänen luonteensa sekä terveydellinen tilansa, aiempi käytöksensä, opintomenestyksensä ja osoittiko hän katumusta rikkomuksestaan. Seminaarien sääntöihin liittyi arbitraarisuus, sillä vaikka säännöt näennäisesti koskivat kaikkia, tulkittiin sääntöjä toisinaan löyhemmin. Säännöt eivät käytännössä olleet kaikille oppilaille kaikissa tapauksissa ja olosuhteissa samat.

Seminaareissa rikkomusten tapauskohtainen käsittely johti siihen, että lähtökohtaisesti vakavalta kuulostava rikkomus ei välttämättä johtanut oppilaan pysyvään eroon. Aiemmissä tutkimuksissa on esitetty vakavien rikkomusten johtaneen väistämättä oppilaan erottamiseen. Esimerkiksi Jukka Rantalan mukaan rikkomuksiin kuten siveettömyyteen, juopotteluun tai poliittiseen toimintaan syyllistyneet oppilaat erotettiin heti eikä seminaarien ylemmillä luokilla rikkomuksia juuri esiintynyt.¹¹²⁵ Tämän tutkimusaineiston perusteella ei voida esittää näin yksiselitteisiä johtopäätöksiä. Ketään oppilasta ei tutkittuna ajanjaksona erotettu ainakaan näennäisesti poliittisin perustein,¹¹²⁶ ja juopottelustakin oppilaita rangaistiin erityisesti kieltolain aikaan tai oppilaan rikkomuksen oltua joko poikkeuksellisen törkeästi yhteiskunnallisen järjestyksen vastainen tai toistuva. Seminaarissa ylemmällä luokalla oleva oppilas sai todennäköisesti pitää paikkansa erityisesti lieväksi määritellyn rikkeen kohdalla. Kun oppilaan rikkomusta pidettiin vakavampana, opettajakunnan kynnys estää hänen pääsyä opettajan ammattiin nousi eikä tällöin oppilaan luokka-asteella ollut merkitystä.

---

¹¹²⁵ Rantala 2010, 74–75.

¹¹²⁶ Pelkkä oppilaan poliittinen sitoumus ei ollut riittävä peruste oppilaan erottamiselle, joten erottamisen perustaksi vaadittiin myös muita perusteita. Kaikki poliittisiin ja sosiaalisiin tekijöihin liittyvät ristiriidat eivät välttämättä käy ilmi aineistosta sen luonteen vuoksi, joten tähän liittyy varaus.

Alla oleva asetelma 4 selvittää tutkimuksen tuloksia seminaarien rangaistuskäytänteistä. Asetelmassa esitetään, miten seminaareissa rangaistiin eri rikkomuksista ja mikä yleisesti oli kyseisestä rikkomuksesta annettu rangaistus lievimmistä ankarimpaan.

Asetelma 4 Seminaarien rangaistuskäytänteet

Poikkeama	Lievin kuritoimenpide	Kovin kuritoimenpide	Yleisin kuritoimenpide
Kuri	Nuhteet opettajakunnan edessä.	Nuhteet luokan edessä ja arvosanojen alentaminen.	
Terveys	Määräaikainen ero.	Pysyvä erottaminen.	Määräaikainen ero.
Siveys	Erottaminen vuodeksi.	Erottaminen pysyvästi ja arvosanojen alentaminen	
Juopottelu	Nuhteet ja arvosanojen alentaminen.	Pysyvä erottaminen ja arvosanojen alentaminen.	Nuhteet ja arvosanojen alentaminen.
Väärentäminen	Erottaminen.		
Laiminlyönti	Nuhteet.	Erottaminen.	Nuhteet ja arvosanojen alentaminen.
Vilppi	Nuhteet ja arvosanojen alentaminen.	Erottaminen pysyvästi .	Nuhteet ja arvosanojen alentaminen.
Varastelu	Erottaminen vuodeksi.	Erottaminen pysyvästi ja arvosanojen alentaminen.	
Poliittisuus	Nuhteet	Nuhteet julkisesti ja arvosanojen alentaminen	

7.3 Kuka oli 'poikkeuksellisen tyypillinen' seminaariyhteisössä?

Hyvää opettajuutta rakennettiin seminaareissa sääntöjen ja rankaisukäytäntöjen kautta. Kurinpidolla ylläpidettiin siveellisen luonteen kulmakiviä kuten oikeanlaista moraalista, kuuliaisuutta ja kristillisyyttä. Opettajaksi haluavan tuli sisäistää kuri moraalisena kasvattamisen keinona. Todellinen kuri lähti yksilöstä itsestään, joten kurijärjestelmä oli onnistunut, kun se ei tarvinnut ulkoista valvontaa tai vahvistusta. Tästä syystä seminaareissa tilanteet, joissa oppilaat eivät omaksuneet asetettuja vaatimuksia, muodostivat yhteisölle konfliktin. Sen ratkaisuun eli saiko oppilas jatkaa seminaarissa, vaikutti opettajakunnan tulkinta oppilaan toiminnasta, luonteesta ja moraalisesta. Keskustelu siitä, kuka oli sopiva (tai vastavasti sopimaton) toimimaan opettajan ammatissa, oli keskustelua hyväksyttäväksi tulkituista arvoista ja normeista.

Seminaarien sukupuolijärjestelmässä nais- ja miesoppilaille vallitsi keskenään erilaiset säännöt. Vaikka nais- ja miesoppilas olisivat näennäisesti syyllistyneet samankaltaiseen siveysrikkomukseen, annettiin heille keskenään erilaiset rangaistukset rikkomuksista: miesoppilas sai todennäköisemmin pitää opiskelupaikkansa kuin naisoppilas, joka joutui jättämään oppilaitoksen myötä myös opettajanuran. Seminaareissa miehelle erehdykset annettiin helpommin anteeksi, jos hänen tulkittiin olevan opettajan ammattiin muuten sopiva. Sukupuoli ei

määrittänyt miehen opettajuutta, vaan se tapahtui yksilöllisten luonteenpiirteiden ja ominaisuuksien kautta.

Sääntöjä vastaan kapinoivasta yksilöstä tehtiin seminaariyhteisössä poikkeus, joka kurinpalautuksen kautta pyrittiin palauttamaan osaksi ryhmää. Seminaareissa ihanteiden ja normien kautta pyrittiin ylläpitämään perinteisiä sukupuolirooleja ja niihin liitettyjä käsityksiä kansalaisuudesta. Seminaarien käytännöissä toistui ajatus, että mies pystyi palauttamaan oman kunniansa sovittamalla tekonsa, jos hän myönsi rikkeensä ja kärsi siitä rangaistuksen. Naisoppilaalle siveellisyyttä oli vaikeampi saada takaisin kuin miehelle kunniaa, kun sen oli ker-
ran menettänyt. Useimmiten miesoppilaiden rikkomuksia tarkasteltaessa vika nähtiin oppilaan vääränlaisessa toiminnassa, mutta naisten kohdalla vian tulkit-
tiin olevan naisen perimmäisessä luonteessa.

Seminaareissa se, mistä eri sukupuolia rangaistiin ja miten sukupuolista puhuttiin, vahvasti käsitystä oikeanlaisesta mieheydestä tai naiseudesta. Rikkomukset myös merkityksellistyivät sukupuolen kautta, sillä naisoppilaan elämän kannalta oli leimaavampaa saada rangaistus ja tulla erotetuksi siveellisyysrikkomuksesta kuin miesoppilaalle. Toisaalta juopottelu oli kielto lakiaikaan lainvastaista toimintaa eikä siitä silti langetettu erityisen ankaria rangaistuksia. Siveettömyys jätti juopottelua vahvemman sosiaalisen leiman ja sillä oli yksilön elämän kannalta kauaskantoisempia seurauksia. Rikkomusta käytettiin paitsi rangaistuksen antamisen perusteena, myös oppilaan luonteen arvioinnissa. Avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin sekaantunut naisoppilas oli osoittautunut 'siveettömäksi', kun taas miesten kohdalla sääntöjenvastaista toimintaa saatettiin lieventää puhumalla poikamaisuudesta. Opettajakunnan käyttämä kieli rikkomuksiin syyllistyneistä tukee sukupuolittuneita käsityksiä.

Seminaarioppilaita ja heidän toimintaansa arvioitiin sääntöjen perusteella, jotka asetettiin vuoden 1863 kansakouluasetuksessa sekä kolme vuotta myöhemmin seminaariasetuksessa eli pitkälti edellisen vuosisadan puolella. Osa seminaarioppilaiden teoista saattoi seminaarin mittapuulla olla rangaistavia rikkomuksia, mutta aikansa yhteiskunnassa sallittua toimintaa, kuten esimerkiksi naisoppilaan osallistuminen kauneuskilpailuihin. Myös seminaarin opettajien ja naisoppilaiden näkemyksissä ilmeni eroja, miten siveettömyyden raja määriteltiin. Erot heijastelivat yhteiskunnallisia muutoksia ja uudenlaisia käsityksiä naiskansalaisuudesta. Erityisesti naisoppilaat, joilla oli moderneja ajatuksia naiseudesta, osoittivat seminaariyhteisöissä vallitsevan sukupuolikäsityksen vanhanaikaisuuden. Modernit seurustelutavat eivät olleet naisoppilaista yhtä tuomittavia kuin heidän opettajilleen. Seminaarioppilaiden odotusten vastaista toimintaa voidaan näissä olosuhteissa pitää kapinointina tai vähintään sääntöjen kyseenalaistamisena. Erityisesti näin voi tulkita Heinolan seminaarioppilaan Kaisan tapauksen kohdalla, jossa naisoppilas erotettiin seurustelusuhteensa vuoksi ja joka avoimesti kritisoi seminaarijärjestelmää vanhanaikaisuudesta.

Opettajien ja oppilaiden keskinäiset ristiriidat ja erilaiset käsitykset opettajalle sopivasta toimijuudesta nousivat esille myös kaikissa tutkimuksen seminaareissa, joissa opiskeli miehiä. Seminaariopettajien mielestä opettajan ensisijainen

hyve oli kuuliaisuus ja auktoriteettien kunnioittaminen, kun taas seminaarioppilaiden mielestä oikeudenmukaisuus oli toiminnan perusta myös vaatiessaan auktoriteettien kyseenalaistamista. Seminaarien hierarkkinen järjestelmä oli osa laitosten sosiaalista kontrollia: oman paikan tunteminen seminaarijärjestelmässä osoitti roolin tiedostamista laajemmin yhteiskunnassa. Yhteiskunnan luonnollisena pidettyä järjestystä ei saanut uhmata, sillä sen pelättiin johtavan uudestaan kaaokseen, mistä esimerkkinä oli yhä muistissa sisällissota ja sen jättämä raskas perintö.

Seminaarien oppilaiden mielestä myös sosiaalisten luokkien väliset erot aiheuttivat jännitteitä oppilaiden ja opettajien välille. Merkittävä osa seminaareissa 1920- ja 1930-luvuilla toimineista opettajista olivat saaneet itse oman koulutuksensa 1800-luvun puolella. He olivat sosiaalistuneet toisenlaiseen yhteiskuntaan, maailmaan ja arvoihin kuin oppilaansa, jotka olivat syntyneet pääasiassa 1900-luvun vaihteessa tai sen jälkeen. Seminaariopettajina toimivien moraalit ja arvojärjestelmä oli staattisempaa ja heijasteli vahvasti Cygnaeuksen asettamia opettajaihanteita. Jossain määrin opettajien ja oppilaiden eriäviin käsityksiin opettajalle sopivan toiminnan rajoista vaikuttivat heidän keskenään erilaisten ikäpolvien erot. Myös yksilön edustamalla luokalla on väliä siinä, millaisen käytöksen hän itse näkee sallittuna. Kuitenkaan pelkän taustan perusteella ei voida selittää, kuka joutui seminaarissa ongelmiin rikkomusten vuoksi. Rikkomuksiin syyllistyi niin maalais-, työläis-, kaupunkilais- kuin opettajaperheistä lähtöisin olevia oppilaita.

Myös tiettyjen oppilasryhmien kuten ylioppilastaustaisten kanssa esiintyi seminaareissa poikkeuksellisen paljon ongelmia. Opettajakunnan ylioppilaspuhjoisia oppilaita koskevaa keskustelua leimasi huolestuneisuuden retoriikka. Osaamistason suhteen näiden oppilaiden olisi kuulunut olla seminaarien pätevintä oppilasainesta, mutta heidän kohdallaan epäiltiin sitoumusta ammattiin. Ylioppilaspuhjoiset naisoppilaat muistuttivat miesoppilaita, koska he uskalsivat ristiriitatilanteissa penätä omia oikeuksiaan. Erityisesti naisoppilaat saattoivat erottamisen jälkeen riitauttaa opettajakunnan päätöksen tekemällä asiasta valituksen kouluhallitukselle. Myös oppilaan vanhemmalla oli merkitystä konfliktin syntymisessä, sillä vanhemman ollessa itse opettaja, hän todennäköisemmin ei hyväksynyt lapsensa erottamispäätöstä. Seminaarilaitoksesta erotettuja oppilaita ja heidän myöhempiä elämänpolkujaan käsittelevä tutkimus olisi kiinnostava näkökulma jatkotutkimukselle. Tällainen tutkimus tarjoaisi lisää tietoa, miten yksilöt, jotka määriteltiin opettajaksi sopimattomiksi, järjestivät elämänsä opettajan urapolun umpeuduttua.

Tutkimuksen lopussa palataan alussa mainittuun poikkeuksellisen tyyppillisyyden käsitteeseen. Tietyt rikkomuskategoriat tekivät annettujen rangaistusten perusteella oppilaasta selkeimmin 'poikkeuksellisen tyyppillisen' seminaariyhteisössä. Kun pohditaan, kuka oli tämän tutkimuksen näkökulmasta 'poikkeuksellisen tyyppillinen' oppilas, on ilmeistä, että rikkomuksen lisäksi merkitystä oli oppilaan sukupuolella. Seminaarien mittapuulla poikkeuksellisen tyyppillinen miesoppilas rikkoi luottamuksen, kunnioituksen tai raittiuslupauksen, kun taas vastaavasti siveellisyyteen liittyvät tai luottamuksen kyseenalaistavat

rikkomukset tekivät naisoppilaasta poikkeuksellisen tyypillisen. Näiden rikkomuskategorioiden rikkeisiin suhtauduttiin seminaareissa kaikista ankarimmin. Myös siinä mielessä miesten juopottelu oli verrattavissa naisten siveettömyysrikkomuksiin, sillä molemmat tekivät tekoonsyyllystyneestä oppilaasta yhteisönsilmissä moraalittoman ja likaisen, minkä pelättiin leviävän yksittäisen ihmisen kautta koko yhteiskunnalliseen ruumiiseen. Rikkomuskategorioista ainoastaan luottamuksen kyseenalaistaviin rikkomuksiin suhtauduttiin kummankin sukupuolen kohdalla yhtä ankarasti.

Myös muut seminaareissa opiskelevat oppilaat suhtautuivat vakavasti nimenomaan oppilaan luottamuksen kyseenalaistaviin rikkomuksiin. Esimerkiksi siveysrikkomusten kohdalla naisoppilaat saattoivat osallistua oppilastoverin seurustelusuhteen peittelyyn, mutta anastamisten ja varkauksien kohdalla rikkomuksen tehneeseen oppilaaseen kohdistettiin ryhmäpainetta. Tällaiset rikkomukset rikkoivat selkeimmin seminaarilaisten keskinäistä luottamusta ja toverikuria vastaan. Seminaarien rangaistusjärjestelmässä sosiaalisella kontrollilla oli huomattava merkitys, sillä vahva yhteisö loi yksilölle paineita käyttäytyä oikealla tavalla.

Ilmeiseksi seminaareissa mallikansalaisen ihanteen säröilemisen tekivät oppilaat, jotka eivät sopeutuneet seminaarien odotuksiin vaan rikkoivat sääntöjä ja odotuksia vastaan. Mallikansalaiselta ehdottomasti vaadittu hyve luokasta, sukupuolesta tai koulutuksellisesta taustasta huolimatta oli luotettavuus. Rikkomustapausten käsittely teki näkyviksi seminaarien erilaiset, sukupuoliperustaiset, toisistaan poikkeavat ja jopa ristiriitaiset suhtautumistavat oppilaisiin. Enemmän kuin todellinen rikkomus itsessään vaikutti lopputulemaan opettajakunnan tulkinta rikkomuksesta. Lopulta väliä ei ollut niinkään oppilaan tekemällä rikkomuksella vaan sillä, miten se seminaariyhteisössä tulkittiin suhteessa oppilaan sukupuoleen, asemaan ja omaan toimintaan.

SUMMARY

With the new education law of 1921, the goal of the Finnish education system was to provide the same knowledge, skills, and moral values to the children of all social classes. For the legislators of the new education law, the well-being of the nation is tied to the well-being of its citizens. Legislative actors saw the new education law of 1921 as an important instrument of change because, for them, education was the key to becoming a civic society: it was vital to introduce new ideals and moral values through the school system, especially to ordinary people. These new ideals and moral values were seen as the most important way to unify society and nation after the civil war. The upper classes also saw educating the children of the working class as the most effective way to educate the working-class children's parents. Socialization through the school system was a way of preventing future citizens from "rebellious" as their parents had done, turning the children of working-class families into lawful and obedient citizens.

In local communities, teachers played a key role in defining what was expected of an ideal citizen. Because of this, selecting suitable teacher candidates was a highly controlled process. The Finnish teacher training system and school system itself were based on a proposal drawn up by Uno Cygnaeus, who was a priest and a teacher. Since he emphasized the importance of religion as the backbone of education, morals and Christian values were an essential part of teacher training. In their local society, teachers held a high status, but they were required to behave suitably to retain their authority. After teacher candidates graduated and started working as teachers, school inspectors and school boards would continue to keep an eye on them to see if they were behaving in a manner befitting a model citizen. A teacher's misbehavior could jeopardize the school as an institution and its aims, even disrupting the process of building national unity.

Sustaining the Finnish national culture and welfare society was intertwined with education, and teachers were essential to this process. Teachers had to fight against societal problems such as immorality and drunkenness, which is why flawless behavior was expected of them. The concept of chastity was key to defining what behavior was acceptable. Chastity was understood as a collection of behavioral ideals: purity of mind and body, temperance, sexual purity, patriotism, Christianity, political disinterestedness and lack of political affiliations, and all sorts of actions and manners that were deemed morally right. Only later was the term "chastity" defined as mostly concerning sexuality, especially sexual purity. Christian values were seen as important for developing democracy and citizenship.

This doctoral thesis discusses the gendered ideal of citizenship in Finnish teacher education institutions from the 1920s to the beginning of 1940s. To do so, it addresses three questions. What kind of behavior was unacceptable and how were teacher candidates punished in cases of misbehavior? What did the teacher councils expect of a teacher candidate? How much were these expectations affected by the teacher candidate's gender? Where the teacher candidates were not able to fulfill expectations, a conflict between ideal and reality can be observed.

The goal is to observe how teachers were socialized into their profession as well as to evaluate which individuals were not allowed to become teachers. What qualities or actions were forbidden to a person pursuing the teaching profession?

One aim of this thesis is to showcase the culture of Finnish teacher education during the first two decades of independence, which required a teacher to act as a model citizen. Indeed, some aspects of the old teacher training “spirit” are still identifiable in the educational culture of future teachers in Finland today. In other Nordic countries, teachers’ formation and education was organized in a similar way. Sweden, as well as Prussia and Austria, were models for the construction of the Finnish educational system. However, the education of ordinary Finns lagged behind the education of citizens in neighboring countries until the mid-twentieth century. The rapid improvement in Finland's education of its citizens is often attributed to the Finnish teachers and how they were trained.

Concentration on the institution draws focus away from students’ perspectives. To avoid this, this thesis highlights the agency of the students in teacher training colleges. Teacher training colleges aimed to control the behavior and social interactions of students in an attempt to maintain order. Not all of the teacher candidates accepted this easily, and they did not always accept the set rules. As such, cases of misbehavior can be seen as demonstrations of students’ own agency.

Gender is a key issue in this thesis: the object is to identify the differences between the ideal male and ideal female teacher, because what was expected and what was acceptable depended on one’s gender. The concept of gender is understood as a social, cultural, discursive, and political construction. Gender was of the utmost importance in building a nation: certain fields were exclusively defined as suitable for either males or females. This meant that certain actions were only allowed for either men or women. This thesis observes how these gendered ideals affected the process of becoming a teacher, especially when a conflict of interest arose. By researching what was not allowed, the sphere in which a model citizen was able to operate becomes clearer, as do the social norms tied to the profession.

Early gender equality and women’s rights are often observed as defining features of Finnish society. Women began to get involved in organizations such as the *Temperance Association of Finland* and the *Finnish Women’s Association* at the end of the nineteenth century. For a long period from the nineteenth century on, teaching was one of the very few professions besides nursing that women were allowed to pursue. Numerous educational philosophers argued that nature had created men and women to fulfill certain roles in society. This mentality defined women as emotional and irrational –but also as morally purer than men: this made them ideal for teaching small children and girls. Educating women and producing mothers to take proper care of their children and homes was seen as important far beyond the Nordic countries: moral ideals were built upon gendered citizenship and domestic values. Male teachers were required to be rational and honorable above all, in keeping with the ideal masculinity of the time. Older boys needed men as their educators in order to learn to behave correctly.

One of the main objectives of this thesis is to identify the differences between the ideal male and ideal female teacher by analyzing the data collected from the archives. This includes clarifying expectations concerning the teacher candidates and the ways in which teacher training institutions tried to maintain discipline. The data used in this thesis were collected from the archives of the Finnish teacher training colleges of Jyväskylä, Sortavala, Heinola, Tammisaari, and Uusikaarlepyy, most importantly using the protocols of their teacher councils.

The protocols of the teacher councils included all the matters discussed at meetings. The protocols of the researched colleges recorded a total of 775 cases of misbehavior. The method used in this study to analyze the collected data is category analysis. The data have been sorted to identify and characterize the qualities of interest concerning the ideals of a model citizen. Using certain categories helps to define what the data truly include. In this study, the collected data have been arranged according to the most common forms of misbehavior, considering how gender possibly affected the given penalty. The categories include discipline, studies, health, appearance, athletics, chastity, drunkenness, dishonesty, deceit, thieving, and political agency.

The timeline of the study is between 1920 and 1940: that is, between the Finnish Civil War of 1918 and the Winter War of 1939. Wartime always differs culturally from more stable periods. During the 1920s and 1930s, Finland underwent a profound process of social reconstruction: reforms implemented during this period were the basis of the Finnish welfare state. In many ways, teachers were the local enablers of this reconstruction. With good reason, teachers are often perceived as the ultimate arbiters of educational and societal change.

The process of accepting candidates to teacher training colleges in Finland was highly controlled. Candidates were carefully selected: applicants had to prove that they had not behaved in an unseemly manner and that they were suited to becoming teachers in other ways. The applicant had to be in a good state of health and devoid of any sort of deformation or disorder. Teachers were expected to be athletic as they had to provide sports education in their schools. The ideal male citizen was especially strongly tied to a certain level of physical capacity. However, the female students were the ones who felt the most pressure to perform in sports because they were the ones who mostly misbehaved or violated the rules in sports classes. The mental health of the applicants was also observed, especially in the case of the female applicants. The proper appearance of female students was keenly policed as well. For a female student, proper appearance was strongly tied to one's chastity. If a student's appearance was judged as too pretentious, the female student in question had to leave the institution.

Teacher training colleges were highly disciplined, and any forms of misbehavior were quickly punished. The teachers at these colleges believed that candidates needed to be strictly disciplined so they would internalize the discipline and later treat their own students in the same manner. Teacher training classes would start at six in the morning and would continue meticulously until the

lights went out by nine or ten at night. Working hard was seen as a way of bettering oneself, and it was commonly thought that the personality of a true teacher could only be achieved through hard work.

Two of the Finnish teacher training colleges were for both female and male students: Jyväskylä in Central Finland, and Sortavala in Eastern Finland, near the Russian border. All the other teacher training colleges were for one gender only. Even in institutions that were coeducational, female and male students occupied separate spaces within them: they were not allowed to meet the opposite sex unless at least one of their own teachers was present. At the time when the Finnish teacher training system was still taking its first steps, skeptics believed the new education system would be an excuse for female students to find themselves a husband. Because of these doubts, the female students' chastity was especially keenly guarded. The other three colleges studied in this dissertation were for one gender only: Uusikaarlepyy was for men, and Heinola and Tammisaari were for women. Uusikaarlepyy and Tammisaari were for Swedish-speaking Finns exclusively.

Compared to other Nordic countries, the Finnish entry requirements for teacher training colleges were relatively high from when the first institution opened in 1866 and underwent no major changes until the mid-twentieth century. The essential criterion for teacher candidates was the right mentality and moral values. The "spirit" of Finnish teacher training colleges was pedantic and based on strict discipline; students were monitored by their teachers at all times. Socialization into the profession covered all areas of one's life and took many years: one had to adopt profession-related information, skills, extrinsic features, moral values, and behavioral norms. Similar to other Nordic countries, Lutheran Christianity played an important role in this process. The teacher education system was expected to support the growth of the right teacher personalities; these personalities were tied to the social, moral, and cultural problems of the time.

Teacher councils meted out different punishments depending on how severe the misbehavior was deemed to be. The teacher council would meet twice during each semester for evaluation meetings. During these meetings, teacher candidates received multiple grades one each for each subject as well as for behavior and conscientiousness. How the teacher candidates behaved both inside and outside the classroom affected their grades for behavior and conscientiousness: a lowered grade for either of these was considered a sign of an unreliable character. Even a graduate teacher would have a hard time finding permanent employment with a lower grade for behavior or conscientiousness on their graduation certificate: local school boards based their evaluation of a teacher's suitability for the profession on these two grades. Temporarily lowered grades did not affect the final grades on the graduation certificate.

Teacher trainers continuously evaluated their students' behavior and the progress of their studies. Usually, cases of misbehavior were discussed at the end of teacher councils' meetings. If the matter was pressing, the teacher council organized a special meeting to address it, but this was rare and reserved for the most serious offenses. In the less severe cases, the teacher candidate's grades

were lowered temporarily and, if living there, the student was forbidden to stay in the teacher training college's dormitory. Another form of punishment was getting scolded privately by the director. If the form of misbehavior was more severe, the student was scolded in front of the teacher council or sometimes in front of other students. In these cases, the student that had misbehaved was the center of collective attention and their shame increased. Only in the most severe cases did the teacher candidate get suspended, either temporarily or permanently: this was the ultimate punishment. This meant that the candidate could not become a teacher and had to find an alternative profession.

In theory, the rules and requirements of the teacher training colleges were the same for candidates of both genders. The reality, however, differed from the set ideals. Certain offenses were intimately tied to gender norms. If a female student was suspected of immoral affairs, this was an obvious sign of not only her immoral lifestyle but her immoral personality, as she had failed to demonstrate moral values and sexual purity, which were considered a woman's most important virtues.

For the misbehaving female teacher candidates, sexual purity and chastity were impossible to regain, and when theirs was questioned they often had to leave the college. Female sexuality was often hidden and controlled: contemporary educators argued that women were either completely pure and decent or vicious and indecent. Women's behavior was judged from this perspective, between two extremes. The regulations concerning teacher education had been set in the mid-nineteenth century: according to these rules, a female teacher was expected to be virtuous, decent and modest, and unquestioningly obedient. The ideal female teacher had a motherly and caring personality, which ruled out sexualized femininity.

When the male student misbehaved, his honor could be redeemed by correcting his errors and showing repentance. A man's honor could be redeemed, but a woman's virtue could not: it was either intact or lost for good. Unchastity was one of the most common forms of misbehavior perceived in female candidates; the data record over 70 cases of this type of misbehavior. Interestingly enough, only a handful of male students were accused of having extramarital affairs. It was much more common for female students to stand accused of meeting members of the opposite sex: the teacher councils supervised female students' relationships and chastity far more closely.

In practice, the female students often received much more severe punishments for their misbehavior than the male students. According to Yvonne Hirdman, women were both the means and the goal of social policies. Many social reforms were targeted at and implemented by women. There were certain permitted roles and behavioral models for females: any actions outside these categories were considered inappropriate. Because of this, a female teacher candidate operated in a much more limited sphere of action than a male candidate. Male students had more freedom to question the rules. Quite obviously, the rules concerning extramarital affairs were not as strict for the men as they were for the women.

One of the most common offenses that male students were accused of was the consumption of alcohol; there are over 60 cases recorded of this misbehavior. Drinking spirits was forbidden in the rules of teacher training colleges but often did not prevent it. *The Temperance Association in Finland* and other Nordic countries tried to actively fight against the drinking habits of ordinary people. Consumption of alcohol and its consequences was seen as one of the major issues of national well-being in Finnish society from the end of nineteenth century to the mid-twentieth century. The total sobriety of the whole nation was the aim of the *Temperance Association of Finland*. Teachers were encouraged to participate in the fight against the consumption of alcohol. Indeed, most teacher training colleges had their own temperance associations, which teacher candidates were expected to participate in to further the cause of sobriety.

The prohibition law in Finland was enacted in 1919 and lasted until 1932, when it was annulled. This shows that the male students accused of drinking were also doing something illegal at the time. Teachers, as model citizens, were expected to be law abiding. Since teacher councils viewed alcohol consumption as immoral, teacher candidates were still not permitted to consume alcohol even after it was legalized in 1932. Even if drunkenness was a punishable offense against the rules of the teacher training colleges, the male students who were verifiably accused of being publicly drunk did not receive the most severe penalties. This is an obvious sign that, to the teacher councils, drinking was not as serious a form of misbehavior as extramarital affairs.

Drinking was defined as a masculine vice, and bending the rules was seen as natural for young men. In contrast, it was commonly thought that complete sobriety was a natural state for women. Through their virtuous example, women needed to cure men of their depraved drinking habits and thus guide all of society toward a better future. Only male students were accused of drunkenness and consuming alcohol. The teacher councils did not even look into the matter of their female students possibly drinking in public: for women, this kind of behavior was simply out of the question.

But not all forms of misbehavior were tied to the student's gender; as such, in these cases, the punishments meted out to misbehaving students were also not gendered. Both genders were punished for misbehaving in class or not managing their studies properly. In these cases, the student was most likely scolded and their grades temporarily lowered. However, cheating on an exam or in studies was a more severe form of misbehavior. If the student had no previous history of misbehaving, the student in question could get away with a milder form of punishment. However, if they had a previous history of misbehavior, they could be expelled from the college. Falsifying the entrance documents while applying to the teacher training college and thieving were seen as some of the most severe forms of misbehavior. These types of misbehavior stripped the teacher candidate of her or his reliability; as such, they were more severely punished. Regardless of gender, the student that had committed one of these offenses would most likely be expelled from the college and forbidden from the career of teaching.

The students of the teacher training colleges were also forbidden from attending any form of political activity or joining a political organization. The Finnish state suffered from the consequences of the civil war of 1918 for many years to come; indeed, many researchers argue that the Finnish people were only truly unified during the time of the Winter War and the Continuation War at the end of 1930s and the beginning of the 1940s. Because of this, domestic politics was in a precarious state in the time period investigated by this study. Teachers were expected to maintain the inner order of the state and to remain unbiased in political conflicts. However, many students and also teachers from the researched teacher training colleges actively took part in right wing political movements. Even though this was strictly forbidden and formally this sort of action should have been punished, it seems that none of these rightwing activists were punished in any other manner than being scolded. Clearly, then, the political activity of a teacher was not as forbidden in practice as it was in theory. It is important to point out that if any students had taken part in left wing politics, the consequences would most likely have been much more severe.

At the beginning of the twentieth century, the political situation in Finland was difficult, both internally (a nation divided by civil war) and externally (challenging relations with Soviet Russia). Finding common ground on which to start building a Finnish welfare society was a challenge; such a task could only be achieved by working relentlessly to create a stronger nation and improving living conditions. Teachers and teacher candidates were required to take part in this work. By trying to keep teacher candidates in line, the teacher training institutes and the National Board of Education tried to keep the whole nation in order. After gaining independence and being torn apart by civil war, Finland was on the cusp of either nationhood or chaos. Teachers needed to be exemplars of good, law-abiding citizens: they were not only role models but upholders of society at the most basic level.

Misbehavior was also a question of class. The middle-class identity and ideals expected of a teacher candidate may have been foreign to students from other classes. Many of the male students came from peasant families. Some female students were economically and educationally better off, but especially in the teacher training colleges of Sortavala and Heinola, they too came from either working-class or peasant families. The socioeconomic mix differed depending on the college: the teacher council of Sortavala often claimed that their trainee teachers had the poorest and most uncultivated backgrounds, which is why their trainees often resorted to misbehavior.

Teacher candidates were not only shaped by their home and education: they were also shaped by the idealistic values of the teacher training colleges and the expectations of the surrounding community. Misperceptions concerning behavior grew as social distance increased: this meant that when there was a significant difference between social classes, the probability of misperception increased. For example, some members of the teacher councils were socially more privileged than the students coming from the lower classes; because of this, these

teachers were more likely to misinterpret the behavior of these students. Adapting to the normative and hierarchical society of teacher training colleges proved harder for students from less privileged socioeconomic backgrounds.

The teacher councils often referred to expelled teacher candidates as “unsuited or unfit to educate children.” In a certain sense, the unseemly behavior was perceived as part of their personality, which meant that they could not meet the ideals placed upon teacher candidates. It was often feared that one person’s misbehavior would affect the other students. If one student was allowed to get away with some offense, others would follow suit soon enough and question the rules as well. There may have been a significant difference between the attitudes of the student body and their teachers, who were raised in a different era. It is more than likely that, because of this, students had a more lenient attitude toward their comrades who had misbehaved. It is also noteworthy that opinions concerning the ideal teacher identity differed in some of the cases researched in this study.

In Finnish teacher training colleges, gender-based moral values were not written into the official curriculum but were nevertheless essential to student education. The teaching profession is fundamentally tied to social structures: who is allowed to become a teacher and how the training is organized are questions of power. The education given in schools forms the backbone of society, as it socializes children into citizens. The boards of Finnish teacher training colleges emphasized this. For them, the most important part of the teacher’s role was not passing on knowledge: it was teaching the right values and morals to ordinary people.

The researched period is full of controversy: the old ideals were still accepted and idealized inside the teacher training colleges; outside, however, these norms had started to appear obsolete. For teacher candidates, the rules seemed outdated, yet they had to learn to live by them if they wanted to become teachers and gain an admired position in society. The teacher training colleges socialized candidates into self-evaluation and discipline by constant observation and assessment. Social control was the most important part of this socialization process, but for individual students, their own background and the attitudes of their peers affected how well they adapted to the norms. Teacher training colleges aimed to create teachers who no longer needed this socialization because they had adopted the moral values and discipline. Nobody would need to impose moral citizenship on teachers: teachers would simply observe moral citizenship themselves.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Hämeenlinnan kansallisarkisto (HKA)

Arkiv av Ekenäs seminarium (AES)

Protokoll från lärarkonferenser 1878–1926

Protokoll från lärarkonferenser 1926–1941

Protokoll från lärarkonferenser 1911–1949

Elevmartiklar 1871–1965

Joensuun kansallisarkisto (JoKA)

Sortavalan seminaari (SSA)

Miesosaston nimikirja 1917–56

Jyväskylän kansallisarkisto (JyKA)

Jyväskylän seminaarin arkisto (JSA)

Kouluhallitukselle lähetetyt kirjeet 1922–1925

Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1917–1921

Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1926–1930

Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1931–1937

Nimikirja III 1903–1929

Nimikirja IV 1929–1932

Opettajakokousten pöytäkirjat 1919–1924

Opettajakokousten pöytäkirjat 1924–1928

Opettajakokousten pöytäkirjat 1928–1937

Sanomalehdet ja painotuotteet 1905–1920

Seminaarin johtajien neuvottelukokouksen keskustelunaiheet 1931.

Väliaikaisen ylioppilasseminaarin opettajakokousten pöytäkirjat 1924–1930.

Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun arkisto (JKKA)

Opettajaneuvoston kokouspöytäkirjat 1938–1945

Opiskelijoiden nimikirja 1934–1953

Mikkelin kansallisarkisto (MKA)

Heinolan seminaari (HSA)

Miss Eurooppa 1938

Opettajakokousten pöytäkirjat 1920–1926

Opettajakokousten pöytäkirjat 1926–1934

Opettajakokousten pöytäkirjat 1934–1937

Opettajakokousten pöytäkirjat 1937–1939

Opettajakokousten pöytäkirjat 1939–1949

Opiskelijoiden nimikirja 1899–1953

Seminaarin vuosikertomukset 1941–1961

Sortavalan seminaari (SSA)

Naisosaston nimikirja 1914–1946

Opettajakokousten pöytäkirjat 1911–1926

Opettajakokousten pöytäkirjat 1926–1930

Opettajakokousten pöytäkirjat 1931–1934

Opettajakokousten pöytäkirjat 1934–1943

Vaasan kansallisarkisto (VKA)

Nykarleby seminariums arkivet (NSA)

Elevmatrikel 1906–1949

Lärarkollegiets protokoll 1919–1923

Lärarkollegiets protokoll 1922–1929

Lärarkollegiets protokoll 1929–1934

Lärarkollegiets protokoll 1935–1940

Lärarkollegiets protokoll 1941–1953

Nykarleby seminariums elevkonvents arkivet (NSEA)

Protokollbok 1920–1935

Matrikkelit

Cavonius, Gösta & Back, Pehr: Nykarleby seminarium: Matrikel 1873–1971. Svenska folkskolans vänner, Helsingfors 1984.

Forsander, Gunnar: Ekenäs seminarium: Matrikel 1871–1971. Ekenäs seminarium, Ekenäs 1971.

Heinolan seminaari 1899–1924. Lahti 1925.

Härkönen, Iivo, Pankakoski, K.H. & Seppä, Väinö (toim.): Sortavalan seminaari 1880–1940. Helsinki, Valistus 1940.

Konttinen, Pentti: Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu 25 vuotta 1934–1959. JKK:n Seniorit ry:n juhlajulkaisu ja matrikkeli. Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu, Jyväskylä 1959.

Lahti, Aimo: Sortavalan seminaari 1880–1930. Valistus, Helsinki 1930.

Mikkola, J.M., Leinonen, Artturi & Rekola, Sulo (toim.): Jyväskylän seminaari 1863–1937: Muistojulkaisu. Valistus, Helsinki 1937.

Paalanen, Yrjö, Ahomäki, Hilikka & Sirkkola, Matilda (toim.): Heinolan seminaari. Muistojulkaisu 1899–1949. Helsinki 1949.

Lait ja asetukset

Kansakoululaki 1863.

Ohjesääntö mies- ja naispuolisille kansakouluopettajille Suomessa 1863.

Opetus- ja työkaava seminaarien oppilaille 1866.

Seminaariasetus 1866.

Kirjallisuus

- Collan, Anni: Naisten urheiluopas. 1917.
Cygnaeus, Uno (toim. Lönnbeck, Gustaf): Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä: Valtion varoilla toimitettu kokoelma 100-vuotispäiväksi 12 p. lokakuuta 1910. Kansan Valistusseura, Helsinki 1910.
Grönberg, Amalia: Kotitalous ja ruokatavaraoppi. 1924.
Huttunen, Oiva: Avioliittolaki. Otava, Helsinki 1930.
Kallio, Elin: Voimistelun käsikirja. 1921.
Mikkola, Juho Mikael: Isoisäni Juho Mikael Mikkolan muistelmat. Painamaton lähde, noin vuosilta 1945–59. (Internet-lähde: <http://www.saunalahti.fi/~mikolat/erkki/vaari/muistelmat.htm>, viitattu 7.10.2020.)
Oker-Blom, Max: Aviopuolisoille. 1908.
Oker-Blom, Max: Kouluhygieniä. 1910.
Oker-Blom, Max: Sukupuolikasvatus. 1909.
Oker-Blom, Max: Terveysoppi. 1904.
Oker-Blom, Max: Urheilumerkkijärjestelmästä sananen. 1914.
Salo, Aukusti: Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelemässä: ensimmäinen osa. Kustannusyhtiö Otava, Helsinki 1939.
Vartia, Arvo: Kouluhygieniä. 1926.
Vartia, Arvo: Voimisteluopas. 1921.

Aikakaus- ja sanomalehdet

- Aamulehti*, vuosi 1925
Alakansakoulu-lehti, vuodet 1925–35.
Keskisuomalainen, vuosi 1925
Koulutyö-lehti, vuodet 1935–1937.
Kouluvoimistelu ja -urheilu-lehti, vuodet 1936–38.
Raittiuskasvatus-lehti, vuodelta 1931.
Sisä-Suomen Lehti, vuosi 1925

Tutkimuskirjallisuus

- Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi: Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Adonis, A. and Pollard, S.: A Class Act: The Myth of Britain's Classless Society. Penguin, Harmondsworth 1997.
- Ahola, Sakari: Eliitin yliopistosta massojen korkeakoulutukseen: Korkeakoulutuksen muuttuva asema yhteiskunnallisen valikoinnin järjestelmänä. Turun yliopisto, Turku 1995.
- Ahlbäck, Anders: "Asevelvollisuuden ja mieheyden lyhyt historia" (2013), teoksesta toim. Jokinen, Arto: Mieskysymys – Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. Tampereen yliopisto, Tampere 2013.
- Ahlbäck, Anders: "Taistelu mieheyden militarisoinnista itsenäisyyden alkuvuosina" (2014), teoksesta toim. Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko: Näkymätön sukupuoli – Mieheyden pitkä historia. Vastapaino, Tampere 2014.
- Ahmed, Sara: The Cultural Politics of Emotions. Edinburg University Press, Edinburg 2004.
- Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: "Introduction: Norden's Present to the World", (2001a) teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: "Closing Remarks" (2001b), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Ahvenainen, Marja: Käsiyöopetuksen aloittaminen Jyväskylän seminaarissa. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä 1986.
- Aikio, Lilja: Opettajattareksi sopimaton? Diskurssianalyysi seminaarien naisoppilaiden poikkeavuuden tulkinnasta ja kontrollista Suomessa 1860-1960-luvuilla. Turun yliopisto, Turku 2016.
- Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino, Tampere 2011.
- Albisetti, James C.: Schooling German Girls and Women: Secondary and Higher Education in the Nineteenth Century. Princeton University Press, Princeton 1988.
- Albisetti, James C., Goodman, Joyce and Rogers, Rebecca: "Girls' Secondary Education in Western World: A Historical Introduction" (2010) teoksesta toim. Albisetti, James. C., Goodman, Joyce and Rogers, Rebecca In Girls Secondary Education in the Western World: From the 18th to the 20th century. Palgrave Macmillan, New York 2010.

- Aldrich, Richard: "The Evolution of Teacher Education" (1990), teoksesta toim. Graves, Norman: *Initial Teacher Education: Policies and Progress*. Kogan Page, London 1990.
- Andersen, Lembit: *Eesti kooli vanem ajalugu*. Valgus, Tallinna 1985.
- Andersen, Lembit: *Eesti rahvakoolid 19. sajandil*. Valgus, Tallinna 1975.
- Annola, Johanna: *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija – Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Arnot, Madeline: *Reproducing Gender: Critical Essays on Educational Theory and Feminist Politics*. Routledge Falmer, London 2002.
- Arnot, Madeleine & Weiner, G.: *Gender and the Politics of Schooling*. Hutchinson, London 1987.
- Arola, Pauli: "Sotien kokemukset ja koulumuistojen kertojat" (2016), teoksesta toim. Sääntti, Janne, Rantala, Jukka & Nevala, Arto: *Koulu ja menneisyys: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2016*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, Helsinki 2016.
- Autti, Mervi & Rantala, Päivi: "Mitä hänestä kertoisin?" (2013), teoksesta toim. Autti, Mervi & Rantala, Päivi: *Tavallisen epätavallisia naisia - Historian naisten elämänvalintojen pohjoisessa*. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2013.
- toim. Ball, Stephen J. and Goodson, Ivor: *Teachers' Lives and Careers*. Falmer Press, Lewes 1985.
- Barry S. Barnes, *Understanding Agency: Social Theory and Responsible Action*. London, Sage 2000.
- Baumann, Gerd: "Introduction: nation-state, schools and civil enculturation" (2004) teoksesta toim. Schiffauer, Werner, Baumann, Gerd, Kastoryano, Riva and Vertovec, Steve: *Civil enculturation. Nation-state, school and ethnic difference in the Netherlands, Britain, Germany and France*. Berghahn Books, New York & Oxford 2004.
- Bengston, Henry: *On the left in America: Memoirs of the Scandinavian-American labor movement*. Southern Illinois University Press, Edwardsville 1999.
- Bergen, Barry H.: "Only a Schoolmaster: Gender, Class, and the Effort to Professionalize Elementary Teaching in England, 1870-1910," (1983), teoksesta toim. Ozga, Jenny: *Schoolwork: Approaches to the Labour Process of Teaching*. Open University Press, Milton Keynes 1988.
- Berglund, Jenny, Lundén, Thomas & Strandbrink, Peter: *Crossings and Crosses: Borders, Educations, and Religions in Northern Europe*. 2015.
- Blackbourn, David & Eley, Geoff: *The peculiarities of German history: Bourgeois society and politics in nineteenth-century Germany*. Oxford University Press, Oxford 1984.

- Boddice, Rob: *The Science of Sympathy: Morality, Evolution, and Victorian Civilization*. Urbana, University of Illinois 2016.
- Boli, John: *New citizens for a new society. The Institutional Origins of Mass Schooling in Sweden*. Pergamon, Oxford 1989.
- Bourdieu, Pierre: "Cultural reproduction and social reproduction," (1973), teoksesta toim. Brown R.K.: *Knowledge, education, and cultural change: Papers in the sociology of education*. Tavistock, London 1973.
- Bourdieu, Pierre: *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 1977.
- Bratman, Michael E.: *Structures of Agency: Essays*. Cary, Oxford University Press 2006.
- Brehmer, Use: "Women as Educators in German-Speaking Europe: The Middle Ages to Today" (1977)" teoksesta toim. Schmuck, Patricia: *Women Educators: Employees of Schools in Western*. State University of New York Press, Albany 1987.
- toim. Broomhall, Susan: *Spaces for Feeling: Emotions and Sociabilities in Britain, 1650-1850*. Routledge, New York 2015.
- Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo and Valtonen, Heli: "Introduction: Education and the Making of the Nordic Welfare States" (2013), teoksesta toim. Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo and Valtonen, Heli: *Education, State and Citizenship*, edited by. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.
- Burke, Peter: *History and Social Theory*. Cambridge, Polity cop. 1992.
- Burrage, Michael, Jarausch, Konrad and Siegrist, Hannes. "An Actor-based Framework for the Study of the Professions," (1990), teoksesta toim. Burrage, Michael and Torstendahl, Rolf: *In Professions in Theory and History*. SAGE Publications, London 1990.
- Butler, Judith: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous (alkup. Gender trouble)*. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- Byrne, E.: *Women and Education*. Tavistock, London 1978.
- Båtefalk, Lars: *Staten, samhället och superiet: Samhällsorganisatoriska principer och organisatorisk praktik kring dryckenskapsproblemet och nykterhetssträvandena i stat, borgerlig offentlighet och associationsväsende c:a 1770-1900*. Uppsala universitet, Uppsala 2000.
- Bäckman, Dan: *Borgerlig och socialistisk nykterhet: En diskursanalys av debatten kring rusdrycksstrejken åren 1898-1899*. Åbo Akademi, Åbo 2011
- Chanter, Tina: *Gender - Key Concepts in Philosophy*. Continuum, London 2007.

- Chapman, Vincent: *Professional Roots: The College of Preceptors in British Society*. Theydon Bois Publication, London 1987.
- Clasen, Jochen: *Comparative social policy: Concepts, theories and methods*. Blackwell, Oxford 1999.
- Clifford, Geraldine: *Those Good Gertrudes. A social history of women teachers in America*. John Hoskins University, Maryland 2014.
- Cobben, Paul: *Institutions of education, then and today: The Legacy of German idealism*. Brill Books, Leiden 2010.
- Connell, R.W: *Masculinities*. Polity Press, Cambridge 1995.
- Cowell, Charles C.: "The Contributions of Physical Activity to Social Development" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: *Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives*. Basil Blackwell, Oxford 1973.
- Cronvall, Emilia: "Nainen kohtaa miehen. Seurustelun ja avioliiton aakkosia Elsa Soinin 1920-luvun teoksissa" (2000), teoksesta toim. Immonen, Kari, Hapuli, Ritva, Leskelä, Maarit & Vehkalahti, Kaisa: *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Dahlberg, Julia & Timosaari, Niina: "'Kaikkihan tiesivät että Edvard-setä on homo!' Seksuaalisuuden tutkiminen lähdekriittisenä ongelmana (2014)", teoksesta toim. Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi: *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Daniels, A.S.: "The Study of Sport as an Element of the Culture" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: *Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives*. Basil Blackwell, Oxford 1973.
- Dent, H.C: *The training of teachers in England and Wales 1800–1975*. Hodder and Stoughton, London 1977.
- Douglas, Mary: *Purity and danger: an analysis of concepts of pollution and taboo*. Routledge, London 2002.
- Dugger, William E. Jr.: "Uno Cygnaeus: The Finnish Visionary Who Changed the Education Forever" (2010), teoksesta toim. Rasinen, Aki & Rissanen, Timo: *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow*. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2010.
- Durston, Gregory: *Whores and highwaymen: Crime and justice in the eighteenth-century metropolis*. Waterside Press, London 2012.
- Edman, Johan & Stenius, Kerstin: *On the margins: Nordic alcohol and drug treatment 1885-2007*. Nordic Centre for Alcohol and Drug Research, Helsinki 2007.

- Edwards, Elizabeth: *Women in Teacher Training Colleges, 1900-1960. A Culture of Femininity*. Routledge, London 2001.
- Eilola, Jari (toim.): *Makaaberin ruumis: Mielikuvia kuolemasta ja kehosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Einonen, Piia: "Burgomasters of Stockholm as Agents of the Crown and Self-Interest 1590-1640" (2017), teoksesta toim. Karonen, Petri & Hakanen, Marko: *Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560-1720*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.
- Einonen, Piia, Karonen, Petri & Eronen, Piia: *Arjen valta: Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalista järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450-1860)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Eiranen, Reetta: *Lähisuhteet ja nationalismi - Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä*. Tampereen yliopisto, Tampere 2019.
- Eiskonen, Satu: *Arkea ja juhlaa Jyväskylän seminaarissa: Elämä 1800-luvun laitosyhteisössä*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2000.
- Elenius, Lars: "En skåning besöker Lappland. Om Selma Lagerlöfs syn på etniska minoriteterna" (2000), teoksesta toim. Brändström, Kjell-Arne: *Bilden av det samiska. Samerna och det samiska skönliteratur, forskning och debatt*. Umeå 2000.
- Elenius, Lars: "Förlusten av Finland - ett svenskt trauma" (1999), teoksesta toim. Granqvist, Raoul: *Svenska överord*. Stehag, Stockholm 1999.
- Elenius, Lars: "The Role of Ethnic Minorities in Nation Building and Education - Assimilation Policies in Sweden and Norway" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: *Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850-2000*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Elias, Norbert: *The Civilizing Process Vol. 1: The History of Manners*. Blackwell, Oxford 1978.
- Ellis, Heather & Kirchberger, Ulrike: *Anglo-German scholarly networks in the long nineteenth century*. Brill Books, Leiden 2014.
- Elomaa, Hanna: "Porvarillista rakkautta - Oskar ja Mili Hultmanin tarina (1886-1892)" (1995), teoksesta toim. Mäkinen, Katriina & Rossi, Leena: *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta: Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Turun yliopisto, Turku 1995.
- Elzinga, Aant: "The Knowledge Aspect of Professionalization: The Case of Science-based Nursing Education in Sweden" (1990), teoksesta toim. Torstendahl, Rolf and Burrage, Michael: *The Formation of Professions*. SAGE Publications, London 1990.

- Englund, Tomas: Curriculum as a Political Problem. Changing Educational Conceptions with Special Reference to Citizenship Education. Uppsala University, Uppsala 1986.
- Engels, Dagmar and Marks, Shula: "Introduction" (1994), teoksesta toim. Engels, Dagmar and Marks, Shula: Contesting Colonial Hegemony. State and Society in Africa and India. British Academic Press, London 1994.
- Ervasti, Antti: "Poikien talo" (2013), teoksesta toim. Jokinen, Arto: Mieskysymys – Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka. Tampereen yliopisto, Tampere 2013.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere 1998.
- van Essen, Mineke and Amsing, Hilda: "Champion in Coeducation" (2010) teoksesta toim. Albisetti, James. C., Goodman, Joyce and Rogers, Rebecca: Girls Secondary Education in the Western World: From the 18th to the 20th century. Palgrave Macmillan, New York 2010.
- Evans, Linda and Nixon, Jon: Academic Identities in Higher Education: The Changing European Landscape. Bloomsbury Academic, London 2015.
- Feierman, Steven: Peasant Intellectuals. Anthropology and History in Tanzania. The University of Wisconsin, Madison 1990.
- Florin, Christina & Johansson, Ulla: "Där de härliga lagrarna gå..." Kultur, klass och kön i de svenska läroverket 1850 – 1906. Stockholm 1993.
- Florin, Christina: Kampen om katedern. Feminiserings- och socialiseringsprocessen inom den svenska folkskolan lärarkår 1860–1906. Umeå 1987.
- Fløystad, Ingeborg: "Women's History in Norway: A Short Survey" (1991) teoksesta toim. Offen, Karen, Pierson, Ruth Roach and Rendall, Jane: Writing Women's History – International Perspectives. Indiana University Press, Bloomington 1991.
- Foster, Gaines M.: Moral reconstruction: Christian lobbyists and the Federal legislation of morality, 1865-1920. University of North Carolina Press, Chapel Hill 2002.
- Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia (Alkuteos Histoire de la sexualité). Helsinki University Press, Helsinki 2010 (2. uudistettu laitos).
- Foucault, Michel: Tarkkailla ja rangaista. Otava, Helsinki 2000. (Alkuteos Surveiller et punir, 1975).
- Frigren, Pirita: Kotisatamassa: Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Frigren, Pirita: "Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa" (2017), teoksesta toim. Koskivirta,

- Anu, Eilola, Jari & Lidman, Satu: *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Jyväskylä 2017.
- Fullan, Michael and Hargreaves, Andy. "Teacher Development and Educational Change" (1992), teoksesta toim. Fullan, Michael and Hargreaves, Andy: *Teacher Development and Educational Change*. The Falmer Press, London 1992.
- Furuhagen, Björn and Holmén, Janne: "From Seminar to University: Dismantling an Old and Constructing a New Teacher Education in Finland and Sweden, 1946–1979". *Nordic Journal of Education*, 1/2017, 53–81.
- Gardarsdóttir, Olöf: "Teaching on the Eve of Public Schooling: Demographic and Social Features of Icelandic Schoolteachers in the Beginning of the 20th Century" (2013), teoksesta toim. Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo & Valtonen, Heli: *Education, State and Citizenship*. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.
- Garfinkel, Harold: "A conception of, and experiments with, "trust" as a condition of stable concerted actions" (1964), teoksesta toim. Harvey, O.J.: *Motivation and Social Interaction*. Ronald Press, New York 1964.
- Gerritsen, J.-W.: *The control of fuddle and flash: A Sociological history of the regulation of alcohol and opiates*. Brill, Leiden 2000.
- Giddens, Anthony: *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge 1984.
- Ginzburg, Carlo: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva*. Gaudeamus. Helsinki 2007.
- Golby, Michael, Greenwald, Jane ja West, Ruth: *Curriculum Design*. Routledge, London 1977.
- Goodson, Ivor: *Studying Teachers' Lives*. Routledge, London 1992.
- Goodson, Ivar and Hargreaves, Andy: *Teaching in the Knowledge Society – Education in the Age of Insecurity*. Open University Press, Berkshire 2003.
- Gordon, Tuula: "Toimijuuden käsitteen dilemmoja" (2005), teoksesta toim. Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka: *Ihmistieteet tänään*. Gaudeamus, Helsinki 2005.
- Gorelick, Sherry: "Class Relations and the Development of the Teaching Profession" (1982), teoksesta toim. Johnson, Dale L.: *Class and Social Development: A New Theory of the Middle Class*. Sage Publications, Beverly Hills 1982.
- Gosden, P.H.J.H.: *The Evolution of a Profession*. University of Leeds, Leeds 1972.

- Grönfors, Martti: "Miehin kulttuuri ja väkivalta" (1994), teoksesta toim. Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto: Maskuliinisuuksia puretaan, miestä rakennetaan. Vastapaino, Jyväskylä 1994.
- Gustavsson, Bernt: Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930. Wahlström & Widstrand, 1991.
- Haapala, Pertti, Hoppu, Tuomas, Fingerroos, Outi & Varpio, Yrjö: Sisällissodan pikkujättiläinen. WSOY, Helsinki 2009.
- Haapala, Pertti & Lloyd, Christopher: "Johdanto: Rakennehistoria ja historian rakenteet" (2018), teoksesta toim. Haapala, Pertti: Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000). Vastapaino, Helsinki 2018.
- Haapanen, Atso: Suomalaisten heimosotaretket 1918-1922. Minerva, Jyväskylä 2014.
- Haatanen, Jussi: Suvun jatkamiseen kelpaamattomat: erilaisuus, sukupuoli ja sosiaalipolitiikka Suomessa vuonna 1959 toteutetuissa pakkosterilisaatioissa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2012.
- Haavio, Matti: Korkeakoulukysymys. WSOY, Helsinki 1965.
- Hageman, Gro: Det moderne gjennombrudd 1870-1905. Aschehougs norgeshistorie bd. 9. Oslo 1997.
- Hageman, Gro: Skolefolk. Laerernes historie i Norge. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1992.
- Haikari, Janne & Kotilainen, Sofia: Opettajuuden mallia: Jyväskylän normaalikoulu 1864-2015. Jyväskylän Normaalikoulu, Jyväskylä 2016.
- Hakosalo, Heini: On speaking terms: Scientific boundary work and the discovery of aphasia, 1861-1874. University of Oulu, Oulu 2006.
- Hakosalo, Heini: "Tasohyppelyä: Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus" (2014), teoksesta toim. Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi: Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Hakosalo, Heini: "Tohtori Karolina Eskelin: Kirurgiaa ja kansanvalistusta" (2015), teoksesta toim. Mäkinen, Riitta & Engman, Marja Naisten aika: Valkoinen varis ja muita oppineita naisia. Gaudeamus, Helsinki 2015.
- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia 1: Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty. WSOY, Helsinki 1949a.
- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia 2: Kansakouluasetuksesta piirijakoon. WSOY, Helsinki 1949b.
- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia 3: Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen. WSOY, Helsinki 1949c.

- Halila, Aimo: Suomen kansakoululaitoksen historia 4: Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet 1921-1939. WSOY, Helsinki 1950.
- Halila, Aimo: Jyväskylän seminaarin historia. WSOY, Helsinki 1963.
- Halmesvirta, Anssi: "Emancipation through sports: Doctors and the rise of the female body in Finland c. 1900-1920" (2011), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa: Nainen housuissa. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2011.
- Halmesvirta, Anssi: "Lääketiede ja urheilu Suomessa sata vuotta sitten" (2010) teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa: Jukolan rasteilla. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2010.
- Halmesvirta, Anssi: "Puhtaus on puoli ruokaa – Modernin eurooppalaisen mentaalihygienian oireilu Suomessa tämän vuosisadan alussa" (1996), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa. Kopi-Jyvä, Jyväskylä 1996.
- Halminen, Kaisa: "Branderin kuusi sisarusta" (1995), teoksesta toim. Mäkinen, Katriina & Rossi, Leena: Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta: Retkiä suomalaisen mikrohistoriaan. Turun yliopisto, Turku 1995.
- Halonen, Tero: "Sivistyskansa – perusopetuksen menestystarina" (2005) teoksesta toim. Halonen, Tero & Aro, Laura: Suomalaisten symbolit. Atena, Jyväskylä 2005.
- Hands, Thora: Drinking in Victorian and Edwardian Britain: Beyond the Spectre of the Drunkard. Springer International Publishing, Cham 2018.
- Hannikainen, Matti: "Valtio, sosiaalivakuutuksen suunnittelu ja yhteiskunnan muutoskyky" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi – Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Hannikainen, Matti & Eloranta, Jari: "Palveluiden ja tulosiirtojen yhteiskunta" (2019), teoksesta toim. Laine, Jaana, Fellman, Susanna, Hannikainen, Matti & Ojala, Jari: Vaurastumisen vuodet: Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen. Gaudeamus, Jyväskylä 2019.
- Hapuli, Ritva: "Ja huulissa pisara verta: Vampyyri kohtalokkaan naisen kuvastoissa" (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Hapuli, Ritva: Naisia rakastavat naiset. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 1989.
- Hapuli, Ritva, Koivunen, Anu, Lappalainen, Päivi & Rojola, Lea: "Uutta naista etsimässä" (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.

- Hargreaves, Andy and Shirley, Dennis: *The Fourth Way*. SAGE Company, London 2009.
- Hargreaves, Jennifer: *Sporting females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. Routledge, London 1994.
- Harju, Aaro: *Maalaiskansakouluntarkastajat ja heidän toimintansa vuosina 1861-1921*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985.
- Harjula, Liisa: "Seminaariajan uranuurtaja naisia" (2004), teoksesta toim. Harjula, Liisa & Hyvönen, Marja-Liisa: *Harvinaisesta moninaiseksi*. Gummerus, Jyväskylä 2004.
- Harjula, Minna: *Terveiden jäljillä: suomalainen terveystoiminta 1900-luvulla*. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere 2007.
- Harrikari, Timo: *Lastensuojelun historia: Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista*. Vastapaino, Tampere 2019.
- Haslum, Rolf: *Idrott, borgerlig folkfostran och frihet: Torsten Tegnér som opinionsbildare 1930-1960*. University of Stockholm, Stockholm 2006.
- Hau, Michael: "The Normal, the Ideal, and the Beautiful: Perfect Bodies during the Age of Empire" (2010), teoksesta toim. Sappol, Michael & Rice, Stephen P.: *Cultural History of a Human Body in the Age of Empire*. BERG, Oxford New York 2010.
- Haverinen, Liisa: *Kotitalousopettajain koulutus "Sturella": Muistoja ja ajankuvia vuosilta 1956-2002*. Helsingin Yliopisto, Helsinki 2012.
- Heikkinen, Anja: "Teollisuuden ammattikoulut" (2011), teoksesta toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko: *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko (toim.): *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: "Johdanto" (2003), toim. Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Tammer-Paino, Tampere 2003.
- Herd, Gilbert H.: *Moral Panics, Sex Panics: Fear and the Fight Over Sexual Rights*. New York University, New York 2009.
- Hietala, Marjatta: "Rotuhygieniä" (1985), teoksesta toim. Kemiläinen, Aira: *Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset*. Vammalan Kirjapaino, Vammala 1985.
- Hiljanen, Mikko: *Suomalaiset kirkkoherrat Ruotsin valtion rakentajina 1550-luvulta 1610-luvulle*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2019.

- Hirdman, Yvonne: Genussystemet – Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. 1988.
- Hirdman, Yvonne: "The State of Women's History in Sweden: An Overview" (1991), teoksesta toim. Offen, Karen, Pierson, Ruth Roach and Rendall, Jane: Writing Women's History – International Perspectives. Bloomington: Indiana University Press, 1991.
- Hirvonen, Maiju: Sitä oikeaa etsimässä. Avioituminen ajallisena, sosiaalisena ja alueellisena ilmiönä 1800-luvun Suonenjoella. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015.
- Hokkanen, Markku: Quests for health in colonial society: Scottish missionaries and medical culture in the Northern Malawi region, 1875-1930. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2006.
- Hokkanen, Markku & Kananoja, Kalle: "Kiistellyt tiet terveyteen" (2017), teoksesta toim. Hokkanen, Markku & Kananoja, Kalle: Kiistellyt tiet terveyteen – Parantamisen monimuotoisuus globaalihistoriassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.
- Honkanen, Juha: Juopunut Jyväskylässä: juopumusrikollisuus ja juopuneena tehdyt rikokset Jyväskylän kaupungissa kieltolakivuosina 1919–1932. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Holter, Åke: "Church – School – State: The Norwegian Case from Parish School of 1739 to the Public School of 1889" (1990), teoksesta toim. Genovesi, Antonio: History of Elementary School Teaching and Curriculum. Bildung und Wissenschaft, Hildesheim 1990.
- Hoppu, Tuomas: Jääkärit Saksan tiellä: Jääkäreiden tarina kirjeiden ja päiväkirjojen valossa. Postimuseo, Tampere 2016.
- Hoppu, Tuomas: Tampereen naiskaarti : myytit ja todellisuus. Ajatus, Tampere 2008.
- Hoppu, Tuomas: Vallatkaa Helsinki: Saksan hyökkäys punaiseen pääkaupunkiin 1918. Gummerus, Keuruu 2013.
- Hyyrö, Tuula: Alakansakoulunopettajien valmistuksen kehitys Suomessa vuosina 1866-1939. Tampere University, Tampere 2006.
- Häggman, Kai: Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.
- Häggman, Kai, Keskisarja, Teemu, Kuisma, Markku, Kukkonen, Jukka & Kukkonen, Aino: 1918. WSOY, Helsinki 2018.
- Häikiö, Martti: Alkon historia: Valtion alkoholiliike kieltolain kumoamisesta Euroopan unionin kilpailupolitiikkaan 1932–2006. Otava, Helsinki 2007.
- Häkkinen, Antti: "Elämänkulku esiteollisessa yhteiskunnassa 1700–1900" (2018), teoksesta toim. Haapala, Pertti: Suomen rakennehistoria.

- Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000). Vastapaino, Helsinki 2018.
- Hämäläinen, Johanna: "Pirtukuninkaan viimeinen matka" (2000), teoksesta toim. Matikainen, Olli & Eilola, Jari: Rikos historiassa. Jyväskylän Historiallinen Yhdistys, Jyväskylä 2000.
- Hämäläinen, Riitta: Arvostettu kansalaisuus – Tutkimus kansalaisuuden tuottamisesta yhteiskuntaopin oppikirjoissa 1920-luvulta 2000-luvulle. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2014.
- Hänninen, Helena: Kultivoitumisen tiellä: Näkökulma Jyväskylän seminaarin opettajakasvatukseen. Tampereen yliopisto, Tampere 1994.
- Högnäs, Sven: Nordiska universitetskulturer. Lund 1998.
- Högnäs, Sven: "The Concept of Bildun and the Education of Citizens – Traits and Developments in the Nordic Countries 1870–2000" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Hölsä, Martti: Epäpätevänä opettajana kansakoulussa ja opiskelijana poikkeuksellisessa opettajainvalmistuksessa 1950-luvun alussa: Savonlinnan seminaarin ensimmäiset opiskelijat muistelevat. Savonlinnan Opettajankoulutuslaitos, Savonlinna 1995.
- Ihalainen, Pasi: A Finnish socialist female parliamentarian stopped on the Dutch border: The (de)politicization of Finnish women's suffrage in Dutch battles on votes for women. Amsterdam University Press, Amsterdam 2020.
- Ilmolahti, Oona: Eheys ja ennakkoluulo: Työväenyhteisön ja kansakoulunopettajiston jännitteinen suhde Helsingissä sisällissodasta 1930-luvulle. Työväen historian ja perinteen seura, Helsinki 2017.
- Isling, Åke: Kampen för och mot demokratisk skola, 1: Samhällstruktur och skolorganisation. Stockholm 1980.
- Isling, Åke: Kampen för och mot demokratisk skola, 2: Pedagogiska arvet. Stockholm 1988.
- Isosaari, Jussi: Seminaarista yhteiskuntaan: Sortavalan seminaarista vuosina 1884-1940 valmistuneet kansakoulunopettajat maamme kulttuuri-, yhteiskunta- ja talouselämän vaikuttajina. Kymölän kiltta, Helsinki 1989.
- Jacobsen, Anette Faye. "Citizenship and National Identity: Faith as an Innovative Force in Elementary-school Teaching from 1850 to 1920" (2013), teoksesta toim. Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo and Valtonen, Heli: Education, State and Citizenship. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.

- Jalava, Marja: "Kokonainen elämä on ihmisen pyhin oikeus". Rolf Lagerborgin seksuaaliradikalismi ja ylempien yhteiskuntaryhmien keskinäiset esiaviolliset suhteet 1900-luvun alun Suomessa. Helsingin yliopisto, Helsinki 1997.
- Jalava, Marja: "Siveellisyydestä sukupuolisiveyteen – Th. Reinin eettinen ajattelu siveellisyydskäsitteen murroksessa" (2011), teoksesta toim. Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – Poliittisen käsitteen historia. Historiallinen Arkisto, Helsinki 2011.
- Jauhiainen, Annukka: "Erillinen vai yhteinen koulu? - yhteiskasvatuskeskustelun sukupuolittunut toimijuus" (2009), teoksesta toim. Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana: Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Vastapaino, Jyväskylä 2009.
- Jauhiainen, Annukka: "Mikael Soinisen koulutuspolitiikka ja kasvatusajattelu" (2007), teoksesta toim. Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo: Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Helsinki 2007.
- Jauhiainen, Annukka: "Ulossulkemisen muodot: tapaus Kaino Oksanen" (2012), teoksesta toim. Silvennoinen, Heikki & Pihlaja, Päivi: Rajankäyntejä: tutkimuksia normaaliuden, erilaisuuden ja poikkeavuuden tulkinnoista ja määrittelyistä. Juhlakirja Joel Kivirauman täyttäessä 60 vuotta. Turun yliopisto, Turku 2012.
- Johansson, Lennart: Systemet lagom: Rusdrycker, intresseorganisationer och politisk kultur under förbudsdebattens tidevarv 1900-1922. Lund University, Lund 1995.
- Johnson, Eliza: "The Girl with the Titus-head: Women in Revolution in Munich and Budapest, 1919" (2000). Nationalities Papers Vol. 28/No. 3 (September 2000).
- Johnson, R.: "Really Useful Knowledge: Radical Education and Working Class Culture" (1979), teoksesta toim. Clarke, J., Critcher, C. and Johnson, R: Working Class Culture. Hutchinson, London 1979.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: "Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet" (2012), toim. Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino, Tampere 2012.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi: "Valtasuhteiden analysoiminen" (2012), toim. Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino, Tampere 2012.
- Jokinen, Arto: Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampereen yliopisto, Tampere 2000.
- Juhila, Kirsi: "Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa" (2012), toim. Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen,

- Eero: Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino, Tampere 2012.
- Julkunen, Lauri: Poikien pelastaja: Yrjö Karilas nuoriso-ongelman muotoilijana ja ratkaisijana 1920- ja 1930-luvulla. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2014.
- Julkunen, Raija: Sukupuolenjärjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino, Tampere 2010.
- Junila, Marianne: "Schooling, education and citizenship: Finnish women entering the teaching profession in secondary education in 1900–1920's", teoksesta toim. Buchardt, Mette, Markkola, Pirjo & Valtonen, Heli: Education, State and Citizenship. Nordic Centre of Excellence (Nordwel), Helsinki 2013.
- Juntti, Eira: "'Kansalliset harjoitukset' ja sukupuolitetut sfäärit 1840- ja 1850-luvuilla sanomalehtikeskusteluissa" (2011), teoksesta toim. Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – Poliittisen käsitteen historia. Historiallinen Arkisto, Helsinki 2011.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka: Suomen poliittinen historia 1809-2009. WSOY, Helsinki 2009.
- Jutikkala, Eino and Pirinen, Kauko: A History of Finland. Praeger Publishers, New York 1974.
- Kaarninen, Mervi. "Higher Education for the People: The School of Social Sciences and the Modern Citizen in Finland" (2013), teoksesta toim. Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo and Valtonen, Heli: Education, State and Citizenship. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.
- Kaarninen, Mervi: "Nuorisokulttuurin läpimurto (2010)," teoksesta toim. Häggman, Kai: Suomalaisen arjen suuri tarina. WSOY, Helsinki 2010.
- Kaarninen, Mervi: Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- Kaarninen, Mervi: "Suomen kansa opin tiellä" (2014), teoksesta toim. Karonen, Petri & Räihä, Antti: Kansallisten instituutioiden muodostuminen. Suomalainen historiakuva Oma maa-kirjasarjassa 1900–1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Kaartinen, Aila: Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi: naisten kieltolakimieliä ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Kaartinen, Marjo: Metodikirja: Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen. Turun yliopisto, Turku 1993.
- Kajander, Konsta: Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2020.

- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki, Gaudeamus 2000.
- Kalela, Jorma: "Historian rakentaminen eettisenä hankkeena" (2017), teoksesta toim. Koskivirta, Anu, Eilola, Jari & Lidman, Satu: *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Kamila, Marjo: *Katsojana ja katsottuna: opettajan kontrolloitu ulkoasu*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2012.
- Kananoja, Tapani: "Finnish Technological Education" (2010), teoksesta toim. Rasinen, Aki & Rissanen, Timo: *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow*. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2010.
- Kangas, Lasse: "Korkeakoulukomitea avaa tien kohti yliopistoa" (2009), teoksesta toim. Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo: *Jyväskylän yliopiston historia: Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863-1966*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009.
- Kantola, Jouni: *Kasvatus työn kautta työhön; Teknologiakasvatuksen isä Uno Cygnaeus*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1999.
- Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka: *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. WSOY, Helsinki 2003.
- Karonen, Petri & Hakanen, Marko: "Personal Agency and State Building in Sweden 1560-1720" (2017), teoksesta toim. Karonen, Petri & Hakanen, Marko: *Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560-1720*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.
- Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva & Tuomaala, Saara: "Naiset historiankirjoittajina. Akateeminen marginaali ja uuden tiedon tuottaminen" teoksesta toim. Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva & Tuomaala, Saara: *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Kaukiainen, Yrjö: "Kehitys ja alikehitys ennen teollistumisen aikaa: Eurooppa ja Suomi" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi – Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Kauranen, Kaisa: *Katsausartikkeli – Kansanihmisten käsikirjoitukset Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoissa*. Elore vol. 13-2/2006. http://www.elore.fi/arkisto/2_06/kau2_06.pdf Viitattu 30.5.2017.
- Kellokumpu, Maija: "Lappilaisen taitelijanaisten mahdollisuudet ja rajat 1920- ja 1930-luvuilla" (2013), teoksesta toim. Autti, Mervi & Rantala, Pälvi: *Tavallisen epätavallisia naisia - Historian naisten elämänvalintojen pohjoisessa*. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2013.
- Kemppi, Jarkko: *Isänmaan puolesta: Jääkäri liikkeen ja jääkärien historia*. Minerva, Jyväskylä 2011.

- Kemppinen, Iivar: Sortavalan seminaarin historia. Kymölän kiltta, Joensuu 1969.
- Keskitalo, Pigga, Lehtola, Veli-Pekka & Paksuniemi, Merja: Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2014.
- Kietäväinen, Asta: Metsään raivatut elämänpolut: Toimijuus ja identiteetti asutustilallisten elämäkertomuksissa. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2009.
- Kiiski, Anni-Sofia: "Keskiluokkaistuva kansakoulunopettajisto": Jyväskylän opettajaseminaarin opiskelijoiden kulttuurisosaaliset taustat seminaariyhteisössä vuosina 1920-1932. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Kinnunen, Merja: Luokiteltu sukupuoli. Vastapaino, Tampere 2001.
- Kiser, Edward: "Comparing Varieties of Agency Theory in Economics, Political Science, and Sociology: An Illustration from State Policy Implementation", *Sociological Theory*, Vol. 17, No. 2 (Jul. 1999).
- Kiuasmaa, Kyösti: "Nuoren tasavallan oppikoulukulttuuri" (1985), teoksesta *Koulu ja kulttuuri*. WSOY, Helsinki 1985.
- Kivimäki, Ville: Murtuneet mielet: Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945. WSOY, Helsinki 2015.
- Kivimäki, Ville, Hytönen, Kirsi-Maria & Karonen, Petri: "Ennen huomispäivää: Toisen maailmansodan päättyminen Suomessa ja Euroopassa" (2015), teoksesta toim. Kivimäki, Ville, Hytönen, Kirsi-Maria & Karonen, Petri: *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944-50*. Vastapaino, Tampere 2015.
- Kivimäki, Ville & Männistö, Anssi: *Sodan särkemä arki*. WSOY, Helsinki 2016.
- Kivinen, Osmo & Kivirauma, Joel: *Classification, selection and schooling: Special education in the Finnish school system in the 20th century*. University of Turku, Turku 1988.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto: *Kansakouluopettajat ja kansalaiskuvan muutos Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. WSOY, Helsinki 1994.
- Kivirauma, Joel: *Erytisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921-1985*. Turun yliopisto, Turku 1989.
- Klinge, Matti: *Katsaus Suomen historiaan*. Otava, Helsinki 1981.
- Kocka, Jürgen: *Industrial culture and bourgeois society: Business, labor, and bureaucracy in modern Germany, 1800-1918*. Berghahn Books, New York 1999.
- Kokko, Heikki: *Kuviteltu minuus. Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä*. Tampere University Press, Tampere 2016.

- Kokko, Marja: "Henkilötiedot ja tieteellinen tutkimustoiminta" (2017), teoksesta toim. Koskivirta, Anu, Eilola, Jari & Lidman, Satu: Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus, Jyväskylä 2017.
- Kokko, Marja: "Kansakouluopettajat ja yhteiskunnan kutsu" (2004), teoksesta toim. Harjula, Liisa & Hyvönen, Marja-Liisa: Harvinaisesta moninaiseksi. Gummerus, Jyväskylä 2004.
- Kokko, Marja: "Lucina Hagman ja naisen tehtävä (1996), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki: Siperiasta siirtoväkeen. Kopi-Jyvä Oy, Jyväskylä 1996.
- Kokkonen, Sara: Koulukiusaaminen tyttöjen koululaisromaaneissa. Kasvatus ja aika, 4/2015.
- Kolbe, Laura: "Kotimaista ruoka- ja juomakulttuuria" (2005) teoksesta toim. Halonen, Tero & Aro, Laura: Suomalaisten symbolit. Atena, Jyväskylä 2005.
- Komulainen, Katri: "Kansallisen ajan esitykset oppikoulujen juhlissa" (2002), teoksesta toim. Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti: Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere 2002.
- Koponen, Juhani & Saaritsa, Sakari: "Suomi, historia & kehitys" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi – Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Koski, Kirsti & Pollari, Pirjo: Teacher training schools: the Finnish way of organising teacher training" (2011), teoksesta toim. Kontoniemi, Marita, Salo, Olli-Pekka, Kelly, Riitta, Twomey, Marita & Vehviläinen, Sirpa: Educating teachers in the PISA paradise: Perspectives on teacher education at a Finnish university. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2011.
- Koskivirta, Anu & Lidman, Satu: "Historioitsija eettisten valintojen ääressä" (2017), teoksesta toim. Koskivirta, Anu, Eilola, Jari & Lidman, Satu: Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Kosonen, Erja: "Laulua harmonin säestyksellä: muistoja koulun laulutunneista 1920–40-luvuilla (2015)", teoksesta toim. Säntti, Janne: Koulumuistot: Kokemuksia koulusta, tutkimusta ja muistelusta. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2015. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historianseura, Helsinki 2015. Retrieved from http://www.kasvhistseura.fi/dokumentit/1512100241_skhsv2015.pdf
- Kosonen, Ulla: Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2014.
- Kosonen, Ulla: Naisten ruumiillisuus ja liikunta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1991.
- Kotilainen, Sofia: "From Religious Instruction to School Education: Elementary Education and the Significance of Ambulatory Schools in Rural Finland at the End of the 19th Century" (2013) teoksesta toim. Burchardt, Mette,

Markkola, Pirjo & Valtonen, Heli: Education, state and citizenship. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.

- Kotilainen, Sofia: "Kriisiajan urheiluviestintää: Keski-Suomen Suojeluskuntalainen -lehtisotavuosien urheilumedianana (2020)", teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki & Holmila, Antero: Urheilun kriisejä, Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2020.
- Kuikka, Martti T.: Kasvatuksen historian tutkimus. Kampus-Data, Jyväskylä 2005.
- Kuusi, Hanna: "Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen" (2003), toim. Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: Kansalaisuus ja kansanterveys. Tammer-Paino, Tampere 2003.
- Kuusisto, Alina; "Kasvatus, tiede ja politisoituminen" (2016), teoksesta toim. Säntti, Janne, Rantala, Jukka & Nevala, Arto: Koulu ja menneisyys: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2016. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, Helsinki 2016.
- Kähönen, Alpo: "Vallankumouksen ja nationalismien ristipaineessa 1905–1932: Suomi hauraana valtiona" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi - Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Känkänen, Päivi: Lastensuojelun sosiaalityön historiaa Suomessa 1800-luvun lopulta 1990-luvulle. Itä-Suomen Yliopisto, Joensuu 2012.
- La Vopa, Anthony J.: "The Nineteenth Century Specialists Against Specialization: Hellenism as Professional Ideology in German Classical Studies (1900)", teoksesta toim. Cocks, Geoffrey, and Konrad Hugo Jaraus: German Professions, 1800-1950. Oxford University Press, Oxford 1990.
- Lackman, Matti: Suomen vai Saksan puolesta? Jääkärien tuntematon historia: Jääkäriliikkeen ja jääkäripataljoona 27:n (1915-1918) synty, luonne, mielialojen vaihteluita ja sisäisiä kriisejä sekä niiden heijastuksia itsenäisen Suomen ensi vuosiin saakka. Otava, Helsinki 2000.
- Lahikainen, Anja Riitta: Minuuden sosiaalinen rakentuminen" (2011), teoksesta toim. Suoninen, Eero, Pirttilä-Backman, Anna-Maija, Lahikainen, Anja Riitta & Ahokas, Marja: Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki, WSOYpro 2011.
- Laine, Leena: Työväen urheiluliikkeen naiset. Otava, Helsinki 2000.
- Lakoff, George: Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. The University of Chicago Press, Chicago 1987.
- Lamberg, Marko: "Alueiden Suomi 1500–2000" (2018), teoksesta toim. Haapala, Pertti: Suomen rakenneshistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000). Vastapaino, Helsinki 2018.

- Lamberg, Marko: Nuoruus ja toivo: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934–2003. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004.
- Lammi-Taskula, Johanna: "Päiväkotien moninaiset miehet" (1994), teoksesta toim. Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto: Maskuliinisuuksia puretaan, miestä rakennetaan. Vastapaino, Jyväskylä 1994.
- Lappalainen, Päivi: "Jotakin vanhaa, jotakin uutta – Naisen subjektiviteetin rakentuminen L. Onervan Mirdjassa ja Aino Kallaksen Sudenmorsiamessa" (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Launonen, Leevi: Eettinen kasvatusajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2000.
- Launonen, Leevi: Kunnon kansalaisen kasvattaminen: eettisen diskurssin muutos Suomen oppivelvollisuuskoulun opetussuunnitelmissa 1900-luvulla. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1997.
- Lawson, Ellen NicKenzie: Smugglers, bootleggers, and scofflaws: New York City and prohibition. Excelsior Editions, Albany 2013.
- de Lauretis, Teresa: Alice Doesn't. Feminism, Semiotics and Cinema. MacMillian Press, London 1994.
- Lidman, Satu: Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeän jäljillä. Atena, Jyväskylä 2011.
- Liedman, Sven-Eric & Olausson, Lennart: Ideologi och institution. Om forskning och högre utbildning 1880–2000. Carlssons, Stockholm, 1988.
- Lilja, Taneli: Ruukunraakkeja ja miehisiä miehiä – Armeijan vaikutus miesten ruumiillisuuteen itsenäisyyden jälkeisessä Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2019.
- Lindroth, Jan: När idrotten blev folkrörelse. Rabén & Sjögren, Uppsala 1975.
- Lindström, Aslak: "Tie oppivelvollisuuden säätämiseen (2001)", teoksesta Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen Kouluhistoriallinen Seura, Helsinki 2001.
- Linné, Agneta: "Lutheranism and Democracy: Scandinavia" (2010), teoksesta toim. Albisetti, James. C., Goodman, Joyce and Rogers, Rebecca: Girls Secondary Education in the Western World: From the 18th to the 20th century. Palgrave Macmillan, New York 2010.
- Lintunen, Tiina: Punaisten naisten tiet. Otava, Helsinki 2017.
- Lowe, Donald M.: History of Bourgeois Perception. University of Chicago, Chicago 1982.
- Lundén, Thomas. 1978. "Regionen-inkländ mellan nation och hembygd" (1978), teoksesta toim. Aldskogius, Hans: Regional identitet och

förändringiden regionala samverkans samhälle. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 1978.

Lönnqvist, Bo: "Rituaali ja perinne" (2009), teoksesta toim. Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo: Jyväskylän yliopiston historia: Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863-1966. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009

Magraw, Roger: France, 1800-1914: A Social History. Routledge, London 2014.

Mahony, P: Schools for the Boys. Hutchinson, London 1985.

toim. Mahony, P. and Zmorczek, C.: Class Matters: Working Class Women's Perspectives on Social Class. Taylor and Francis, London 1997

Mangan, J.A.: "Cultural Perspective" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives. Basil Blackwell, Oxford 1973.

Mangan, J.A.: "Manufactured Masculinity - Making Imperial Manliness, Morality and Militarism. Routledge, New York 2012.

Mangan, J.A.: "Physical Education as a Ritual Process" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives. Basil Blackwell, Oxford 1973.

Mangan, J.A.: "Prologue - Middle-Class 'Revolutionaries' in Pursuit of Moral, Physical, Political and Social Health," teoksesta toim. Mangan, J.A.: Performers, Sports, Modernizers: Middle-Class Revolutionaries. Taylor & Francis 2002.

Maheu, René: "Sport and Culture" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives. Basil Blackwell, Oxford 1973.

Majaniemi, Janne: "Älykkyystutkimuksen rajat - Matti Koskenniemen opintomatka kansallissosialistiseen Saksaan vuonna 1935", (2007), teoksesta toim. Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo: Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Helsinki 2007.

Marjanen, Päivi: Koulukäsityö vuosina 1866-2003: Kodin hyvinvointiin kasvattavista tavoitteista kohti elämänhallinnan taitoja. Turun Yliopisto, Turku 2012.

Markkola, Pirjo: Gender and vocation: Women, religion and social change in the Nordic Countries 1830-1940. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2000.

Markkola, Pirjo: "Moraalin miehet: Mitä prostituution sääntely kertoo mieheydestä?" (2014), teoksesta toim. Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko: Näkymätön sukupuoli - Mieheyden pitkä historia. Vastapaino, Tampere 2014.

- Markkola, Pirjo: Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.
- Markkola, Pirjo: "Vahva ja kansallinen historia" (2002), teoksesta toim. Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti: Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere 2002.
- Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin: "Ei vain ahkeruudesta: naiset, työ ja tasa-arvo" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi – Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Matt, Susan J. ; Stearns, Peter N.: Doing emotions history. Urbana, University of Illinois 2014.
- Mattila, Markku: Kansamme parhaaksi: Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999.
- Mattila, Markku: "Rotuhygieniä ja kansalaisuus" (2003), teoksesta toim.: Helén, Ipo & Jauho, Mikko: Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- McDermott, Sinéad: "The Double Wound: Shame and Trauma in Joy Konogawa's Obasan (2010)," in toim. Ruberg, Willemijn & Steenbergh, Kristine: Sexed Sentiments: Interdisciplinary Perspectives on Gender and Emotion. Rodopi, Amsterdam 2010.
- Meinander, Henrik: "The Power of Public Pronouncement: The Rhetoric of Nordic Sport in the Early Twentieth Century" (1998), teoksesta toim.: Meinander, Henrik & Magnan, JA.: The Nordic World – Sport in Society. Frank Cass, London 1998.
- Meinander, Henrik. "The Role of a Schoolteacher in the Making of a Civic Society" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka and Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000. Finnish Literature Society, Helsinki 2001.
- Meinander, Henrik: Towards a bourgeois manhood: Boys' physical education in Nordic secondary schools 1880-1940. Helsingin yliopisto, Helsinki 1994.
- Meinander, Henrik: Suomen historia: Linjat, rakenteet, käännekohdat. WSOY, Helsinki 2010.
- Meinander, Ragnar & Aattonen, Toivo: Oppikoulun hallinto. WSOY, Porvoo 1968.
- Mellberg, Margaretha: Pedagogen och det skrivna ordet. Skrivkonst och folkskolärare i Sverige 1870–1920. Historiska Institutionen i Göteborg, Göteborg 1996.
- Merleau-Ponty, Maurice: Phenomenology of Perception. Routledge, London 2005.

- Mort, Frank: *Dangerous sexualities: Medico-moral Politics in England since 1830*. Taylor & Francis, London 2002.
- Mosse, George L: *The image of man: The creation of modern masculinity*. Oxford University Press, New York 1996.
- Mäkinen, Arja: *Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänäisten normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta*. Tampereen yliopisto, Tampere 2008.
- Mäkinen, Katriina: *"Ihmeellinen kone - Haave uudesta ihmisestä"* (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: *Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Männikkö, Ilkka. *"Making the People Fit for Democracy - Kansanvalistusseura and Popular Adult Education in Finland after the General Strike of 1905"* (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka and Rantala, Jukka: *Nordic Lights. Education for Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850-2000*. Finnish Literature Society, Helsinki 2001.
- Männistö, Tiina: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890-1972*. Historiallisia julkaisuja 63, Turun yliopisto 2003.
- Naumanen, Heikki: *Jyväskylä vallankumousvuoden keskellä: Jyväskylän työväestön ja porvariston toiminta vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksesta tammikuussa 1918 alkaneeseen sisällisotaan*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009.
- Nevala, Seija-Leena: *"Kansakunta pienoiskoossa: Lotta- ja suojeluskuntaperhe"* (2002), teoksesta toim. Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti: *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Nevala-Nummi, Seija-Leena: *"Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat"* (2014), teoksesta toim. Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko: *Näkymätön sukupuoli - Mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere 2014.
- Nicholls, James: *The politics of alcohol: A History of the drink question in England*. Manchester University, Manchester 2009.
- Niinistö, Jussi: *Heimosotien historia 1918-1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Nikander, Esko: *Kansalaisuus velvoittaa. Maaseudun kansakoulujen piiritarkastajat Suomen kansallisen sovun rakentajina vuosina 1921-1939*. Tampereen yliopisto, Tampere 1998.
- Nikkonen, Ahti: *Ravintolamuusikon ammatin nousu ja tuho*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2004.

- Norberg, Johan R: "A Mutual Dependency: Nordic Sports Organizations and the State", (1998), teoksesta toim.: Meinander, Henrik & Magnan, JA.: The Nordic World – Sport in Society. Frank Cass, London 1998.
- Nummela, Ilkka: "Kehitysmää-Suomi erätaloudesta teollistumisen kynnykselle" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi – Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Nummela, Ilkka: "Väestö, asutus ja elintaso ennen teollistumista 1500–1900" (2018), teoksesta toim. Haapala, Pertti: Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000). Vastapaino, Helsinki 2018.
- Nurmi, Veli: Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun perustamisesta 50 vuotta: Kulttuurikuvia JKK:sta. WSOY, Helsinki 1984.
- Nurmi, Veli: Kansakoulusta peruskouluun. Juva, Helsinki 1989.
- Nurmi, Veli: Maamme opettajakorkeakoulut: kasvatushistoriallinen perustutkimus. Helsingin yliopisto, Helsinki 1990.
- Nurmi, Veli: Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla 1. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1964a.
- Nurmi, Veli: Maamme seminaarien varsinaisen opettajakoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla 2; Didaktinen osa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1964b.
- Nurmi, Veli: Opettajan koulutuksen tähänastinen kehitys. Juva, Helsinki 1979.
- Nurmi, Veli: Opettajakoulutusta Raumalla 100 vuotta. Rauman opettajakoulutuslaitos, Rauma 1996.
- Nurmi, Veli. Suomen kansakouluopettajaseminaarien historia. Opetusalan ammattijärjestö OAJ, Helsinki 1995.
- Nurmi, Veli: Uno Cygnaeus, suomalainen koulumies ja kasvattaja. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988.
- Nygård, Toivo: Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1994.
- Nyholm, Bertel: "Vår uppgift är den högsta i lifvet..." : studier i den finlandssvenska folkskollärarkåren 1871-1971 ur pedagogiskhistorisk och utbildningssociologisk synvinkel. Åbo Akademi, Åbo 1999.
- toim. Näre, Sari: Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.
- Nätkin, Ritva: Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampereen yliopisto, Tampere 1997.

- Ojakangas, Mika: Lapsuus ja auktoriteetti: pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskiniemeen. Helsingin yliopisto, Helsinki 1997.
- Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana: "Paikalla pysyvää ja liikkeellä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen" (2014), teoksesta toim. Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana: Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Vastapaino, Tampere 2009.
- Oksanen, Noora: Oikeanlaiseksi mieheksi ja naiseksi. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2018.
- Ollila, Anne: Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Ollila, Anne: Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1998.
- Ollila, Anne: Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia tutkimuksia 173, Tampere 1993.
- Ollila, Anne: Syntiä vastaan ja siveyden puolesta. Naistutkimus 2/2003.
- Ollila, Maija-Riitta: Lauman valta. Edita, Helsinki 2008.
- Oram, Alison; Women Teachers and Feminist Politics 1900–39. Manchester University Press, Manchester 1996.
- toim. Ozga, Jenny: Schoolwork: Approaches to the Labour Process of Teaching. Open University Press, Milton Keynes 1988.
- Pakkasvirta, Jussi: "Kuvittele kansakunta" (2005), teoksesta toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: Nationalismit. WSOY, Porvoo 2005.
- Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: "Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena" (2005), teoksesta toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: Nationalismit. WSOY, Porvoo 2005.
- Paksuniemi, Merja: Tornion alakansakouluopettajaseminaarin opettajakuva lukuvuosina 1921–1945 rajautuen oppilasvalintoihin, oppikirjoihin ja oheistoimintaan. Acta Universitas Lapponiensis, Rovaniemi 2009.
- Paksuniemi, Merja & Määttä, Kaarina: "How Were the Students Turned into Decent Teachers by the Free-time Activities at the Teacher College of Tornio in 1921–1945" (2011), julkaisussa Elixir Psychology 39/2011, 4782–4786.
- Paksuniemi, Merja, Uusiautti, Satu & Määttä, Kaarina: What are Finnish teachers made of? A glance at teacher education in Finland formerly and today. Nova Science Publisher's, 2013.
- Peltonen, Matti: "Sivistyneet, 1920-luku ja kieltolaki" (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen

- kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Peltonen, Matti: Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka. Gaudeamus, Helsinki 2007.
- Peltonen, Matti: "Mikrohistorian lajit" (2006), teoksesta toim. Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija: Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Phillips, Roderick: Alcohol: A History. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2014.
- Piela, Ulla: "'Konsti elää kauwwan' - Parantaminen Suomessa varhaismodernilta ajalta nykypäivään" (2017), teoksesta toim. Hokkanen, Markku & Kananoja, Kalle: Kiistellyt tiet terveyteen - Parantamisen monimuotoisuus globaalihistoriassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.
- Pietikäinen, Petteri: Hulluuden historia. Gaudeamus, Helsinki 2013.
- Porter, Roy & Hall, Leslie: The facts of life: The Creation of sexual knowledge in Britain, 1650-1950. Yale University Press, London 1995.
- Porter, Roy & Porter, Dorothy: In sickness and in health: the British experience 1650-1850. Fourth Estate, London 1988.
- Potinkara, Nika: Etnisyyden rakentuminen kahden saamelaismuseon perusnäyttelyissä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015.
- Prentice, Alison & Theobald, Marjorie R.: Women Who Taught: Perspectives on the History of Women and Teaching. University of Toronto, Toronto 1991
- Prokkola, Susanna: Kynttilätehtaan työt. Kansakouluopettajien kasvattaminen ja naiskasvattamisen tavoitteet. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2001.
- Pulkkinen, Tuija: "J. V. Snellman poliittisena ajattelijana - siveellisyys" (2011), teoksesta toim. Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: Siveellisyydestä seksuaalisuuteen - Poliittisen käsitteen historia. Historiallinen Arkisto, Helsinki 2011.
- Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: "Johdanto" (2011), teoksesta toim. Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: Siveellisyydestä seksuaalisuuteen - Poliittisen käsitteen historia. Historiallinen Arkisto, Helsinki 2011.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva: Suomen lastensuojelu historiaa. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 1987.
- Puranen, Karoliina: Kiltit tytöt, vilkkaat pojat? Sukupuoli ja koulukuri 1800-1900-lukujen vaihteen oppikouluissa. Jyväskylän yliopisto 2015, Jyväskylä.

- Purvis, Jean: "Women and Teaching in the 19th Century" (1981), teoksesta toim. Dale, R. et al.: Education and the State: Politics, Patriarchy and Practice. Falmer Press, Barcombe 1981.
- Puusa, Anu, Juuti, Pauli & Aaltio, Iiris: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, Helsinki 2020.
- Pöysä, Jyrki: Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997.
- Rahikainen, Marjatta: "Lasten työnteko ja lapsityövoiman kysyntä teollistuvassa Suomessa" (2019), teoksesta toim. Koponen, Juhani & Saarista, Sakari: Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi - Suomi kehityksen kiinniottajana. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Rantala, Jukka: Kansaa kasvattamassa. Minerva, Jyväskylä 2005.
- Rantala, Jukka: "Kansakouluopettajat" (2011), teoksesta toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko: Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Rantala, Jukka: Kansakoulunopettajat ja kapina: Vuoden 1918 punaisuusyytökset ja opettajan asema paikallisyhteisössä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Rantala, Jukka: "Johdanto: Koulu kansalaisyhteiskuntaa rakentamassa" (2003), teoksesta toim. Rantala, Jukka: Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä. Helsingin yliopisto, Helsinki 2003.
- Rantala, Jukka: "Political Ethos of a Model Citizen - Ensuring the Correct Political Attitude of Elementary School Teachers During the First Decades of Finland's Independence" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850-2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Rantala, Jukka: Sopimaton lasten kasvattajaksi! Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944-1948. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.
- Rantala, Jukka: Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio. Työväen historian ja perinteen seura, Helsinki 2010.
- Rantalaiho, Liisa: "Sukupuolisopimus ja Suomen malli" (1994), teoksesta toim. Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva: Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere 1994.
- Rautakorpi, Sirkku: "Uno Cygnaeuksen kristillinen kasvatusajattelu", (2007), teoksesta toim. Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo: Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Helsinki 2007.

- Reddy, William M.: *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge University, New York 2001.
- Relander, Jukka: "Äidinkullat partiossa" (1994), teoksesta toim. Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto: *Maskuliinisuuksia puretaan, miestä rakennetaan*. Vastapaino, Jyväskylä 1994.
- Remy, Johannes: "Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta?" (2005), teoksesta toim. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi: *Nationalismit*. WSOY, Porvoo 2005. Kui
- Richardson, Gunnar: *Drömmen om en ny skola. Idéer och realiteter i svensk skolpolitik 1945–1950*. Stockholm 1983.
- Richardson, Gunnar: *Kulturkamp och klasskamp. Ideologiska och sociala motsättningar i svensk skol- och kulturpolitik under 1880-talet*. Göteborg, 1963.
- Rinne, Risto: *Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoimismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana*. Turun yliopisto, Turku 1986.
- Rinne, Risto: *Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle*. Turun yliopisto, Turku 1989.
- Rojola, Lea: "Konsa susi olen, niin suden tekojakin teen – Uuden naisen uhkaava seksuaalisuus Aino Kallaksen Sudenmorsiamessa" (1992), teoksesta toim. Onnela, Tapio: *Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Roiko-Jokela, Heikki: "Tiede huippu-urheilun tukena" (2010), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa: *Jukolan rasteilla*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2010.
- Rosch, Eleanor: "Principles of Categorization" (1978), teoksesta toim. Rosch, Eleanor & Lloyd, Barbara B.: *Cognition and Categorization*. Hillsdale, New Jersey 1978.
- Roselius, Aapo: *Heimoaatteen nuoret uhrit: Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918-22*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2002.
- Rosenberg, Charles E.: *Our present complaint: American medicine, then and now*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 2007.
- Runeby, Nils: "Varken fågel eller fisk: Om den farliga halvbildningen" (1974), teoksessa *Vetenskapens träd. Idéhistoriska studier tillägnade Sten Linroth*. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1974.
- Runeby, Nils: *Dygd och vetade: Ur de bildades historia*. Atlantis, Stockholm 1995.

- Ruuskanen, Karoliina: Koulukuri osana oppikoulunopettajan kasvatustyötä: Oppilaiden rankaiseminen Kuopion tyttölyseossa 1963-1973. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015.
- Räihä, Pekka: Koskaan et muuttua saa! Luokanopettajakoulutuksen opiskelijavalintojen uudistamisen vaikeudesta. Tampereen yliopisto, Tampere 2010.
- Räisänen, Arja-Liisa: Onnellisen avioliiton ehdot – Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- Saarimäki, Pasi: Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2010.
- Saarimäki, Pasi: Nuorten miesten kirjeitse ohjailemat seurustelusuhdet 1800-luvun lopun sisäsuomalaisella maaseudulla. *Elore* 2014, 21 (2).
Retrieved from http://www.elore.fi/arkisto/2_14/saarimaki.pdf
- Harvey Sacks: *Lectures on Conversation*. Basil Blackwell, Oxford 1992.
- Sahlberg, Pasi: *Finnish Lessons. What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* Teacher College Press, New York 2011.
- Salo-Mattila, Kirsti: *Käsityöopettajan koulutuksen historioita 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2018.
- Sandiford, Peter: *The Training of Teachers in England and Wales*. Teachers College, New York 2016.
- Saunders, Eric D.: "Sociological Orientation to the Study of Physical Education" (1973), teoksesta toim. Magnan, J.A.: *Physical Education and Sport: Sociological and Cultural Perspectives*. Basil Blackwell, Oxford 1973.
- Schulman, Maria: *Ekenäs seminarium: Ett samhälle i samhället*. Västnyländska Kultursamfundet, Helsingfors 1994.
- Schneider, Joanne: "Volksschullehrerinnen: Bavarian Women Defining Themselves Through Their Profession" (1900), teoksesta toim. Cocks, Geoffrey, and Konrad Hugo Jarausch: *German Professions, 1800-1950*. Oxford University Press, Oxford 1990.
- Scott, Joan Wallach: *Gender and Politics of History*. Columbia University Press, New York 1999.
- Seigel, Jerrold E.: *Modernity and bourgeois life: Society, politics, and culture in England, France and Germany since 1750*. Cambridge University Press, Cambridge 2012.
- Seitamaa-Hakkarainen, Pirita: "Searching New Values for Craft Education: Can Design Based Learning Be a Solution" (2010), teoksesta toim. Rasinen, Aki

- & Rissanen, Timo: *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow*. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2010.
- toim. Schiffauer, Werner, Baumann, Gerd, Kastoryano, Riva and Vertovec, Steve: *Civil enculturation. Nation-state, school and ethnic difference in the Netherlands, Britain, Germany and France*. Berghahn Books, New York & Oxford 2004.
- Sherington, Geoffrey, *English Education, Social Change and War, 1911–20*. Manchester University Press Manchester, 1981.
- Schmuck, Patricia A: *Women Educators: Employees of Schools in Western Countries*. State University of New York Press, 1987
- Sikes, P., Measor, L. and Woods, P.: *Teacher Careers: Crisis and Continuities*. Falmer Press, Lewes 1985.
- Sillanpää, Merja: *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Silver, Harold; *Education as History: Interpreting Nineteenth- and Twentieth-Century Education*. Methuen, London 1983.
- Silverman, David: *Qualitative research: Theory, method and practice*. Sage, London 2005.
- Siltala, Juha: *Fennomaaninaisten siveellinen kilvoitus ja haudatut toiveet.* Historiallinen Aikakauskirja 1/1996.
- Siltala, Juha: *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava, Helsinki 1985.
- Siltala, Juha: *Valkoisen äidin pojat: Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Otava, Helsinki 1999.
- Simola, Hannu: *Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle*. Helsingin Yliopisto, Helsinki 1995.
- Simola, Hannu: *”PISA:n ihme’: Suomalaisen peruskoulun menestystarina (2012)”*, teoksesta toim. Kettunen, Pauli & Simola, Hannu: *Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012.
- Simola, Hannu, Kivinen, Osmo, & Rinne, Risto: *Didactic closure: Professionalization and pedagogic knowledge in Finnish teacher education*. *Teaching and Teacher Education*, 13/1997, 877–891.
- Sironen, Esa *”Seminaarirettelöitä”* (1997), teoksesta toim. Eräsaari, Leena & Jokinen, Eeva: *Ruumiin siteet: Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Vastapaino, Helsinki 1997.
- Slagstad, Rune: *De nasjonale strateger*. Oslo 1998.
- Somerkivi, Urho: *Kouluhallitus - Skolestyrelsen 1869-1969*. Kunnallispaino, Vantaa 1979.

- Stark, Laura: *The Limits of Patriarchy: How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-century Finnish-language press*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001, Helsinki.
- Stålström, Olli: "Homoseksuaalisuuden sairausleiman synty ja sen psykoanalyttiset tulkinnat" (1995), teoksesta toim. Joutsivuo, Timo & Mikkeli, Heikki: *Terveysten lähteillä: Länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- Strange, Carolyn, Cribb, R. B. & Forth, Christopher E.; *Honour, Violence and Emotions in History*. Bloomsbury Academic, London 2014.
- Strömberg, John: "Oppikoulun laajentuminen ja yhtenäistyminen" (2011), teoksesta toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirjo: *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Stugu, Ola Svein: "Educational Ideal and Nation Building in Norway 1840–1900" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: *Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Sulamaa, Kaarle: *Lotta Svärd: Uskonto, koti ja isänmaa*. Helsinki 2011.
- Sulamaa, Kaarle: *Lotta Svärd: Uskonto ja isänmaa*. Yliopistopaino, Helsinki 1999.
- Sulkunen, Irma: "Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus" (1987), teoksesta toim. Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik: *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.
- Sulkunen, Irma: *Naisten kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki Ja Jää, Helsinki 1989.
- Suoninen, Eero: "Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen" (2012), toim. Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino, Tampere 2012.
- Suni, Esa: *Röyhkeä opettaja: Esa Paavo-Kallion todellisuuskäsitykset, nälkävuodet ja maailmojen konflikti, 1867-1913*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 2014.
- Sysiharju, Anna-Liisa: *Nykykaupunkilaisen elämäntilaa kodin jäsenenä: Eri vaiheita elävien työikäisten naisten ja miesten kokemuksia, vuorovaihtus sukupolvien välillä sekä nykyisen kodin vertailuja lapsuuskotiin*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1987.
- Syväoja, Hannu: *Kansakoulu - Suomalaisen kasvattaja: Perussivistystä koko kansalle 1866-1977*. PS-Kustannus, Jyväskylä 2004.
- Säntti, Janne: *Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin – opettajuuden rakentuminen ja muuttuminen sotienjälkeisessä Suomessa opettajien*

- omaelämäkertojen valossa. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Turku 2007.
- Säntti, Janne, Arola, Pauli, Heiska, Juhani, Hyyrö, Tuula, Merimaa, Erkki, Kosonen, Erja, Männistö, Jyrki, Syväoja, Hannu, Tähtinen, Juhani, Vitie, Paula. Voltein, Elve: Koulumuistot: Kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta. Suomen Kouluhistoriallinen Seura, Helsinki 2015.
- Takala, Jukka-Pekka: "Häpeästä ja moraalitunteista rikosten sovittelussa" (1999), teoksesta toim. Näre, Sari: Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.
- Telhaug, Alfred Oftedal & Aasen, Petter (toim.): Både - og. 90-tallets utdanningsreformer i historisk perspektiv. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo 2000.
- Telhaug, Alfred Oftedal: Norsk skoleutvikling etter 1945. Didakta Norsk Forlag, Oslo 1994.
- Telhaug, Alfred Oftedal: Utdanningsreformene. Oversikt og analyse. Didakta Norsk Forlag, Oslo 1997.
- Tebbutt, Melanie: Being Boys: Youth, Leisure and Identity in the Inter-war Years. Manchester University Press, Manchester 2012.
- Tepora, Tuomas, Roselius, Aapo, Pitkänen, Kati, Ahlbäck, Anders, Haapala, Pertti, Junila, Marianne, Kinnunen, Tiina, Lintunen, Tiina, Saarela, Tauno, Siltala, Juha, Tikka, Marko: Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Gaudeamus, Jyväskylä 2018.
- Thompson, Jane L.: Women, Class & Education. Routledge, London 2000.
- Tiihonen, Kristiina: "Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla" (2010), teoksesta toim. Immonen, Kari, Hapuli, Ritva, Leskelä, Maarit & Vehkalahti, Kaisa: Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800-1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Tikka, Marko: Kenttäoikeudet: Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Tikka, Marko: Terrorin aika: Suomen levottomat vuodet 1917-1921. Ajatus, Tampere 2008.
- Tikka, Marko: Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918-1921. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Tolonen, Tarja: "Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä" (2002), teoksesta toim. Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti: Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere 2002.

- Tolonen, Tarja: Nuorten kulttuurit koulussa – Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Gaudeamus, Helsinki 2001.
- Tommila, Päiviö & Keränen, Kaija: Lehtihistoria ja sen tutkimus. Turun yliopisto, Turku 1974.
- Tommila, Päiviö & Raittila, Pekka: Suomen lehdistön historia 9; Aikakauslehdistön historia: Erikoisaikakauslehdet. Kustannuskiila, Kuopio 1991.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo: Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia. Edita, Helsinki 1998.
- Tornioja-Latola, Jaana: "‘Perhehistoriani on osa työväenliikkeen historiaa’ – Yksityisen ja julkisen suhde elämäntilanteissa kerronnassa (2014)", teoksesta toim. Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi: Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Toropainen, Veli-Pekka: Päätäväiset porvarskat: Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623-1670. Turun yliopisto, Turku 2016.
- Torstendahl, Rolf and Burrage, Michael: The Formation of Professions. SAGE Publications, London 1990.
- Trangbaek, Else: "Gender in Modern Society: Femininity, Gymnastics and Sport" (1998), teoksesta toim.: Meinander, Henrik & Magnan, JA.: The Nordic World – Sport in Society. Frank Cass, London 1998.
- Trasberg, Karmen: Development of the Idea of National Education an Common School in Estonia during the 19th Century" (2001), teoksesta toim. Ahonen, Sirkka & Rantala, Jukka: Nordic Lights. Education for the Nation and Civic Society in the Nordic Countries 1850–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Tuomaala, Saara: "Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta" (2011), teoksesta toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko: Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Tuomaala, Saara: "Punaiset posket ja suorat polvet. Kansakoulun terveydenhuollon ihanteita ja käytäntöjä 1920- ja 1930-luvuilla" (2003), toim. Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: Kansalaisuus ja kansanterveys. Tammer-Paino, Tampere 2003.
- Tuomaala, Saara: Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki 2002.

- Turunen, Arja: "Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?" Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889-1945. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2011.
- Turunen, Arja: Nykyaikaista naista luomassa: Kotilieden, Emäntälehdien ja Toverittaren pukeutumisohjeet kansalaiskasvatuksena 1920- ja 1930-luvuilla. Kasvatus ja aika 4/2019 (https://jyu.finna.fi/Record/jyx.123456789_67241, viitattu 5.10.2020).
- Turunen, Arja: "Urheillevien naisten suosikki : housut naisten urheiluvaatteena sotien välisenä aikana" (2011), teoksesta toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa: Nainen housuissa. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2011.
- Turunen, Riina: Velka, vararikko ja tuomio: Konkurssi ja sen merkitykset 1800-luvun suomalaisissa kaupungeissa. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2017.
- Tähtinen, Jaana: Moninainen, moniarvoinen, arvoton: Määritelmiä koulukurille ja -kuritukselle 1890-luvulta yleiseen oppivelvollisuuteen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015.
- Tähtinen, Juhani: "Henrik Gabriel Porthanin käsitykset opetuksesta ja oppimisesta" (2007), teoksesta toim. Tähtinen, Juhani & Skinnari, Simo: Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Helsinki 2007.
- Tähtinen, Juhani: "Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä" (2011), teoksesta toim. Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen Pirkko: Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011.
- Törmä, Sinikka: "Piilo-opetussuunnitelman jäljillä" (2003), teoksesta toim. Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka: Opettajan vaiettu valta. Vastapaino, Tampere 2003.
- Uimonen, Minna: "Lihan viekkkaus, tavan mahti ja harkinnan vapaus - Hanna Ongelin ja siveellisyyden kontekstit 1800-luvun lopun suomalaiskeskusteluissa" (2011), teoksesta toim. Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: Siveellisyydestä seksuaalisuuteen - Poliittisen käsitteen historia. Historiallinen Arkisto, Helsinki 2011.
- Uimonen, Minna: "Perheenäiti ja heikkohermoinen nainen. Hermoterveystiето naiskansalaisuuden tuottajana 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa" (2003), teoksesta toim. Helén, Ilpo & Jauho, Mikko: Kansalaisuus ja kansanterveys. Tammer-Paino, Tampere 2003.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018.

- Vainio-Korhonen, Kirsi: "Vastuullinen historia" (2017), teoksesta toim. Koskivirta, Anu, Eilola, Jari & Lidman, Satu: Historiantutkimuksen etiikka. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Valli, Raine & Aarnos, Eila: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1; Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-Kustannus, Jyväskylä 2018.
- Valtonen, Heli. "How Did Popular Educators Transform into Experts of the Finnish Welfare State from the 1860s to the 1960s?" (2013) teoksesta toim. Burchardt, Mette, Markkola, Pirjo and Valtonen, Heli: Education, State and Citizenship. Nordic Centre of Excellence NordWel, Helsinki 2013.
- Valtonen, Heli: Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit: tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004.
- Valtonen, Heli: "Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana (2009a)", teoksesta toim. Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo: Jyväskylän yliopiston historia: Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863-1966. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009.
- Valtonen, Heli: "Korkeakoulun aika: Tiedekorkeakoulun ja akateemisen yhteisön synty (2009b)", teoksesta toim. Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo: Jyväskylän yliopiston historia: Osa 1, Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863-1966. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2009.
- Valtonen, Heli & Eilola, Jari: "Perheen sääntely modernisoituvassa Suomessa" (2014), teoksesta toim. Karonen, Petri & Räihä, Antti: Kansallisten instituutioiden muodostuminen. Suomalainen historiakuva Oma maa-kirjasarjassa 1900 - 1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.
- Vasara, Erkki: "Maintaining a Military Capability: The Finnish Home Guard, European Fashion and Sport for War" (1998), teoksesta toim.: Meinander, Henrik & Magnan, J.A.: The Nordic World - Sport in Society. Frank Cass, London 1998.
- Vasara, Erkki: Valkoisen Suomen urheilivat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918-1939. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.
- Vehkalahti, Kaisa: "Jazztyttö ja naistenlehtien siveä katse" (2010), teoksesta toim. Immonen, Kari, Hapuli, Ritva, Leskelä, Maarit & Vehkalahti, Kaisa: Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800-1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Vehkalahti, Kimmo: Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Tammi, Helsinki 2014.

- Vikman, K. O.: Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys Ruotsin vallan aikana. Helsingin yliopisto, Helsinki 1910.
- Vilkuna, Kustaa H.J.: Juomareiden valtakunta: suomalaisten känni ja kulttuuri 1500-1850. Teos, Helsinki 2015.
- Vilkuna, Kustaa H.J.: "Study Abroad, The State and Personal Agency 1640-1700" (2017), teoksesta toim. Karonen, Petri & Hakanen, Marko: Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560-1720. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2017.
- Vilkuna, Kustaa H.J.: "Uno Cygnaeus and His Reputation" (2010), teoksesta toim. Rasinen, Aki & Rissanen, Timo: In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2010.
- Vilkuna, Kustaa H.J.: "Viina miehen mitta: Vapaa-ajalla rakennettu miehekkyyttä 1550–1850" (2014), teoksesta toim. Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko: Näkymätön sukupuoli – Mieheyden pitkä historia. Vastapaino, Tampere 2014.
- Virtanen, Aarni: "Toimikaa, älkää odottako": Vihtori Kosolan puheiden muutokset 1929-1936. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2015.
- Viskari, Sinikka: "Pedagogisen rakkauden mahdollisuus" (2003), teoksesta toim. Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka: Opettajan vaiettu valta. Vastapaino, Tampere 2003.
- Viskari, Sinikka & Vuorikoski, Marjo: "Ei kai opettaja kone ole... Opettajan työ opiskelijoiden silmin" (2003), teoksesta toim. Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka: Opettajan vaiettu valta. Vastapaino, Tampere 2003.
- Vuorikoski, Marjo: "Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa" (2003), teoksesta toim. Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka: Opettajan vaiettu valta. Vastapaino, Tampere 2003.
- Voipio, Myry: Emansipaation ja ohjailun ristivedossa: Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889-2011. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015.
- Vähä, Eliisa: "Maamme opettajiston eturivissä – normaalilyseoiden yliopettajuus 1873–1973" (2016), teoksesta toim. Sääntti, Janne, Rantala, Jukka & Nevala, Arto: Koulu ja menneisyys: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2016. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, Helsinki 2016.
- Välimaa, Jussi: Opintiellä oppineita. Suomalainen korkeakoulutus keskiajalta 2000-luvulle. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2018.
- Waris, Heikki: Muuttuva suomalainen yhteiskunta. WSOY, Helsinki 1968.
- Watson, Keith: Doing comparative education research: Issues and problems. Symposium Books, Oxford 2001.

- Weber, Thomas: *Our friend "the enemy": Elite education in Britain and Germany before World War I*. Stanford University Press, Stanford 2008.
- Westberg, Johannes. "Girls' Gymnastics in the Service of the Nation: Educationalisation, Gender and Swedish Gymnastics in the Mid-Nineteenth Century". *Nordic Journal of Education* 4, no. 2 (2017), 47–69.
- Wilson, Thomas M.: *Food, drink and identity in Europe*. Rodopi, New York 2006.
- Ylikangas, Heikki: *Tie Tampereelle: Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa 1918*. WSOY, Helsinki 1993.
- Ylä-Sulkava, Anri: *Kansakoulun opettajakuva talvi- ja jatkosodan oppilaiden muistelemana*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2013.
- Young Iris Marion: *Throwing like a girl and other essays in feminist philosophy and social theory*. Bloomington, Indiana U.P 1990.
- Zemon Davis, Natalie: *Martin Guerren paluu*. Gaudeamus, Helsinki 2002.
- Zetterberg, Seppo: *Finland after 1917*. Otava, Helsinki 1995.

LIITTEET

Taulukko 20 Jyväskylän seminaari, rikkomukset vuosina 1920–45.

	Kuri		Terveys		Siveys	Juopottelu	Väärentäminen	Vilppi	Varastami-	Kaikki
	m	n	m	n	m	m	m	m		
1920 -24	6	3	0	1	0	1	0	0	0	11
1925-29	135	1	5	4	1	5	1	5	0	157
1930-34	2	0	3	1	0	9	0	1	1	17
1935-39	3	0	1	1	0	0	0	0	0	5
1940-45	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yht.	146	4	9	7	1	15	1	6	1	190

Taulukko 21 Sortavalan seminaari, kaikki rikkomukset vuosina 1920–45.

	Kuri		Terveys		Siveys		Juopottelu	Väärentämi-	Vilppi		Varastami-		Poliittisuus	Kaikki
	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n	m	n		
1920 -24	20	2	0	1	0	1	14	0	1	0	1	0	0	40
1925-29	10	11	2	3	0	1	14	1	10	1	0	1	0	54
1930-34	5	2	3	7	1	1	9	0	14	4	2	1	0	49
1935-39	108	22	2	4	0	7	4	0	11	4	0	2	20	184
1940-45	1	0	1	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Yht.	144	37	8	20	2	10	41	1	36	9	3	4	20	335

Taulukko 22 Tammisaaren seminaari, kaikki rikkomukset 1920–45.

	Kuri	Terveys	Siveys	Väärentäminen	Vilppi	Varastaminen	Kaikki
1920 -24	6	4	3	2	1	0	16
1925-29	2	2	2	0	0	1	7
1930-34	1	2	0	0	0	0	3
1935-39	3	4	0	0	0	0	7
1940-45	2	2	0	0	0	0	4
Yht.	14	14	5	2	1	1	37

Taulukko 23 Uudenkaarlepyyn seminaari, kaikki rikkomukset vuosina 1920–45.

	Kuri	Terveys	Siveys	Juopottelu	Vilppi	Varastaminen	Kaikki
1920 -24	8	5	0	1	0	11	25
1925-29	12	7	3	5	2	1	30
1930-34	8	4	0	1	1	1	15
1935-39	5	3	0	0	1	0	9
1940-45	1	12	0	0	0	1	14
Yht.	34	31	3	7	4	14	93

Taulukko 24 Heinolan seminaari, kaikki rikkomukset vuosina 1920–45.

	Kuri	Terveys	Siveys	Vilppi	Varastaminen	Kaikki	
1920-24		5	3	1	0	0	9
1925-29		4	3	12	1	1	21
1930-34		13	8	4	12	0	37
1935-39		3	6	39	1	0	49
1940-45		3	1	0	0	0	4
Yht.		28	21	56	14	1	120